

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Furkan Tevfik DOĞAN

BÂB-I ÂLÎ BASKINTI'NIN TÜRK VE YABANCI BASINDAKİ YANSIMALARI

Tarih Anabilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2024

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Furkan Tevfik DOĞAN

BÂB-I ÂLÎ BASKINI'NIN TÜRK VE YABANCI BASINDAKİ YANSIMALARI

Danışman

Prof. Dr. Salih TUNÇ

Tarih Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2024

T.C.
Akdeniz Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Furkan Tefvik DOĞAN'ın bu çalışması, jürimiz tarafından Tarih Anabilim Dalı Tezli Yüksek Lisans Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan	: Doç Dr. Hasan Ali POLAT	(İmza)
Üye (Danışman)	: Prof. Dr. Salih TUNÇ	(İmza)
Üye	: Prof. Dr. Şahin DOĞAN	(İmza)

Tez Başlığı: Bâb-ı Âlî Baskını'nın Türk ve Yabancı Basındaki Yansımaları

Onay: Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Tez Savunma Tarihi : 11/10/2024

Mezuniyet Tarihi : 14/11/2024

AKADEMİK BEYAN

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Bâb-ı Âlî Baskını’nın Türk ve Yabancı Basındaki Yansımaları” adlı bu çalışmanın, akademik kural ve etik değerlere uygun bir biçimde tarafımdan yazıldığını, yararlandığım bütün eserlerin kaynakçada gösterildiğini ve çalışma içerisinde bu eserlere atıf yapıldığını belirtir; bunu şerefimle doğrularım.

(İmza)

Furkan Tefik DOĞAN

T.C.

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

7 / 11 / 2024

TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU BEYAN BELGESİ

Öğrenci Bilgileri	
Adı-Soyadı	Furkan Tevfik DOĞAN
Öğrenci Numarası	202152006004
Anabilim Dalı	Sosyal Bilimler Ana Bilim Dalı
Programı	Tarih Yüksek Lisans
Danışman Öğretim Üyesi Bilgileri	
Unvanı, Adı-Soyadı	Prof. Dr. Salih TUNÇ
Yüksek Lisans Tez Başlığı	Bâb-ı Âlî Baskını'nın Türk ve Yabancı Basındaki Yansımaları
Turnitin Bilgileri	
Ödev Numarası	2401048251
Rapor Tarihi	6.11.2024
Benzerlik Oranı	Alıntılar hariç: %2 Alıntılar dahil: %8
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE, Yukarıda bilgileri bulunan öğrenciye ait tez çalışmasının a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana Bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 135 sayfalık kısmına ilişkin olarak Turnitin adlı intihal tespit programından Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esaslarında belirlenen filtrelemeler uygulanarak yukarıdaki detayları verilen ve ekte sunulan rapor alınmıştır. Danışman tarafından uygun olan seçenek işaretlenmelidir: () Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşmıyor ise: Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporunun doğruluğunu onaylarım. () Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşıyor, ancak tez/dönem projesi danışmanı intihal yapılmadığı kanısında ise: Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporunun doğruluğunu onaylar ve Uygulama Esaslarında öngörülen yüzdelik sınırlarının aşılmasına karşın, aşağıda belirtilen gerekçe ile intihal yapılmadığı kanısında olduğumu beyan ederim.	
Gerekçe:	
Benzerlik taraması yukarıda verilen ölçütlere uygun olarak tarafımda yapılmıştır. İlgili tezin orijinallik raporunun uygun olduğunu beyan ederim.	
Prof. Dr. Salih TUNÇ	
İmza	

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR LİSTESİ.....	i
ÖZET.....	ii
SUMMARY	iv
ÖNSÖZ	vi
TEŞEKKÜR	vii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

II. MEŞRUTİYET’İN İLANI İLE BÂB-I ÂLÎ BASKINI ARASI DÖNEM

1.1. II. Meşrutiyet’in İlanından 31 Mart’a Kadar Olan Süreç.....	11
1.2. 31 Mart Hadisesi.....	17
1.2.1. 31 Mart Hadisesi’nin Ardından İttihat ve Terakki’nin Durumu.....	26
1.3. Arnavutluk Meselesi ve Halaskar Zabitan.....	28
1.4. Trablusgarp Harbi ve Balkan Savaşları.....	32
1.5. Bâb-ı Âlî Baskını’nın Gelişimi.....	40
1.6. 23 Ocak 1913 Bâb-ı Âlî Baskını.....	52

İKİNCİ BÖLÜM

BÂB-I ÂLÎ BASKINI ve TÜRK BASININDA AKİSLERİ

2.1. Bâb-ı Âlî Baskını ve Türk Basınındaki Akisleri.....	64
2.1.1. Alemdar/Haberdar.....	64
2.1.2. Karagöz.....	67
2.1.3. Müdafaa-i Milliye.....	69
2.1.4. Sabah.....	71
2.1.5. Serbestî.....	75
2.1.6. Tasvîr-i Efkâr/Tefsir-i Efkâr.....	80
2.1.7. Tercümân-ı Hakikat.....	84

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BÂB-I ÂLÎ BASKINI ve YABANCI BASINDA AKİSLERİ

3.1. Fransız Basını	89
3.2. İngiliz Basını.....	102
3.3. Amerikan Basını.....	109
3.4. Avustralya Basını.....	117
3.5. Alman ve Avusturya Basını.....	122
3.5.1. Alman ve Avusturya Basınının Türk Basında Akisleri.....	123
3.5.2. Alman ve Avusturya Basınının Fransız Basında Akisleri.....	126
3.5.3. Alman ve Avusturya Basınının Avustralya Basında Akisleri.....	130
SONUÇ.....	132
KAYNAKÇA.....	135
EK 1- “Müşterek Nota Sûreti”, <i>Sabah</i> , 24 Ocak 1913.....	145
EK 2- “Hatt-ı Hümayun Sûret-i Münîfesi”, <i>Tercüman-ı Hakikat</i> , 24 Ocak 1913.....	146
EK 3- “Yeni Kabine”, <i>Sabah</i> , 24 Ocak 1913.....	147
EK 4- “Hatt-ı Hümayun-ı Hazret-i Pâdişâhî Suret-i Münîfesidir”, <i>Takvim-i Vekayi</i> , 25 Ocak 1913...148	
EK 5- “Beyannâme”, <i>Sabah</i> , 24 Ocak 1913.....	149
EK 6- <i>Karagöz</i> , 28 Ocak 1913.....	151
EK 7- <i>Karagöz</i> , 28 Ocak 1913.....	152
EK 8- NTV Tarih Dergisi, sayı 48, Ocak 2013. Fotoğraf: Uğur Uçar / İllustraton: Ethem Onur Bilgiç.....	153
EK 9- “Les Grandes Puissances et La Turquie”, <i>L’Illustration</i> , 25 Ocak 1913.....	154
EK 10- <i>Le Petit Journal, Supplement Illustre</i> , 9 Şubat 1913.....	155
EK 11- “The Young Turk Coup-D’etat: Scenes At The Sublime Porte”, <i>The London Illustrated News</i> , 8 Şubat 1913.....	156

EK 12- “Lendemain De Coup D’État: Enver Bey Au Selamlık”, <i>L’Illustration</i> , 1 Şubat 1913.....	157
EK 13- <i>The Illustrated London News</i> , 1 Şubat 1913.....	158
EK 14- “After The Young Turk Coup-D’etat: The Funeral of Nazim Pasha”, <i>The Illustrated London News</i> , 8 Şubat 1913.....	159
EK 15- <i>Excelsior</i> , 25 Ocak 1913.....	160

KISALTMALAR LİSTESİ

age.	Adı Geçen Eser
Bkz.	Bakınız
BEO.	Bâb-ı Âlî Evrak Odası
BOA.	Başbakanlık Osmanlı Arşivi
C.	Cilt
Dr.	Doktor
FMC	Fedâkârân-ı Millet Cemiyeti
Fr.	Fransızca
Hariciye Nezareti	HR.SYS
HİF	Hürriyet ve İtilaf Fırkası
HR.SFR.04.	Hariciye Nezareti Sofya Sefareti
MV.	Meclis-i Vükela Zabıtları
İTC	İttihat ve Terakki Cemiyeti
Hızl.	Hazırlayan
vs.	Ve saire

ÖZET

İttihat ve Terakki, 1908 yılında Sultan II. Abdülhamid'i meşrutiyeti ilan etmeye zorlamasının ardından kendisini ülkeyi yönetebilecek tecrübeye sahip olarak görmemiş ve yalnızca hükümeti denetlemiştir. Bazı İttihatçıların kabine içerisinde yer aldığı ve Meclis-i Mebusan'ın çoğunluğunun da elde edildiği bu dönemde, İTC bir Demokles'in Kılıcı olmuştur. Ancak İTC'nin iç ve dış siyasette tutmuş olduğu politikaları neticesinde muhalefet giderek güçlenmiş ve 1912 yılı seçimleri ile Halaskar Zabitan hadisesinin ardından İTC güç kaybetmiştir. İTC muhalifi isimlerin kurduğu hükümetler, özellikle Kâmil Paşa Hükümeti, İttihatçılar üzerindeki baskıyı giderek artırmış ve Cemiyet neredeyse kapanma noktasına gelmiştir. İç politikada bu hadiseler yaşanmaktayken dış politikada da Trablusgarp Savaşı'nın ardından kısa bir süre sonra Balkan Savaşı patlak vermiştir. Ancak gerek ordu içerisindeki siyasi bölünmüşlük ve gerekse gerekli hazırlıkların yapılmamış olması neticesinde Osmanlı ordusu ağır bir yenilgiye uğradı.

Birinci Balkan Savaşı'nın ilk safhasındaki Osmanlı yenilgisinin ardından Londra'da müzakereler başlamıştır. Osmanlı hükümetini temsilen Reşid Paşa'nın başkanlığındaki bir heyet Londra'ya yollanmıştır. Müzakereler sırasında Türk tarafı, Edirne ve Adalar haricindeki tüm Avrupa topraklarından çekilmeyi kabul etmiş ise de "Balkan devletlerinin Edirne ve Adalar konusundaki ısrarları neticesinde görüşmeler sonuçsuz kalmıştır.

Görüşmelerin sonuçsuz kalması üzerine Düvel-i Muazzama duruma müdahale etmiş ve Bâb-ı Âlî'ye bir müşterek nota iletmıştır. Bu notaya göre Osmanlı Devleti tüm Avrupa topraklarından çekilmeli, Edirne'yi Bulgar hükümetine terk etmeli ve Adalar konusunu Düvel-i Muazzama'ya bırakmalıdır. Edirne terk edildiğinde orada kalacak olan dinî yapılar, vakıflar ve Müslüman halkın korunması için Düvel-i Muazzama elinden geleni yapacağını vaat etmiştir. Düvel-i Muazzama, bu şartlar kabul edilmediği takdirde ne maddî ne de manevî olarak Osmanlı Devleti'ne yardım edeceğini, yaşanabilecek hadiselerden de Türk tarafının sorumlu olacağını beyan etmiştir.

Düvel-i Muazzama'nın müşterek notası karşısında tüm sorumluluğu tek başına almak istemeyen Kâmil Paşa Hükümeti, devletin önde gelenlerinin katıldığı bir Meşveret topladı. Meşveret'in neticesi olarak müşterek notanın kabul edilmesi kararı alındı. Ertesi gün müşterek notaya verilecek olan cevabın görüşüldüğü Meclis-i Vükela toplantısı sırasında, başında Enver ve Talat Bey gibi önemli isimlerin bulunduğu İttihatçılar Bâb-ı Âlî'yi bastı. İttihatçı silahşorlar ile nazırların yaverleri arasında çıkan arbede sesleri üzerine bulunduğu odadan dışarı çıkan Harbiye Nazırı Nazım Paşa, Yakup Cemil tarafından vurularak hayatını

kaybetmiştir. Bu hadisenin ardından Kâmil Paşa'nın bulunduğu odaya giren İttihatçılar, Sadrazama istifa etmesi gerektiğini söylemişler ve istifa mektubunu imzalatmışlardır. İstifa mektubunu alan Enver Bey, dışarıdaki kalabalığa Kâmil Paşa'nın istifa ettiğini söyledikten sonra bir otomobile binerek Sultan Mehmed Reşad'ın yanına giderek istifa mektubunu iletmiştir. Kâmil Paşa'nın yerine Mahmud Şevket Paşa getirilmiş ve İttihat ve Terakki'nin 1918'e dek sürecek olan iktidarı başlamıştır.

“Bâb-ı Âlî Baskını'nın Türk ve Yabancı Basındaki Yansımaları” isimli bu tez çalışmasında, Bâb-ı Âlî Baskını ve Kâmil Paşa'nın hükümetten düşmesinin yarattığı etki Türk ve yabancı basın üzerinden okunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Jön Türkler, İttihat ve Terakki, Bâb-ı Âlî, Kâmil Paşa, Enver Bey, Talat Bey, Basın

SUMMARY

REFLECTIONS OF RAID ON THE SUBLIME PORTE IN TURKISH AND FOREIGN PRESS

The Ittihat and Terakki Committee, after forcing Sultan Abdülhamid II to declare constitutional regime, thought that they haven't enough experience to govern the state and focus on monitoring the governments. In that days, The Committee has become Sword of Damocles as some of the members of the Committee has been part of the government and being majority of the Meclis-i Mebusan. But reason of some of the policies interior and exterior, the opposition has grow and moreover 1912 Elections and Halaskar Zabitan incident, The Committee has lost the power. The Opposition has formed the governments increase the pressure, especially Kâmil Pasha's cabinet, and The Committee was about to shut down. While this incidents happening on the interior, Tripoli War and Balkan Wars happened on the exterior. But because of the political conflict among the soldiers and lack of the preparations Ottoman Army has heavily defeated.

The London Conference has begun after Ottoman Army's defeat during the first part of the First Balkan War. A delegation headed by Reşid Pasha has been sent to London by the Ottoman Government. The Turks has accepted cedeing the lands on the Europe except Edirne and the Islands during the negotiations but The Balkans has insisted on Edirne and the Islands issue and the negotiations has been inconclusive.

After the inconclusive conference, The Powers has sent a joint note to the Sublime Porte. Due to this joint note, Ottomans must cede all of the European lands, must cede Edirne to Bulgarians and leave the Island issue to the Powers. When Edirne has cede, The Powers will do anything they could to provide safety of the religious buildings, foundations and Muslim populations. The Powers said that if their conditions would refuse by the government, they won't provide any aid, and the Turks will be the only responsible for any incident.

Kâmil Pasha Cabinet gather a concention after the joint note of the Powers to not take the whole responsibility to accept the offer. The decision of accept the joint note has been aproved. The next day, during the council of ministers discuss the draft of the joint note's response, The Committe leading by Enver and Talat Bey like prominent figures, has strike to the Sublime Porte. After some noise among the some committee members and some of the aid-de-camps, the Minister of War Nazim Pasha has been killed by Yakup Cemil. And then

The Committee members entered the room and forced Kâmil Pasha to resign. Following the resign, Enver Bey took the resignation letter to the Sultan Mehmed Reşad. After Mahmud Şevket appointed as the Grand Vizier, The Committee's reign that lasted until 1918 has begun.

On the paper named "Reflections Of Raid On The Sublime Porte In Turkish And Foreign Press", The raid on the Sublime Porte and fall of Kâmil Pasha Cabinet's impressions was examined in the light of the Turkish and foreign press.

Keywords : The Young Turks, The Committee of Union and Progress, The Sublime Porte, Kâmil Pasha, Enver Bey, Talat Bey, Press

ÖNSÖZ

“1913 Bâb-ı Âlî Baskını ve Basına Yansıması” başlıklı çalışma, 23 Ocak 1913 tarihinde İttihatçılar tarafından gerçekleştirilmiş olan Bâb-ı Âlî Baskını, Türk basını ve Amerikan, Avustralya, Fransız ve İngiliz basın organlarının değerlendirilmesiyle hazırlanmıştır. Bahsi geçen hadise I. Balkan Savaşı’nın ilk aşamasının sona erdiği ve başarısızlıkla sona eren Londra Barış Konferansı’nın tatil edildiği bir dönemde gerçekleşmiştir. Baskının gerçekleşmesinde, Düvel-i Muazzama’nın müşterek notasının Kâmil Paşa Hükümeti tarafından, bir Meşveret gerçekleştirilerek kabul edilmesinin yanında Kâmil Paşa Hükümeti’nin İttihat ve Terakki üzerinde kurduğu baskının etkisi yadsınamaz. Kâmil Paşa’nın baskısından nasibini alan yalnızca İttihat ve Terakki değil, dönemin en güçlü muhalif partisi Hürriyet ve İtilaf da baskı altındaydı. Öte yandan savaş döneminde başa geçmiş olan Kâmil Paşa’nın bu şartlarda basına da ciddi bir baskı uyguladığı bilinen bir gerçektir. Bâb-ı Âlî Baskını işte böyle şartlar altında, çalışmanın ana konusunu oluşturan gazetelerin, olayın tarafı olan İttihat ve Terakki’nin ciddi bir baskı altında kaldığı bir dönemde gerçekleşti. Ancak Bâb-ı Âlî Baskını’nın ardından basının hemen özgür kaldığı gibi bir izlenim de olmamalıdır, zira savaş hali hâlâ devam etmekteydi ve baskın sırasında nahoş hadiseler de yaşanmıştı. Dolayısıyla Bâb-ı Âlî Baskını’nın gerçekleştiği tarih olan 23 Ocak 1913 tarihi ve ileriki tarihlerde de sansür ve baskı uygulaması hâlâ devam etmekteydi. Bu durumun dönemin basın kaynaklarını nasıl etkilediği de çalışma içerisinde kendisine yer bulmuştur.

Çalışmanın Giriş bölümü ve Birinci Bölümde; Osmanlı’nın son döneminde gerçekleşen hükümet darbeleri, Jön Türklerin ortaya çıkışı ile Sultan II. Abdülhamid dönemi ile sonrasında Bâb-ı Âlî Baskını’na kadar olan dönem incelenmiştir. Çalışmanın bu bölümünde ağırlıklı olarak akademik çalışmalara ve o dönemde yaşamış kişilerin hatıratlarına yer verilmiştir. Hatırat seçiminde İttihat ve Terakki ile yakın ilişkisi olan isimlerin yanı sıra İttihat ve Terakki’ye muhalif isimlerin hatıratlarından da istifade edilmiştir. Her iki taraftan kişilerin hatıratlarına yer verilmesinin ardında yatan sebep bu çalışmanın akademik kaygılar güdülerek hazırlanmış olmasıdır.

Çalışmanın ikinci bölümünde ise yazının ana konusu olan basın kısmına geçilmiş ve Türk gazetelerine yer verilmiştir. Dönemin Türkçe gazetelerine yer verilirken burada da İttihat ve Terakki’ye yakın, tarafsız veya muhalif gazeteler seçilerek tek taraflı bir anlatım olmaması için gayret gösterilmiştir.

Üçüncü ve son bölümde ise çalışmanın Türk basını ile birlikte önemli bir parçasını oluşturan Amerikan, Avustralya, Fransa ve İngiltere basını incelenmiştir. Bahsi geçen bu dört ülke haricinde son bir bölüm olarak Alman ve Avusturya basınının Türk ve yabancı basında yer alan aktarma haberlere yer verilmiştir.

Bu bağlamda tezin amacı olan Bâb-ı Âlî Baskını'nın yerli ve yabancı basına yansıması, baskının arka planı da konunun kapsamına dahil edilerek ele alınıp değerlendirilmiştir.

Furkan Tevfik Doğan

Antalya, 2024

TEŞEKKÜR

Çalışmalarım sırasında bana yol gösteren ve desteğini esirgemeyen danışman hocam Prof. Dr. Salih TUNÇ başta olmak üzere tüm hocalarıma, tüm eğitim hayatım boyunca ve özellikle yüksek lisans sürecinde bana sonsuz sabır ve maddi-manevi destek veren aileme, benzeri ve sıkıntılı bir süreç yaşarken birbirimize destek olduğumuz arkadaşlarıma çok teşekkür ederim.

GİRİŞ

A. Araştırmanın Konusu, Amaç ve Kapsamı

Bu çalışma, Türk basını ile Amerikan, Avustralya, Fransız ve İngiliz gazetelerinin incelenmesi vasıtasıyla hazırlanmıştır. Gazetelerden elde edilen bilgilerin desteklenebilmesi, olayların arka planlarında yaşananlara dair açıklama yapılabilmesi adına birincil ve ikincil kaynaklardan istifade edilmiştir. Bâb-ı Âlî Baskını'nda yer alan veya almayan, dönemin tanığı olan kişilerin hatıratları ve bu kişilere ait biyografik çalışmalar incelenerek çalışma içerisinde yer verilmiştir. Türk gazeteleri transkripte edilmiş, yabancı basın kaynakları ise çeviri yoluyla değerlendirilmiştir. Bâb-ı Âlî Baskını'na doğrudan geçilmemiş olup Osmanlı'nın son dönemlerindeki hükümet darbeleri, İttihat ve Terakki'nin ortaya çıkışı, Sultan II. Abdülhamid döneminde yaşanan hadiseler, II. Meşrutiyet'in ilanı ve ardından yaşananlar, Halaskar Zabitan Olayı ve I. Balkan Savaşı gibi olaylara yer verilerek Bâb-ı Âlî Baskını'nın arka planı açıklanmaya gayret edilmiştir.

Bu çalışmanın yazılmasındaki temel maksat, Bâb-ı Âlî Baskını'nın o günün şartlarında tarihin akışını değiştiren bir hadise olarak görülüp görülmediğini incelemek, Türk basını ve yabancı basın nasıl tepki gösterdi? İttihat ve Terakki'ye yakın gazeteler, tarafsızlar ve İTC muhaliflerinin tepkileri arasında fark var mı? Yabancı ülke basınının Bâb-ı Âlî Baskını'na yaklaşımında fark mevcut muydu? Sorularına akademik değerlere dikkat ederek, kaynakları doğru şekilde incelemek ve değerlendirerek cevap aranmasıdır.

B. Tezin Özgünlüğü ve Yöntemi

Araştırmanın Kaynak Değerlendirmesi bölümünde detaylı olarak bahsedileceği üzere Bâb-ı Âlî Baskını'nı inceleyen çalışmalar mevcuttur. Ancak her birisinin kapsamlarının farklı olması ve Bâb-ı Âlî Baskını'nın basındaki yansımalarına dair daha detaylı bir çalışmanın mevcut olmaması nedeniyle böyle bir tezin hazırlanması uygun görülmüştür. Bu çalışma hem Türk basını hem de yabancı basın açısından ele alındığında özgün bir nitelik taşımaktadır. Tarih biliminin bilimsel yöntemleri kullanılmıştır. Başta yerli ve yabancı basın olmak üzere o dönemde yaşamış veya o dönemi yaşamış kişilerle iletişim kuran kişilerin hatıratlarından ve çalışmalarından, arşiv belgelerinden, İttihat ve Terakki'ye, II. Meşrutiyet dönemine dair akademik çalışmalardan ve tüm bu kaynaklardan istifade edilerek kaleme alınmış olan çeşitli araştırma eserleri taranmış ve elde edilen veriler doğrultusunda tez hazırlanmıştır.

Tarih çevirilerinde de Türk Tarih Kurumu'nun Tarih Çevirme Kılavuzu'ndan istifade edilmiştir.

C. Araştırmanın Kaynak Değerlendirmesi

1-Arşiv Belgeleri

Tezin hazırlanması sırasında Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi'nden de istifade edilmiş olup, hadiseye dair Osmanlı arşivinde oldukça sınırlı sayıda belgeye rastlanmıştır. Osmanlı Arşivi'nden elde edilen belgeler, daha çok Bâb-ı Âlî Baskını'na giden süreçte yaşanan olaylara dair bir çerçeve çizmek amacıyla ve Balkan Savaşı'na giden sürece dair bilgiler içeren belgeler, tezi desteklemek amacıyla kullanılmıştır. Bu hususta *Bâb-ı Âlî Evrak Odası*, *Hariciye Nezareti*, *Hariciye Nezareti Sofya Sefareti*, *Meclis-i Vükela Zabıtları* fonlarından istifade edilmiştir.

2- Basın

Araştırmanın temel dayanağını oluşturan gazeteler hususunda Türk basını ile Amerikan, Avustralya, İngiliz ve Fransız basınından istifade edilmiştir. Buna ek olarak ise Alman ve Avusturya basınından yalnızca aktarma haberler ve bu ülkelerin basınına dair yapılan yorumların yer aldığı haberler kullanılmıştır.

Olayların daha geniş kapsamlı açıklanabilmesi adına 16 Aralık 1912 tarihi ile 24 Ocak 1913 tarihi arasında yayımlanmış olan yerli ve yabancı basın kaynaklarından istifade edilmiştir. Bu tarihlerde yayımlanmış gazetelere ek olarak *Alemdar*'ın 1 Şubat 1913 ve *L'Illustration*'un 1 Şubat 1913 tarihli sayılarından istifade edilmiştir. Bu istisnaların gerekçesi ise *Alemdar*'ın 24 Ocak 1913 tarihinde kapalı olması sebebiyle Bâb-ı Âlî Baskını'nın ardından çıkan ilk nüshâsının 1 Şubat 1913'te yayımlanmış olması; *L'Illustration*'un haftalık bir gazete olması nedeniyle Bâb-ı Âlî Baskını'na dair haberler, bu tarihli nüshâsında yayımlanmıştır.

Bu çalışmalara ek olarak, bazı dergiler hususî olarak Bâb-ı Âlî Baskını'na yönelik sayılar hazırlamışlardır. NTV Tarih Dergisi'nin Ocak 2013 tarihli 48. sayısında Ahmet Kuyaş tarafından hazırlanmış, doğrudan Bâb-ı Âlî Baskını'na yönelik bir dosya mevcuttur. Derin Tarih'in Ocak 2023 tarihli 130. sayısında da Beytullah İmzaoglu tarafından hazırlanmış Bâb-ı Âlî Baskını'na dair bir yazı bulunmaktadır.

3- Araştırma Eserleri

Bâb-ı Âlî Baskını'na dair müstakil tezler ve makaleler mevcuttur. Bu hususta örnek olarak verilebilecek ilk çalışma, Zeynep Bengisu Uğur'un *Osmanlı Basınında Bâb-ı Âlî Baskını'nın Temsili* isimli yüksek lisans tezidir. Uğur'un çalışmasındaki ana odak noktası Türk basınıdır. Uğur'un çalışmasında yer alan *Alemdar*, *Serbestî*, *Tasvîr-i Efkâr* ve *Tercüman-ı Hakikat* gazetelerinden bu çalışmada da yararlanılmış; ayrıca *Karagöz*, *Müdafaa-i Milliye* ve

Sabah gazetelerinde de faydalanılmıştır. Türk basınına ek olarak yabancı kaynakların da kullanılmasıyla bu konuya dair literatürün genişletilmesine gayret gösterilmiştir. Bu çalışmaya ek olarak, Sevda Özbek'in *Darbeler ve Bâb-ı Âlî Baskını* adlı tezi, Bâb-ı Âlî Baskını ve baskının arka planını çok kısa bir şekilde incelemiştir. Özgür Çınarlı ve İsmail Safi'nin *İngiliz Yazılı Basınına Göre Bâb-ı Âlî Baskını ve Uluslararası Sonuçları* adlı makalesidir. Makalenin kapsamının dar tutulması gerekliliğinden dolayı yalnızca İngiliz basınından istifade edilen çalışmada, hadisenin arka planı da kısaca incelenmiştir. Çınarlı ve Safi'nin çalışmasında kullandıkları kaynaklara ek olarak, bu yüksek lisans tezinde İngiliz basınına dair kaynak kullanımı daha geniş kapsamlı tutulmuştur.

Bu yüksek lisans tezinin hazırlanması sırasında, dönemin tanıklarının hatıratlarından veya bu kişilere dair biyografik çalışmalardan yararlanılarak Bâb-ı Âlî Baskını'nın iç yüzünün açıklanmasına gayret edilmiştir. Bu hususta, Ahmed Rıza, Ali Fuat Türkgeldi, Ali Münif Bey, Celal Bayar, Şeyhülislam Cemaleddin Efendi, Fethi Okyar, Hüseyin Cahit Yalçın, Kazım Karabekir, Rıza Nur gibi tanınmış isimlerin hatıratlarının yanı sıra dönemin tanıkları veya bu kişilerle yakın ilişki içerisinde bulunan kişilerin hazırladıkları akademik çalışmalardan; Ahmet Bedevi Kuran, Enver Ziya Karal, Filibeli Ahmed Hilmi, Hasan Amca, Hilmi Kâmil Bayur, Samih Nafiz Tansu, Şevket Süreyya Aydemir ve Ziya Şakir gibi isimlerin çalışmalarından yararlanılmıştır. Bu çalışmalara ek olarak da Enver Paşa, Talat Paşa, Nazım Paşa, Yakup Cemil gibi, Bâb-ı Âlî Baskını'nın merkezinde yer alan isimlere dair biyografik çalışmalardan yararlanılmıştır.

D. Modernleşme Döneminde Darbe Girişimleri

Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan itibaren çok sayıda isyan ve darbe teşebbüsünün var olduğu bilinen bir gerçektir. Ancak Yakın Çağ'a kadar bu isyanlar ve darbe girişimleri örgütlü bir yapıda değildi. Fransız İhtilali, Masonlar ve İtalya'nın millî birliğini sağlamasında önemli bir yer tutan Carbonari örgütleri, bu tür hiziplerin yapılarını da değiştirmişler ve daha örgütlü bir yapıda hareket etmelerine imkân sağlamıştır. Bahsi geçen bu örgütlerden ilki, Sultan Abdülmecid'in iktidarının son döneminde, onu tahttan indirip yerine Abdülaziz'i çıkarmak amacıyla ortaya çıkmıştır.

Sultan Abdülmecid'in iktidarının son dönemlerinde, Tanzimat ve Islahat Fermanı neticesinde ortaya çıkan sosyal değişimler, Kırım Harbi sonucunda ortaya çıkan mâli buhran ve yaşanan mâli buhranın aksine devlet ricalinin lüks yaşamına karşı tepkiler vardır. Bu

şartlardan ve istediği mevkiye gelemeyen bazı askerler ve memurlar, 1859 yılı başlarında gizli bir örgüt kurdular.¹

Cemiyete üye olan kişilerin listesi her kaynakta farklı olarak verilmektedir. Karal, Cemiyet'in kurucularını; Şeyh Ahmed, Ferik Çerkes Hüseyin Paşa, Arnavut Cafer Paşa, Tophane-i Amire ketebesinden Arif Bey ve İmalat Meclisi azasından Binbaşı Rasim Bey olarak vermektedir; Berkes, Cemiyet'in kurucusunun III. Kolordu Tümen Komutanı Hüseyin Daim Paşa olabileceğini ve Şeyh Ahmed ile Şinasi'nin de bu oluşuma mensup olabileceğini belirtmektedir. Engelhardt da Berkes gibi düşünmekte ve Hüseyin Daim Paşa'nın bahsedilen bu cemiyetin başında olduğunu ifade etmektedir.²

Uluğ İğdemir, 40 kişinin tutuklandığını ve elebaşı olarak görülen isimleri belirtmektedir. Bu isimler; Şeyh Ahmed, Ferik Çerkes Hüseyin Paşa, Caferdem Paşa, Binbaşı Rasim Bey, Tophane-i Amire'den Arif Bey'dir.³ Elde bu tür isim listeleri bulunmasına rağmen bu kişilerin ideolojileri hakkında net bir bilgi yoktur. Muhtemeldir ki bu kişilerin yegâne gayesi Sultan Abdülmecid'i tahttan indirip yerine Abdülaziz'i çıkarmaktır.

Kuran'ın belirttiğine göre, Vamberry ve Engelhardt gibi yabancı yazarların bu hadiseyi meşrutiyete doğru bir adım yerine görmekteyse de dönemin Türk tarihçileri buna dair kesin bir yargı koymamaktadırlar. Olaya dair yayımlanan beyannameler ve sanıkların ifadelerinden çıkan sonuçtan yola çıkarak bu kişilerin Sultan Abdülmecid'i harcamaları kısımaya zorlama ve gerekirse ihtilal yapma niyetinde olduğu yorumunu da yapmaktadır.⁴ Kuleli Vakası'ndan iki yıl sonra Sultan Abdülmecid vefat etti ve Sultan Abdülaziz tahta çıktı.

Sultan Abdülaziz'in tahta çıkışı coşkulu bir şekilde karşılandı. Zira abisi Sultan Abdülmecid'e kıyasla daha muhafazakâr bir yapıya sahipti, halkın sorunlarıyla yakından ilgilenmekte ve ordu ile donanmanın güçlendirilmesi için çaba sarf etmekteydi. Kısa sürede ümitlerin boşa çıkacağı anlaşılmaya başlamıştı.⁵ Abdülaziz'in iktidarının özellikle son dönemleri de abisi Sultan Abdülmecid'inkine benzer şekilde ekonomik krizler ve dış meseleler ile geçti. Bu durumun sonucunda Kuleli Vakası ile görünür bir tehdit haline gelen Genç Osmanlılar hareketi güçlenmeye devam etmiştir.

Genç Osmanlılar Hareketi'nin bilinen ilk örgütlü yapısı, 1865 yılında İstanbul'da gizlice kurulan *İttifak-ı Hamiyyet / Yurtseverler Birliği*'dir. Belgrad Ormanı'ndaki bir piknik sırasında altı genç tarafından kurulduğu ileri sürülen bu birliğin gayesi, devletin kötü gidişatının müsebbibi olarak görülen Âlî ve Fuad Paşalar'ın ürettikleri politikalara karşı

¹ Türkmen, 2002:356-357.

² Karal, 2007:95; Berkes, 2003:272; Engelhardt, 1999:153.

³ İğdemir, 2009:11.

⁴ Kuran, 2000: 17.

⁵ Kuran, 2000:20.

harekete geçmekti. Bu altı kişi arasındaki lider olan Mehmed Bey ile arkadaşları Nuri ve Reşad Beyler, Meclis-i Vâlâ'nın Tercüme Odası'nda görev almış ve dış dünyadan haberdar kişilerdi. Geri kalan üç üye ise Namık Kemal, Ayetullah Bey ve Refik Bey'dir.⁶

Ancak belirtilmesi gereken husus, Kemal Beydilli'ye göre, dönemin tanığı olan Ebuzziya Tevfik'in anlatısı çevresinde şekillenmiş olan kuruluş anlatısında çelişkili ifadeler bulunmakta ve bu durum kaynağın güvenilirliğine gölge düşürmektedir. Ebuzziya Tevfik'in anlatısında iki adet kuruluş hikayesi vardır. Buna göre; ilk anlatım daha önce bahsi geçmiş olan kır gezisi; ikinci anlatım ise Mehmed Bey'in evindeki toplantıda kurulmuş olduğudur. Kemal Beydilli'nin dikkat çektiği bu durumu M. Kaya Bilgegil çözmüştür.⁷

M. Kaya Bilgegil Sağır Ahmed Beyzâde Mehmed, Reşad, Nuri, Ayetullah, Refik ve Namık Kemal Beyler'in 1865 yılı Haziran ayının bir Pazar günü Belgrad'da toplandıklarını ve Yeni Osmanlılar adında bir cemiyet kurmayı tartıştıklarını belirtmektedir. Resmî kayıtlara Meslek olarak geçmiş olan bu cemiyet, Bilgegil'e göre Namık Kemal'in Meslek'i İttifak-ı Hamiyyet olarak nitelendirmesi neticesinde yanlış anlaşılmış ve isim olarak görülmüştür. Ayrıca bu bilgiyi desteklemek maksadıyla Mühimme-i Mektûme Defteri'nin İttifak-ı Hamiyyet terkinin, bu cemiyetin adı olması bilgisini çürüttüğünü belirtmektedir.⁸

Cemiyet hakkında kesin olarak bilinen hususlardan birisi, örgütlenme yapılarıdır. Cemiyet'in örgütlenme yapısı, İtalyan birliğini sağlamak amacıyla kurulan Carbonari örnek alınarak kurulmuştur. Bu yapı, az sayıda kişiden oluşan hücrelerden meydana gelmektedir. Ebuzziya Tevfik'e göre üyeler, bu yapıyı iki adet kitaptan öğrenmişlerdir. Bu kitapları ise sürgündeki İtalyanlar'dan almış olmaları muhtemeldir.⁹

1865 yılından itibaren üye sayısını giderek artıran Cemiyet'in üyelerinin arasına, Harp Okulu Nazırı Süleyman Paşa, Zaptiye Nazır Muavini Mustafa Asım Paşa, İstanbul Karakollar Komutanı Ömer Naili Paşa gibi isimler de bulunmakla birlikte, Fuad Paşa ile Mısır Hidiv ailesinden Prens Mustafa Fazıl'ın da cemiyet ile ilişkili olduğu söylenmektedir.¹⁰

Nitekim Mustafa Fazıl Paşa Paris'ten Sultan Abdülaziz'e bir arıza göndermiş ve meşrutiyeti ilan etmesi talebinde bulunmuştu. Bir deklarasyon formatında olan bu arıza, Yeni Osmanlılar tarafından Osmanlıcaya çevrildi ve *Tasvîr-i Efkâr* vasıtasıyla halka dağıtıldı. Bu durum pek tabîî olarak idarecileri oldukça rahatsız etti. Nitekim 1867 yılında, Veli Efendi Çayırı'nda gerçekleştirilen darbe planına göre, veya Danişmend'in zayıf bir ihtimal olarak belirttiği üzere Ayasofya Cami'nde, toplantı halindeyken Bâb-ı Âlî basılacak ve Sadrazam Âlî

⁶ Mardin, 1996: 17-19; Akşin, 2009: 45.

⁷ Beydilli, 2013: 431.

⁸ Bilgegil, 1976: 356.

⁹ Berkes, 2003: 276-277.

¹⁰ Karal, 2007: 302.

Paşa öldürülerek yerine Mahmud Nedim Paşa çıkartılacaktır. Ancak söylendiği üzere bu plan uygulama aşamasına geçme imkânı bulamamıştır. Zira Ayetullah Bey planı ifşa etmiştir. Bunun üzerine üyeler yurtdışına kaçmışlardır. Yurtdışına kaçan üyelerden Kayazâde Reşad, Menâpirzâde Nuri, Çapanoğullarından Agâh, Sağır Ahmed Beyzâde Mehmed Bey, Ali Suavi ve Ziya Bey de bulunmaktadır.¹¹ Bu dönemden itibaren yurtdışında faaliyet gösteren Cemiyet, mücadelesini basın yoluyla devam ettirmeye çalışmıştır. Ancak Genç Osmanlılar'ın bu dönemi fazla uzun sürmedi.

Zira Sultan Abdülaziz'in çıkmış olduğu Avrupa seyahati sebebiyle, önce Paris'i terk etmek durumunda kalan Genç Osmanlılar, Londra'ya gitmişlerdir. Muhabir burada yayımlanmaya devam etmiş ise de Ali Suavî ile diğer isimler arasındaki görüş ayrılıkları giderek belirginleşmiştir. Öte yandan, Sultan'ın Avrupa seyahati sırasında Mustafa Fazıl Paşa'nın Sultan ile anlaşarak yurda dönmesiyle maddi açıdan sıkıntıya düşmüşlerdi. Mustafa Fazıl Paşa'nın ülkeye dönmesini başlangıçta olumlu olarak görmüşler ve iktidara gelerek fikirlerini uygulama imkânı bulacaklarını düşünmüşler ise de Sadaret yerine yalnızca Maliye ve Adliye Nezareti'ni uhdesinde bulundurmasıyla hayal kırıklığı yaşadılar. Maddi sıkıntıların artmasıyla da hareketten kopmalar başladı. Örneğin Namık Kemal 1871 yılında ülkeye dönerken diğer isimler de onu takip ederek yurtdışından dönmeye başladılar. Son olarak 1876 yılında Ali Suavî'nin de dönmesiyle yurt dışındaki faaliyetler sona erdi.¹²

Bu dönemde, Âli Paşa vefat etmiş ve yerine Mahmud Nedim Paşa Sadrazam olmuştu. Midhat Paşa, Mahmud Nedim Paşa sadarete geldiği sırada Bağdat Valisi idi. 1872 yılında Bağdat Valiliği'nden istifa etmesinin ardından İstanbul'a döndü ve diğer muhalifler kendisinin etrafında toplanmaya başladı. Mahmud Nedim Paşa, tehlikeli olarak gördüğü Hüseyin Avni, Şirvanizâde Rüştü Paşa'ları İstanbul'dan uzaklaştırmayı başarmış iken sıra Midhat Paşa'yı da Edirne Valiliği'ne, Namık Kemal'i de Gelibolu Mutasarrıfı olarak atamıştı.¹³

Mahmud Nedim Paşa'ya yönelik eleştirilerin arttığı bu dönemde, Edirne'ye doğru yola çıkmadan evvel Sultan'ın huzuruna kabul edilen Midhat Paşa'ya Sadaret verildi. Ancak sorun şu ki Midhat Paşa ile Sultan Abdülaziz anlaşmakta zorlanıyordu. Zira Midhat Paşa'nın hedefinde meşruti bir yönetim kurmak vardı. Sultan Abdülaziz ise otoritesini kısıtlamaya niyetli değildi. Nitekim Midhat Paşa'nın Sadareti de çok uzun sürmemiş ve yerine yine Mahmud Nedim Paşa atanmıştır.

¹¹ Çulcu, 2011: 16; Beydilli, 2013: 431; Karal, 2007: 302-303; Danişmend, 1972: 212.

¹² Çavdar, 1991: 12-13; Kuran, 2000: 23-24; Beydilli, 2013: 432.

¹³ Gökbilgin, 1979:274; Kuran, 2000:24.

Genç Osmanlılar'ın öncelikli hedefi Mahmud Nedim Paşa'yı yeniden sadareten uzaklaştırmaktı. İç ve dış sorunlarla boğuşmakta olan Mahmud Nedim Paşa, harekete geçmesinden çekindiği Hüseyin Avni Paşa'yı Bursa'ya vali olarak yolladı ve Midhat Paşa'yı Adliye Nazırlığı'ndan uzaklaştırdı. Bu şartlar içerisindeki Genç Osmanlılar, medrese talebelerini kışkırtarak Sadrazam aleyhine gösteri düzenlettiler. Sultan Abdülaziz, durumu yatıştırma yoluna giderek Mahmud Nedim Paşa'yı azletti ve Mütercim Rüşdü Paşa'yı sadarete getirdi. Aynı kabineye Hayrullah Efendi, Hüseyin Avni Paşa ve Midhat Paşa da girdi.¹⁴ Mahmud Nedim Paşa'nın sadareten uzaklaştırılmasının ardından sıra Sultan Abdülaziz'e geldi ve Genç Osmanlılar hiç vakit kaybetmeden harekete geçme kararı aldılar. Darbe günü 30 Mayıs'tır.

Darbenin asıl günü aslında 31 Mayıs olarak planlanmıştı ancak Süleyman Paşa'nın ısrarları neticesinde bir gün öne çekildi. Sultan Abdülaziz bu darbe girişimi karşısında teslimiyetçi bir tavır takındı ve şu sözleri sarf etti, "Bunlar Sultan Murad'ın cülûs toparlarıdır Vâlîde, dedi. Beni amcam Sultan Selim'e döndürdüler ve bu işi Avni Paşa yapmıştır. Sanırım Rüşdü Paşa ile [Bahriye Nazırı] Ahmed Paşa da birliktir. Cenâb-ı Hakk'ın takdiri böyle imiş!"¹⁵ Sultan Abdülaziz'in bu kabullenişinin ardından Şehzade Murad Efendi, Sultan V. Murad olarak tahta çıktı.

Sultan Abdülaziz tahttan indirilmesinden kısa bir süre sonra 4 Haziran'da şüpheli bir şekilde ölü bulundu. Ölümünün cinayet mi yoksa intihar mı olduğu hâlâ tartışmalıdır. Bu olayın ardından, Sultan Abdülaziz'in intikamını almak isteyen Çerkes Hasan, Midhat Paşa'nın konağında toplantı halindeki vekillere bir saldırı düzenledi. 15 Haziran'da gerçekleşen saldırı sırasında Hüseyin Avni Paşa öldürüldü.¹⁶ Yaşanan hadiseler Sultan V. Murad'ın psikolojisini oldukça olumsuz etkiledi ve yöneticilik yapabilecek ehliyeteye sahip olmadığı görülmeye başlandı. Nitekim Sultan V. Murad tahttan indirilerek yerine Şehzade Abdülhamid, II. Abdülhamid olarak tahta çıktı.

Meşrutiyet yanlılarının olumlu karşılayacağı bir gelişme olarak, Sultan Abdülhamid tahta çıkışından üç ay sonra, Midhat Paşa'yı sadarete getirdi. Midhat Paşa'ya sadaret mührünün verilmesinin ardında yatan sebep, Sabık Sadrazam Rüştü Paşa'nın kuvvetli bir iradeye sahip olmaması yatmaktadır. Buna ek olarak Sultan'ın da kendisine büyük bir itimadı yoktu. Dönemin şartlarına bakıldığında, Sırbistan ve Karadağ ile bir savaş ortamı vardı ve Büyük Güçler ile gerçekleştirilen münasebetlere ek olarak içeride de Kanun-ı Esasî çalışmaları da devam etmekteydi. Tüm bunları gerçekleştirebilmek için daha dirayetli biri

¹⁴ Öztuna, 2003 :40; Küçük, 1988 :183.

¹⁵ Öztuna, 2003 :54; Küçük, 1988 :183.

¹⁶ Çetinsaya ve Buzpınar, 2020:9.

isim gerekmekteydi.¹⁷ Tersane Konferansı'nın başarısızlıkla sonuçlanmasının ardından patlak veren 93 Harbi'nde Osmanlı Devleti ağır bir yenilgi aldı. Bu bozgunun ardından Sultan Abdülhamid'in baskısı da artmaya başlamıştır. Meclisin tatil edilmesi ve ıslahatçı hizbin tasfiye edilmesi Sultan Abdülhamid'i rahatlatmamıştır. Sultan Abdülhamid'in saltanatı sırasında en büyük endişe kaynaklarından birisi, Sultan V. Murad'ın yeniden tahta çıkartılmasına yönelik girişimlerdir ve bu girişimlerin ilki "Cleanti Scalieri-Aziz Bey Komitesi"dir.

Sultan V. Murad, Mason Locası'na da üye olduğundan dolayı sağlık durumu ve tahta yeniden çıkıp çıkamayacağı Masonlar tarafından takip edilmekteydi. Hatta bu sebeple bir komite oluşturulmuş ve komitenin başına da sabık Sultan V. Murad ile iyi ilişkileri olan, Prodos Mason Locası'nın Üstadı olan Kleanti Skalieri getirilmişti. Komitenin diğer üyeleri arasında Sultan Murad'ın cariyesi Nakşibend Kalfa, Şûra-yı Devlet Tanzimat Dairesi muavinlerinden Ali Şefkâtî ve Evkaf Nezareti'nden Aziz Bey de bulunmaktaydı.¹⁸ Komite üyeleri ilk olarak Kılıç Ali Camisi'nin imamını ve su yolunu para ile idarelerine aldıktan sonra şadırvanın arkasındaki depodan Çırağan'a kadar olan su yollarını kontrol ettiler.¹⁹

Skalieri daha da ileri giderek sabık Sultan V. Murad'ı tedavi ettirmek adına İngiliz Sefarethânesi aracılığıyla meşhur bir İngiliz doktoru getirip bahsi geçen su yolu ile saraya sokmuş ve tedavi ettirmeye çalışmıştır.²⁰

Ancak durum Skalieri'nin istediği gibi gitmemekteydi. İngiliz doktor, Sultan Murad'ın tedavi edilmeyeceği kararına varmış, tahta çıkartabilmek için büyük devlet adamlarını elde edememişti. Bu durumda Sultan Abdülhamid'i öldürerek tahta Sultan Murad'ı çıkarma planı yapıldı. Ancak bu plan da başarısızlığı uğradı, zîra bu plan cemiyet üyelerinden Hacı Hüsnü Bey tarafından padişaha iletilti.²¹ Dolayısıyla bu girişim başarısızlıkla sonuçlandı. Ancak Sultan Abdülhamid'in evhamlarını artıran diğer bir hadise, Ali Suavi Vakası veya Çırağan Vakası olarak bilinen hadise meydana gelmiştir.

Ali Suavi, mağlubiyetle sona eren 93 Harbi ve Sultan Abdülhamid'in tüm otoriteyi kendisinde toplamasına karşılık olarak Sultan V. Murad'ı tahta çıkartmak için biri girişimde bulundu. Bu girişim için 93 Harbi ve Bulgar mezalimi sebebiyle İstanbul'a gelen muhacirleri, Kırcaali'deki Müslümanlara destek bahanesiyle ikna etmiş ve Sultan'ın ihsanını almak adına Çırağan'da toplamak istemişti. Çırağan Sarayı'na vardıklarında yanında yüzlerce muhacir

¹⁷ Karal, 2007 :4.

¹⁸ Küçük, 1993: 306.

¹⁹ Ziya Şakir, 2011c: 204.

²⁰ Uzunçarşılı, 1944b:293.

²¹ Küçük, 1993:306.

bulunmaktaydı ve fırsattan istifade ederek Saray’a girmeyi başardı. Ancak çıkan arbede neticesinde Hasan Paşa’nın sopa darbesi ile öldürülmüştür.²² Skaliyeri-Aziz Bey Komitesi ve Ali Suavi’nin başarısızlığıyla sonuçlanan V. Murad’ı tahta çıkarma girişimi, halihazırda evhamlı bir karakteri olan Sultan Abdülhamid’in karakterini ve davranışlarını olumsuz olarak etkilemiştir.

Sultan Abdülhamid’in meclisleri tatil etmesi ve münevverlere baskı uygulayarak yurtdışına gitmelerini sağlamasının neticesinde yeni bir Cemiyet örgütlenmeye başlamıştır. Bu yeni örgütlenme, *İttihad-ı Osmanî* adıyla Askerî Tıbbiye öğrencileri tarafından kurulmuştur. Kurucu isimler; İbrahim Temo, Abdullah Cevdet, İshak Sükûti, Kafkasyalı Mehmed Reşid ve Bakülü Hüseyinzâde Ali’dir. Tarık Zafer Tunaya’ya göre kuruluş tarihi 3 Haziran 1889’dur ve cemiyet, o dönemde daha çok “Osmanlı’nın çöküşünü ve istibdadını durdurmak isteyen, duygusal yönü ağır basan bir öğrenci kulübüdür.”²³

Hanioğlu, 1880’lerin ortalarından itibaren Mekteb-i Tıbbiye’de yönetime karşı örgütlü muhalefetin yararları üzerine tartışmaların yapıldığını ve bunun okulun geneline yayıldığını belirtmektedir. İbrahim Temo ile İshak Sükûti’nin kendi aralarındaki görüşmelerin ardından konuyu Abdullah Cevdet, Mehmed Reşid ve Konyalı Hikmet’e açtıklarını belirtmektedir. Hanioğlu’na göre İttihad’ı Osmanî’nin kuruluş tarihi 3 Haziran 1889’dur. Ziya Şakir ise 21 Mayıs 1889 tarihinde, Abdullah Cevdet, Mehmed Reşid, Konyalı Hikmet, İbrahim Temo ile İshak Sükutî arasında, odunlukta yapılan toplantıyı Cemiyet’in kuruluşu olarak kabul etmektedir²⁴

Ahmet Bedevi Kuran ise Cemiyet’in 1892 yılında kurulduğunu iddia etmekle beraber kurucu kadro olarak Tunaya ile aynı isimleri vermektedir. Kuran’a göre bu Cemiyet’in kurulmasındaki sebep, tek bir kişinin yönetimi altındaki devletin felaketlere maruz kaldığı ve meşrutî yönetimi uygulayabilmektir. Kuran’a göre, Cemiyet’in kurulduğu zamanki adı İttihat ve Terakki Cemiyeti idi. Bu bilgiyi, kendisinin sahip olduğu basılı olmayan nizamnameye dayandırmaktadır.²⁵

Zaman içerisinde ülkenin diğer bölgelerinde de çeşitli gruplar peydah olmaya başladı. Örneğin 1906 yılında Selanik’te çoğunlukla III. Ordu subaylarından oluşan “Osmanlı Hürriyet Cemiyeti” kurulmuştur. Kurucuları; Bursalı Tahir Bey, Edip Servet [Tör], Kazım Nami [Duru], Ömer Naci, İsmail Canbolat, Hakkı Baha [Pars], Mehmed Talat, Rahmi Bey [Arslan], Mithat Şükrü [Bleda]’dır. Bu cemiyetin heyet-i umumisi, Talat Bey, İsmail Bey ve

²² Kuran, 2000 :31; Uzunçarşılı, 1944a:79; Karal, 2007 : 500; Danişmend, 1972 :312-313.

²³ Tunaya, 1988 :19-20.

²⁴ Hanioğlu, 1985: 173-174; Ziya Şakir, 2014a: 63-67.

²⁵ Kuran, 2000 :45.

Rahmi Bey'den meydana gelmekteydi. Nitekim, Osmanlı Hürriyet Cemiyeti, zaman içerisinde askerler ve siviller arasında yayılmayı başarmıştır. Ertesi yıl ise Selanik'e gelen Doktor Nazım Bey ile görüşülerek Paris şubesi ile birleşilmiş ve "Terakki ve İttihat" adını almıştır.²⁶ Ülke içerisinde bu hadiseler yaşanmaktayken II. Meşrutiyet'in ilanına giden yoldaki kıvılcım ve planlara hız verilmesinin nedeni Reval'deki Rus-İngiliz görüşmesi olmuştur.

Görüşmenin ana konusu, Almanya ve Avusturya-Macaristan olmakla birlikte Almanya'yı ürkütmemek adına yalnızca Makedonya meselesi ile ilgili hususlar açıklanmıştı. Almanya'nın deniz kuvvetlerini güçlendirmesi Rusya'yı endişeye sevk etmekteyken Avusturya'nın Yeni Pazar'dan başlatmayı düşündüğü demiryolu projesi Rusya ve Sırbistan'ı endişelendirmekteydi. Öte yandan Rusya-Avusturya ilişkilerini de etkileyen Makedonya sorunu da gündeme gelmiş ve İngiltere ile Rus Çarı, uygulanması planlanan reform programı konusunda bir anlaşmaya varmışlardır.²⁷

Reval Mülakatı'nın ardından bir şeyler yapmak ihtiyacı hisseden Cemiyet, Düvel-i Muazzama konsolosluklarına durumu protesto eden bildiriler yolladı. Resneli Niyazi Bey, 3 Temmuz günü bir bildiri yayımladı ve Meşrutiyet ilan edilmediği takdirde şehzadeye biat edeceğini belirterek dağa çıktı. Niyazi Bey'in bu girişimi önce bölgeye ve ardından da ülke geneline yayıldı. Daha fazla direnç gösteremeyecek olan Sultan, Meşrutiyet'i ilan etmiş ve Kânun-ı Esâsî'nin yürürlüğe gireceğini ve meclisin toplanacağını beyan etti.²⁸ Nihayetinde 1878 yılında tatil edilen meclis, 30 yıl sonra yeniden açıldı. Nitekim Meşrutiyet'in yeniden ilan edilmesinde payı olan kişilerin, başta Resneli Niyazi ve Enver Bey olmak üzere, toplum nezdindeki popülariteleri artmıştır. Halkın coşkuyla karşılamış olduğu II. Meşrutiyet, en başlardaki coşkusu kaybedecek ve tüm meseleleri çözemeyeceğini kısa bir sürede gösterecektir.

²⁶ Tunaya, 1988 : 22; Eyicil, 2002: 233-235; Polat, 2022: 21-22.

²⁷ Armaoğlu, 1997:600-601; Bayur, 1991a: 237-238.

²⁸ Uçarol, 1995 :402-403; Danişmend, 1972 :362-363; Bardakçı, 2015 :92 ; Çulcu, 2011 :172; Babacan, 2002:263-265; Bahsi geçen mazbata için bkz. Bayur, 1991b: 59-60.

BİRİNCİ BÖLÜM

II. MEŞRUTİYET'İN İLANI İLE BÂB-I ÂLÎ BASKINI ARASI DÖNEM

1.1. II. Meşrutiyet'in İlanından 31 Mart'a Kadar Olan Süreç

II. Meşrutiyet, halk tarafından büyük bir coşkuyla karşılandı ve tüm sorunların çözüleceği, devletin sorunlarını çözerek ayakta kalacağı inancı hâkim olmuştu. Ülke genelinde kutlamaların, şenliklerin yapıldığı bu dönemde komitacılar dağlardan inerek halkın coşkusuna eşlik etmiş, sarıklı hocalar, papazlar, hahamlar birlikte kutlamalar yapmıştı. Herkesin kendi dillerinde özgürlük naraları attığı bu ortamda herkes kardeşlik yeminleri etmekteydi. Olaylardan haberi olmayan halk ise Meşrutiyet'in Sultan tarafından bahsedildiğini düşünerek Yıldız'a akın etmiş ve Sultan'a teşekkürlerini sunmaktaydı.²⁹

Tüm bu manzaralar, İttihad-ı Anasır yani Osmanlıcılık politikasının başarıya ulaştığı izlenimini uyandırmıştı. Ancak sorun şu ki halkın da Meşrutiyet kavramının ne olduğunu tam olarak algılayamamıştır. Mutlakiyetçi yönetim altında “özgürlük” sözcüğü tamamen yasaklanmıştı ve halk özgürlükten bütün yasakların kalkmasını anlıyordu. Halk vergi ödememeyi, vapur ve tramvaya binip para ödememeyi özgürlük sayıyordu.³⁰ Özgürlük gelince her şeyin düzeleceği, yasakların kalkacağı, hafiyeliğin sona ereceği ve devletin bu sayede kurtulacağı inancı hâkimdi. Ancak bahsedildiği üzere halk, özgürlük kavramının ne olduğunu algılayamamış ve bu durum, şu tür diyalogların yaşanmasına sebebiyet vermiştir:

“Hürriyet Çıktı. Artık vergi vermeyiz, diye tahsildarları kovan cahil köylülerle, İstanbul'un en kalabalık caddelerinde, tütün denklerini ortaya yığarak halka okka okka tütün satan ve kanunen memnû olan bu hareketi men etmek için gelen zabıta memurlarının göğüslerine koca Karadağ tabancalarını dayayarak:

- Hürriyet Çıktı. Siz ne karışyorsunuz, diye bağırان şerir tütün kaçakçıları, aynı zihniyetin sahipleri idi.”³¹

Öte yandan herkesin kendi emellerine uygun olarak Meşrutiyet'ten beklentileri vardı. Anadolu lular, asker ve vergi verilmeyeceğini; Kürtler, Said Paşa'nın Sadrazam olmasıyla Ermeni köylerini ele geçireceklerini; Arnavutlar, Hz. İsa ile Hz. Muhammed'in gökte barıştığını ve aşağıya da haber göndererek barışmalarını, kardeş olmalarını istediklerini; Araplar, Türkler ile Hristiyanların birleşmesinin ardından hilafetin kendilerine kalacağını;

²⁹ Danişmend, 1972 :364; Shaw ve Shaw, 2010 :327-328; Karal, 1999: 40-42; İbar, 2019:15-36.; Matossian, 2016: 55-69; Kerimoğlu, 2018: 39-40; Meşrutiyet kutlamaları ile ilgili daha geniş bilgi için bkz. İBAR, G. (2019). *Meşrutiyet'i Çok Sevmiştik*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul; Matossian, B.D. (2016). *Parçalanın Devrim Düşleri*. (çev. R. Akman). İletişim Yayınları, İstanbul.

³⁰ Tuncer, 2010:100; Eren, 2011:162-163; Ayna ve Kuyucu, 2021: 76.

³¹ Ziya Şakir, 2011a: 16.

Cemiyet ise hürriyet ilan edildikten sonra geri kalan her şeyin kolayca halledileceğine inanmaktaydı.³²

Meşrutiyet coşkusu ve halkın umutları kısa bir süre sonra sönmeye başlamıştır. Öncelikle hürriyeti getirenlerin hoşnut olmadığı bir durum mevcuttu, Sultan Abdülhamid hâlâ yönetimdeydi ve eskisi gibi idare etmeye çalışmaktaydı. Bu hususta İTC taraftarı bir diplomatın *The New York Times*'a verdiği mülakatta, Mehmed Reşad tahta çıkmadığı sürece Meşrutiyet'in tam olarak başarıya ulaşamayacağını söylemektedir. Halk da bir genel af talebinde bulunmaktaydı ancak hükümet bu affın yaratabileceği kargaşadan çekinmekteydi. Sansürden bıkmış olan ve öfkesini doğrudan Sultan'a yöneltemeyecek olan halk, tepkisini memurlara ve zabıtlara yöneltmişti. Basının da halkı galeyana getirmesiyle birlikte, halk çok sayıda gösteride bulundu.³³ Bu olayların yatıştırılamamasının ardında, ülkedeki otorite boşluğunun da etkisi bulunmaktaydı. Bu hususta Kazım Karabekir, o dönem yaşanan bir hadiseyi şu şekilde nakletmektedir:

"Biz bu gece merkez arkadaşlarıyla Beyoğlu'na çıktık ve halk arasına karıştık. İkişer üçer bir düziye, "Hafiyelik kalkmalıdır. Yoksa Meşrutiyet'e kimse inanmaz. Eğer hükümet bunları kaldırmazsa öldürmeli, linç etmeli" diye her yerde konuştuk. Bir aralık Bon Marş'e'nin karşısındaki muhallebicide buluştuk. Orada paşa üniformasıyla biri de vardı. Avukat Baha buna ağır bir küfür savurdu, "İşte bu da bir hafiyedir!" diye bağırdı. Taşındığı üniformasına hürmetle onu korumak zorunda kaldım. Aynı zamanda rastgele kimselerin namuslu bir kimseye de hafiyeye diye çatabileceğini ve haksız yere namuslu vatandaşlarımızın da tahkir veya daha ağır muamelelere maruz kalabileceğini arkadaşlarıma anlatarak daha ileri gitmeyerek, hükümetin bir iki gün içinde bu işi halletmezse programlı olarak harekete geçmekliğimizi teklif ettim..."³⁴

İTC'nin genel olarak şikâyetçi olduğu hafiyelik kurumuna yönelik protestolar düzenlenmiştir. Pek tabii olarak bu protestoların ardında İTC bulunmaktadır. Nitekim 30 Temmuz günü, yani Meşrutiyet ilan edildikten bir hafta sonra hafiyelik de lağvedildi. Hafiyeliğin lağv edilmesi hakkındaki kanuna ek olarak genel bir af çıkartıldı.³⁵ Sultan Abdülhamid hâlâ iktidardaydı, yöneticiler hâlâ onun döneminin yöneticileri ancak meşrutiyetin ilanının ardından hâkim güç İTC gibi görünmektedir. Bu durum ise kısmen doğru, kısmen yanlıştır.

Ülke yönetimi konusunda tecrübesiz olan İttihatçılar, yönetimi doğrudan ele geçirmek yerine, *Demokles'in Kılıcı* gibi hareket etmeyi daha uygun gördüler. İttihatçılar'ın çoğunluğu rütbeli subaylar ve memurlar olduğundan dolayı, yönetimi eski devrin idarecilerine bıraktılar ve ordu vasıtasıyla hükümete birkaç üye sokarak yönetimi denetlemeyi tercih ettiler. Nitekim

³² Ziya Şakir, 2014a: 627.

³³ Akşin, 2015 :24-25; Karal, 1999:42-43; Kansu, 2002:213.

³⁴ Karabekir, 2011 :205.

³⁵ Eraslan ve Olgun, 2006 :65-66.

Meşrutiyet'in ilanı sırasında sadaret makamında bulunan Said Paşa, Meşrutiyet ilan edildikten sonra, 1 Ağustos tarihinde yeni hükümeti kurmuş ise de İttihatçılar ve Sultan arasındaki çekişmelerin ortasında kalmış ve 5 Ağustos tarihinde istifa etmiştir. Çekişmenin ardından yatan sebep, Sultan Abdülhamid'in Bahriye ve Harbiye Nazırlarını atamak istemesidir. Kanun-ı Esasî'nin 7. Maddesinde, vükelânın azil ve atamasının padişah tarafından yapılacağı belirtilmekteyken Kanun-ı Esasî'nin 27. Maddesinde, yalnızca Sadrazam ve Şeyhülislam'ı atayabileceği belirtilmektedir. Said Paşa'nın ardından sadarete gelen Kâmil Paşa, İttihatçılar'ın istediği isimleri atayarak, Sultan Abdülhamid'in hoşnutsuzluğuna rağmen, bu krizi idare edebilmiştir.³⁶

Kâmil Paşa'nın atanması ve bu şekilde hareket etmesi, İttihatçıları memnun etmiş gözükmemektedir. Nitekim Hüseyin Cahit'in Tanin'deki yazısında adil bir hükümet kurması ve yapmış olduğu atamalar sebebiyle Kâmil Paşa'yı övmekte, Said Paşa'yı ise yermektedir.³⁷

Yabancı devletler de bu otorite boşluğundan istifade etmişlerdir. Özerk yapıdaki Bulgaristan Prensliği bağımsızlığını ilan etti. Avusturya-Macaristan ise Berlin Antlaşması'ndan bu yana idaresini elinde bulundurduğu Bosna-Hersek'i ilhak ettiğini duyurdu. Girit ise Yunanistan'a bağlandığını ilan ettiyse de Yunanistan dahil hiçbir devlet tarafından kabul görmeyen bir girişim olarak kaldı. Tüm bu hadiseler Balkanlar'da statükonun değiştirdiğinin bir göstergesidir ve Balkan ulusları milli hedeflerini gerçekleştirmeleri için fırsat kollamaları adına uygun bir zemin bir zemin oluşmuştur.³⁸ Toprakların teker teker bu şekilde kaybedilmesi Meşrutiyet'e olan inancı da sarsmıştı. Büyük bir coşkuyla karşılanan Meşrutiyet, aynı etkiyle devam etmedi. Bu yaşanan hadiselerle Balkanlılar da genişlemeci hayallerini gerçekleştirmek adına bir fırsat ortaya çıkacağını öngörmekteydiler.

Aynı yıl içerisinde İTC ilk kez resmî bir kongre gerçekleştirdi. Kongrenin yapılmasındaki temel maksat, cemiyetten fırkaya doğru bir dönüşüm sebebiyle bir siyasi program hazırlamak ve ordu-hükümet ilişkisinin düzeyine karar vermektir. Kongrede, Hüseyin Kazım Kadri, Midhat Şükrü, Hayri Bey, Talat Bey, Ahmed Rıza, Enver Bey, Hafız İbrahim Hakkı Bey'den oluşan yeni bir merkez-i umumi kuruldu. Kongrede, Hüseyin Kazım Kadri, Midhat Şükrü, Hayri Bey, Talat Bey, Ahmed Rıza, Enver Bey, Hafız İbrahim Hakkı Bey'den oluşan yeni bir merkez-i umumi kuruldu. Buna ek olarak 1908 Kongresi kararlarını içeren 13 maddelik bir belge yayımlanmış ve 21 maddelik bir siyasi program kabul edilmiştir. Bahsi geçen siyasi programda; resmî dilin Türkçe olduğu, işçi-işveren ilişkisinin düzenlenmesi, herkesin hak ve hukuk yönünden eşit olduğu ve dolayısıyla gayrimüslimlerin askere

³⁶ Akşin, 2009 :142; Tanör, 2019 :181; Bayur, 1991b:71-79; Ayna ve Kuyucu, 2021:73-74.

³⁷ Kansu, 2002:176-177.

³⁸ Uyar-Erickson, 2020 :440-441; Shaw ve Shaw, 2010 :332-333; Çelik, 2012: 149-150.

alınabilmeleri, mebusların serbestçe kanun teklif edebilmelerinin önünün açılması gibi maddeler yer almaktaydı.³⁹ Teşkil edilen yeni siyasi programın, gayrimüslimlerin de hak ve hukuk yönünden eşit olmaları ile askere alınmaları gibi laik nitelikler taşıması, muhalefetin tepkisini çekmiştir. Muhalefet, bu dönemden itibaren örgütlenmeye başlamıştır.

İTC'ye yönelik muhalefetin ortaya çıkmasında, Meşrutiyet'i ilan ettirmiş bir cemiyet olarak büyük teveccüh görmesi ve bunun neticesinde de üye sayısının artması ve bunun getirdiği aşırı gururun etkisi büyüktür. Halbuki Meşrutiyet'in ilanı sırasında devletin nüfuzlu ve imtiyazlı kesimlerine yönelik eleştirilerde bulunurken meşrutiyet ilan edildikten sonra birtakım kahraman-ı hürriyetler türemiş ve eleştirdikleri kişilerin yerlerini almışlar, "Cemiyet-i Muhtereme, bu işi böyle istiyor, diye, emirler vermeye başlamışlardı." Hatta işler o dereceye varmıştır ki yerel yöneticilerin ve devlet kademesindeki görevlilerin işlerine karışmakta, emirler vermekte ve kanuna aykırı şekilde atamalar yapmaktaydılar.⁴⁰

Baran Hocağlu İTC'nin bu tutumunu, "bizde hürriyet henüz yenidir, halk alışınca kadar suistimalden korumak lazımdır" düşüncesi bağlamında hiçbir şey kaptırmama politikası olarak yorumlamaktadır.⁴¹

Bu durum, Kâmil Paşa'nın *Kölnische Zeitung* muhabiriyle yaptığı mülakatta şu sözlerle ifade edilmiştir: "hükümet cemiyetin işlerine karışmasına, özellikle de şahıslarla alakalı sorunlarda devamlı olarak karşı durmaya gayret etmiştir. Cemiyet devlet içinde devlettir."⁴² Bu sözlerden anlaşılmaktadır ki İTC, devlet üzerindeki otoritesini artırmaya çalışırken aşırıya kaçmış ve muhaliflerinin elini güçlendirmiştir. İttihatçılar hürriyet kahramanı iken istenmeyen bir cemiyet haline gelmiştir.

İTC'ye karşı muhalefetin ortaya çıkmasındaki diğer bir etken de tensikat meselesidir. Eski idareye hafiye ve jurnalcilik yapanlar, ordu içerisindeki alaylı subaylar ve kadro fazlası memurlar tensikattan etkilenen gruplar arasındadırlar. Bu isimlerin maaşları da yarıya düşürülmüştü. Ancak mesele şu tensikat yapılmasındaki temel maksat, İTC'nin kendi kadrolarını oluşturması meselesiydi ve bu durum geniş bir işsizliğe ve küskünler grubunun oluşmasına zemin hazırlamıştır.⁴³

Tensikat meselesine ek olarak bir de talebelerin askere alınmasına yönelik bir tasarı hazırlanmasının yaratmış olduğu bir gerilim de mevcuttur. Bilindiği üzere talebeler askerlikten muaf tutulmaktaydı ancak talebeler ve din adamlarını muhalefet saflarında yer

³⁹ Hanioglu, 2001:482; Tunaya, 1989: 228; Tunaya, 1988: 65-66; Shaw-Shaw, 2010 :338-339.

⁴⁰ Şimşek, 2018: 259; Ziya Şakir, 2011a: 18; Birinci, 2002: 194; Ayna ve Kuyucu, 2021:75.

⁴¹ Hocaoglu, 2010:27.

⁴² Alkan, 2023: 215-216.

⁴³ Birinci, 2002:193; Ergin, 2017: 433; Bayur, 1991b: 90-91.

almaya itmiş ve “din elden gidiyor” propagandasını güçlendirmiştir.⁴⁴ Yaşanan bu gelişmeler, bir küskünler grubunun oluşmasına yol açmış ve 31 Mart Hadisesi’nin oluşmasında önemli bir yer tutmuş ve ileride görülebileceği üzere muhalefetin İTC karşısındaki tavrını sertleştirmesine yol açmıştır.

İTC karşısındaki ilk örgütlü muhalif hareket, Fedâkârân-ı Millet Cemiyeti olmuştur. FMC’nin kuruluş aşamasındaki planı, İTC’ye muhalefet etmekten ziyade Sultan Abdülhamid döneminde memleketin farklı noktalarına sürgüne yollanmış isimlerin ve kaçakların, yani “mağdurîn-i siyasiye”nin haklarını savunmaktır. Mağdurîn-i siyasiye, ilk başta “devlet veya nimet kapısı” konumunda olan İTC’ye yanaşmış ise İttihatçılar bu kişileri “meşrutiyetin ilanı konusunda emek vermemiş” olarak addetmiştir. İttihatçıların bu soğuk yaklaşımı yalnızca mağdurîn-i siyasiyeye yönelik değil, İTC mensubu olup yine aynı şekilde yeterince emek vermeden bir yerlere gelme çabası içerisinde olanları, Mizancı Murat gibi kişileri de kapsamaktaydı. Buna ek olarak İttihatçıların kendilerine yakın kişilere iltimas geçmeleri ve soğuk tavrı üzerine yeni bir örgütlenmeye giden mağdurlar, 12 Ağustos 1908 tarihinde Fedâkaran-ı Millet Cemiyeti’ni kurmuşlardır. Kurucuları arasında Süleyman Tevfik Paşa, Miralay İsmail Hakkı, Necip Nadir Bey, Avnullah El-Kazımî Bey, Ali Vefa, Dr. Ali Saib, Abdülkadir Kadri, Hacı Cemal, Behçet, Ertuğrul Şakir Bey bulunmaktadır.⁴⁵

FMC, kısa bir süre sonra Hukuk-ı Umûmiye isimli bir gazete çıkartarak mağdurların sesini duyurma çabası içine girmiştir. Gazetede, Necip Nadir, Mevlanzade Rıfat, Doktor Ali Saib ve Ahmed Esad, Hasan Fehmi gibi isimler yer almaktaydı. FMC’nin eleştirilerinin ana odak noktası, mağdurların taleplerini dinlemeyen Kâmil Paşa idi. Sert muhalefet ve taleplerin artması neticesinde Kâmil Paşa 12 Ocak 1909 tarihinde mağdurların durumunu Meclis-i Mebusan’da gündeme getirmiştir ve en nihayetinde 27 Ocak 1909 tarihinde alınan karara göre, daha öncesinde devlet kademesinde çalışanların uygun bir şekilde istihdam edilecektir. Bu kararın mağdurları memnun etmemiş olmaması neticesinde çeşitli mitingler düzenlemiş ve Âyan Meclisi’ne ve Mebusan Meclisi’ne dilekçeler yazılmış, haklarının iadesi için çaba gösterilmiştir ve bu konuda da kısmî bir başarı sağlamışlardır.⁴⁶

Bahsedildiği üzere FMC’nin eleştirilerinin odak noktası, Kâmil Paşa idi. Ancak 19 Aralık 1908 tarihinde Hukuk-ı Umûmiye’de yayımlanan beyanname ile İTC’ye yönelik muhalefete başlamıştır. İTC, halihazırda FMC’den rahatsızdı. Zira FMC’nin bünyesinde çok sayıda işsiz, adi suçlu ve eğitimsiz kişi yer almaktaydı ve dolayısıyla cemiyetin gücü de

⁴⁴ Ergin, 2017: 433-434.

⁴⁵ Kerimoğlu, 2018: 44-45; Birinci 1990 :36-37; Tunaya, 1988: 131-132; Şimşek, 2018: 260-261; II. meşrutiyet dönemi siyasi sürgünlerine dair daha detaylı bilgi için bkz: Polat, H.A. (2020). *II. Meşrutiyet Döneminde Siyasi Sürgünler*, Türk Tarih Kurumu, Ankara.

⁴⁶ Çulcu, 2011: 252; Kerimoğlu, 2018: 61-65.

günden güne artmaktaydı. Bu durum ve FMC'nin doğrudan İttihatçılara yönelik sert eleştirileri karşısında bir çare aramaya sevk etmiştir. 12 Ocak 1909 tarihinde FMC binasına baskın düzenlenmiş ve gücü kırılmıştır. Baskının ardından gücünü kaybeden FMC, 31 Mart Hadisesi'nin ardından kapatılmıştır.⁴⁷

Fedâkârân-ı Millet Cemiyeti'nin ardından daha örgütlü ve ciddi bir muhalefet hareketi olan Ahrar Fırkası kurulmuştur. Ahrar'ın yegâne gayesi, İTC'ye karşı muhalefet etmek ve Türk olmayan unsurları kendisine bağlayarak ayrılıkçı akımların önüne geçmektir. Ahrar, Prens Sabahattin'in adem-i merkezîyetçi fikirleri etrafında kurulmuştur. Prens Sabahattin Bey bizzat Ahrar Fırkası'nda yer almamış ise de süt kardeşi ve güvendiği bir dostu olan Ahmet Fazlı Bey partinin kurucuları arasında yer almıştır. Fırka, 1908 seçimlerine katılmayı başaran yegâne oluşumdur ve Ankara Mebusu Mahir Said Bey'i meclise sokmayı başaramamıştır. 31 Mart Hadisesi'nin ardından güç kaybeden Fırka, 1910'da kendisini feshetmiştir.⁴⁸

İttihat ve Terakki'nin denetimi altında yapılan 1908 yılı seçimleri sırasında, Türkler ile diğer milletler arasında çatışmalar yaşanmıştır. Devletin Türk tebaası ile İttihat ve Terakki, devletin devamlılığı açısından mümkün olduğunca Türk mebus çıkarmayı önemsemekteydi. Öte yandan, Rum, Bulgar, Ermeni tebaa zaman zaman taşkınlık çıkartmışlardır. Türkleri hâkim millet olarak gören Hüseyin Cahit Bey'e tepki gösterilmiş ve daha iyi temsil hakkı talep etmişlerdir.⁴⁹

Tüm bu hadiselerle rağmen seçimler tamamlandı ve 17 Aralık 1908 günü meclis açıldı. Henüz siyasi bir parti olma aşamasını tamamlayamamış olan İttihat ve Terakki, 160 mebus ile temsil edilmekteyken Ahrar Fırkası da yalnızca bir mebusu meclise sokmayı başarmıştı. İttihat ve Terakki, Meclis-i Mebusan'ın çoğunluğunu ele geçirmiş ise de parti içi muhalefete ek olarak İttihatçı olmayanlar da meclise girmeyi başarmıştı. Bu kişiler, ilerleyen zamanlarda tamamen muhalefet saflarına katılmışlardır. Bülent Tanör, toplamda 275 kişinin Meclis-i Mebusan'a girdiğini belirtirken yalnızca 160 tanesinin İttihat ve Terakki listesinden girdiğini belirtmektedir.⁵⁰

Yeni Meclis, 17 Aralık'ta Sultan Abdülhamid adına başkatibinin okuduğu nutuk ile açıldı. Sultan Abdülhamid, başlangıçta açılışa katılmak hususunda pek istekli değildir ancak Kâmil Paşa'nın ısrarlı tutumu neticesinde açılışa katılmaya razı gelir. Sultan II. Abdülhamid adına okunan nutuk vasıtası ile “ricâl-i devlet tarafından gösterilen lüzum üzerine Meclis-i Mebusan muvakkaten tatil olmuştu” diyerek kendi üzerinden sorumluluğu atan Sultan, halkın

⁴⁷ Kerimoğlu, 2018: 119; Çulcu, 2011: 252; Birinci, 1990 :36-37; Tunaya, 1988: 135.

⁴⁸ Bayur, 1991b:134-135; Birinci, 1990 :37-38; Tunaya, 1988:142-148.

⁴⁹ Tunaya, 1988: 161-162; Akşin, 2015 :28-29; Karal, 1999: 62.

⁵⁰ Tanör, 2019 :183.

eğitim standardının yükselmesi sonucunda Meşrutiyet'in ilanı için uygun zamanın geldiği belirtilmektedir. Öte yandan, tartışmalara yol açacak bir harekette bulunarak Kanun-ı Esasî ve Meşrutiyet adına yemin etmesi gerekmektedir önce meşrutiyet kelimesini metinden çıkarttırmış, ardından Meclis'te yemin dahi etmeden ayrılmıştı.⁵¹ Bu durum, Sultan Abdülhamid'e karşı muhalefetin ses çıkarmasına sebep olmuş ise de tahttan indirilmesi için gerekli şartlar henüz oluşmamıştır. Bu şartlar, 31 Mart Hadisesi'nin akabinde oluşacaktır.

II. Meşrutiyet'in ilan edilmesi ile birlikte İttihat ve Terakki'ye karşı bir muhalefet de başlayacaktır. Bu muhalefetin temelinde, İttihatçıların o dönem şartları içerisinde daha liberal, özgürlükçü olmaları ve bu durumun daha muhafazakâr olan kesim tarafından tepki çekmesidir. Öte yandan, İttihat ve Terakki içerisindeki ayrılıklar çözilememiştir ve bu durum topluma da yansımıştır. Tüm bu olayların patlama noktası ise 31 Mart hadisesi olarak cereyan etmiştir.

1.2. 31 Mart Hadisesi

II. Meşrutiyet'in tüm kesimler tarafından kabullenildiğini söylemek pek mümkün değildir. Bu durumun en bariz örneği 31 Mart Hadisesi olarak görülmekte ise de bu hadisenin öncesinde de benzeri eylemler olmuş ancak 31 Mart'taki gibi bir lidere sahip olmadıklarından olaylar bastırılabilmiştir. Bu hususta bahsedilmesi gereken hadiselerden birisi Kör Ali hadisesidir.

Kör Ali lakaplı Hoca Ali Efendi ile İsmail Hakkı isimli iki hocanın öncülük ettiği, katı bir İTC ve meşrutiyet karşıtı, kalabalık bir grup, Ramazan ayına tesadüf eden 7 Ekim tarihinde bir vaaz vermişlerdir. İTC'nin dinsiz olduğunu belirten vaazlarında, kadınların şeriata uygun giyinmediklerini, batılılaşmanın ahlaki olarak bozulmaya yol açtığını, Müslüman kadınların sokağa çıkmamasını, meyhane ve tiyatroların kapatılmasını, fotoğrafın yasaklanmasından söz etmektedirler. Hatta bir hoca bu sırada “söyleyin bana, hâlâ bir padişah var mı?” der. Bu sözlerin ardından Fatih Cami'nden yürüyerek Yıldız'a doğru silahlı olarak yola çıkarlar. Yoldayken de devamlı olarak “Allahını seven arkamızdan gelsin!” diye halka seslendiler. Gittikçe büyüyen kalabalıkla Yıldız'a vardılar. Saray'a vardıklarında Sultan ile görüşme talebinde bulundular. Sultan pencerede görüldüğünde ise vaazlarda söylediklerini tekrar ederek ümmetin başına geçmesi talebinde bulundular. “Bize bir çoban lazım, çobansız sürü olmaz” sözlerinin ardından Sultan göstericileri yatıştırmış ve şeriatın tehlikede olmadığını belirtmiştir. Yıldız Sarayı'nın ardından dönüş yolunda Sadrazam ve Şeyhülislam'a rastlayıp onlara da tecavüzde bulunmuşlardır. İTC ise tehlikeli durum karşısında derhal

⁵¹ Tanör, 2019 :184; Akşin, 2015:29; Bayur, 1991b: 137-138.

harekete geçmiş ve K r Ali derdest edildikten sonra kısa bir muhakemeyi müteakiben idam edilmiştir.⁵² Sultan Abdülhamid ile göstericiler arasında ilişki, her ne kadar Sultan'ın isyancılara karşı bir sempatisi olduğuna dair emare yok ise de İttihatçıları kuşkulantırmaya yetmiştir. Zira daha öncesinde Meşrutiyet'i askıya almış, otoriter bir padişah ilk fırsatta aynı şeyi yapabilmeydi. Ancak İttihatçılar ellerinde hiçbir dayanak olmadan, hâlâ kendileri ile mücadele edebilecek konumda bulunan Sultan'ı tahttan indirememişlerdir. Nitekim Sultan Abdülhamid de benzeri bir şekilde İttihatçılara hiç güvenmemektedir ancak konumu gereği iyi geçinmeye devam edecektir.

Olaylar bu iki hocayla sınırlı kalmamış, şehrin diğer bölgelerinde çeşitli gösteriler icra edilmiştir. Örneğin Ayasofya'da çeşitli pankartlarda şeyhülislam'ın katledilmesi için çağrıda bulunulmuştur. Olaylar, şeyhülislam'ın arabasına saldırmaya kadar varmıştır. Galata Köprüsü'nden geçmekteyken şeyhülislam'ın arabasına saldırılmıştır. Ali Fuad Bey bu hadiseyi şu şekilde nakletmektedir:

“...Sadrazam'ın konağına v s l n  müteakip şeyhu'l-İslâm Efendi de geldi. Hal ve tavrında hiçbir gayr-ı tabiilik mahs s değildi. Fakat Sadrâzam gelince isti'mal ettiği lisandan Efendi-i m şart nileyhin köprüden geçerken K r Ali tarafından tecavüze maruz kalmış ve arabasının camları kırılmış olduğunu anladım...”⁵³

Başka bir olay da Beşiktaş'ta meydana gelmiştir. Buradaki hadisede, bir Müslüman kadın, Rum bir balıkçıya kaçmış ve kadının babası polise haber vermiştir. Hüseyin Cahit'in deyimiyle ayaktakımı bu hadiseye sinirlenmiş ve karakola saldırıp Rum balıkçıyı öldürmüşler ve kadını da ciddi şekilde d vm şlerdir.⁵⁴ Olaylar, İTC'yi giderek daha vehimli yapmakta ve daha ciddi tedbirler almaya sevk etmektedir. Bunun için de devlet işlerine daha fazla müdahil olmaya başlamışlardır. Bu durum pek tabii olarak iktidar erkini elinde bulunduranları rahatsız etmiştir.

Kâmil Paşa iktidara gelmesinin ardından başlangıçta İttihatçılar ile uyumlu çalışmaktaydı. Nitekim bahsi geçtiği üzere Sultan Abdülhamid ile İTC arasındaki gerginliği idare etmeyi de başarabilmeydi. İttihatçılar da Kâmil Paşa'yı desteklediklerini açıklamışlar iken ilişkiler zaman içerisinde gerilmeye başlamıştır. İttihatçılar, taşradaki kulüpleri vasıtasıyla vali atamalarına karışmakta ve orduyu kullanarak taleplerini kabul ettirmektedir. İttihatçılar, devamlı olarak Kâmil Paşa'nın işlerine müdahale etmeye başladıysa da Sadrazam bu istekleri uygulamamak konusunda diretince ilk başlardaki iyi ilişkiler, yerini çatışmaya bırakmıştır. Kâmil Paşa ile İTC arasındaki gerginlik, Hakkı Bey yerine Damat Ferid'in Dahiliye Nazırı olarak atanması talepleri sebebiyle iyice ortaya çıkmış, bu taleplere diğer

⁵² Ahmad, 1999 :44; Güresin, 1998 :25; Georgeon, 2006 :473-474; Yalçın, 2000 :67; Kara, 2005:54-55.

⁵³ Türkgeldi, 2021:13.

⁵⁴ Yalçın, 2000 :76-77; Kara, 2005: 55.

nazır atamalarına karışmalarıyla gerginlik daha da artmıştır. Bunun üzerine yurtdışı gezileri sırasında İttihatçıların devleti temsil eder bir hava takınmaları, Kâmil Paşa'yı oldukça rahatsız etmiştir. İttihatçılar, Sadrazamı değiştirmek adına Sultan'ın huzuruna çıkmışlar ve Sultan Abdülhamid buna rıza göstermiş ise de İttihatçılar meclis açılınca dek bekleme kararı almışlardır. Meclis açıldıktan sonra Hüseyin Cahit [Yalçın]'ın iç ve dış politika hakkındaki gensorusunun ardından güvenoyu almayı başarmış olan Kâmil Paşa, meclis grubu ile Merkez-i Umumi arasındaki çekişmeden faydalanarak atamalarda bağımsız hareket etmeye çalışması ve kabinesindeki nazırları değiştirmesi, kendi kabinesi dahil olmak üzere herkesi rahatsız etti ve bazı nazırlar istifalarını sundular. Durumun açıklanması için gensoru vasıtasıyla durumun izahı istendi. Paşa'nın açıklaması ise kimseyi tatmin etmedi.⁵⁵

Kâmil Paşa'nın sonunu getiren hadise ise İttihat ve Terakki'nin İstanbul'daki otoritesinin simgesi olan Avcı Taburları'nı Yanya'daki isyancıların üzerine yollamak istemesi olmuştur. Bu talebini gerçekleştirmesi için Harbiye Nazırı olarak Nazım Paşa'yı atamıştır. Ancak bölgede bulunan III. Ordu Komutanı Mahmud Şevket Paşa'nın talebiyle bu ısrardan vazgeçilmiştir. Sultan II. Abdülhamid, bulanık bir şahsiyet olarak gördüğü Nazım Paşa'nın atanmasına itiraz ettiği bu atamaya, kabinesinin tepki göstermesiyle Meclis-i Mebusan'da durumu açıklaması istenmiş ancak Kâmil Paşa'nın bu açıklamayı yapmak üzere gitmemesi sebebiyle güvensizlik oylaması neticesinde düşürülmüş ve yerine Hüseyin Hilmi Paşa geçmiştir.⁵⁶

Dönemin Meclis-i Mebusan Reisi ve önemli bir Jön Türk olan Ahmed Rıza, anılarında Hüseyin Hilmi Paşa'yı ikna etmenin kolay olmadığını ve kendisinin sadaret mührünü almakta tereddüt ettiğini belirtmektedir.⁵⁷ Hüseyin Hilmi Paşa'nın neden tereddüt ettiği tahmin edilebilir. Devletin içeride ve dışarıda sıkıntılı bir dönemden geçiyor olması, bu sorumluluğu almaya çekinmesinin sebebidir.

Yaşanan hadiseler göstermektedir ki Hüseyin Hilmi Paşa tereddüt etmekte haklıdır. Devlet idaresinin bir ucunda yıllardır tahtta duran Sultan Abdülhamid ve diğer ucunda meşrutiyetin koruyucusu durumundaki İTC. Bâb-ı Âlî ise bu iki güç noktasının ortasında kalmış durumdadır ve durumu idare etmesi gerekmektedir.⁵⁸

Kâmil Paşa, iktidardan düşürülmesinin ardından bir mülakatta, Kânun-ı Esâsî'nin 38. maddesine dayanarak açıklama yapmayı üç gün ertelediği ancak meclisin bu ertelemeyi kabul etmediğini belirtmekte ve Meclis-i Mebusan'ı anayasaya riayet etmemekle suçlamaktadır.

⁵⁵ Gazel, 2019:52-55; Akşin, 2015 :32-35; Karal, 1999 :58; Bayur, 1991b: 83-89.

⁵⁶ Akşin, 2015 :35; Korkmaz, 2021 :117-118; Karal, 1999: 70-74; Bayur, 1981a: 42-43; Bayur, 1954: 294-295; Gazel, 2019: 55-64.

⁵⁷ Ahmed Rıza, 2001:42.

⁵⁸ Alkan, 2023: 214-215.

İTC'yi de meşrutiyeti ilan ettirme hususunda takdir etmekte ancak yönetime fazlasıyla müdahil olmaları sebebiyle eleştirmektedir.⁵⁹ Kâmil Paşa'nın yerine gelen Hüseyin Hilmi Paşa'nın durumu da rahat değildir. Halihazırda gergin bir atmosfer mevcuttur ve Hüseyin Hilmi Paşa'nın kontrolü dışında gelişen olaylar, durumu daha sıkıntılı bir noktaya getirmiştir. Bu hadiselerin başında 31 Mart Hadisesi gelmektedir.

Ordu içerisinde alaylı subaylara yönelik tasfiyeler ve ordu içerisindeki disiplinin ibadet etmeyi engeller bir mahiyette olması, zabıtların namaz ve gusül abdesti gibi ibadatlara karşı ilgisiz olmaları ve buna ek olarak din ve padişah adına değil, vatan ve millet kavramları adına savaşılmaları yönünde askerlerin teşvik edilmeye çalışılması, protestolara neden oldu ve geniş bir küskünler grubu yarattı.⁶⁰ Olayların fitilini muhalif gazeteci Mustafa Fehmi'nin öldürülmesi yaktıysa da siyasi ortamın bu kadar gerginleşmesinde başta Derviş Vahdetî olmak üzere basın da etkisi büyüktür.

31 Mart olayları çıkmadan on gün önce, Derviş Vahdetî tarafından 21 Mart 1325'te⁶¹ bir kandil günü kurulan İttihad-ı Muhammedî, Ayasofya önünde okunan mevlüt ve ardından Derviş Vahdetî'nin bir nutku ile kurulduğunu ilan etmişti. 28 Mart 1325⁶² tarihli baş yazısında da İttihad-ı Muhammedî'nin görevini, meclis kararlarının şeriata uygunluğunu denetlemek olduğunu belirtmiş ve halihazırda şeriatı savunmakla görevli olan tüm askerlerin, İttihad-ı Muhammedî'nin doğal bir üyesi olduğunu belirtmekteydi. Nitekim meclis içinde herhangi bir üyesi bulunmayan Fırka, meclis içerisindeki ulemaya yönelik olarak yazmış olduğu bildiride, kanunların şeriata uygun olması gerektiğini belirtmekteydi. Nitekim meclis içerisinde bu tezi savunan mebuslar var ise de İttihad-ı Muhammedî taraftarı değillerdir.⁶³ Derviş Vahdetî'nin yazıları, ordu içerisindeki İttihatçıların ve de muhafazakâr grupların kıpırdanmasına yol açmıştır.

Ancak bu hususta dikkati çeken husus, Derviş Vahdetî'nin kuruluş nutkunda söylediği sözlerdir. Bu nutuk sırasında Derviş Vahdetî, Meşrutiyet'i ilan ettirmiş olması bakımından İTC'nin hizmetlerini vurgulamakta; Enver, Resneli Niyazi, Namık Kemal, Midhat Paşa gibi isimleri övmekte ancak bunu yaparken hem İttihatçılara hem de Sultan Abdülhamid'e yönelik eleştirilerini de sıralamaktan çekinmemiştir.⁶⁴

İttihad-ı Muhammedî'nin kuruluşu ve faaliyetlerinin Sultan Abdülhamid'i de endişelendirdiği, kendisinin hizmetinde çalışan son Mabeyn Başkatibi Ali Cevat Bey'in

⁵⁹ Bayur, 1981b: 28; Gazel, 2019:64.

⁶⁰ Birinci, 2002:197; Küçükılınç, 2018: 59-60.

⁶¹ 3 Nisan 1909.

⁶² 10 Nisan 1909

⁶³ Tunaya, 1989:183-184; Korkmaz, 2021:106; Bayur, 1991b; 135-136.

⁶⁴ Hocaoglu, 2010:114; Bayur, 1991b: 136.

hatıralarında şu şekilde yer almaktadır, “Başkatip Bey, bu gazetelerin makam-ı saltanat vve hilafete bu kadar tecavüz etmelerine bakılır ise, fımabaad ne padişahlığın ne de hilafetin ehemmiyeti kalmayacaktır. Zannedersem ben hatemü’l-mülûk olacağım” demiştir.⁶⁵

Aslında ordu içerisindeki gerilim, Derviş Vahdetî öncesinde de mevcuttur. 31 Ekim’de Taşkışla’da bir olay meydana gelmiştir. İstanbul’da II. Fırka isimli bir kuvvet bulunmaktaydı ve askerlerin doğrudan doğruya Sultan Abdülhamid’e bağlı olarak olay çıkartmak üzere hazırlıklar yaptığına dair söylentiler dolaşmaktaydı. İTC bu durum karşısında önlem olarak 22 Ekim tarihinde Şura-yı Ümmet’te yayımladıkları bildiride, ordu içerisinde çıkacak herhangi bir irticai hareketin bastırılacağını beyan etmiştir. 31 Ekim’de yayımladığı bildiride ise bu bozguncu askerlerin en şiddetli şekilde cezalandırılacağını ilan etmiştir. Buna ek olarak Selanik’ten bir avcı taburu getirilerek II. Fırka’nın yerine konmaya çalışılmıştır. II. Fırka’daki askerler ise Cidde’ye yollanmak istenmiş ve Avcı Taburu’nun kendilerine karşı getirilmiş olarak düşündüklerinden mukavemet göstermişlerdir. Çıkan olayları Mahmud Muhtar Paşa zor kullanarak bastırmıştır. Sonrasında ise öldürülen isyancı askerlerin cesetlerinin teşhir edilmesine niyetlenmiş ise de gelebilecek tepkiler sebebiyle kabul görmemiştir. 1909 yılı Ocak ayında da bazı Harp Okulu öğrencileri, okul nizamnamesinin aşırı sert oluşu ve yabancı dil öğrenmekte çektikleri sıkıntılardan dolayı şikayetçi olurlar ve bunun üzerine bazı öğrencilerin tutuklanmasının ardından okulda kargaşa çıkar. En nihayetinde bazı öğrenciler okuldan atılır ve mesele bu şekilde idare edilir.⁶⁶

Olayların fitilini ateşleyen hadise olan, *Serbestî* başyazarı Hasan Fehmi’nin vurulması, 6 Nisan gecesı Galata Köprüsü’nde, Hasan Fehmi’nin Mevlanzâde Rıfat zannedilerek vurulmasıyla gerçekleşti. Hasan Fehmi, Teselyalı zengin bir Arnavut aileye mensuptu. Bir dönem Jön Türkler ile yakın ilişkide bulunmuştu. Mülkiye’deki tahsilinden sonra bir ara Jön Türklük âlemine katılmış önce Paris’e, sonra Mısır’a geçerek burada *Emel* isimli bir gazete çıkarmıştı. Meşrutiyet’in ilânını takiben dönerek matbuat âlemine atılmıştı.⁶⁷

Vurulduğu sırada Hasan Fehmi’nin yanında olan ve kendisi de yaralanan kaymakam Şakir Bey, katilin parlak düğmeli kaput giydiğini, yakasında kırmızı işaret olduğunu ve ateşten önce “Al Mevlan” diye bağırdığını söyledi.⁶⁸

Yusuf Hikmet Bayur, katilin İttihatçı fedâilerden Abdülkadir isminde birisi olduğuna yönelik bir dedikodunun mevcut olduğunu ve bu kişinin 1928 yılında Mustafa Kemal

⁶⁵ Ali Cevat Bey ve Unat (haz.), 1985 :47.

⁶⁶ Ahmad, 1999 :44-45; Yalçın, 2000 :79; Ergin, 2017: 434; Bayur, 1991b: 140-141.

⁶⁷ Birinci, 2002: 196.

⁶⁸ Güresin, 1998 :43, Öztuna, 2018 :46-47.

[Atatürk]'e yönelik olarak hazırlanmış olan İzmir Suikasti'nin ardından idam edildiğini belirtmektedir.⁶⁹

Refii Cevad, Hasan Fehmi'nin öldürülmesini Yakup Cemil'in üzerine yıkar ve sorumlunun o olduğunu belirtir. Ancak Polat'ın da belirttiği üzere Yakup Cemil o tarihlerde İstanbul'da değil, İran'dadır.⁷⁰ Yakup Cemil'in mizaç olarak bu tür cinayetler işlemeye teşne bir kişiliği olduğu herkesin malumu ise de uzak bir coğrafyada bulunduğu sırada böylesi bir cinayeti işlemesine pek imkân yoktur.

Hasan Fehmi adına İTC muhalifleri tarafından gövde gösterisi olarak kullanılan büyük bir cenaze merasimi düzenlenmiştir. Merasim sırasında katilin bulunması hususunda hükümetten talepte bulunulmuştu ve bu durum Meclis-i Mebusan'da da gündeme gelmiştir. Hüseyin Cahit, Tanin'de kaleme aldığı yazısında bu cinayetin Ahrar tarafından suistimal edildiğini ve suçluların bulunması gerektiğini belirten bir yazı kaleme almıştır.⁷¹

Daha sonraki süreçte, Zöhrap Efendi ve arkadaşları cinayetin aydınlatılması adına Meclis-i Mebusan'a bir önerge verdiler. Zöhrap Efendi, Hasan Fehmi'nin muhalif kimliği sebebiyle hedef alındığını ve "Al Sana Mevlan" sözleri sebebiyle de asıl hedefin *Serbestî* olduğunu vurgulamıştır. Arif İsmet [Biga] Bey ise gensoru talebine karşı çıkmıştır. Talat Bey ve Arif İsmet Bey'in itirazlarına rağmen önergenin gensoruya dönüşmesi kabul edildi.⁷²

Cavid Bey ise tam tersi bir tutum sergilemekte ve Hasan Fehmi hadisesinin abartıldığını belirtmektedir.

"Bugünlerin en mühim vakası, Serbesti Muharriri Hasan Fehmi'yi gece köprüde öldürmüşler. Ahrar Gazetesi mateme bürünmüş. Cinayeti cemiyete atfederek efkar-ı umumiyeyi kendilerine celp etmek istiyorlar. Ve iftiraya cesaret ediyorlar. Millet sanki büyük bir evladını kaybetmiş gibi matem tutuyorlar. Halbuki kime ne"⁷³

Volkan'ın 10 Nisan tarihli sayısında, Hasan Fehmi-İTC ile Hz. Hasan-Muaviye bağlantısı kurduğu bir yazıda "...Yezidiler, hükümet-i İslamiyyeyi gasp etmişlerdir. Bunlar da hükümet-i Osmanîyyeyi zapt etmek istemişlerdi..." cümleleri yer almaktadır. Aynı tarihli nüshâda yer alan başka bir yazıda ise bütün milletin tehdit altında olduğunu belirterek susmamaya çağırılmaktadır.⁷⁴

Buna ek olarak ertesi gün, 11 Nisan, tarihli sayıdaki yazısında ya Hasan Fehmi'nin katillerinin bulunması ya da malum beş kişiyi yurtdışına çıkartmalı sözlerini kaleme almış olan Derviş Vahdetî, bir bakıma İTC'yi doğrudan hedef göstermektedir. Aynı tarihli sayıda

⁶⁹ Bayur, 1991b: 183.

⁷⁰ Polat, 2022: 50.

⁷¹ Birinci, 2002:197; Yalçın, 2000: 107-108.

⁷² Hocaoglu, 2010: 123.

⁷³ Ergin, 2017: 435.

⁷⁴ Sezer, 2017:148-149.

yer alan başka bir yazıda ise doğrudan İttihad-ı Muhammedî Cemiyeti'ne katıldığı belirtilen IV. Tabur'a sahip çıkmakta ve kendilerine sıkıntı çıkartıldığını, askerlik harici işlerle meşgul olmaması gerektiği iddiasını eleştirdiği görülmektedir.⁷⁵ Görüldüğü üzere *Volkan* durumdan istifade ederek İTC'ye karşı durulması yönünde telkinlerde bulunmakta, IV. Tabur'u bir bakıma teşvik etmektedir. Ve bu durum, 31 Mart öncesinde halihazırda gergin ve karmaşık bir atmosferin daha da gerilmesine yol açmaktadır. Görülüyor ki Hasan Fehmi cinayeti bir bakıma son kıvılcım olmuştur ve Derviş Vahdetî ile IV. Tabur ilişkisi, 31 Mart öncesinde son raddeye ulaşmıştır.

12-13 Nisan gecesi [31 Mart 325] ilk ayaklanma gerçekleşti. IV. Avcı Taburu askerleri şeriat talebiyle Sultanahmet'te ayaklandılar. Ali Birinci, şeriat kavramından anlaşılması gerekenin “yapılanları tasvip etmiyoruz” olduğu ve bunun taleplerini dile getirmek adına kısa bir yol olduğunu, zira ayaklanmanın başlangıçta dinî bir ayaklanma olarak değil, askerî bir ayaklanma olarak değerlendirilmesi gerektiğini belirtmektedir. Nitekim Necmettin Alkan da benzeri bir görüştedir ve askerlerin meşrutiyet ve anayasa karşıtı olduklarına dair somut bir delil olmadığını, belirtmektedir. Bunun bir tür hükümet darbesi olduğunu ve sadrazamın istifa etmesini, yeni bir hükümet kurulmasını ve meşrutî yönetimin devam ettiğini vurgulamaktadır. Yusuf Hikmet Bayur ise “şeriat isteriz” kavramından “gavurdan alınmış kanun istemeyiz”in anlaşılması gerektiğini söylemektedir.⁷⁶

Bu konuda farklı düşünen isimlerden Aykut Kansu, 31 Mart'ın İTC'nin kurmuş olduğu anayasal düzeni yıkıp eski düzeni geri getirme amacı taşıyan monarşist bir girişim olarak görmektedir.⁷⁷

Sultanahmet'in ardından Meclis-i Mebusan'ı kuşatan askerlere diğer taburlar da katıldı. İttihad-ı Muhammedî üyeleri de isyana destek verdi. İsyancıların sunmuş olduğu; hükümetin istifası, mebusların sürgüne yollanması, şeriat kurallarına tam saygı, hükümetin emekliye ayırmış olduğu subayların görevlerine iadesi ve ordu içindeki İttihatçı etkisinin kırılması, meclis başkanlığına Ahmed Rıza yerine gerçek bir Müslümanın atanması taleplerinin kabul edilmesinin ardından Hüseyin Hilmi Paşa istifa etti ve yerine Tevfik Paşa geçti.⁷⁸

Olayların ertesi günü Mizan'da yayımlanan makalede isyancıların tebrik edildiği görülmektedir;

“Şecaatleri dasitan-ı alem olan Osmanlı askeri dün tarih-i alemde görülmemiş bir fazilet gösterdi” diye başlıyor ve “Binâenaleyh sunfıf-ı muhtelif-i askeriyyenin ibrazına muvaffak oldukları

⁷⁵ Sezer, 2017: 149-150.

⁷⁶ Birinci, 2002:200; Alkan, 2023:223-224; Bayur, 1991b: 136.

⁷⁷ Kansu, 2016:75.

⁷⁸ Akşin, 2015:51-2; Özcan, 2007 :10; Shaw-Shaw, 2010 :337.

harniyet-i sahiha ile fazilet-i kavmiyeden naşı kari'lerimiz narnına vekaleten ve kendi namımıza asaleten, ferden ferda cümlesinin pak alınlarını öperek Osmanlı ordusuna arz-ı ta'zimat eyleriz”⁷⁹

Mizan’da yayımlanan bu sözlerden, olayların nasıl bir sevinçle karşılandığını görebilmek mümkündür. Sonraki gün yayımlanan makalede ise olayların gerçekleşmesine önyak olan ordu mensuplarını da tebrik etmekten geri kalmamış ve İTC’nin çok güvendiği ordunun kendisine ihanet ettiği iması yapılmakta ve İTC ile alay edilmekte ve şöyle söylenmektedir: “İnkılab-ı hayrımızın birinci safhası gibi bu defaki kıyam dahi tevarih-i garbiyede emsali görülmemiş bir sûret-i hasenede husulpezir olmuştur... İşte güvendikler taburlar galeyan-ı hamiyet-i millîde geri kalmak söyle dursun ön ayak oldular...”⁸⁰

Volkan ise başlangıçta olaya sahip çıkmamış görünmektedir. Zira 14 Nisan tarihli sayıda yer alan ve doğrudan Sultan Abdülhamid’e yazılmış olan mektupta, olaylardan haberinin olmadığını belirtmektedir. Buna ek olarak da Sultan Abdülhamid’den Meşrutiyet’e sahip çıkmasını istemekte, hükümet şeklini değiştirmek isteyenleri dinlememesini, tarafsız bir hükümet kurmasını istemektedir. Akşin bu konuda, Vahdetî’nin olayların kendi kontrolü dışına çıkması ihtimalinin yarattığı endişe olduğunu düşünmektedir.⁸¹

Olaylar bu şekilde yankı bulmuş iken İTC bu olay karşısında İstanbul’da yeterli sayıda kuvveti bulunmadığından Makedonya’dan asker yollamaya karar verdi. III. Ordu Komutanı Mahmud Şevket Paşa’nın başkanlığında bir toplantı gerçekleştirildi ve Hareket Ordusu’nun kurularak isyanı bastırması kararı verildi. II. ve III. Ordu birliklerinden oluşan ordu, 24 Nisan’da şehrin kontrolünü tamamen ele geçirdi.⁸² Olayların ardından başta Derviş Vahdetî olmak üzere çok sayıda kişi yargılanmış ve cezalandırılmıştır. Hadise ile ilişkili olduğu düşünülen Sultan Abdülhamid tahttan indirilmiş ve yerine Mehmed Reşad geçmiştir.

Ali Cevat Bey’in Fezleke’de anlattığı hal sahnesine göre, bir heyet ve Miralay Galip Bey, Sultan Abdülhamid’in ikamet ettiği salona girmişler ve Esat Paşa “Biz Meclis-i Mebusan tarafından geldik. Fetva-i Şerif var. Millet seni hal’ etti. Ama hayatınız emindir” demesi üzere Sultan, “Bu işi ben yapmadım. Sebep olanları millet arasın bulsun. Ben milletimin iyiliği için çok çalıştım. Hepsi mahvoldu. Hepsinin üstüne sünger çekildi. Kaderim böyle imiş. Müsebbiblerini varsın millet bulsun...” demiştir.⁸³

Sultan Abdülhamid’in olaylar ile bağlantısının olup olmadığı çokça tartışılmış bir meseledir. Abdurrahman Şeref, Sultan II. Abdülhamid’in 31 Mart isyanı ile bir alakasının bulunmadığını ancak *geçmiş dönem yordakçılarının* eski devri geri getirme hevesinde

⁷⁹ Karabekir, 2011 :264.

⁸⁰ Karabekir, 2011 :265.

⁸¹ Akşin, 2015: 86-87; Sezer, 2017: 151-152; Hocaoglu, 2010: 128.

⁸² Akşin, 2015:76; Özcan, 2007 :10.

⁸³ Ali Cevat Bey ve Unat (haz.) 1985 :82.

olduğunu ve dolaylı olarak kışkırtmalarda bulunarak hadiseden istifade etmek niyetinde olduklarını belirtmektedir.⁸⁴

Süleyman Kani İrtem de Sultan Abdülhamid'in yaşanan hadiseyle bir ilgisinin olmadığını vurgulamakta ve bu duruma Sultan Abdülhamid ile Miralay Halid Bey arasında geçen diyalogu örnek gösterir. Miralay Halid Bey'in "Gelenler hep Bulgarlar, Ferman edin vuralım" sözleri üzerine Sultan Abdülhamid, "Kimi vuruyorsunuz? Gelenlerin hepsi din kardeşimiz! Kim demiş Bulgarlar diye?"⁸⁵ şeklinde karşılık vermesi ve silah kullanılmasını müsaade etmemiş olması, Sultan Abdülhamid'in duruma müdahaleden kaçınmasının bir göstergesidir.

Burhan Felek de Sultan Abdülhamid'in olayla bir alakası olmadığını vurgulamakta ve şu sözleri söylemektedir:

"Önceleri İttihadçılardan başka bir kısım inkılâpçılar da 31 Mart'ı Sultan Hamid'in hazırladığını iddia etmişlerdir. Yanlıştır. Mizancı Murad Bey de bu ihtilali İttihadçıların kendi avcı taburları ile hazırladıklarını iddia etmiştir. O da yanlıştır" ve "32 sene devleti idare etmiş olan İkinci Sultan Hamid, 31 Mart'ta hiç suçu olmadığı halde tahtından indirilmişti."⁸⁶

Buna ek olarak İTC'nin yönetici kademesinin de benzer yönde beyanatları mevcuttur. Örneğin Ali Fuad [Türkgeldi]'nin hatıratında, Talat Bey'in çok defalar kendisine Sultan'ın mesele ile ilişkili olmadığını söylemektedir.⁸⁷ Talat Bey'in bahsi geçen sözlerinden anlaşılabilmektedir ki, İTC'nin üst kademesi, Sultan II. Abdülhamid'in yaşanan hadiseler ile bir bağlantısı olmadığını bilmektedirler, ancak Sultan'ı tahttan indirebilmek adına bir bahane olarak kullanmışlardır.

Küçükkılınç, Sultan Abdülhamid'in tahttan indirilmesi hakkında, 31 Mart Hadisesi gerçekleştiği anda Sultan Abdülhamid'in halefinden daha sembolik bir konumda olduğunu ve Abdülhamid tahtta bulunduğu sürece aralarında ciddi bir anlaşmazlık yaşanmadığını belirtmektedir. Bu hususta da Kazım Karabekir'in hatıratından aktardığı bir anektodu örnek göstererek II. Meşrutiyet ilan edildiği sırada Talat Bey'in Sultan Abdülhamid'i tahttan indirmek niyetinde olduğunu ancak kendisiyle görüşükten sonra bu düşüncesinden vazgeçtiğini nakletmektedir. Hatta bu görüşme sırasında Sultan Abdülhamid'in Selanik'teki meşhur Beyaz Kule'yi Cemiyet'e ihsan ettiğini belirtmektedir.⁸⁸

31 Mart'ın ardından Abdülhamid'i tahttan indirmeyi başaran İTC, bu dönemden itibaren gücünü artırmaya başlamış ve bu gücün verdiği meşrûiyete dayanarak ordu içerisinde eski dönemin subaylarını, askerlerini tasfiye etmeye devam etmiştir. Yönetimde ise giderek

⁸⁴ Abdurrahman Şeref, 1985: 293.

⁸⁵ İrtem, 2003:263.

⁸⁶ Küçükkılınç, 2018: 61.

⁸⁷ Türkgeldi, 2021:51; Küçükkılınç, 2018:60.

⁸⁸ Küçükkılınç, 2018: 63; Karabekir, 2011: 232-233; Ziya Şakir, 2014a: 593-599.

daha baskıcı bir tutum sergilemeye başlamışlardır. Zira henüz tam olarak iktidar olamadıklarının farkındadırlar ve çoğunluğu asker kökenli olan İTC mensuplarının elinde muhalefeti susturmak için farklı enstrümanları yoktur. Nitekim tahta yeni çıkmış olan ve yetkileri kısıtlanmış olan Sultan V. Mehmed Reşad'ın da bu durumda fazla yapabileceği bir şey yoktur.

1.2.1. 31 Mart Hadisesi'nin Ardından İttihat ve Terakki'nin Durumu

31 Mart Hadisesi'nin ardından 1909 yılı içerisinde gizli bir kongre düzenlenmiş ve kongrenin en büyük tartışma konusunu, Mustafa Kemal [Atatürk]'ün öne sürmüş olduğu ordu-siyaset iş birliğinin sona erdirilmesi olmuştur. Enver Bey ve siyaset ile meşgul olan diğer subaylar buna itiraz etmiş ise de kongrenin sonunda ordu-siyaset ilişkisinin sona erdirilmesi fikri benimsenmiştir. Diğer bir karara göre ise Cemiyet siyasetten tamamen çekilerek kulüpler vasıtasıyla halka faydalı olmaya çalışacaktır. Ancak siyasetten çekilme fikri yalnızca kâğıt üzerinde kaldı. Halihazırda iktidar partisi görünümünde olan Cemiyet, daha öncesinde olduğu üzere denetleyici rolünü sürdürdü. İktidarı doğrudan kontrol etmeyen İTC, Sultan Mehmed Reşad ve Mahmud Şevket Paşa aracılığıyla yönetimi ve orduyu denetliyordu.⁸⁹ Ancak bu kararın uygulanması bir yana, mebusların müsteşarlık yapabilmeleri, yani bir mebusun aynı anda devlet kademesinde görev alabilmesini yönünde İTC'nin bazı girişimleri bulunmaktaydı.

İTC'nin otoriterleşmesiyle muhalifler üzerindeki baskı da artmaktaydı, bu da muhaliflerin eleştirilerini giderek daha da sertleştirmelerine yol açtı. Öte yandan 31 Mart'ın ardından siyasi rakip olarak yalnızca Osmanlı Demokrat Fırkası ayakta kalabilmiş ise de bu Fırka oldukça küçük ve etkisizdi. Mahmud Şevket Paşa ile İTC arasındaki çekişme de artmaya başladı. Mahmud Şevket Paşa da ordunun siyasetin işine karışması karşısında bir duruşu vardı. Bu durum meclis grubuna da yansdı ve Ahali Fırkası ortaya çıktı. Ardından Heyet-i Müttefika ve Mutedil Liberaller kuruldu. Bu fırkalar, İttihatçıların iç ve dış politikadaki başarısızlıklarının da etkisiyle ortaya çıkmıştır. Özellikle Balkan politikası ve İtalyan Harbi, eleştirileri sertleştirmiştir.⁹⁰

İTC'ye yönelik eleştirilerin sertleştiği bu dönemde, Meclis içerisinde ve dışında bulunan muhalifler bir araya gelerek Hürriyet ve İtilaf'ı kurdular. Damat Ferid, Rıza Tevfik, Rıza Nur, Lütfi Fikri gibi isimlerin kurmuş olduğu fırkaya, Ahali Fırkası ile Mutedil

⁸⁹ Akşin, 2015 :235; Tunaya, 1989:28; Armaoğlu, 1997 :611; Hanioglu, 2001: 482; 2019 :198; Uyar-Erickson, 2020 :460.

⁹⁰ Shaw-Shaw, 2010:340; Tanör, 2019 :198-199.

Liberaller de dahil oldu. Buna ek olarak Rum, Bulgar, Arnavut, Ermeni, Arap gibi azınlıklardan 100 kadar kişi fırkaya katıldı.⁹¹

İTC'nin iktidarının tehlike altında olduğu görmesini sağlayan hadise, 1911 yılında yapılan ara seçimler oldu. Muhafızların adayı Tahir Hayrettin, 196'ya karşı 195 oy ile Mehmet Memduh Bey'i geçerek seçimi kazanmıştı. Durumun vahametinin farkına varan İTC, bir baskın seçim ile durumu çözmeyi düşündü. Ancak meclisin feshedilmesini bizzat kendileri zorlaştırmıştı ve tekrar eski haline getirmek arzusundaydılar. 35. maddeye göre, Meclis-i Mebusan'ın feshi için hükümet ile Meclis-i Mebusan arasında anlaşmazlık yaşanması ve hükümetin ısrarcı olması gerekmektedir. Yeni kurulan hükümet de bir önceki kararda ısrarcı olur ise ancak meclis feshedilebiliyordu. İttihatçıların seçimleri yenilebilmesi adına 35.maddenin değişikliği gündeme geldi. Meclis'teki itirazların ardından Said Paşa istifa etti. Yeni hükümeti de Said Paşa kurdu ve 35. Maddenin değişikliğine karşı olan tutumunu devam ettirdi. Hükümetin yeniden istifa etmesiyle, 12 Ocak 1912 tarihinde Meclis-i Mebusan'ın feshedilmesinin önü açıldı.⁹²

Meclis-i Mebusan'ın feshedilmesinin ardından ise literatürümüzde *Sopalı Seçimler* olarak bilinen 1912 seçimleri yapılmış, İTC her türlü meşrû olmayan yöntemi kullanarak muhalefeti sindirmeye çalışmıştır. Bunun sebebi ise İTC'nin iç ve dış politikalar neticesinde oldukça yıpranmış olması ve 1908 seçimlerinden farklı olarak örgütlü bir muhalefet ile karşı karşıya olması sebebiyle seçimlerin sıkıntılı geçmesi ihtimalinin yüksek olmasıdır. Bu sebeple Kozmide Efendi ile Rıza Tevfik'in Büyükkada'daki konferansları engellendi; tutuklanmalarının ardından sık sık ziyaret edilmeleri sebebiyle Avram Beranoya ile Rıza Tevfik'in ziyaret günleri düşürüldü; ve yine Rıza Tevfik Rum Metropoliti'ni ziyaretinin ardından darp edilmiştir. Olaylar yalnızca Rıza Tevfik çevresinde gelişmemiş, İstanbul haricindeki seçim bölgelerinde de muhalif adaylar tutuklanmış, bir sosyalist olan A. Rıfkı Bey yazıları sebebiyle darp edilmiş, Rıza Nur ölüm tehditleri sebebiyle Sinop'ta seçim çalışması yapamamıştır. En nihayetinde Hüseyin Cahit bile bu durumun aşırıya kaçtığını yazmaktan kendisini alamamıştır. Muhafızlar doğal olarak bu hadiseleri propaganda amaçlı kullanmış iseler de yalnızca 15 muhalif aday meclise girebildi.⁹³ Ancak kullanmış olduğu yöntemler, İTC'nin toplum nazarındaki itibarını sarsmıştı. Öte yandan iç ve dış siyasette de sıkıntılı bir süreç yaşanmaktaydı.

Trablusgarp'taki direnişi kıramayan İtalyanlar, Osmanlı'nın geri kalan sahil bölgelerini donanma vasıtasıyla taciz etmeye başladı. Diplomatik yöntemlerin de işe

⁹¹ Tunaya, 1989: 264-265; Birinci, 1990 :45-46; Güneş, Bilinmiyor :392-393; Dülger, 2019:9.

⁹² Güneş, Bilinmiyor: 393-394; Tanör, 2019 :199-200; Birinci, 1990 :105-17; Hocaoglu, 2010: 203-213.

⁹³ Çavdar, 1991 :67-68; Hocaoglu, 2010: 218-221.

yaramadığı bu süreç sırasında, Arnavutluk'ta bir ayaklanma meydana geldi. Mahmud Şevket Paşa'nın olayları bastırırken takınmış olduğu sert tutum, tepkilere sebep oldu ve nihayetinde Sait Paşa istifa etti ve yerine Gazi Ahmet Muhtar Paşa Kabinesi kuruldu.⁹⁴ Olayların bu duruma gelmesinde, şüphesiz içeride ve dışarıda çeşitli faktörler etkili olmuştur.

1.3. Arnavutluk Meselesi ve Halaskar Zabitan

Muhalefet meclisten uzaklaştırılmış ve Meclis tamamen İttihat ve Terakki'ye kalmıştı. Durumdan rahatsız olan Hürriyet ve İtilaf, henüz ülke çapında iyi örgütlenememiş olmakla birlikte oldukça hırslıydı ve halkı seçimlerdeki usulsüzlükler konusunda ikna etmeye, Arnavutları da ayaklandırmaya gayret etmekteydiler. Ordu içerisinde de kuvvet devşirmeye çalıştılar. Nitekim bu işin arka planında meclis dışında kalan Arnavut mebusların da etkisi büyüktür. Zira kendilerine karşı iyi muamele eden Sultan Abdülhamid'in ardından yönetimi kontrol eden İttihat ve Terakki'nin iktidarında, hem seçimler sırasında Arnavutluk'ta kendilerine sert bir tavır gösterilmiş hem de meclis dışında kalmışlardı. Bu şartlar karşısında ayaklanan Arnavutlara, Arnavut kökenli olan ve Hürriyet ve İtilaf'ın üst düzey yöneticilerinden olan Rıza Nur da destek vermektedir. Hatta kendisinin anlattığına göre ayaklanmayı Sinop'ta iken tanıdığı Yakovalı Rıza Bey vasıtasıyla kendisi başlatmıştır.⁹⁵ Ancak Rıza Nur'un yazılarındaki genel tutum göz önüne alındığında, kendisinin rolünü abartıyor olması yüksektir.

Şehbenderzâde ise seçimlerde gösterilen şiddetin Arnavut ayaklanmasına vesile olduğunu belirtmektedir. Ayaklanmanın sebebini, hükümetin yanlış politikalarına ek olarak Arnavut politikacıların da ihtiraslarına bağlamaktadır. Meşrutiyet ilan edildikten sonra her unsur kendi dilini kullanmak arzusundayken İTC ise bunun tersi bir politika takip etmekteydi. Şehbenderzâde'ye göre Türk olmayan unsurların Türkleştirilmesi politikasının yarattığı şartlar, seçim bahanesiyle bir ayaklanmaya dönüşmüştür.⁹⁶

Küçükkılıncı ise Arnavutluk Meselesi'nin ortaya çıkış sebebi olarak iki hadiseyi örnek vermektedir. Bunlardan ilki 1912 seçimleri sırasında İTC'nin bazı Arnavut mebusları ayrılıkçı oldukları gerekçesiyle yeniden seçtirmek istememeleri ve diğer hadise ise Müslüman Arnavutların silahlarının toplanması sırasında gösterilen tavır.⁹⁷ Muhtemeldir ki hem Şehbenderzâde hem de Küçükkılıncı'nın sunmuş olduğu gerekçeler, Arnavutların hakiki isyan bahaneleridir.

⁹⁴ Çavdar, 1991 :70.

⁹⁵ Birinci, 1990 :164-165; Karal, 1999 :161-162; Smakaj, 2022:179.

⁹⁶ Şehbenderzâde Filibeli Hilmi, 1991: 43-44.

⁹⁷ Küçükkılıncı, 2018: 159.

Arnavutların isyanı kısa bir sürede yayıldı ve bölgenin önemli şehirlerini ele geçirmeye başladılar. Aynı anda İtalya ile de savaşmakta olan hükümet, gerekli tedbirleri almakta zorlanmaktaydı. Meclis-i Mebusan'daki görüşmelerde de Arnavut mebuslar, asilerin taleplerini dile getirmektedir. Buna göre; Arnavut alfabesi ve dili serbest olacak, diğer azınlıklar ile eşit haklara sahip olunacak, seçimlerin serbest olarak yapılması ve seçim bölgelerinin bölge halkının yapısına göre düzenlenmesi, memurların Arnavutça öğrenmesi ve resmi dil olarak tanımlanması, askerlik hizmetinin Arnavutluk'ta yapılması, bölgeden toplanan vergilerin bölgenin kalkınması adına kullanılması gibi taleplerde bulunmuşlardır. Ancak hükümetin bu talepleri kabul edemeyeceği açıktır.⁹⁸

1910'nun sonlarına doğru Malisörler [Dağlı Arnavutlar / Katolik Arnavutlar] bir isyan çıkardı. İsyanın çıkmasında, Kosova Valisi Mazhar Bey'in o bölgede alışagelmemiş olan birtakım faaliyetlerinin etkisi vardır. Üsküp'ü imar etmek niyetinde olan Mazhar Bey, bir iç gümrük vergisi çıkartması, sakal ve yumurta vergilerini tahdis ettirmesinin etkisiyle kendisine karşı protestolar düzenlendi. Mazhar Bey'in bu protestolar karşısında baskı yolunu tercih etmesi, olayları daha da alevlendirmiş ve nihayetinde silahlı eylemlere neden olmuştur. Bu noktadan itibaren olayların önüne geçilememiş ve ancak Mahmud Şevket Paşa'nın duruma müdahil olmasıyla ve güç kullanılarak bastırılabilmiştir.⁹⁹

Hem 1909 yılındaki hem de 1910 yılındaki ayaklanmalar, isyancı Arnavut liderlerin Karadağ'a sığınması neticesinde iki ülkenin ilişkilerinde gerilime neden olmuştur. Osmanlı hükümeti başlangıçta bu kişilerin geri dönmesine karşı çıkmış ise de uluslararası bir gerilim yaşanması ihtimaline karşılık politikasını yumuşatmış ve bu kişilerin geri dönmesine izin vermiştir. Karadağ hükümeti de bu dönemde sınırda yaşanan çatışmaları bahane ederek Düvel-i Muazama temsilcilerine muhtıra vermiş ve olayların büyümesi durumunda Osmanlı ile savaş çıkması hususunda uyarılarda bulunmuştur.¹⁰⁰

Bayur, bu ayaklanmanın çıkmasında ve Karadağ'ın isyancılara yardımda bulunmasını, Karadağ Kralı'nın İtalya Kralı ile mevcut olan akrabalık ilişkisine ve çıkması muhtemel görünen Trablusgarp Harbi öncesinde İtalya'nın Osmanlı'yı iyice yıpratmak istemesine yormaktadır. Bu bilginin dayanağı olarak da bir İngiliz maslahatgüzarın raporunu kaynak olarak göstermekte ve Kral Nikola'nın Arnavutlar dostça kabul ettiğini, silah elde etmelerine göz yumduğunu ve bu silahların İtalya'da Garibaldi örgütü tarafından dağıtıldığını belirtmektedir.¹⁰¹

⁹⁸ Aydın, 2019/I: 1104; Akşin, 2015:310.

⁹⁹ Danişmend, 1972 :382; Karal, 1999 :246

¹⁰⁰ Çelik, 2012:150-151.

¹⁰¹ Bayur, 1991c: 35

1911 yılı başlarında Malisörlerin yaşadıkları bölgede yeni bir isyan hareketi meydana geldi. Bu isyanın ortaya çıkmasında ve gelişmesinde Karadağ'a firar eden Malisörlerin etkisi, Karadağ'ın da ciddi teşvikleri neticesinde ayaklanma kısa sürede yayılmıştır. İttihatçılar da bu duruma bir çare bulabilmek adına Sultan Mehmed Reşad'ın Rumeli gezisi yapması planını hazırladılar. Bu gezi vasıtasıyla bölgedeki gerginliği azaltarak; Arnavutların sadakatini kazanmak, kendilerine itibar kazandırmak ve Makedonya'daki halkın padişaha olan bağlılığını teşvik etmek niyetindeydiler.¹⁰²

7 Haziran 1911 tarihinde, Çarşamba günü, Sultan'ın Selanik'e ulaşması ile başlayan seyahat sırasında, Üsküp ve Priştine ziyaret edilmiş, Kosova'da Sultan Murad'ın şehit edildiği yerde Cuma namazı kılınmıştır. Buradaki ilginç husus, Sadrazam İbrahim Hakkı Paşa Cuma namazında Arnavutlara yönelik bir nutukta bulunmuş iken Arnavutça bildiği iddiaısıyla seyahate katılan Manastırlı İsmail Hakkı Efendi'nin Arnavutça bilmediğinin ortaya çıkması ve dolayısıyla bu nutkun tercüme edilememesidir. Kosova'nın ardından yeniden Selanik'e dönmüş, oradan Manastır'a gidilmiş ve ardından 24 Haziran günü tekrar Selanik'e gelerek İstanbul'a dönmek üzere zırhlıya binmiştir.¹⁰³

Bu girişimin başlangıçta kısa süreli dahi olsa olumlu etkileri olmuştur. 12 Haziran günü, önde gelen bazı Arnavutlar İngiliz hükümetine sığınmışlar ve bağımsızlık talebinde olmadıklarını, yalnızca geniş haklar istediklerini belirtmişlerdir. 14 Haziran günü, Osmanlı hükümeti de çeşitli kararlar açıklamıştır. Buna göre; Malisörlere 10 günlük bir mühlet verilmiş ve bu 10 gün içerisinde sığınanların affedileceği, ancak silahını terk etmeyenlere karşı hükümet silahlı müdahale edecektir. Nitekim bu af girişimi, genel bir affa dönüşmüştür. Buna ek olarak evleri ile iş yerleri zarar görmüş olanlara da maddi destekte bulunulacaktır.¹⁰⁴

Arnavutluk'ta bunlar yaşanmaktayken, Cemiyet'in merkezi olan Manastır'da çeşitli olaylar yaşanmaktaydı. Ekseriyeti Arnavut olan bir takım subay ve asker, birkaç yıl önce Resneli Niyazi'nin yapmış olduğu gibi dağa çıktılar. Olay, kamuoyunda yankı bulmuşken Mahmud Şevket Paşa'ya göre birkaç subay, askeri kandırıp dağa çıkmışlardır. Nitekim bu olay kısa sürede bastırılacaktır. Bahsi geçen olayın başlangıçta siyasi bir niteliği yok ise de Halaskar Zabitan'ın faaliyetleri ile siyasi bir nitelik kazanacaktır.¹⁰⁵

Ordu içerisindeki muhalifler, İTC'nin dış politikadaki başarısızlığından ve asker-siyaset ilişkisinden rahatsızdı. Hürriyet ve İtilaf Fırkası ile iş birliği yapan muhalifler, İTC'nin iktidardan ayrılmasını ve ordu-siyaset ilişkisinin nihayete ermesini savunmaktaydılar.

¹⁰² Smakaj, 2022:169-171; Çelebi, 1999:3-4.

¹⁰³ Danişmend, 1972 :334; Öztuna, 2018 :69-70; İrtem, 2004:150-155.

¹⁰⁴ Çelebi, 1999 :45.

¹⁰⁵ Tunaya, 1989:322; Korkmaz, 2021:228; Lewis, 1993: 222.

Arnavutluk hadisesinin mevcudiyeti de Halaskar Zabitan'ın işini kolaylaştırmıştır. Halaskar Zabitan, 12 Temmuz 1912 tarihinde Meclis-i Mebusan Reisi Halil [Menteşe] Bey'e bir tehdit mektubu yollamış ve 48 saat içerisinde Meclis-i Mebusan'ın feshedilmesi talebinde bulunmuş ve aksi takdirde bazı ölümlerin olabileceğini belirtmiştir. 25 Temmuz 1912 tarihinde de gazetelerde grubun beyannamesi ve talepleri yayımlanmıştır. Daha ehil ve kuvvetli bir hükümet kurulması, yetkisi olmayan hiçbir kuvvetin yönetime müdahil olmaması, divan-ı harbin karar alımında hür olması, terfilerin kıdem ve hizmete bağlı olması, uzak ve sıcak bölgelerdeki görev yapan askerlere tazminat ödenmesi, seçimlerin yenilenmesi ve anayasa meşrutiyetine dönülmesi ve son olarak da ordu ile siyasetin birbirinden ayrılması taleplerinde bulunmaktaydılar.¹⁰⁶

İç ve dış politikada sıkıntılı bir süreç geçirmekte olan İTC, ordu ile siyasetin birbirinden ayıracak olan kanunun çıkartılmasını gündeme getirdi. Dönemin Harbiye Nazırı Mahmud Şevket Paşa, halihazırda ordu ile siyasetin birbirinden ayrılması fikrini desteklemekteyse de Said Paşa Hükümeti'nin Arnavutluk politikasına yönelik yapılan eleştiriler sebebiyle, kendisinin Arnavutluk meselesindeki sorumluluğunu da göz önünde bulundurarak, Âyan Meclisi'nde ilgili yasanın görüşülmesi sırasında, 14 Temmuz tarihinde istifa etti. Said Paşa Hükümeti, 16 Temmuz tarihinde Mecliste güvenoyu almak ihtiyacı hissetmiş ve bu konuda muvaffak olabilmış ise de Halaskar Zabitan grubunun baskısı neticesinde istifa etmiştir. Said Paşa Hükümeti yerine, Gazi Ahmed Muhtar Paşa'nın Büyük Kabinesi kuruldu. Meclis ise hâlâ İttihatçıların kontrolündeydi. Sadrazam'ın gayesi, seçimleri yenilemek ve İTC'nin gücünü kırmaktı. Bu hususta, öncelikli olarak 35. Maddenin, meclisin fesih şartlarına dair olan madde, değişiklik tasarısı kabul edildi. Meclis, toplantı yılını da tamamlamış iken yeni seçimlere gidilebilirdi ancak KE'de böyle bir duruma dair bir malumat bulunmamaktaydı. Sadrazam, Âyan Meclisi'ne bu durumda ne yapılabileceğine dair bilgi aldı ve şu anki meclis, bir önceki dönemin meclisinin toplantı yılını doldurmakta olduğu bilgisi üzerine Sultan Mehmed Reşad'ın da onayı alındıktan sonra, 5 Ağustos 1912 tarihinde meclis feshedildi. Bu dönemde, ordu-siyaset ilişkisine dair olan kanun tasarısı ise bir maddenin değiştirilebilmesi adına Meclis-i Âyan'dan Meclis-i Mebusan'a geri yollanmış iken meclisin feshedilmesiyle kanunlaşamamıştır.¹⁰⁷ Halaskar Zabitan'ın talepleri ve yaşanan hadiseler değerlendirildiğinde, Halaskar Zabitan'ın kısmî bir başarıya ulaşmış olduğu değerlendirilebilmesi yapılabilir. Nihayetinde, Said Paşa Kabinesi istifaya zorlanmış, seçimlerin yenilenmesi adına meclis feshedilmiş ve kanunlaşamamış olsa dahi İTC'yi, ordu ile siyasetin birbirinden ayrılması adına bir adım atmaya mecbur bırakmıştır.

¹⁰⁶ Küçükkılınç, 2018: 161; Karal, 1999 :163-164; Birinci, 1990 :170-171.

¹⁰⁷ Tunaya, 1989:322-324; Korkmaz, 2021 : 229;Uçarol, 1976:363-365; Abdurrahman Şeref, 1985:295.

1.4. Trablusgarp Harbi ve Balkan Savaşları

Almanya ile birlikte millî birliğini sağlamak hususunda geç kalmış olan İtalya, sömürgecilik yarışında da diğer devletlerin gerisinde kalmıştı. Yayılma alanı olarak Avusturya-Macaristan'ın İtalyanca konuşulan bölgeleri ile Osmanlı'nın sahip olduğu Dalmaçya kıyıları vardı ancak bu bölgeler diğer devletlerin de ilgisini çekmekte olduğundan bu bölgelere yayılamazdı. Fransa'nın 1881 yılında Tunus'a, İngiltere'nin de ertesi yıl Mısır'a yerleşmesi neticesinde yayılma alanı olarak Etiyopya'yı gözüne kestiren İtalya, 1896 Adowa Muharebesi'nde utanç verici bir mağlubiyet alarak başarısız olmuştu. Bu durum, İtalya'nın Almanya ve Avusturya-Macaristan bloğuna kaymasına neden olmuştu. İtalya'nın yayılabileceği yegâne alan, henüz o vakitlerde diğer devletlerin ilgisini çekmeyen ve zayıf durumdaki Osmanlı'nın merkezinden uzaktaki toprağı Trablusgarp'a ilgi göstermiştir.¹⁰⁸

Osmanlı'nın merkezinden uzaktaki bu toprağında ordu küçük, merkezle bağlantı zayıftı. Nitekim iç bölgelerde Senusiler denetimi ele geçirmişti. İtalyan kıyılarına daha yakın olan Trablusgarp'ta uzun zamandan beri İtalyanlar ticaret ile uğraşmaktaydı ve kendilerine kötü davranıldığı bahanesi, savaş sebebi olarak kullanılabilirdi. Fransızların 1900 yılında Fas'ı ve Avusturya-Macaristan'ın Bosna-Hersek'i işgal etmesi karşılığında, İtalya'nın Trablusgarp'a girmesine de Büyük Güçler ses çıkartmayacaktı. Nitekim Rusya'nın da onayını alan İtalya, uluslararası ilişkiler bakımından Trablusgarp'a girmeye hazırды.¹⁰⁹

İtalyan hükümeti ile basını, 1910 yılı itibariyle Trablusgarp konusundaki düşünceleri dile getirmeye başlamıştı. Örneğin *L'Idée Nationale*, İtalyan Hükümeti'nin Trablusgarp'taki hakların tanınması için baskı yapmasını veya bölgeyi işgal etmesi gerektiğini yazmaktaydı ve muhabirlerini bölgeye yollamaya başlamıştı. Giuseppe Bevione'nin mayıs ayında yaptığı haberde de yerli halkın Türklerden nefret ettiğini ve İtalya'ya sempati duyduğunu yazmaktaydı.¹¹⁰

İtalyan basını ve Hükümeti'nin Trablusgarp konusunda giderek daha cüretkâr bir noktaya gelmeleri neticesinde, Osmanlı Devleti 4 Ağustos 1911 tarihinde İtalya'ya bir nota verdi ve basının dilini değiştirmesini, daha münasip bir dil kullanmalarını talep etti. İtalya ise buna karşılık olarak durum değiştirilmediği takdirde farklı yollara başvuracağını beyan etmesiyle Eylül ayı ortalarında savaş hazırlıklarını tamamladı. Bu sırada, Almanya ile İtalya arasında Agadir krizi patlak verdi. Bu ortamda Trablusgarp meselesinin de tehlikeye girmesi ihtimali karşısında, İtalya 23 Eylül'de bir nota verdi. Bu notaya göre; İttihat ve Terakki, bölge halkını İtalyanlara karşı kışkırtmaktaydı ve bu sebeple aileler ülkeye geri dönmekteydi.

¹⁰⁸ Childs, 2008: 31; Uçarol, 1995 :421-422.

¹⁰⁹ Shaw-Shaw, 2010:345-346; Armaoğlu, 1997 :631.

¹¹⁰ Childs, 2008: 40-41.

Bunun yanı sıra Bâb-ı Âlî bölgeye savaş araç-gereci depolamaktaydı. 26 Eylül'de Osmanlı hükümeti daha yumuşak bir nota ile cevap vermiş ve İtalya'nın blöf yaptığı düşüncesiyle valilere bu yönde bir bildiri yollanmıştı. Nitekim Bâb-ı Âlî'nin beklentisinin tersine 29 Eylül 1911'de İtalyan hükümeti savaş ilan etti. Trablusgarp'ta bulunan 42. Osmanlı Tümeni'nin de zayıflığından faydalanarak ilerlemeye başladı. 4 Ekim'de Tobruk ve sırasıyla diğer şehirler düşmeye başladı.¹¹¹ Bu olaylar yaşanırken, Sadarette Hakkı Paşa bulunmaktaydı. Olayların bu yöne evrilmesinin ardından istifa etti ve yerine Said Paşa sadrazam oldu.

Devlet, bu durum karşısında yeterince hazırlık yapmamıştı ve bir protesto ile yetinmek durumunda kaldı. Halihazırda Arnavutluk ile meşgul olan ordu, buraya gerekli takviyeleri yapamamaktaydı, donanma da zayıf olduğundan dolayı birlik yollanamıyordu. Bu durum karşısında çare olarak gönüllü subaylar bölgeye gitmeye başladı. Subaylar, izinli sayıldılar ve Mısır veya Tunus üzerinde bölgeye ulaştırıldılar. Enver Bey, Mustafa Kemal Bey, Hafız Hakkı Bey, Halil Bey gibi isimler bölgeye gittiler. Bu subaylar bölgeye gelene kadar idareyi 42. Tümen komutanı Miralay Neşet Bey idare etti. Tümen'in zayıf olması ve doğrudan direnemeyeceğinin farkında olarak gayrinizami harp yöntemini tercih etti. Bu sistem vasıtasıyla başarı gelince halkın ve Senusilerin desteği sağlandı. Türk subayların halkın desteğini sağlamış olması ve uygulamış oldukları gayrinizami yöntemleri sebebiyle İtalyanlar büyük başarılar elde edemediler. Balkanlar'da komitacı kovalamaya alışkın olan ve geldikten sonra emir-komutayı devralan Enver Bey ile diğer subaylar da bölgeye ulaştıktan sonra da gayrinizami harp uygulamasına devam ettiler.¹¹²

Aralık ayına gelindiğinde İtalyan işgali yalnızca on yedi kilometre içeri, Enver Bey'in karargahının bulunduğu noktaya kadar ilerleyebilmişti. İtalyanlar Enver Bey'i ele geçirmek konusunda da başarısız olmuşlardı. Bingazi Vilayeti'nde de yalnızca Bingazi ile sahildeki birkaç şehri ele geçirebilmişlerdi. Bu direniş karşısında daha fazla ilerleyemeyeceğine karar veren İtalyanlar strateji değiştirmek durumunda kaldı. İtalya'da o dönemde Osmanlı donanmasından daha iyi bir durumdaydı ve kısa bir süre İstanbul'da yaşamış, Osmanlı donanmasının durumuna hâkim birisini hizmetine aldı. İtalyan donanması, İstanbul'a Adası'nın önünde toplanmasının ardından 17 Nisan günü Çanakkale'yi zorladıysa da hava şartları sebebiyle başarılı olamadı. Bâb-ı Âlî bunun üzerine ticaret gemilerinin boğazdan geçmesini yasakladı. Bu durum diğer devletlerin tepkisini çekmiştir. İtalyan donanmasının Çanakkale Boğazı'nı ablukaya almasına ek olarak diğer Ege Adaları'nı da teker teker ele geçirmeye başladı; Suriye ve Kızıldeniz'de faaliyet gösterdi.¹¹³ İtalya ile savaşın sonu,

¹¹¹ Uyar-Erickson, 2020 : 446; Karal, 1999 :266-270; Uçarol, 1995 :426.

¹¹² Bardakçı, 2015 :113; Uyar- Erickson, 2020 :446-447; Danişmend, 1972:384-385.

¹¹³ Uyar-Erickson, 2020 :450-451; Childs, 2008:110-111; İrtem, 2004: 203-204.

Balkanlıların birleşerek Osmanlı Devleti'ne saldırmasının ardından gerçekleşti. Lozan'da imza edilen Ouchy [Uşi] Antlaşması sonucunda, Trablusgarp İtalya'ya bırakılırken, Oniki Adalar da geçici olarak İtalya'ya terk edildi. Buradaki maksat, Yunanistan'ın bahsi geçen adaları ele geçirmesini engellemektir.

Osmanlı Devleti bu hadiseler ile meşgul olmaktadır Balkanlılar da ilişkilerini geliştirmeye ve Osmanlı'ya karşı bir ittifak kurmak için çaba göstermekteydi. İTC, Balkanlılar arasındaki meselelerden yeterince faydalanamadığı ve hatta bu meseleleri çözmekle eleştirilmektedir. Danişmend, bu hususta İTC'yi ciddi şekilde eleştirmektedir. Danişmend'e göre Bulgar kilisesi ile Rum kilisesi arasında uzun yıllardan beri çözülememiş bir mesele vardır. Hatta o öyle bir noktaya gelmişti ki Rum Patriği Bulgar Eksarhlığı'nı aforoz bile etmiştir. İttihatçılar ise bu ayrılıktan faydalanmak yerine, o dönemde takip ettikleri İttihad-ı Anasır politikalarına uygun olarak ve bölgedeki sorunları çözeceğini düşünerek, 1910 yılında bir kanun hazırlamışlardır. Bu kanuna göre de bölgede mevcut olan kilise ve mektepler, o bölgede kimin nüfusu fazla ise ona ait olacaktır.¹¹⁴

Balkanlıların her birisinin ayrı bir çıkarı var iken böyle bir adım atılması, yanlış bir hamle olarak yorumlanmaktadır. Sırbistan, Bosna-Hersek ve Karadağ'ı almayı; Yunanistan Megali İdea arzusundaydı; Bulgaristan ise Ayastefanos'ta kendisine vaat edilen ancak Berlin'de sınırları daraltılmış olan Büyük Bulgaristan'ı kurmayı; Karadağ ise Arnavutluk ve çevresindeki bölgelerden topraklar alarak genişleme arzusundaydı.¹¹⁵ Nitekim Balkanlılar bu arzularını gerçekleştirmek için birbirleri ile çatışmak durumunda olduklarının farkındaydı. Ancak öncelikli hedef Osmanlı'ya karşı birleşmekti, hesaplaşmayı daha sonraya bırakabileceklerdi.

Balkanlılar arasındaki ilk yakınlaşma, 1910 yılında Yunanistan ile Bulgaristan arasında olmuş ise de bir iş birliği gerçekleşmedi. Buna ek olarak Rusya'nın aracılığında Sırbistan-Karadağ-Bulgaristan görüşme yapmış ise de bu görüşmelerden de sonuç alınamadı. Türk-İtalyan Harbi'nin de etkisiyle ve Rusya'nın desteği ile Sırbistan ve Bulgaristan arasında ilk ciddi girişim gerçekleşti. İlk olarak Dışişleri Bakanları'nın prensip olarak anlaşmasının ardından 13 Mart 1912'de gizli bir ittifak antlaşması imzalandı. Bu antlaşma, Osmanlı ve Avusturya-Macaristan ile savaş durumunda birbirlerine destek olacaklarını garanti etmenin yanında Osmanlı topraklarını da bölüşülmesini de içermekteydi.¹¹⁶

Yunanistan'ın ittifaka dahil olması ise Venizelos'un güçlenerek çıktığı 11 Mart seçimlerinin ardından oldu. Slav olmayan ancak Slav birliğinin kurulması hususunda ödün

¹¹⁴ Danişmend, 1972:383; Küçük, 1998 :223.

¹¹⁵ Uçarol, 2011: 25.

¹¹⁶ Karal, 1999 :292; Halaçoğlu, 2002: 297; Uçarol, 2011:26-2; İrtem, 2004: 306-307.

verilebilecek bir devlet olduğunu düşünen Rus Çarı, Bulgaristan Başbakanı Geshov'a "Yunanistan'ın da bu ittifakta yer almasının uygun olacağı" görüşüyle Yunanistan-Bulgaristan arasında bir yakınlaşma başladı.¹¹⁷

Süleyman Kani İrtem, bahsedilen bu görüşmelerin başlangıç aşamasında anlaşma zeminin henüz olmadığını ve Osmanlı'nın da durumdan haberdar olduğunu belirtmektedir.¹¹⁸

1896'daki mağlubiyeti sebebiyle Yunanistan'a başlangıçta büyük bir ihtimam göstermemiş olan Bulgaristan, Yunanistan'ın donanmasından istifade edilmesi amacıyla yakın bir ilgi göstermeye başlamıştır. Makedonya'yı bölüşmemeleri dolayısıyla uzun süren görüşmelerin ardından 29 Mayıs'ta imzalanan antlaşmada; Osmanlı Devleti'nde yaşayan azınlıklar konusunda ortak hareket edilecek; Osmanlı Devleti iki devletten birisine saldırdığı takdirde antlaşma geçerli olacak; antlaşma üç yıl süreyle geçerli olacak ve itiraz gelmediği takdirde yenilenmiş kabul edilecektir; Makedonya meselesinde daha önce uzlaşmamış olmaları sebebiyle Osmanlı topraklarının bölüşülmesine dair ise herhangi bir madde yoktur ve bu mevzu daha sonraya bırakılmıştır.¹¹⁹

Ardından ise bahsi geçen bu üç devlete Karadağ eklenmiştir. 1912 yılı başlarında Sırbistan ile anlaşılan Karadağ'a, İşkodra ve Antivari limanı vaat edilmiştir. Mayıs ayında ise Yunanistan ile ve ağustos ayında Bulgaristan ile anlaşılmıştır. Ancak Karadağ ile yapılan anlaşmalar sözlü olarak kalmış, yazılı değildir.¹²⁰

Uçarol'a göre ittifakın kuruluşundan haberdar olmayan Gazi Ahmed Muhtar Paşa Hükümetine, 15 Eylül tarihinde Sofya Ateşemiliterliği'nden, Bulgarların faaliyetlerine dair bir telgraf geldi. Başlangıçta bu telgraf karşısında bile hükümet seferberlik kararı almayı uygun görmediyse de bir hafta sonra Rumeli'de kısmî bir seferberlik kararı alınmıştır.¹²¹

Ancak Bâb-ı Âlî'nin tamamen habersiz olduğu bilgisi gerçeği yansıtmamaktadır. Nitekim 10 Kanun-ı Sani 327¹²² tarihli arşiv belgesinde; Sırp, Yunan, Bulgar, Karadağlı ve Hristiyan Arnavutlar'ın, Rusya ve Avusturya-Macaristan'dan aldıkları destekle birlikte Osmanlı'ya savaş açacağı istihbaratı ulaşmıştır. Buna ek olarak 1912 yılı Mart ayında hükümet bu durumun araştırılmasını istemiş ve Paris ile Atina sefaretleri de bu durumu teyid etmişlerdir. O sırada Paris'te Askerî Ateşe olarak görev yapmakta olan Fethi [Okyar] Bey de Balkanlıların kendi aralarında anlaşma yaptıkları bilgisini Fransızlardan öğrendiğinde irkildiğinden söz etmektedir. Nitekim hatıratında yazdığı üzere Bulgar Kralı ile Yunan

¹¹⁷ Eser, 2019 :95-96; Bayur, 1991c: 222-226.

¹¹⁸ İrtem, 2004:304.

¹¹⁹ Eser, 2019 :101; Karal, 1999 :293-294; Halaçoğlu, 2002:297; Uçarol, 2011:27; İrtem, 2004: 310-311.

¹²⁰ Armaoğlu, 1997:661; İrtem, 2004:314-315.

¹²¹ Uçarol, 1976 :407; Karal, 1999:298-299; Osmanlı Arşivi (BOA), *Meclis-i Vükela Zabıtları*[M.V.], No.169, Gömlek No.14.

¹²² 23 Ocak 1912

Başbakanı Venizelos arasında gizli görüşmeler yaptığını öğrendiğini belirtmekte ve bu görüşmelerin temelini bahsi geçmiş olan Kiliseler Kanunu'nun attığını yazmaktadır.¹²³

Bu durum göz önüne alındığında Bâb-ı Âlî'nin ittifaktan haberinin olmamasından ziyade istihbaratı ciddiye almadığını belirtmek daha doğru olacaktır. Bu durum, genel seferberlik yerine kısmî bir seferberlik hazırlığına girişmelerinden anlaşılabilir. Zira Bulgaristan ve Sırbistan'ın genel seferberlik emri verdiği ve Yunanistan ile Karadağ'ın sefer hazırlıklarını artırdığı bilinmekteyken, I. ve II. Ordu birlikleri seferberlik hazırlıklarına başlamaları emredilmiş iken III. ve IV. Ordu'da seferberlik hazırlığı yapmamaları konusunda emir verildiği görülebilmektedir.¹²⁴

Süleyman Kani İrtem ise Balkan İttifakı'nın kuruluşu sebebiyle İTC'ye büyük bir pay vermektedir. Ancak onun suçlamasının ardında yatan sebep, Balkan İttifakı'nın kuruluşundan haberdar olmamaları ve buna yönelik tedbirleri almamış olarak görmesi ise de aynı çalışmalarında yer alan 1910 tarihli ve şubelere dağıtılmış olan beyanname vasıtasıyla İTC'nin bu husustaki yaklaşımı görülebilmektedir.¹²⁵

“Bulgaristan, Sırbistan, Karadağ gibi İslâm kavimleri arasında bugün itilâf derecesinde bir ittifak görülüyor. Atiyen bu bağların kuvvetlenmesi ve bu ittifadın Rumeli dahili işlerine müşterek müdahaleye tevcih edilmesi muhtemeldir. Buna karşı ciddî bir intibah ile hareket olunmak zaruridir. Yunanistan'ın Girit üzerindeki ihtirasını ve tahayyül ettiği temellükü hakikileştirmek üzere hududu aşacak bir harekette bulunması da ihtimalden uzak değildir. Hariçten gelebilecek bir muhasamat seylâbesi önünde demir bir set gibi müttehidane harekete her zamandan ziyade muhtacız”¹²⁶

İrtem'in bahsi geçen sözlerinden anlaşılabilirdiği üzere İttihatçılar, Balkanlılar arasındaki yakınlaşmanın farkındadır. Ancak gerekli tedbirleri almamış veya alamamışlardır. Nitekim 1910 tarihli bu beyannamenin ardından Kiliseler Kanunu'nu çıkarmış olmaları, farkında olmadıklarını değil, doğru politikaları bulamamış olduklarını göstermektedir.

Küçükkılınç ise Kiliseler Kanunu hususunda, bunun Balkan İttifakı'na yol açmadığını, zira Balkan Harbi'nin başladığı dakikaya kadar Yunanistan ile Bulgaristan'ın çekişmeye devam ettiğini, Kiliseler Kanunu'nun II. Balkan Harbi sırasında da birbirlerini boğazlamalarına engel olmadığını belirtmektedir.¹²⁷

Balkan İttifakı'nın kurulmasını müteakip Balkanlılar bir *casus belli* arayışı içerisine girmişlerdir. Çeteler olaylar çıkartmaya başlamışlar ve Balkan İttifakı üyesi ülkeler hem kendi ülkelerinde hem de yurtdışında kamuoyu oluşmak için çaba göstermişler. Örneğin, 1

¹²³ Osmanlı Arşivi (BOA), *Bâb-ı Âlî Evrak Odası [BEO]*, No.3993, Gömlek No. 299449; Bayur, 1981b:29; Okyar, 1980:141-142.

¹²⁴ Osmanlı Arşivi (BOA), *Meclis-i Vükela Mazbataları [MV]*, No.227, Gömlek No.231.

¹²⁵ İrtem, 2004:97.

¹²⁶ İrtem, 2004:285.

¹²⁷ Küçükkılınç, 2018: 155.

Ağustos'ta Koçana'da bomba patlamış, Müslüman ve gayrimüslim çok sayıda kişi hayatını kaybetmiştir. Balkanlılar, Türkler'in bu olaya karşılık vermesini Büyük Güçler'e şikâyet etmişlerdi. Bulgar hükümeti, Bâb-ı Âlî'den Hristiyanlar lehine bir reform yapılması talebinde bulundu ve müttefiklerine de bunun reddedilmesi durumunda savaş ilan edilmesi teklifini ilettiler. Buna ek olarak, Karadağ ile Sırbistan sınırında küçük çatışmalar meydana gelmekteyken Yunanistan yığınak yapmaya başladı. İtalyanlar ise Trablusgarp Harbi'ndeki direnişi kırmak adına Arnavutluk'ta bir ayaklanma başlamasına önayak olmuşlardı. Yunanistan'ın sınıra yığınak yaptığı ve ayaklanma hususunda, İtalya'nın Arnavutluk'a silah ve mühimmat yollanmakta olduğu, Viyana Sefareti tarafından Devlet-i Aliyye'ye bildirilmiştir.¹²⁸

17 Eylül 1912'de, Selanik'in Doyran Kazası'nda bomba patlatılmış ve bu hususta 4 Bulgar tutuklanmıştır.¹²⁹ Görüldüğü üzere Balkan Devletleri Bâb-ı Âlî'yi savaşın içerisine çekmek için uğraş vermektedirler.

7 Ekim'de Karadağ'ın Arnavutluk ve Yenipazar Sancakları'na asker sokması ile Balkan Savaşı başladı. Aynı gün Osmanlı Devleti de buna karşılık verdi ve savaş ilan etti. Avrupalılar ise durumun vahametinin farkına vararak duruma müdahil oldular ve 8 Ekim'de, Rusya ile Avusturya-Macaristan aracılığıyla, Berlin Antlaşması'nın 23. maddesinin uygulanmasını ve savaş sonucunda sınırların değişmeyeceğini belirten bir bildiri yayınladılar. 10 Ekim'de ise Avusturya-Macaristan, İngiltere, Fransa, Rusya ve Almanya ortak bir nota verdi ve 1878 Berlin Antlaşması'nın ardından hazırlanmış olan 1880 yılı nizamnamesinin uygulanması gerektiğini belirttiler. Bâb-ı Âlî'de buna karşılık olarak meclis açıldıktan sonra ilgili nizamnamenin onaylanacağını ve yürürlüğe gireceğini belirtti.¹³⁰

Osmanlı'nın Büyük Güçler ile anlaşmakta olduğunu gören müttefikler, kabul edilmeyeceklerinden emin oldukları bir ultimatom verdiler. Buna göre; Berlin Antlaşması'nın 23. Maddesi uygulamaya konmalı, ıslahatların denetimi için Hristiyan bir vali tayin edilmeli, Balkan Vilayetlerine özerklik verilmeli ve dört Balkan Devleti ve Büyük Güçler'den müteşekkil, Hristiyan ve Müslümanlardan meydana gelen bir karma meclis kurulmalı, yerli milis ve jandarma, askerliğin yerel olarak yapılması gibi uygulanmaya konması oldukça zor taleplerde bulundular. Hükümetin verdiği ret cevabını, diğer Balkan devletlerinin savaş ilanı takip etti.¹³¹

¹²⁸ Karal, 1999:298; Armaoğlu, 1997 :661-662; Halaçoğlu, 2002: 298; Osmanlı Arşivi (BOA), *Hariciye Nezareti [HR.SYS]*, No.141, Gömlek No.22.

¹²⁹ Osmanlı Arşivi (BOA), *Hariciye Nezareti Sofya Sefareti [HR.SFR.04]*, No.866, Gömlek No. 12.

¹³⁰ Uçarol, 1976 :418-420; Küçükılınç, 2018: 139

¹³¹ Uçarol, 1976 :420-421; Shaw-Shaw, 2010:351-352; Karal, 1999 :302-303.

Bu nota verildiği sırada, Ahmet Bedevi Kuran'a göre İttihatçılar Bâb-ı Âlî'yi basmayı ve hükümeti düşürmek hususunda planlar yapmış ise de Memduh Şevket, Kara Kemal, Hamal Ferid gibi isimler, durumun elverişli olmadığını belirterek bu fikirden vazgeçilmesini sağlamışlardır.¹³²

Halk, savaş ilanı karşısında mitingler düzenlemiştir. 4 Ekim'de Sultanahmet Meydanı'nda düzenlenen mitingde, her millet ve partiden insanlar bir araya gelmişler ve "Harp isteriz Harp! Sofya'ya! Sofya'ya" diye tezahüratlarda bulunmuşlardır. 7 Ekim tarihinde örf-i idare ilan edilene kadar bu tarz mitingler her gün düzenlenmeye devam etmiştir.¹³³ Devlet kanadında ise farklı düşünceler hâkimdir. Bu durum, Ahmed İzzet Paşa ile Nazım Paşa arasındaki yaklaşım farkına yansımıştır.

Osmanlı Devleti'nin askerî kanadı, savaşın çıkabileceğini öngörerek stratejik olarak hazırlık yapmıştı. Ahmed İzzet Paşa tarafından hazırlanmış olan 12 adet plan bulunmaktaydı ve 5 numaralı plan, tam olarak bu senaryoya göre hazırlanmıştı. Buna göre, Yunanistan deniz yolunu kapatacağı için seferberliğin denizden tamamlanması sekteye uğrayacağından zaman alacaktır. Taarruz ise ancak ordu mevcudunun tamamlanmasının ardından ve başarılı bir savunma muharebesinin ardından mümkün olabilecektir.¹³⁴

Ancak savaş başladığı sırada Yemen'de isyan ile meşgul olan Ahmed İzzet Paşa, İstanbul'a döndüğünde 5 numaralı plana dokunulmadığını görmüştür. Nazım Paşa, Şark Ordusu'na 1 numaralı planı ve Garp Ordusu'na 4 numaralı planın uygulanması emrini vermişti. 1 numaralı plan, yalnızca Bulgaristan ile savaşıldığı bir senaryoya göre hazırlanmış iken 4 numaralı plan Yunanistan hariç diğer Balkan Devletleri ile harbe girildiği senaryoya göre hazırlanmıştı. Bu planların uygulanmamasının ardında yatan sebep, Harbiye Nazırı olan Nazım Paşa'nın müdafaa yapmaya istekli olmamasıdır. Nazım Paşa, hızlı bir taarruz ile düşmanı mağlup etmeyi düşünmekteydi.¹³⁵

Hükümet, bu hatanın yanı sıra o günün şartlarında yapılması gereken doğru hamleleri de öngörememiştir. O dönemde başta olan Gazi Ahmed Muhtar Paşa Hükümeti, bölgedeki askerlerin terhisine devam etmekteydi ve 70.000 kadar deneyimli asker terhis edilmişti. Yerlerine gelen acemi erler ise henüz eğitimlerini tamamlayamamıştı. Öte yandan, dönemin yetenekli subayları ülkenin çeşitli bölgelerine dağılmış durumdaydı. Bir kısım yetenekli subaylar Trablusgarp'ta İtalya ile mücadele etmekteyken bir grup subay da Yemen'deki isyan ile meşgul olmaktadır. Balkanlar'da yer alan I, II ve III. Ordu'dan 29 tabur, Yemen'e

¹³² Kuran, 1950:608.

¹³³ Eren, 2011:165.

¹³⁴ Korkmaz, 2021 :282-283; Ayıışı, 2012 :56.

¹³⁵ Korkmaz, 2021:282-283; Ayıışı, 2012:57.

yollanmıştı. Ordu içerisinde yapılmakta olan yapısal reformlar da uygulanamamıştı ve seferberlik ile yığınak sistemleri sağlıklı çalışmamaktaydı. Buna ek olarak ordu içerisinde derin bir siyasi ayrılık mevcuttu.¹³⁶ Savaşa böyle bir ortam içerisinde giren Osmanlı Devleti, büyük bir hezimet yaşadı. Barış görüşmeleri başladığı sırada eski payitaht Edirne hâlâ kuşatma altındaydı. Muhtar Paşa Kabinesi ise başarısız gidişatın ardından, 29 Ekim 1912 tarihinde istifa etti ve yerine Kâmil Paşa geçti.

Kâmil Paşa iktidara geldiği sıralarda, Bulgar Ordusu Çatalca'ya ulaşmış ve Yunan donanması Sakız Adası'na asker çıkartmış durumdaydı. 31 Ekim'deki Lüleburgaz Muharebesi'nin ardından Nazım Paşa, Kâmil Paşa'ya telgraf çekerek siyasi bir çözüm bulunması talebinde bulundu ve hükümet Bulgarlar ile barış görüşmeleri yapılması kararı aldı. 28 Kasım'da görüşmeler başladı. Aynı gün, İtalya ile Avusturya-Macaristan'ın desteklediği Arnavutlar da bağımsızlıklarını ilan ettiler. 16 Aralık'taki Büyükelçiler Konferansı'nda Arnavutluk'un bağımsızlığı kabul edildiyse de ortada büyük bir kriz vardı. Sırlar, Arnavutluk'u ellerinde tutmaktaydı ve bu durum, Avusturya-Macaristan'ın çıkarlarına aykırı idi.¹³⁷

Görüşmeler başladığında, Bulgarlar Çatalca Hattı ile Edirne'yi; Yunanlar ise Yanya ve bütün Adalar'ın kendilerine bırakılmasını talep etti. Bu talepler Türk heyeti tarafından reddedildi. Nitekim bir sonraki bölümde bu fikir ayrılıklarına da değinilecektir. Görüşülen diğer konu ise Edirne'de bulunan halk ile ordunun ve Bulgar ordusunun iâşesi meselesi idi. Başlangıçta, her iki tarafın serbestçe iâşe elde edebilmesi kararı alınmış iken daha sonra bu karardan vazgeçildi. Bulgar ordusu iâşeye ulaşmada sorun yaşamaz iken şehirdekilerin ulaşımının kısıtlı olması, ileride şehrin düşüş nedenlerinden birisi olmuştur. Nihayetinde 3 Aralık günü imzalanan mütareke şartlarına göre; ordular *status quoyu* bozmayacak ve mevkillerinde kalacaktır; Osmanlı donanması, Karadeniz'deki ablukayı kaldıracaktır; Bulgaristan'dan gelen iâşe trenleri serbestçe geçecektir; mütarekenin imzalanmasının ardından Londra'da barış görüşmeleri başlayacaktır.¹³⁸

Ahmed Muhtar Paşa Kabinesi'nin istifa etmesi ve Kâmil Paşa'nın sadaret makamına gelmesinin sorunları çözmediği ve bilakis sıkıntıların devam ettiği gözlemlenebilmektedir. Savaş sırasında başa geçmiş olan Kâmil Paşa'nın da meseleleri çözebilecek gücünün olmadığı barizdir. Balkan Savaşı sırasında yaşanan bozgun, ardından imzalanan Çatalca Mütarekesi ve kuşatma altındaki Edirne'de iâşe krizi, Londra Konferansı sırasında yaşanan hadiseler ile Düvel-i Muazzama'nın notası, Kâmil Paşa'ya duyulan güveni de sarsmış ve neticesinde, 23

¹³⁶ Uyar-Erickson, 2020 :451-452; Öztuna, 2018:82-83.

¹³⁷ Öztuna, 2018 :100-101; Karal, 1999 :326-327; Armaoğlu, 1997 :673; Uçarol, 1995:439.

¹³⁸ Karal, 1999 :327-328.

Ocak 1913 tarihinde Bâb-ı Âlî Baskını meydana gelmiştir. Bâb-ı Âlî Baskını, bir sonraki bölümde detaylıca incelenecektir.

1.5. Bâb-ı Âlî Baskını'nın Gelişimi

I. Balkan Savaşı'nın ilk safhası, Çatalca'da mütarekenin imza edilmesiyle sona ermişti. Osmanlı Devleti ile Balkanlıların heyetleri, Londra'daki St. James Sarayı'nda müzakere edeceklerdi. Osmanlı Devleti'nin halihazırda sıkıntılı bir konumda bulunduğu da barizdir. Ordu neredeyse direniş bile gösteremeden tamamen bozguna uğramıştı; Edirne, İşkodra ve Yanya ise kuşatma altındaydı. Yunanistan ile mücadele ise denizlerde devam etmekteydi. İrtem, bu şartlar altında Londra Konferansı'na katılan Osmanlı Devleti'ni *kurbanlık koyun*¹³⁹ gibi görmüştür. Bu şartlar altında Londra'ya yollanan heyet Ticaret ve Ziraat Nazırı Mustafa Reşid Paşa, Bahriye Nazırı Salih Paşa, Berlin Sefiri Osman Nizami Paşa ve Roma Elçisi Nabi Bey'den mürekkebdir. Londra Konferansı 16 Aralık 1912 tarihinde başlamıştı ancak bahsi geçtiği üzere Yunanistan ile mücadele devam etmekteydi ve bu durum, Londra Konferansı'nın başında ciddi bir krize neden olmuştu. Yunan tarafıyla mütareke imzalanmadan barış masasına oturulmasının konferansın havasını olumsuz etkilediği *Tercüman-ı Hakikat*'te yer alan haberde şu şekilde yer almıştır;

“Müzakerat-ı sulhiyye başlamazdan mukaddem bu derece sarih bir bedbînlik asârinin tezahür eylemesi pek ziyade şayan-ı dikkatdir. Reşid Paşa Hazretleri'nin: “biz musâlahanameyi akd ederek beyhude yere kan dökülmesine mümâna'at eylemek arzusuyla Londra'ya azimet ediyoruz” tarzında vuku' bulan beyanatına rağmen dört Balkan devletiyle hükümet-i Osmanîye arasında sulhun kolaylıkla akd edilemeyeceği ve hatt-ı i'tilaf ihtimalinin, sulh ihtimâlâtından daha ziyade kavî ve şedid olduğu beyan ediliyor...”¹⁴⁰

Tercüman-ı Hakikat'in 19 Aralık 1912 tarihli nüshâsında da yer almakta olan habere göre, bu şart kabul edilmediği takdirde görüşmelere devam edilmenin manası olmadığını ve Yunan delegeleri ile bunun görüşülebilmesi adına hükümetin talimat verdiğini belirtmektedir.¹⁴¹

Yunan heyetinin müzakerelere katılması hususunda Türk tarafı, Edirne'ye erzak sevkine izin verilmesi karşılığında Yunanların konferansa katılmasına izin verilebileceği önerisinde bulundu ve aksi takdirde görüşmeleri terk etme tehdidinde dahi bulundu.¹⁴² Bilindiği üzere I. Balkan Savaşı'na ara verildiği, yani müzakerelerin başlangıcı ile İTC'nin iktidarı ele geçirdiği ve müzakere masasından kalktığı dönem arasında, Edirne Bulgar ordusunun kuşatması altındadır. Edirne'nin düşüşünün en büyük etkenlerinden birisi olan

¹³⁹ İrtem, 2004:347.

¹⁴⁰ “Bedbînlik Başladı”, *Tercüman-ı Hakikat*, 16 Aralık 1912.

¹⁴¹ “Müzakerât-ı Sulhiyye”, *Tercüman-ı Hakikat*, 19 Aralık 1912.

¹⁴² “Vaz'iyet-i Siyasiye”, *Sabah*, 24 Aralık 1912.

erzak sevki meselesi ise, daha öncesinde bahsi geçtiği üzere mütareke metninde başlangıçta her iki tarafın eşit şekilde iaşe elde edebilmesi şeklinde olacak iken daha sonra Bulgarların lehine olacak şekilde düzenlenmiştir. Müzakereler sırasında ise bu durumun değiştirilmesi birçok kez Türk heyeti tarafından dile getirilmiştir.

Ancak anlaşılmaktadır ki Osmanlı Devleti masadan kalksa bile savaşın devam etmesinden kârlı çıkacaklarını düşünen Bulgarlar, her iki duruma da hazırlıklı gibi görünmektedir. Nitekim görüşmelerden istenen sonucun alınamadığı da barizdir. Nitekim Türk-Yunan heyetleri arasındaki görüşmeler, Osmanlı'nın aleyhine sonuçlanmıştır. Zira Edirne'ye erzak sevkine izin verilmediği halde Yunanistan konferansa katılmıştır. Erzak meselesi, konferansın ilerleyen zamanlarında da gündeme gelmiş ise de herhangi bir sonuç alınamamıştır.

Osmanlı adına pek iyi başlamayan Londra Konferansı'ndan hâlâ umutlu olan basın organlarının olduğu da görülmektedir ki bu durumun örneklerinden birisi *Karagöz*'dür. Yazıda, Türkiye'nin karlı bir durumda olabileceğini düşündüğünü belirtmektedir. Bunun sebebi ise statüko mevzusudur. Daha öncesinde de belirtildiği üzere savaşın başlangıcında, Avrupalılar savaşı Osmanlı'nın kazanacağını düşündüklerinden dolayı herhangi bir toprak kazancı olmayacağını, savaştan önceki sınırların korunacağını beyan etmişti. Ancak Türkler'in savaşı kaybetmesi üzerine bu sözleri unutulmuştu. Ancak bu noktadan itibaren *Karagöz*'de emin olunmayan mevzu bizim galip durumda olup olmadığıdır. Zira Avrupa topraklarının kaybedildiğine dair bir şüphe yok iken Çatalca'daki başarılı savunma ve donanmanın başarıları elimizi kuvvetlendirmektedir. Bu sebeple statükonun düşük bir seviyede bozulacağını belirtmektedir.¹⁴³ Nitekim yazıda yer alan şüphelerinde haklı olduğu görülmektedir. Zira yaşanan savaşın ve hezimetin gerçek mahiyeti olayların sıcaklığıyla henüz anlaşılamamıştır. Haber kaynaklarının kısıtlı olduğu da düşünüldüğünde, durumun yeterince iyi tahlil edilememiş olması normal görünmektedir. İlgili haberin devamında ise Hacivat, Rumeli'nin kaybının hayırlı olacağını iddia etmektedir;

“...Çünkü bizim ne idarî, ne askerî, ne mülkî, ne ilmî hiçbir teşkilatımız yok ki mükemmel olsun, Rumeli elimizde kalırsa oralarını ıslah etmek lazım. Bu nâkıs teşkilat ile de hiçbir şey yapamayacağız, bir iki sene sonra büyük bir harb gâ'ilesi daha çıkacak yine uğraşacağız, ve o zaman Rumeli'yi kurtarayım derken Anadolu'yu da beraber gâ'ib edeceğiz. Halbuki şimdi esasen elimizden çıkmış farz ettiğimiz yerlerden sarf-ı nazar edersek Anadolu'yu ıslaha çalışacağız ve bil ki bu sûretle mükemmel ve muntazam bir devlet olacağız...”¹⁴⁴

Haberde yer alan bu sözleri, bir bakıma birkaç yıl sonranın gerçeği haline gelecektir. Büyük bir harbin çıkacağı zaten o günlerde beklenmekteydi. Bu harp sırasında cephenin

¹⁴³ “Karagöz’ün Hesabı”, *Karagöz*, 18 Aralık 1912.

¹⁴⁴ “Karagöz’ün Hesabı”, *Karagöz*, 18 Aralık 1912.

genişleyeceği düşünüldüğünde ve Rumeli'yi elle tuttuğu varsayılırsa, I. Dünya Savaşı sırasında hem lojistik hem de içerideki azınlıkların miktarının artacağı hesap edilirse, daha büyük sorunlarla yüzleşebilme ihtimali yüksekti.

23 Aralık tarihi, Londra Konferansı'nda müttefiklerin taleplerini tam olarak ortaya koydukları tarih olması bakımından önemlidir. Müttefiklerin talepleri ise şunlardır: Tekirdağ'dan Malatra Burnu'na kadar hattın batısında kalan arazinin terki ve Gelibolu Yarımadası'nın Osmanlı'da kalması; Arnavutluk'un hududu ve statüsünün ayrıca belirlenmesi; Ege Adaları'nın terki; Osmanlı Devleti'nin Girit üzerindeki haklarından feragati.¹⁴⁵

28 Aralık'taki toplantıda Türk tarafının karşı teklifleri ise şunlardır: Trakya'nın ve Edirne'nin tamamen Türk hâkimiyetinde kalması; Makedonya'nın Selanik merkez olmak üzere Osmanlı padişahının idaresi altında muhtar bir yapıda olması ve idarenin başında tarafsız bir devletten Protestan bir prens bulunması; Arnavutluk'un muhtar bir devlet olarak Osmanlı hanedanından birisi tarafından, beş sene idare edilmesi; Anadolu'nun parçası olan Ege Adaları'nın muhafazası; Girit meselesinin konferansın dışında tutulması ve garantör devletler ile Osmanlı Devleti arasında çözülmesi. Ancak Balkanlılar bu taleplere şiddetli şekilde itiraz etmişlerdir.¹⁴⁶

Bu itirazların temelinde Türk tarafının devamlı olarak geri adım atıyor ve taviz veriyor iken Balkanlıların orta noktada buluşmak hususunda hiçbir çaba göstermemeleri yatmaktadır. Nitekim savaşın başında Düvel-i Muazzama statükonun bozulmayacağına yönelik bir açıklama yapmış ve Balkanlıların casus belli olarak kullandıkları, Hristiyanlar lehine ıslahat yapılması bahanesidir. Nizami Paşa ve Venizelos ile Macarof arasında geçen konuşma buna bir örnek teşkil etmektedir. Nizami Paşa, statükonun bozulmayacağının garantisinin verildiğini ve kendilerinden istenen ıslahatlara yönelik talepleri gerçekleştirmeye çalıştıklarını belirtmiştir. Venizelos ise ıslahat meselesinin savaştan önceki bir mesele olduğunu ve artık bir öneminin kalmadığını belirtmiştir.¹⁴⁷ Nitekim bu durum Reşid Paşa'nın aşağıdaki açıklamalarına da yansımış durumdadır.

“Arazi istatikosunun idamesi hakkında Düvel-i Muazzama tarafından izhar edilmiş olan arzuya ve muharebenin istihsal-i araziye için olmayıp sırf Hristiyan kardeşlerinin refah ve sa’adetine hadim-i ıslahat elde edilmesi zımında Bâb-ı Âlî’yi icbâr için harb etdiklerini müş’ir-i bizzat düvel-i müttefika tarafından dermiyan olunan beyanat ve hâhiş-i tefevvuk hareket edildiğini söylemiştir...”¹⁴⁸

¹⁴⁵ İrtem, 2004: 349; “Neler İstiyorlarmış”, *Sabah*, 25 Aralık 1912.

¹⁴⁶ İrtem, 2004: 349-350; “Yedinci İctima”, *Tasvîr-i Efkâr*, 2 Ocak 1913.

¹⁴⁷ İrtem, 2004: 350-351; “Sulh Konferansı”, *Sabah*, 30 Aralık 1912.

¹⁴⁸ “Sulh Konferansı”, *Sabah*, 30 Aralık 1912.

Görüldüğü üzere, Osmanlıların başlangıç aşamasındaki planı, bir ihtimal Düvel-i Muazzama'nın statükonun korunması yönündeki söylemleri sebebiyle toprak kaybetmeden gayrimüslimler lehine ıslahat yaparak durumu idare etmek olabilir. Ancak bu durum, müttefiklerin daha öncesindeki söylemleri incelendiğinde bir tezatlık göstermektedir. Bâb-ı Âlî ve Osmanlı heyeti, bu durumun farkında olsalar dahi bundan faydalanmayı denemiş olmaları kuvvetle muhtemeldir. Zaten daha önce belirtilmiş olduğu üzere, gerek Dr. Danef'in 16 Aralık tarihli mülakatı ve gerekse de diğer haberler incelendiğinde, Hristiyanlar lehine ıslahat yapılması planı, hiçbir şekilde gündemde değildir ve Hristiyanlar lehine ıslahat yapılması fikrinin yalnızca bir *savaş bahanesidir*. Bu durum, Osmanlıların konferans hususunda politika değiştirmelerine yol açacaktır. Bu dönemden itibaren de tartışmalar Edirne ve Adalar ekseninde olacaktır.

Londra Konferansı'nda Edirne üzerine tartışmalar dönmekteyken 21 Aralık 1912 tarihinde Paris Elçisi Rıfat Paşa ile Fransa Dışışleri'ne gelerek siyasi işler müdürü Paleolog ile görüşmüş ve Edirne'nin nüfusunun dörtte üçünün Türk olduğunu ve kutsal emanetlerin varlığından söz etmiştir. Fransız devlet adamı ise Edirne'yi ele geçirmediği takdirde Bulgaristan'ın savaşa devam etmek arzusunda olduğunu belirtmiştir. Rıfat Paşa ise bunun üzerine bir şeyler yapıp yapılamayacağı konusunda Dışışleri Bakanı Poincare'ye arabuluculuk talebinde bulunup bulunamayacağını sorulmasını rica etmiştir.¹⁴⁹

Tam da bu dönemde, Türkler ile Bulgarların gizlice görüşüp anlaştığı yönünde dedikodular ortaya çıkmıştır. İddialara göre General Savof, İstanbul'a gelmiş ve Bâb-ı Âlî'de görüşmeler yapmıştır; Edirne'nin Türkiye'de kalması, Bulgaristan'ın Kavala'ya kadar inen bölgeyi ele geçirmesi; Makedonya'nın Selanik merkezli muhtar bir eyalet olması, Girit'in Yunanistan'a verilmesi ve Midilli ile Sakız'da Sisam'a benzer bir yönetim biçimi kurulması; geri kalan mevzuların ise Düvel-i Muazzama'ya havale edilmesi hususunda mutabık kalınmıştır.¹⁵⁰

Bayur, Kâmil Paşa ile Wangenheim arasındaki bir görüşme sırasında, Sadrazam'ın Büyükelçiye Bulgaristan ile gizlice görüştüklerini söylediğini, Bulgaristan'ın Rus etkisinden kurtulmak için çaba gösterdiğini belirtmektedir. Görüşmelerin şekli ve neticeleri hususunda ise birkaç telgraf haricinde kaynak bulamadığını belirtmiştir.¹⁵¹

Ancak doğruluğu her halükarda tartışmalı olan bu bilgiler, açıklamayı müteakiben, hemen Bulgaristan tarafından tekzip edilmiştir ve müttefiklerinden ayrı şekilde hareket etmediklerini ve Osmanlılar ile ayrı bir antlaşma yapsalar bile bunu müttefikleri ile yapmış

¹⁴⁹ İrtem, 2004: 348-349.

¹⁵⁰ "Bulgaristanla İ'tilaf", *Sabah*, 2 Ocak 1913.

¹⁵¹ Bayur, 1991d :203-204.

oldukları antlaşmalar çerçevesinde yapacaklarını belirtmişlerdir. Nitekim iddiayı ortaya atan, *Tasvîr-i Efkâr*'a göre, *Neologos* isimli ve İstanbul'da yayımlanmakta olan bir Rum gazetesidir.¹⁵²

Bu iddianın, her ne kadar İstanbul'daki bir Rum gazetesinin iddiası olsa bile, Osmanlı hükümeti tarafından ortaya atılmış olması muhtemeldir. Zira Bulgaristan ile Yunanistan arasındaki fikir ayrılıkları bilinmekteydi ve bu ayrılıkların derinleştirilmesi devletin lehine bir durumdur. Ancak böyle bir iddiayı ortaya atan gazetenin bir Rum gazetesi olması, işleri ilginç bir noktaya getirmektedir. Belki de Yunanistan ile Bulgaristan arasındaki meseleyi, böyle bir iddia vasıtasıyla Yunanların elini kuvvetlendirmek adına ortaya atılmış olabilir. Zira Bulgarların bölgede üstünlüğü ele geçirmek istediği herkes tarafından bilinmekte ve Yunanistan ile çekişme halindeyken, bir ihanet iddiasıyla Bulgarların ittifak içerisindeki itibarını etkileyebilir ve Yunan tarafının elini kuvvetlendirebilirdi. Ancak her kim tarafından ortaya atılmış ise bu iddianın bir faydasının olmadığı açıktır.

Nitekim birkaç gün sonra müzakereler *tatil* edilmiştir. Bunun yaşanmasının ardında yatan sebep ise daha önce bahis olunduğu üzere Edirne ve Adalar meselesinden ileri gelmektedir. Türkiye, Edirne'den vazgeçmemekle beraber Edirne'nin kuzeyinden bir miktar daha toprak vermeyi ve Girit üzerindeki tüm haklarından feragat ederek geri kalan adaların hâkimiyetinin kendisinde kalmasını teklif etmiştir. Bu durumda da müzakerelerin *tatil* edilmesi kararı alınmıştır.¹⁵³ Müzakerelerin tamamen kesilmeyip *tatil* kelimesinin kullanılmasının ardında yatan sebep ise büyük ihtimalle Düvel-i Muazzama'nın tepkisini çekmemek ve müzakere kapılarının tamamen kapanmadığını göstermek için olmalıdır. Zira bu düşünce, ertesi gün çıkan haberlerde doğrulanmaktadır.

“...İctima-ı resmiyenin hitâmını müte’akiben cereyan eden gayr-i resmî müzakerede düvel-i müttefika murahhasları cuma günü kendilerinin beyanatında ve Osmanlı murahhaslarının dün i’tâ ettikleri cevapda “inkıt’a-yı müzakerat” ta’birini zikr eylemiş olmakla beraber kat’-ı müzakerat etmemeyi tavsiye eden Düvel-i Muazzamayı tebrîd etmemek ve şehir-i hâlin üçünde verdikleri ultimatom üzerine gülünç bir mevki’e düşmeyi men’ etmek için ta’til kelimesini tercih ettiklerini söylemişlerdir...”¹⁵⁴

Gazetelerde ayrıca Reşid Paşa'nın sunmuş olduğu tebliğ de yer almaktadır.

“Balkan hükümât-ı müttetikası delegeleri geçen celsede bize verdikleri notasında, netâyic-i harbi nazar-ı i’tibare almadığımız fikrini dermiyan etmişlerdi. Binâenaleyh şimdi de biz pek mühim araziye terk etmeye razı olduğumuzu gösteriyoruz. İki nokta müstesna olmak üzere, Balkan hükümâtının dermiyan ettiği bütün mütâlebâtı kabul ediyoruz. Edirne vilayeti garbında işgal edilmiş olan arazi terk edeceğimizi meş’ar-ı teklifte isti’mâl olunan “işgal edilmiş” ta’birine “kâ’in” gelmesi ikâme ve

¹⁵² “Bulgaristan ve Müttetikler”, *Tasvîr-i Efkâr*, 2 Ocak 1913.

¹⁵³ “Pazartesi Celsesi”, *Sabah*, 8 Ocak 1913.

¹⁵⁴ “Tatil-i Müzakeratın Mahiyeti”, *Sabah*, 9 Ocak 1913.

isti'mâlini talep etmekle müttefikler dahi terkini talep etdikleri bu araziden bir kısmının henüz ellerinde bulunmadığını tasdik ediyorlar. Biz buna karşı da büyük bir fikr-i i'tilaf-cûyâne ile hareket ederek şu talebe dahi muvaffakat etdik. Bütün bu müsâ'adât-ı mühimmeye mukâbil, müttefikler bize karşı hiçbir müsâ'ade bulunmadılar. Edirne'nin terkini ret ettiğimizizin sebep-i mülâ'zât-ı sâ'ire meyanında şehir-i mezkûrun terki, payitaht-ı saltanat-ı seniyye ve Çanakkale'nin emniyet ve asayiş nokta-i nazarından gayr-i mümkün olmasıdır... “¹⁵⁵

Reşid Paşa'nın sözlerinden anlaşılmaktadır ki, Türk tarafının masadan kalkmasının yegâne sebebi, sunulan şartların ve yapılan itirazların neticesinde payitahtın ve ülkenin korunmasının imkânsız hale gelmesidir. Nitekim Reşid Paşa sözlerinin devamında Adalar meselesini de bu bağlamda değerlendirmektedir. Türk tarafının konferansın başından beri vurgulamakta olduğu gerekçeler, Reşid Paşa'nın söylevinde aynen belirtilmekte ve bu gerekçelerin yanı sıra, Balkanlılara yönelik ciddi eleştirilerin de yer aldığı görülmektedir. Bu eleştiriler Türk tarafından bakıldığı zaman makul görülmekle beraber, karşı taraftan bakıldığında da Türklerin askeri vaziyetlerinin iyi olmadığı bilinmekte ve savaşın yeniden başlaması durumunda kuvvetli olan tarafın kendileri olduklarını düşünmektedirler. Her ne kadar Yanya, Edirne ve İşkodra düşmemiş iseler bile düşmeleri an meselesidir, zira erzak sıkıntısı yaşanılmakta ve şehirlerin direnci düşmüş görünmektedir. Böyle bir durumda Türklerin direnmeye devam etmesini anlamsız görüyor olmaları muhtemeldir. Balkanlılara yapılan bu tarz eleştiriler, basında da yer bulmuştur. *Karagöz*'de Balkanlılar bir Nasreddin Hoca fıkrası ile eleştirilmekte ve bir papağana benzetilmektedir.

“İkdam-ı refikimiz diplomatlarımızın mütemadiyen söylediklerinden bahs ediyor. Filhakika gerek (Danef) gerek diğerleri muttasıl papağan gibi söyleniyorlar. Ama neler neler.. her gün bir gün evvelki söyledikleri sözleri harb etmek şartıyla bin türlü mütâla'alar... bu münasebetle aklıma Nasreddin hoca hikâyelerinden biri geldi. Merhum Nasreddin bir gün papağanın iki lira fiyatla satılmakta olduğunu görmüş. Kendi kendisine demiş ki bu küçük kuş iki lira ederse benim evdeki hindi muhakkak on lira eder.

Bu düşünce üzerine hemen eve gitmiş, hindiyi almış pazara çıkarmış, ilk talibinden on lira istemiş.

Talib- Canım hindi on lira eder mi?

Hoca- Papağan iki lira ediyor ya?

Talib- İyi ama o söyler.

Hoca- Bu da söyler, tefekkür mü makbuldür, gevezelik mi?...

Maalesef zamanımız diplomatları henüz bu nükteyi idrak edemediler. Mütemadiyen söylerler.

Hele Bulgar siyasilere papağandan hiç de farkları yok.”¹⁵⁶

¹⁵⁵ “Reşid Paşa'nın Notası”, Sabah, 8 Ocak 1913.

¹⁵⁶ “Bulgar Papağanları”, *Karagöz*, 1 Ocak 1913.

Olaylar bu şekilde cereyan etmiş iken, *Sabah*'ın 9 Ocak tarihli nüshâsında, Enver Paşa ile Noradunkyan Efendi arasında bir görüşme gerçekleştiği belirtilmiştir.¹⁵⁷ Ancak bu görüşmenin mahiyeti hakkında bir bilgiye, yararlanılmış olan kaynaklarda rastlanılamamıştır.

Nitekim müzakerelerin tatil edilmesiyle ilgili olarak *Karagöz*'ün 8 Ocak tarihli nüshâsında bir değerlendirme yazısı yer almaktadır;

“...ben sana anlayabildiğim kadarını izah edeyim. Fikr-i kasiraneme göre, Avusturya ile Rusya iki büyük rakibdir. Gerek biz ve gerek Balkanîler bu müdhiş rekabetin kurbanı oluyorlar. Mesela bedayet-i harbde Rusya'nın farkı Balkanlar'da oldukça kuvvetli bir hey'et-i müttefiğe teşkil ederek Avusturya'ya istediği zaman tehdid edebilmekte. Binâenaleyh Balkanîlere muavenetden hiçbir zaman geri kalmadı. Bu esnada Avusturya bi't-tabi' Rusya'nın bu emelini kırmak fikrinden bulunacağından bize zâhir olarak Bulgarı, Sırbı, ve Karadağı azdırmayı menfaatine pek muvafık buluyordu. Lakin sonraları iş rengini değiştirdi. Balkanîler işi azıtdılar Rusya, bir rakibin başını ezeyim derken Balkanlar'da daha müdhiş bir rakibe malik olacağını anladı. Çünkü Bulgarlar biraz daha büyürler de İstanbul'a, mazallah-ı teala gelib oturacak olursa Rusya'nın hali büsbütün fenalaşır. İşte bunun için Rusya son günlerde Devlet-i Aliyye'ye tamamıyla muvafık maslahat buldu. Halbuki diğer taraftan Avusturya gözünü açtı. Mademki Balkanîlerin büyümesi Rusya için fena işmiş, o da aks-i politikayı tuttu. Yani Balkan hükümetlerini müdafa'aya başladı...”¹⁵⁸

Karagöz, hem Osmanlıları hem de Balkanlıları Avusturya ve Rusya'nın arasında kalmış olarak görmektedir. Rusya'nın en başında Balkanlıları desteklediğini, ancak Avusturya'nın durumdan daha kârlı olarak çıkması durumunda olayların kendi aleyhine döneceğini düşündüğünden dolayı görüş değiştirdiğini ve Osmanlı'ya daha yakın olduğunu düşünmektedir. Buna ek olarak *Karagöz*'ün doğru olarak nitelenebilecek olan diğer bir görüşü, Avusturya ile Rusya arasındaki çekişmenin, savaşın çıkış nedenlerinden birisi olduğudur ki tamamıyla haksız değildir.

Aynı yazının devamında ise savaşın yeniden başlaması ihtimalinin bulunmadığını düşündüğünü, çünkü Avrupa'nın savaşın yeniden başlamasından çekindiğini ve dolayısıyla savaşın çıkmasına müsaade etmeyeceğini belirtmektedir.¹⁵⁹ *Karagöz*'ün bu değerlendirmesinin yerinde olduğu söylenebilir. Nitekim daha sonraki süreçte müşterek notanın verilmesinin ardında yatan sebep de budur.

Müzakerelerin tatil edilmesi hususunda *Alemdar*'da ise itidalli ve sakin olunması gerektiğini belirten, “Mesail-i Hazırada Çare-i Halas” isimli bir başyazı kaleme alınmıştır. İtidal çağrısının ardından ise bu durumun yaşanma sebebi olarak Osmanlı'nın dış politikada tamamen yalnız kalmış olmasını öne sürmektedir. Düvel-i Muazzama'nın duruma müdahale etmesi ihtimalini de bu sebeple tehlikeli görmekte ve Bâb-ı Âlî'nin bu durumun önüne

¹⁵⁷ “Enver Bey”, *Sabah*, 9 Ocak 1913.

¹⁵⁸ “Muhavere”, *Karagöz*, 8 Ocak 1913.

¹⁵⁹ “Muhavere”, *Karagöz*, 8 Ocak 1913

geçmesi gerektiğini belirtmektedir. Bu sürecin sıkıntılı geçeceğini düşündüğünden dolayı da itidal ve sabırlı olunması gerektiğini belirtmiştir.¹⁶⁰ İtidal çağrısı, şartlar düşünüldüğünde gayet yerinde bir taleptir. Zira halihazırda baskı altında olduğu belli olan bir hükümeti daha da baskı altında bırakacak girişimler ve söylemler, hükümetin baskı ve panik sebebiyle yanlış politikalar takip etmesine yol açabilecektir. Yanlış bir karar verildiği takdirde halihazırda eleştirilecek olan hükümeti en azından bu süreçte rahat bırakmak düşüncesi *Alemdar*'a göre doğru bir yaklaşım olacaktır.

11 Ocak tarihinde, Osmanlı delegeleri yabancı basına vermiş oldukları mülakatta, o günkü oturumu yöneten Novakovic'i, Türk tarafına söz vermekten kaçınmak maksadıyla müzakereyi tatil etmekle suçlamaktadırlar;

“...Mösyö Novakovic Balkan murahhaslarından mürekkep bir ictima'nın reisi olduğunu, belki iki tarafın da müsâvî derecede hukuka malik bulunduğu bu konferans riyasetini ifâ ettiğini unutmuşdur. Konferans re'isi olduğu müddetce Türklere ve diğer murahhaslara aynı mu'amele-i bî-tarafâne-yi ifâya mecbur kaldığını da hatırdan çıkarmışdır. Novakovic kendi re'yiyle Reşid Paşa'ya söz vermemek ve re'ye müraca'at etmeksizin müzakereyi ta'til eylemek hakkına malik değildir...”¹⁶¹

Benzeri bir tavır, daha sonra Osman Nizami Paşa ile gerçekleştirilmiş olan bir mülakatta da mevcuttur;

“...Vakit ve hâlin icab ettirdiği bir şiddet ve te'sirle memlû olan şayan-ı ehemmiyet bir mülâkatda, Osman Nizami Paşa Tan Gazetesi'nin¹⁶² Londra muhabirine Avrupa'nın Adalar ve Edirne meselesi hakkında, âmâl ve efkâr-ı lâ-yetegayyer ve gayr-i kâbil-i teklif olan hükümet-i Osmanîye üzerinde neden icra-yı tazyik etmemesi lazım geldiğini îzâh ve ârâne etmiştir. Müşârünileyh berâhin-i sâ'ire meyanında bunun Osmanlı izzet-i nefsi-i millîsinde hâsıl edeceği iğtişâşât üzerinde ısrar etmiştir. Osman Nizami Paşa demiştir ki: Edirne meselesi Bulgaristan için ikinci derece kaldığı cihetle Avrupa asıl Bulgaristan üzerinde tazyîkât icra etmelidir. Türkiye'nin mevcudiyeti meselesiyle oynanılıyor. Eğer Avrupa, bilhassa Fransa, bizzat menâfi'-i zâtîyyeleri nazarından Türkiye'nin bekâsı lüzûmuna hüküm ederlerse tedabir-i fevkalade ittihaz etmemizden mukaddem düşünülüyor...”¹⁶³

Sırp delegesi Novakoviç ise bir mülakatında buna cevaben;

“Söz artık Düvel-i Muazzama'nındır. Eğer Türkler bugün bize tahdid-i hududa muvafakat etmiş olduklarını bildireydiler, bu teklifi bir ta'viz-i cedide sûretinde telakki ederek te'allik kelimesini isti'mâl etmemek ve kendilerinin müzakereyi bir neticeye iktirân ettirmek istediklerine ka'il olacak idik.

¹⁶⁰ “Mesail-i Hazırada Çare-i Halas”, *Alemdar*, 8 Ocak 1913.

¹⁶¹ “Osmanlı Murahhaslarının Beyanati”, *Sabah*, 11 Ocak 1913.

¹⁶² Fransız “*Le Temps*” gazetesinin Osmanlı dönemindeki adlandırması

¹⁶³ “Osman Nizami Paşa'nın Beyanati”, *Sabah*, 12 Ocak 1913; “Osman Nizami Paşa'nın Beyanati”, *Tasvîr-i Efkar*, 13 Ocak 1913.

Osmanlı murahhasları şera'itimize cevap verirken kendi üzerindeki hukuklarından feragat ettiklerini söylediler ki bu bir ta'viz değildir. Çünkü biz Edirne ve Cezair-i Bahr-i Sefid'i istemiş idik. Mutalebemize bir ultimatom şekli verdiğimiz halde Türkler ancak cevap-ı redle mukabele etmişlerdir. Bizse Düvel-i Muazzamaya karşı bir hatır nüvazlık olmak üzere müzakeratı kat' etmeye kadar ileri gitmeyerek ta'til ile iktifâ eyledik. Biz tekrar muhasameye meydan verilmemesi için Düvel-i Muazzamanın mûsir bir sûretde müdahalede bulunacağı fikrindeyiz.”¹⁶⁴

Novakoviç haricindeki diğer Balkan delegeleri de benzer ithamlarda bulunmakla birlikte, bundan sonra Düvel-i Muazzama'nın duruma müdahale edeceğine ümit beslemektedir. Örneğin, Venizelos Fransa'dan medet ummakta ve Fransa başta olmak üzere Düvel-i Muazzama'dan ümitleri olduğunu ve bahsi geçen devletlerin kendileri bu meşgalelerden kurtaracaklarına inandığını¹⁶⁵ söylemektedir.

18 Ocak tarihli nüshâlar, yabancı sefirlerin notayı takdim ettiğine dair haberleri içeriyor olması bakımından önemlidir. *Sabah*, 18 Ocak tarihli nüshâsında, müşterek notanın içeriğine ulaşamadıklarını ancak şu şartları içerdiğini düşündüğünü belirtmektedir; Edirne, Bulgaristan'a bırakılacak; Adalar meselesi, Düvel-i Muazzama'ya havale edilecek; bu şartlar kabul edildiği takdirde her türlü maddi-manevi desteğin sağlanacağı, ancak reddedildiği takdirde herhangi bir sorumluluğun kabul edilmeyeceği şartlarını¹⁶⁶ içerdiğini düşünmektedir. *Sabah*'ın bu düşünceleri ertesi gün tam metnini yayımladıkları müşterek notanın içeriğiyle tamamen uyumludur.

19 Ocak tarihinde yayımlanan nüshada, notanın tam metni verilmiştir. Notada özetle; savaş yeniden başladığı ve Anadolu'ya ve diğer Asya vilayetlerine yayıldığı takdirde Düvel-i Muazzama'dan herhangi bir maddi ve manevi destek beklenemeyeceği; Edirne ve Adalar Denizi'ndeki Adaların müttefiklere terkini; Edirne'de Müslüman ahalinin ve kutsal yapıların korunması için ellerinden geleni yapacaklarını belirtmektedirler.¹⁶⁷ Görüldüğü üzere Düvel-i Muazzama Edirne ve Adalar'ın terk edilmesi hususunda Balkanlılar'dan farklı düşünmemektedir. Öte yandan savaşın Asya'daki eyaletlere sıçraması durumunda, burada ağırlıklı Rusya'yı kastetmektedirler, hiçbir şey yapmayacakları hususu, Bâb-ı Âlî'nin tüm ümidini yok etmiştir. Öte yandan Edirne'deki Müslüman ahali ve kutsal yapılar hususunda ise yuvarlak cümleler kurmuşlar ve “ellerinden geleni yapacaklarını” beyan etmişlerdir. Belirsiz olan bu cümlenin kabul görmüş olması oldukça ilginç olmakla beraber desteksiz kalmış olan,

¹⁶⁴ “Sırb Baş Murahhasının Sözleri”, *Tasvîr-i Efkâr*, 13 Ocak 1913.

¹⁶⁵ “Danef’in Beyanatı”, *Tasvîr-i Efkâr*, 13 Ocak 1913.

¹⁶⁶ “Notanın Metni”, *Sabah*, 18 Ocak 1913; Bkz: Ek 1

¹⁶⁷ “Müşterek Nota Sûreti”, *Sabah*, 19 Ocak 1913.

askerî olarak dağılmış, maddî olarak hazinesi tamamen boşalmış olan Bâb-ı Âlî için bu teklifi kabul etmekten başka çare kalmamış gibi görünmektedir.

Nitekim Rusya'nın tavrı daha öncesinden bellidir. Savaş devam ettiği takdirde Rusya'nın tarafsızlığını koruyamama ihtimali olduğunu Rusya'nın İstanbul elçisi daha öncesinde söylemiştir.¹⁶⁸ Bu durumda gerçekten Bâb-ı Âlî için yolun sonu gelmiş gibi görünmektedir.

Reşid Paşa ise oldukça sert bir dille hem Balkanlılara hem de Düvel-i Muazzama'ya yönelik sert eleştirilerde bulunduğu bir mülakat vermiştir. Mülakatında, Balkanlıların hiçbir şekilde uzlaşmacı olmamalarını şu sözlerle eleştirmektedir;

“...Mevzu’-i müzakere olmak üzere önümüze bir harita almış olduğumuzu farz edelim. Ben diyorum ki size bu haritanın yarısını vereyim. Siz diyorsunuz ki hayır bütünü veriniz. Ben diyorum ki size sülûsâtını vereyim. Yine siz diyorsunuz ki hepsini istiyorum. Ben diyorum ki size üç rub’unu vereyim. Yine diyorsunuz ki hepsini isterim. Ben diyorum ki haritanın azıcık köşesini bırakayım. Siz yine hepsini isterim diyorsunuz. Bu son köşe işte Edirne’dir...”¹⁶⁹

Reşid Paşa'nın bu kadar sert konuşmasının ardında haklı sebepleri olmakla birlikte Balkanlıların da neden geri adım atmadıkları, daha önce değinilmiştir. Balkanlılar, mütareke dönemini Bâb-ı Âlî ile uzlaşmaktan çok, bir tür toparlanma dönemi olarak kullanmışlardır. Bu sebeple Osmanlı ne önerirse önersin kendi şartlarına uygun olmadığı sürece kabul etmeyeceklerdir. Edirne, Yanya ve İşkodra kuşatma altındadır ve özellikle Edirne oldukça sıkıntılı bir süreç geçirmektedir. Savaş başladığı anda tüm müttefikler var güçleriyle bu şehirlerin düşmesi için uğraşacaklardır. Osmanlı ordusunun vaziyetini de gördüklerinden, bu durum onların iştahını kabartmakta ve müzakereler kesilse dahi bu şehirleri alacaklarını bilmektedirler.

Reşid Paşa, mülakatının devamında ise Düvel-i Muazzama'ya güvenilmemesi gerektiğini, zira 1878'deki Berlin Konferansı'nda verilen vaatlerin yerine getirilmediğini belirtmektedir. Balkanlıların uzlaşmıyor oluşuna da “madem öyle, harb ederek ölmeyi tercih ederiz” diyerek mülakatı noktalamıştır.¹⁷⁰ Berlin Konferansı bariz bir örnek olmakla birlikte, kendisi de heyet içerisinde yer aldığından o günkü vaatlere, konuşmalara bizzat şahit olmuştur. Üstüne Balkan harbi öncesinde vermiş oldukları *statüs quo korunacak* vaatini de

¹⁶⁸ İrtem, 2004: 349.

¹⁶⁹ “Reşid Paşa'nın Beyanâtı”, *Sabah*, 18 Ocak 1913.

¹⁷⁰ “Reşid Paşa'nın Beyanâtı”, *Sabah*, 18 Ocak 1913.

yerine getirmemişlerdir. Bu halet-i ruhiye içerisindeki Reşid Paşa'nın sözleri, böylelikle açıklanabilir.

Kâmil Paşa Hükümeti, tüm mesuliyeti kendisine almak istememesinden dolayı, devletin önde gelen isimlerini toplayarak bir karar almaya niyetlenmiştir. Nihayetinde de bir Meşveret¹⁷¹ toplanması kararı alınmıştır. 22 Ocak günü gerçekleştirilen bu Meşveret'te, Devletin üst kademesinden memurlar, devlet adamları, askerler, ulema ve sivil memurlarının Dolmabahçe'deki görüşmesinden, hükümetin notayı uygulama yönündeki düşüncesine destek olunması ve barışın tesis edilmesi kararı çıkmıştır. Meşveret'e dair en öne çıkan ve en enteresan yazı Georges Remond'un o güne dair anılarıdır. Yazarın en çok ilgisini çeken husus, halkın kayıtsızlığı olmuştur. Nitekim bu hususa metin içerisinde birkaç kez değinmiştir.

“Saat 11.30'da Petit Marseilleisli Jean Servien ile birlikte Dolmabahçe Saray-ı Humayunu'na gittim. Çevrede meraklı gözler yok. Bu olay Paris'te olsa, yüzbinlerce insan hiçbir şey uğruna sokakta ezilecekti: Ne yeterince bilgi edinebilecekler ne de bilgiye daha çabuk ulaşacaklardı; ancak nihayetinde yaşamak isteyen ve yaşamayı arzu eden bir halk olarak, ülkelerinin kaderini etkileyen böyle bir hadisenin yaşandığı yeri meraklı meraklı izlerlerdi, farklı farklı şekillerde de olsa, fısıltılarla, konuşmalarıyla hatta galeyanlarıyla, bir birliktelik ortaya koyarlardı. Burada ise hiçbir şey yaşanmıyor gibi...”¹⁷²

Yazarın iyi bir gözlemci olduğu gözlemlenebilmektedir. Benzeri bir durumun başka bir ülkede yaşandığı takdirde halkın gerçekten takip edeceği de muhakkaktır. Ancak İstanbul'daki halk bir tür boş vermişlik içerisinde. Yazarın belirttiğine göre yalnızca halk değil, basın da bu Meşveret'e duyarsız görünmektedir. Yazar, Saat 11.30'dan sonra kendilerine Meşveret başlayana kadar beklemeleri için bir yer gösterildiğini belirtmesinin ardından, saat 14'te girişe geri döndüklerini belirtmekte ve; “...Saat 2'de döndük. Saray'ın etrafında hâlâ önceki sessizlik hâkim. Olayla yakından ilgilenenler yalnızca birkaç Fransız gazeteci, *Journal*'den Paul Erio, *Matin*'den Cuinet, *Havas*'dan Mothu, *Stamboul*'den Geneve ve birkaç yerel gazeteciden ibaret...”¹⁷³ diye yazmaktadır. Halkın kayıtsızlığı için çeşitli bahaneler üretilebilir ancak basının kayıtsız kalmış olması gerçekten yadırganacak bir durumdur. Haberin devamında, diğer gazetelere de yansıyan, Meşveret sırasında yaşanan

¹⁷¹ Bahsi geçen Meşveret, farklı kaynaklarda farklı isimlerle geçebilmektedir. Kaynaklarda Meşveret, Meclis-i Millî, Meclis-i Kebîr, Şûra gibi isimlerle geçmektedir. Metin içerisinde de bu kelimelerle ifade edilse dahi bu metin bağlamında 22 Ocak 1913 günü, Düvel-i Muazzama'nın müşterek notasının görüşüldüğü büyük toplantı anlamına gelmektedir.

¹⁷² “Le Grand Divan”, *L'Illustration*, 1 Şubat 1913.

¹⁷³ “Le Grand Divan”, *L'Illustration*, 1 Şubat 1913.

hadiselere değinmektedir. Yazar, makalesini şu soruyu sorup kendince cevaplayarak bitiyor, “Türkiye bitti mi?”

“...Türkiye Bitti mi? Açıkça görüldüğü üzere öyle! Ve her şeye rağmen bunca yıllık ittifakın hatırına, aynı uğurda ölen askerlerin hatırasına, etkimizin, dilimizin, hatta geleneklerimizin her zaman hükmünün geçtiği ve geçmekte olduğu bir memleketin, büyük bir şanssızlık yaşadığımız sırada ve yapayalnız iken bize gösterilen dostluğun hatırına, bunları yazmaya reddetmeliyiz.

Burada yaşamış, Türklerle hemhal olmuş, bazılarının değilse bile çoğunun yüreğindeki asaleti, mükemmelliği deneyimlemiş, kalbinin en derinlerinde böyle bir kara talihi olan bir halkın toparlanmasını ve intikamını istemeyecek bir Fransız olduğunu düşünmüyorum.”¹⁷⁴

Yazar, buradan itibaren bir dönüşün olmayacağını düşünmektedir. Belki de gerçekten iyi niyetli olarak ülkenin toparlanmasını istemişti ancak bu konuda pek umutlu olmadığı yazmış olduğu satırlardan anlaşılmaktadır. İşte Remond’un o güne dair anılarını yazdığı Meşrevet’te Büyük Devletler’in müşterek notasının onaylanması kararı ise İTC’yi harekete geçiren temel etken olmuştur.

Bâb-ı Âlî Baskını’na giden süreçte, görüldüğü üzere Kâmil Paşa’nın içinde bulunduğu konum oldukça sıkıntılı görünmektedir. Dış politikadaki sıkıntılı gidişatın ve olayların neticesi olarak iç politikada da güç kaybetmekteydi. İttihatçılarla arası hiçbir zaman iyi olmadığı bilinen, bu dönemde Hürriyet ve İtilafçılarla da arası açılmış olan Kâmil Paşa, her iki cenahtan da ciddi eleştiriler almaktaydı. İç politikadaki bu duruma ek olarak kendi kabinesi içerisinde bir uyum olduğunu da söylemek mümkün değildir.

Kâmil Paşa Kabinesinde nazırlar arasında, İttihatçılara ılımlı yaklaşan nazırların yanı sıra Sadrazam Kâmil Paşa ve Dahiliye Nazırı Reşid Bey gibi oldukça olumsuz hatta hasmâne yaklaşanlar da mevcuttu. Hükümet, Balkan Savaşı’ndaki bozgunun faturasını İttihatçılara kesmek istemekteydi. Buna göre, ordudaki terhis onların iktidarı sırasında başlamıştı ve ordu içindeki siyasi gerilimin müsebbibi de onlardı. Bu sebeple Aralık ayı içerisinde Cemal Bey ve Talat Bey tutuklanmıştır. Buna ek olarak Reşid Bey, bir geçici kanun vasıtasıyla İTC kulüplerine baskın düzenleyip tüm siyasi kulüpleri yasaklattı ve İsmail Canbolat ile Süleyman Nazif gibi önde gelen isimleri tutuklattı. Hükümet içerisinde dahi bunun nahoş hadiselere sebebiyet verebileceği belirtilmiş ise de İttihatçı kulüplerin baskını sırasında ele geçirilmiş olan bir belge Reşid Bey’in elini kuvvetlendirmiştir. Hükümete karşı bir ihtilal girişiminde bulunulması gerektiğini içeren bu belge Rize’de ele geçirilmişti. Celal Bayar ise kendi anılarında, bu belgenin gerçek olmadığını zira Rize’deki bir ihtilalin İstanbul’a etkisinin

¹⁷⁴ “Le Grand Divan”, *L’Illustration*, 1 Şubat 1913.

olmayacağını belirtmiştir. Buna ek olarak Rize'ye gidecek olan bir belgenin Bursa'ya da ulaşması gerektiğini ve eğer bu belge Bursa'ya gelmiş olsaydı mutlaka kendi eline geçeceğini belirtmiştir. En nihayetinde Meclis-i Vükela toplantısının ardından taşradaki kulüpler kapatılmış ise de İstanbul'daki kulüpler ve Merkez-i Umumî'ye dokunulmadı. Baskı o derece yoğundur ki Kâmil Paşa İTC'den artık ölmüş bir cemiyet olarak bahsetmektedir.¹⁷⁵

İttihat ve Terakki yönetimi, taşradaki kulüplerin kapatılmasının yalnızca bir adım olduğunun farkındaydı. Nitekim, ele geçirilmiş olan belge gerçek olsun veya olmasın, ihtilalin gerçekleştirilmesi fikrini kuvvetlendirmiştir.

1.6. 23 Ocak 1913 Bâb-ı Âlî Baskını

Bir önceki bölümde bahsedildiği üzere yoğun bir baskı altında kalan İttihatçılar, Kâmil Paşa'yı devirmek üzere bir plan hazırlamak niyetindedirler. Bu durumu eski Atina Askerî Ateşesi ve Enver Paşa'nın güvendiği bir isim olan Zeki Bey, Alman Büyükelçisi Wangenheim'e açıklayarak Kâmil Paşa'nın politikalarından ordunun rahatsız olduğunu ve savaşmak istediği belirtmişken Kâmil Paşa'nın tam tersi bir politika takip ederek savaşa bir şekilde son vermek arzusunda olduğunu belirtmiştir. Bu sebeple Kâmil Paşa Hükümetine bir darbe planladıklarını söylemiş ise de Büyükelçi, bu durumun Türkiye'nin elini zayıflatacağını belirtmiştir. Buna ek olarak Wangenheim'in ertesi gün Berlin'e çektiği bir telgrafta, yabancı diplomatların Bâb-ı Âlî'de bulunduğu sırada bir grup İttihatçı subayın protesto yapmak istediğini ancak bunun engellendiğini belirtmiştir.¹⁷⁶ Bu görüşmelerden çıkartılacak sonuç, Almanya'nın böylesi bir hükümet darbesine sıcak bakmadığıdır.

Ali Münif Bey'in belirttiğine göre darbe planı öncesinde Edirne'nin düşmesi durumunda padişahla temasa geçmeyi düşündüklerini ve ondan Kâmil Paşa'yı görevden almasını talep etmek konusunda toplantı yapıldığını ancak bir fikir birliğine varılamadığını belirtmektedir. Nitekim birkaç gün sonra hükümet darbesini planladıklarını ve Enver Bey'in Edirne'nin kurtarılabileceği konusundaki ısrarları neticesinde baskına karar verildiğini belirtmektedir. Nitekim bu konuda Bulgarlar ile Sırların arasının açılmasının ve Alman veliahtı ile İTC'nin gizli temaslarında bu yönde teşvik edildiklerini yazmıştır.¹⁷⁷ Görüldüğü üzere Bâb-ı Âlî Baskını ve Alman etkisi hususunda çelişkili ifadeler mevcuttur ve Almanların bu konudaki tutumları konusunda kesin bir yargıya varılması pek kolay değildir.

¹⁷⁵ Artuç, 2017:1070-1071; Tansu, 2016: 188-189; Bayar, 1997a: 151; Şehbenderzâde Filibeli Hilmi, 1991:19-20.

¹⁷⁶ Çolak ve Karacakaya, 2019:1420.

¹⁷⁷ Toros, 1996: 63-64.

Görüldüğü üzere bir hükümet darbesi planlayan İttihatçılar, buna yönelik hazırlıklara başlamıştı. İttihatçılar, Vefa’da Beşezâde Emin Bey’in evinde bir araya geldiler. Ancak Enver Bey’in yetişemediği toplantıda bir karar alınamadı. Celal Bayar’ın hatıratında belirttiğine göre, toplantıda yer alan isimler şunlardır; Said Halim Paşa, Hacı Adil, Ziya Bey [Gökalp], Binbaşı İsmail Hakkı Bey, Kurmay Binbaşı Fethi [Okyar], Mithat Şükrü, Yarbay Cemal [Cemal Paşa], Doktor Nazım, Kara Kemal, Mustafa Necip Bey.¹⁷⁸

O geceki toplantıda, Enver Bey olmadan kesin karara varmak istemeyen Talat Bey, öncelikle bir ortam yoklaması yapmıştır. Hükümetin devrilmesi fikrine karşı çıkan ilk isim, Fethi Bey olmuştur. Fethi Bey, hükümetin ve Edirne’nin zor durumda olduğunu, barış antlaşmasının imzalanmasından sonra hükümetin zaten düşeceğini belirtmiştir. Sonuçta, Fethi Bey’in bu konuşması bir tereddüd yaratmış ve toplantı sonuçsuz şekilde dağılmıştır. Toplantıda baskın kararının çıkmamış olması, Yakup Cemil ve Mustafa Necip’i epey kızdırmıştır ve galiz sözler sarf etmişlerdir. Sonraki toplantıya Enver Bey de katılmış iken Fethi Bey, Gelibolu’ya döndüğünden dolayı katılmamıştır. Toplantı sırasında söz alan Enver Paşa orada hazır bulunanlara, hükümetten emin değiller ise hemen harekete geçilmesi gerektiğini, aksi bir düşüncedeler ise bu toplantının sona erdirilmesi gerektiğini söylemiştir. Hükümetten hiçbir şekilde emin olmadığını belirtilmesinin ardından, hemen harekete geçilmesi gerektiğini belirtilmiştir. Öte yandan, diğer bir sorun olarak hükümeti kimin kuracağı sorunu ortaya çıkmıştır. Talat Paşa buna cevaben Mahmud Şevket Paşa’nın kabineyi kuracağını belirtmiştir.¹⁷⁹

Yakup Cemil, Divan-ı Harp’teki yargılanması sırasında Bâb-ı Âlî Baskını’nın planlanması hakkında şu sözleri söylemiştir:

“10 Kanunusani İnkılabı’nda hiçbir kimse tarafından düşünülmeden Merkez-i Umumiye’de bu teklifte bulunan ve bu teklifin kabulünde ısrar eden hatta Talat ve Kemal Beyler ve Mustafa Necip, Hüseyin, Hakkı Beylerin muvacehesinde ve Nur-ı Osmanîye’deki Kemal Bey’in odasında “10 Kanunusani İnkılabı’nın yapılmasına karar veriyor musunuz? Vermiyorsanız işte Merkez-i Umumiye tanımlıyor ve şimdi bu odada yeni üç beş kişilik bir Merkez-i Umumi teşkil ederek Mustafa Necip’in Kemal Bey’in Yakup Cemil’in üç reyî, Talat Bey’in kararsızlığından dolayı bir reyini çürüterek ekseriyet kazanmak ve işe başlamak istemiştik” ve böyle yaptım. Bu dakikada artık Talat Bey 'karar karar' diye ellerini kaldırdı. Öpüştük. O, ¹⁸⁰Enver’e gitti. Saatini kararlaştırmak ve planını Enver’e çizdirmek için ve sonra muvaffak olduk.”

Mahmud Şevket Paşa’yı darbe fikrine ve sadarete ikna etmek kolay olmamıştır. Öncelikle Mithat Şükrü [Bleda] Bey’in ziyaret ettiği Mahmud Şevket Paşa, bütün bu planların

¹⁷⁸ Aydemir, 1971 :380; Bayar, 1997b :18; Ziya Şakir, 2014b: 783-784.

¹⁷⁹ Aydemir, 1971:380-81; Bayar, 1997b :18-19; Artuç, 2017:1074-1075; Kara, 2005: 85-86; Polat, 2022: 65-66; Ziya Şakir, 2014b: 784-785.

¹⁸⁰ Polat, 2022: 66.

Enver tarafından ortaya atıldığını ve bu dakikada bir hükümet darbesi yapmanın yanlış olacağını söyleyerek teklifi reddetmiştir. İkinci ziyarette ise daha ılımlı bir tutum sergileyen Mahmud Şevket Paşa'nın sadareti kabul etmesinin yegâne şartı, Hacı Adil Bey ve Talat Bey'i kabinesine almamasıdır.¹⁸¹

Mahmud Şevket Paşa'nın sadaret teklifini başlangıçta kabul etmemesi hakkında Yakup Cemil, "Merak etmeyin. Erzurum'dan Akif Ağa'yı getiririz. Bir de âbânî sarıklı sadrazamımız olur demiştir."¹⁸² Yakup Cemil'in bu düşüncesinin ardında yatan sebep, muhtemeldir ki Mahmud Şevket Paşa'nın yanında Nazım Paşa ile de sadaret makamı için görüşülüyor olmasıdır. Hem Mahmud Şevket hem de Nazım Paşa teklifleri kabul etmese dahi bir kişinin en nihayetinde bu görevi kabul edeceği düşüncesi hâkimdir. Burada dikkat edilmesi gereken husus, bu kişinin bir kukla Sadrazam olabileceğidir. Tüm bu açılardan bakıldığında, İTC adına sadrazamın kim olduğunun bir öneminin olmadığı düşüncesi ortaya çıkmaktadır.

Baskının planı, o gece Talat Bey tarafından hazırlanmıştır. Plana göre; Baskın, 23 Ocak günü, kabinenin toplantıda olduğu bir anda, öğleden sonra saat 3'te gerçekleştirilecektir. Bâb-ı Âlî civarındaki kahvehanelerde hazır bekleyen bir grup fedâî, daha sonra Kara Kemal'in çağrısıyla Bâb-ı Âlî önünde toplanacaktır. Merkez-i Umumi'de hazır bekleyen Enver Bey de kendisine haber gelmesinin ardından yanında İttihatçı fedâîler olduğu halde Bâb-ı Âlî'ye yürüyecektir. Talat Bey de Bâb-ı Âlî'nin demir kapısını kontrol altında tutarak başkalarının girmesini engelleyecektir. Bu sırada ateşli bir hatip olarak ön plana çıkan Ömer Naci de ateşli konuşmalar yapacaktır. Bâb-ı Âlî'de bunlar olurken bir grup İttihatçı da polis merkezini ve telgraf merkezini ele geçirecektir.¹⁸³

Hükümet ise, Enver Ziya Karal'ın belirttiğine göre, bu gizli toplantılardan haberdardır. Ancak engelleyebilecek kuvvete sahip değildi. Nitekim Karal'ın anlattığına göre, toplanma yerlerini bile yanlış bilmektedir ve Said Halim Paşa yalısında buluştuklarını düşünmekteydiler. Buna ek olarak Nazım Paşa'nın Yaveri Nafiz Bey ile Bâb-ı Âlî'de görüştüğünde güvenlik önlemi olarak bir tabur bulundurulduğunu ancak bu taburun başındaki ismin İttihatçı bir isim olduğu hususunda Nafiz Bey'i uyardığını ancak herhangi bir değişiklik yapılmadığını belirtmektedir.¹⁸⁴

Ahmet Bedevi Kuran da aynı kanaattedir. Bir gece Beyoğlu Mutasarrıfı'nın kendisiyle görüştüğünü, İTC'nin Bâb-ı Âlî'yi basma planları olduğunu ve kendisine bu hususta fikir

¹⁸¹ Artuç, 2017: 1074; Ziya Şakir, 2011b: 152; Bayar, 1997b: 20

¹⁸² Polat, 2022: 64.

¹⁸³ Karal, 1999 :194-195; Aydemir, 1971 :381-382; Artuç, 2017:1075-1076.

¹⁸⁴ Karal, 1999:389-390.

danışıldığını belirtmektedir. Nitekim ertesi gün de Bahriyeli Şevki Bey ve Sadrazam'ın Yaveri Nafiz Bey ile görüştüğünü ve İttihatçıların niyetinden haberdar olduklarını, aslında İttihatçı bir fedâi olan Osman Bey isimli bir yüzbaşının bulunduğu bir tabur askerin Bâb-ı Âlî'nin güvenliğini sağladığını kendisine gösterdiklerini yazmaktadır. Bu ismin değiştirilmesi hususunda tavsiyede bulunmuş ise de Nazım Paşa'nın bu kararını değiştirmemekte ısrarcı olduğunu belirtmiştir.¹⁸⁵ Tüm bu hatıratlardan çıkartılacak sonuç, Bâb-ı Âlî Baskını'nın ayak seslerinin gelmekte olduğu ancak hükümet kanadından kimsenin itibar etmediğidir.

Samih Nafiz Tansu da hükümetin baskın planından haberdar olduğundan bahsetmektedir. Dönemin Şehremini Cemil [Topuzlu] Paşa, İttihatçı aleyhtarlığı ile bilinen Dahiliye Nazırı Reşid Paşa'ya, İttihatçıların Bâb-ı Âlî'yi basacaklarının haberini aldığını belirtir. Reşid Paşa, on beş gün öncesinde de böyle bir istihbarat almıştır. Nitekim, dönemin Polis Müdürü İlhami Cafer Bey aracılığıyla İstanbul Muhafızı Memduh Paşa'ya haber yollatarak Bâb-ı Âlî'nin güvenlik önlemlerinin artırılması gerektiği iletmıştır. Bu emir üzerine bir bölük asker Bâb-ı Âlî'ye yollanmıştır. İttihatçılar ise bu durumdan haberdar olarak, Harbiye Nazırı Nazım Paşa vasıtasıyla bu bölüğü, Uşak Taburu ile değiştirmeye muvaffak olmuşlardır.¹⁸⁶

Rıza Nur, bu değişikliğin yapılmasında Enver ve Talat'ın parmağı olduğundan bahsetmektedir. Bir önceki merkez taburu kumandanı olan Rosimbol Hüsnü'nün İttihatçılar ile iş birliği yapmayacağı bilindiğinden Enver ile Talat bir şekilde Nazım Paşa'yı ikna edip görevden aldirtmışlar ve muhafız bölüğü yerine de kendi zabitanı koydurtmuşur.¹⁸⁷ Anlaşıyor ki Uşak Taburu'nun Nazım Paşa'nın ikna edilerek muhafız birliği olması hadisesi doğrudur.

Ahmed Reşid Rey, bahsi geçen İstanbul Muhafızı Memduh Paşa için oldukça sert sözler sarf etmekte ve yetersiz, liyakatsiz bir isim olarak görmektedir. Hatta bu baskından önceki dönemde Memduh Paşa yerine Müşir Fuad Paşa'nın atanması için çaba gösterdiğini, ancak Nazım Paşa'nın Memduh Paşa'dan vazgeçmek istememesi sebebiyle Memduh Paşa'nın bu mevkide kaldığından bahsetmektedir. Bâb-ı Âlî Baskını'nın engellenememiş olmasında da Memduh Paşa'yı sorumlu tutar. İttihatçıların böyle işe girişmesini beklediğini ve “Yanılıp da ortaya çıksalar ne âlâ olur! Derhal cezalarını veririz, şöyle yaparım, böyle çarparım” gibi cümleler sarf ettiğinden bahsetmektedir. Hatta Bâb-ı Âlî Baskını'nın ardından kendisini kurtarmak için “Nazım Paşa, Bâb-ı Âlî'yi zapt ederek sadarete geçmeyi düşünüyordu; bana da

¹⁸⁵ Kuran, 1950: 609-610.

¹⁸⁶ Tansu, 2016 :163-164.

¹⁸⁷ Rıza Nur, 2016 :405.

da o taraflarda gürültü işitirsen hiçbir harekette bulunma, diye tembih etmişti”¹⁸⁸ dediğinden söz etmektedir.

Balkan Savaşı sırasında yaşanan bozgunun Kâmil Paşa tarafından kendisine yıkılmak istiyor olması sebebiyle Sadrazam ile Nazım Paşa’nın arası bozulmuştur. Örneğin, Nazım Paşa’ya yakın bir isim olan Divan-ı Harp Reisi’ni ve Merkez Ordusu Kumandanı Kaymakamı Safvet Paşa’yı azlederek yerlerine başka isimleri atadı. Hatta kendi yerine Mahmud Şevket Paşa’nın atanacağı şayiası ortaya çıktı. Bunun üzerine hem İttihatçılarla hem de Hürriyet ve İtilaf ile iletişime geçti. Nitekim kulüplerin kapatılması her iki grubu da etkilemekteydi ve her iki kesim de Kâmil Paşa’dan nefret etmekteydi. Nazım Paşa, her iki grubu da kullanarak Sadaret makamına gelmeyi arzulamaktaydı. Hatta Şehbenderzâde’nin anlatısına göre, İstanbul Muhafızı Memduh Paşa kendisini bir ihtilale karşı uyardığında, bu ihtilal ile sadarete geleceğini söylemekteydi.¹⁸⁹ Benzeri sözleri Ahmet Reşid Rey de nakletmektedir.

Süleyman Kani İrtem, Said Halim Paşa ile Nazım Paşa arasında geçen şu diyalogu aktarmakta ve Nazım Paşa’nın İttihatçılar tarafından nasıl ikna edildiğini açıklamaktadır:

“Senin memleketi felâkete sürükleyen bu kabinede bulunmana çok teessüf ediyoruz. Senin gibi vatanını seven hamiyetli bir kumandanın yeri ancak İttihad ve Terakki içindedir. İttihad ve Terakki birkaç ay evvel bunu sana teklif etmişti. Fakat sen öyle şartlar ileri sürdün ki, kabulüne imkân yoktu. Bu sadık dostunu dinlersen şimdi sen bu kabineden çekilirsin. Senin bu hareketin muhakkak Kâmil Paşa Kabinesi’nin sukutunun intaç eder. İttihad ve Terakki Cemiyeti nazannda bugün takip edilen bu sakim siyasetin ve idaredeki teşevvüşün âmilleri Kâmil Paşa ile Dahiliye Nâzım Reşid Bey’dir; senin hakkında da memleketin yetişmiş en yüksek ve temiz bir askerî kanaati mevcuttur. Sen İttihad ve Terakki başına geçerek bir kabine teşkil edersen cemiyet için bu bir şeref ve kuvvet olacaktır. Sen de bu sûretle halk arasında, hattâ tarihte şerefini haysiyetini kurtarmış olacaksın.”¹⁹⁰

Muhtemeldir ki Said Halim Paşa’nın bu sözleri Nazım Paşa’nın gururunu okşamış ve böylesi bir planın içinde yer almasını sağlamıştır. Yine İrtem’in anlattığına göre Said Halim Paşa’nın bu sözlerinin ardından Talat Bey ile de görüşen Nazım Paşa, böylesi bir planın içinde yer almasının yegâne şartı olarak hükümeti kurarken tam salahiyyete hâiz olmasını koşmuştur. Talat Bey ise bu şartı reddetmemiştir.¹⁹¹

Rıza Nur’un hatıratında da hem Nazım Paşa’nın hem de Kâmil Paşa’nın uyarılara kulak asmadığından bahsedilmektedir. Hatıratında Nazım Paşa’nın aracılar vasıtasıyla uyarıldığını ancak “Pöf...Martavaldır...Keşke puştlar yapsalar da bu iş için yeni taburu hazırladım; işlerini bitirirsem” diyerek uyarıları dikkate almamış; Kâmil Paşa ise bizzat Rıza Nur tarafından uyarıldığı halde “Saçma. Benim işim var. İngiliz sefirine gidiyorum”

¹⁸⁸ Rey, 2014 :241-244.

¹⁸⁹ Korkmaz, 2021 :351; Şehbenderzâde Filibeli Hilmi, 1991 :74; Birinci, 1990 :194; Artuç, 2017:1073-1074.

¹⁹⁰ İrtem, 2004: 408.

¹⁹¹ İrtem, 2004: 409.

demıştır. Arabaya binmeden önce tekrar durumun vahametini anlatmaya çalışan Rıza Nur’a cevaben “Boş, boş!..” demiş ve aldırış etmeden gitmiştir.¹⁹² Görüldüğü üzere Nazım Paşa ile ilgili çok sayıda çelişkili ifade yer almaktadır. İTC mensupları, kendisine Sadaret teklif ettiklerini belirtmekteyken hatıratlarda tam tersi bir tutum gözlemlenmektedir. Bu durumun yaşanmasında Nazım Paşa’nın her iki tarafla görüşüyor olmasının etkisi mi vardır? Veyahut Nazım Paşa İTC’nin teklifini reddedip Hürriyet ve İtilaf’ın teklifini kabul ettikten sonra mı bu şekilde konuşmaya başlamıştır? Tabii ki Rıza Nur’un Hatırat yazımındaki genel tutumunu, İTC muhalifliği dahil olmak üzere, gözardı etmemek gerekmektedir. Ancak dikkat edilmesi gereken nokta, Nazım Paşa’nın iktidara gelebilmek adına her şeyi yapabilecek olmasıdır. Nitekim kaynaklarda geçtiğine göre kayınbabası Âlî Paşa kendisi için “Sadrazam olur” dediği belirtilmekte ve Sadrazam olma hayali kurmaktadır.¹⁹³ Dolayısıyla Nazım Paşa’nın her iki tarafla görüşmesi ihtimali mâkul görünmektedir. Hal böyleyken Kâmil Paşa’nın uyarıları ciddiye almaması dikkat çekici bir husustur. Acaba bu haberleri İTC’nin son çırpınışları olarak mı değerlendirmişti? Hilmi Kâmil Bayur’daki bir belgeye göre, Kâmil Paşa Nazım Paşa’dan şüphelenmekte ve devamlı olarak sıkıştırmaktadır. Hatta bu sebeple 1 Ocak 1913 tarihinde, yani baskından 22 gün önce, Meclis-i Vükela toplantısı sırasında Nazım Paşa istifa etmiştir.¹⁹⁴ Ancak bu istifanın kabul edilmediği, Nazım Paşa’nın görevine devam etmesinden anlaşılmaktadır.

Nazım ve Kâmil Paşaların umursamaz tavrı, Rıza Nur’u oldukça kızdırmış olacak ki galiz sözler sarf ederek yürüdüğü sırada, daha sonra Maarif ve Evkaf Nazırı olacak olan Raşid Bey ile rast gelmişler ve Raşid Bey kendisine İttihatçıların böyle bir niyeti olduğunu duyduğunu belirttikten sonra “Ben de işittim ama öyle bir şey yokmuş” demıştır. Zira kendi belirttiğine göre bu ilgisizliğin duyulmasının İttihatçılara cesaret vereceğinden çekinmektedir.¹⁹⁵ Rıza Nur ve diğer şahsiyetlerin uyarılarını dikkate almayan kabine, 23 Ocak tarihinde bir Meşveret toplama kararı almıştır ve Meşveret’in gerçekleşmesinde, Şeyhülislam Cemaleddin Efendi’nin büyük bir etkisi bulunmaktadır.

Cemaleddin Efendi’nin anılarında anlattığına göre; Londra Konferansı kararlarını kabul edip etmemek, meclis-i mebusan kapalı iken Meclis-i Vükela’nın yapabileceği bir icraat ise de devletin hayatını etkileyecek olan böyle bir kararın onaylanması için Meclis-i Vükela yerine daha geniş kapsamlı, *devletin ileri gelen devlet büyüklerinden mürekkep bir danışma kurulu* tarafından incelenmesi daha uygundu. Cemaleddin Efendi’nin bu teklifine Kâmil Paşa

¹⁹² Rıza Nur, 2016 :401-402; İrtem, 2004: 416.

¹⁹³ Artuç, 2017:41; Bayar, 1997a:157; İrtem, 2004:405; Kara, 2005: 82.

¹⁹⁴ Bayur, 1981b: 31.

¹⁹⁵ Rıza Nur, 2016 :402.

ve Nazım Paşa karşı çıkmışlar ise de Cemaleddin Efendi'nin istifa resti karşısında geri adım atmak durumunda kalmışlardır.¹⁹⁶

21 Ocak tarihinde Beşiktaş'taki sahil sarayında gerçekleştirilen Meşveret'te, Londra Konferansı kararlarının kabulüne ilişkin verilen notanın kabul edilip edilmeyeceği hususu görüşülmüştür. Bu Meşveret'e, Sultan Mehmed Reşad, şehzadeler, sabık Sadrazam Gazi Ahmed Muhtar Paşa, sabık sadrazam ve Ayân Reisi Said Paşa, Müşir İbrahim Paşa, İzzet ve Abdullah Paşa, çeşitli devlet kurumlarından ve ordudan temsilciler katıldı. Meşveret'e katılmayan isimler arasında sabık Harbiye Nazırı Mahmud Şevket Paşa, Sabık Sadrazam Hakkı Paşa ve Maliye Nazırı Naim Bey toplantıda yer almadılar.¹⁹⁷ Meşveret sırasında ilgili nazırların açıklamalarının ardından, birkaç muhalif oya karşılık, Düvel-i Muazzama'nın müşterek notasının kabul edilmesi kararı alındı. 23 Ocak'taki toplantı da ise bahsi geçen kararların kabulüne ilişkin olarak verilecek notanın görüşülmesi planlanmaktaydı.

Bahsi geçen nota, Ali Fuad Bey'in hatıratında yer aldığı şekliyle;

“Edirne şehri etrafıyla beraber bîtaraf ve hür bir şehir olup idaresi Düvel-i Muazzamanın kabul ve tasdiki ile Müslüman bir mutasarrıfa ihâle olunacak ve dâhil-i şehirde bulunan cevâmi-i şerife ile evkafa bakmak ve ahali-i Müslimenin umûr-ı şer'iyyesini rü'yet etmek üzere taraf-ı meşihat-ı İslâmiyye'den mansub ve muvazzaf bir kadı ile ahali tarafından müntehab bir idare meclisi olup mutasarrıfın riyaseti tahtında bulunacak olan bu mecliste kadı reis-i sâni olacak ve cemâat-i saire rüesâyı ruhâniyyesi dahî âza sıfatıyla bulunacak ve devâir-i vakıa bu mecliste hükm ve fasl olunacaktır. Şehrin lüzumu kadar polis ve jandarması olup gerek bunların ve gerek mutasarrıf ile maiyyeti memurlarının maaşları varidât-ı mahalliyeden tediye edilecektir. Varidatının adem-i kifayeti halinde tanzimat-ı belediye ve umuma ait mekteplerin masarifâtı için taraf-ı Devlet-i Âliyyeden tahsisât verilir. Eyyam-ı mübareke ve resmiyyede adat-ı kadime muhafaza olunacaktır. Şehir, asakir-i Osmanîyyeden tahliye olunduktan ve esliha ve mühimmat-ı askeriyye alındıktan sonra şehrin bilüzûm kalan istihkamâtı ref olunur.”¹⁹⁸

23 Ocak günü, Hariciye Nazırı Noradukyan Efendi'nin yazmış olduğu Fransızca nota, tercüme edilmek üzere Hariciye Nezareti'ne gönderildi. Nezarete tercüme edildikten sonra Meclis-i Vükelâ'da okunması planlanmaktaydı. Bu sırada, Mabeyn Başkatibi Ali Fuad [Türkgeldi] Bey, Sadrazam ile görüşmek ve Sultan'ın bazı emirlerini bildirmek üzere Bâb-ı Âlî'ye gelmişti. Sultan, Çatalca'dan Abdülmecid Efendi'ye gelen bir telgrafın ulaştırılması ve hazırlanacak olan nota müsveddesini onaylanmadan önce görmek adına Ali Fuad Bey'i yollamıştı. Ali Fuad Bey, Sadrazam ile makamında görüşmekteyken dışarıdan sesler gelmeye

¹⁹⁶ Cemaleddin Efendi, 1978 :114.

¹⁹⁷ Karal, 1999 :191; Bayar, 1997b :2; Cemaleddin Efendi, 1978 :114-115.

¹⁹⁸ Türkgeldi, 2021 :117.

başladı. Cemaleddin Efendi'nin belirttiğine göre, Harbiye Nazırı Nazım Paşa da bu sesleri kontrol için dışarıya çıktı.¹⁹⁹

Şevket Süreyya Aydemir, bu sahneyi şu şekilde tasvir etmektedir. “Nuruosmanîye istikametinden küçük bir topluluk ilerlemektedir. Bu küçük grup Cağaloğlu’ndan Bâb-ı Âlî’ye doğru dönünce, önlerinde kır atlı bir süvari görünür. Bu kır atlı süvari, Hürriyet Kahramanı Enver Bey’dir. Enver Bey, sonu gene “ya hep! ya hiç!” olan bir yola çıkmıştır.”²⁰⁰

Bu hadise ile ilgili olarak Enver Bey’in Ali Fuad Bey [Türkgeldi]’ye anlattığına göre, “...Bu işte ben tesadüf kabilinden olarak bulundum. Sabahleyin askere talim ettirmek üzere Maslak cihetlerine gitmiştim. Oradan atla Eyub ve İstanbul tarikleriyle avdet ediyordum. Nuruosmanîye’den geçerken bu cemiyete rast geldim. Beni de önlerine katarak getirdiler” dediğini belirtilmektedir. Ali Fuad Bey ise bu anlatıyı pek inandırıcı bulmamıştır.²⁰¹

İsmail Hami Danişmend de o gün tesadüf eseri oradan geçmekte olduğunu ve Enver’in etrafında 8-10 kişiden fazla insan olmadığını, kır bir ata binmiş olan Enver Bey’in yanındakilerin ellerinde bayraklarla yaya olarak yürüdüklerinden bahsetmektedir. Talat Bey’in ise o anda orada olmadığını, Enver gelmeden evvel içeriye girdiği bilgisini aldığını söylemektedir. Nallı Mescid’in önünde bulunan askerlerin de duruma müdahale etmeden girmelerine müsaade ettiğini belirtmektedir. İçeriden bir takım silah seslerinin gelmesinin ardından Nazım Paşa’nın durumu kontrol için dışarı çıktığını belirtmiştir. Olaylar ise Büyük Sofa ile Küçük Sofa’da meydana gelmiştir.²⁰²

Baskın girişiminin başlangıcında, Talat Bey’in yanında Sapançalı Hakkı Bey olduğu halde, saat 13’te Bâb-ı Âlî önünde toplanacak olan ve o civardaki kahvehanelerde, gazinolarda, bürolarda toplanacak olan kişileri kontrol etti. Kişi sayısı, Talat Bey’i tatmin etmemişti. Vakit gelmek üzere olduğundan Hakkı Bey aracılığıyla Enver Bey’e haber yollatarak yola çıkmaları gerektiğini ilettiler. Enver Bey ve yanındakiler Bâb-ı Âlî’ye ulaştıkları sırada Talat Bey kendilerini orada beklemekteydi. Nitekim Enver Bey de Bâb-ı Âlî’nin önüne ulaştığında kişi sayısından memnun olmayarak “Her şey hazır dediğiniz bu muydu? Beni ateşe attınız” der gibi bakmaktaydı. Ancak bu dakikadan itibaren kişi sayısı artmaya başlamıştı. Ömer Naci ise ateşli nutuklar atmaktaydı.²⁰³

“Alkışlayın vatandaşlarım alkışlayın, vatanın kurtarıcısı, milletin gözbebeği Enver, hainlere hadlerini bildirmeye gidiyor. Memleketimizi düşmana kaptıranlar, halkımıza kanlı gözyaşları döktürenler şu anda kendisini kahramanca savunan ilk başkentimiz Edirne’yi de düşmana vermek için içeride kararlar vermek üzere toplanmış bulunuyorlar. Fakat hayır, yüz kere, bin kere hayır. Millet buna

¹⁹⁹ Cemaleddin Efendi, 1978 :115; Türkgeldi, 2021 :77.

²⁰⁰ Aydemir, 1971: 374.

²⁰¹ Türkgeldi, 2021: 98.

²⁰² Danişmend, 1972 :399-400.

²⁰³ Bayar, 1997b: 22-23; Kara, 2005: 87-88.

müsaade etmeyecektir. Bütün İttihat ve Terakki, bütün millet Enver'le beraberdir. Edirne'yi vermeyeceğiz... gerekirse kanlarımızın son damlasına kadar vuruşacağız. Edirne'yi kurtaracağız, kahrolsun hainler, yaşasın Edirne, yaşasın İttihat ve Terakki, yaşasın millet.”²⁰⁴

Ömer Naci'nin bu konuşması ve halk büyük bir coşku içerisindeyken, Enver Bey ve yanındaki fedâiler, Bâb-ı Âlî'nin ön kapısından içeriye girdiler. Normalde İttihatçıların bu baskınına karşı önlem olsun diye orada görevlendirilmiş olan tabur, daha öncesinde de bahsi geçtiği üzere Uşak Taburu ile değiştirilmişti. Uşak Taburu, ateş etmek için hazırlandığı sırada, Enver Bey'in emri ile durdular ve İttihatçıların geçmelerine izin verdiler. Enver Bey bu sahneyi bir mektubunda, “...Bâbîâli muhafızlarının ateş etmek için tüfeklerini doldurduklarını gördüğümde de ellerim titremiyordu. Onları durdurmak için tek bir emrim yetti ve beni selamlayarak geçmeme izin verdiler...” şeklinde anlatmaktadır.²⁰⁵

Uşak Taburu'nu geçip içeri girmelerinin ardından güvenlik memurları ve yaverlerin mukavemeti ile karşılaşmışlardır. Çıkan silahlı çatışmada, Şeyhülislam'ı korumakla mükellef olan Celal Bey öldürülmüştür. Öte yandan Sadaret Yaveri Nafiz Bey ile Mustafa Necip arasında çıkan çatışmada her iki isim de vefat etmiştir. Bu isimlere ek olarak Yüzbaşı Tevfik Bey de vurularak hayatını kaybetmiştir.²⁰⁶ Daha öncesinde de bahsi geçtiği üzere, sesleri duyan Harbiye Nazırı Nazım Paşa da neler olduğunu kontrol için dışarıya çıkmıştır.

Nazım Paşa dışarıya çıktıktan sonra İttihatçılara neler söylediği ile ilgili olarak birden fazla rivayet vardır. Celal Bayar'ın ifadesine göre; “Ne oluyor? Aklınızca Sadareti mi basmaya geldiniz? Haddinizi biliniz” demiştir. Ali Fuad Bey'in aktardığına göre ise “P...ler siz, beni aldattınız; bana verdiğiniz söz böyle miydi?” demiştir. Olay Danişmend'de de bu şekilde nakledilmektedir; Rıza Nur'un anlatısına göre ise Nazım Paşa İttihatçıların önüne çıkmış ve dağılmalarını istemiştir. Enver'i görmesinin ardından ise “Ya..Enver! Böyle mi yapacaktın? Hani namusun üzerine söz verdindi?” demesinin ardından silahlar ateşlenmiş ve orada vurularak vefat etmiştir. Hasan Amca'nın Hüseyin Kadri'den aktardığı şekliyle ise Nazım Paşa'nın “Bu ne rezalet? Bana böyle mi söz verdiniz?” demesinin ardından Yakup Cemil, “Bu kim?” diye sorar ve “Nazım Paşa” cevabının ardından silahını ateşler.²⁰⁷

Enver Bey Yakup Cemil'in bu tavrı karşısında “Ne yaptın Yakup? Bu cinayete ne gerek vardı?” diyebilmiştir. Yakup Cemil de buna karşılık “Bu adamlara laf mı anlatılır?” demiştir. Talat Bey bu tavır karşısında “Arkadaşlar! Böyle olmayacaktı. Eğer bu hal devam

²⁰⁴ Karal, 1999 :195.

²⁰⁵ Bardakçı, 2015 :117.

²⁰⁶ Karal, 1999:196; Korkmaz, 2021 :364.

²⁰⁷ Bayar, 1997b: 25; Türkgeldi, 2021 :79-80; Rıza Nur, 2016 :404; Danişmend, 1972 :400; Polat, 2022: 67; Amca, 1989:122.

ederse ben yokum, her şeyi bırakır giderim” demiştir.²⁰⁸ Talat’ın bu tavrı karşısında daha fazla kan dökülmemiştir.

Ziya Şakir Bâb-ı Âlî Baskını’nın nasıl geliştiğine ve Nazım Paşa’nın vurulmasına dair farklı bir anlatıma sahiptir. Ziya Şakir’in anlatısına göre, Meclis-i Vükela o an itibariyle toplantı halinde değildir, İttihatçılar ise bu durumdan habersiz şekilde toplantı salonuna dalmışlar ve orada Nazım Paşa ile karşılaşmışlardır. Nazım Paşa olaylardan haberdar olduğu için sakin bir tutum içerisinde ve Talat, Enver ve Mithat Şükrü Beyler ile konuşmaya başlamış ve itidal çağrısında bulunmuştur. Bu konuşma sırasında Yakup Cemil’in odaya girmesiyle pusuya düştüğünü zanneden Nazım Paşa silahına davranmaya çalışırken Yakup Cemil tarafından vurulmuştur.²⁰⁹

Bu husus ile ilgili olarak, Başkatip olan Ali Fuad [Türkgeldi] ile Talat ve Enver Bey arasında geçen konuşmalar sırasında, Enver’in kendisine, “Bizim maksadımız Nazım Paşa’yı vurmak değildi, bir yanlışlık olarak vuruldu” dediğini ve Talat’ın da kendisine “Biz ona sadaret teklif ettik” dediğini belirtmektedir.²¹⁰

İttihatçıların kan dökmek arzusunda olmadıkları, Ali Münif Bey tarafından da tekrar edilmekte ve maktullerin geride kalan ailelerine yardım yapılırken bunun dikkate alındığını belirtmektedir.²¹¹

İttihatçılar arasında daha fazla kan dökülmesini arzu eden yegâne kişi muhtemeldir ki yalnızca Yakup Cemil’dir. Yakup Cemil, Enver Bey elinde istifa mektubu ile odadan çıktığı sırada Sapançalı Hakkı ile tartışmakta ve birkaç tane İTC muhalifini ortadan kaldırmaya niyetlidir. Bunun üzerine Enver Bey, “sen benimle gel Yakup” diyerek olayların büyümesine engel olur. Enver Bey ile birlikte otomobile gittikleri sırada da silahını doldurmakta olan Yakup Cemil, Enver’in kendisine kızması üzerine “Saraya gitmiyor muyuz? Orada lüzumu olur. Bu iş kökünden biter” diye cevap vermiştir.²¹² Yakup Cemil, tüm meseleleri silahı ile çözebileceği düşüncesindedir. Bu engel Sultan bile olsa kendisinin geri adım atmaya pek niyeti olmadığı, bu diyalog ile anlaşılabilir.

Nazım Paşa’nın vurulması hususunda, Alman Büyükelçisi Wangenheim’in Berlin’e çekmiş olduğu telgrafta, yaşanan hadiseyi şu şekilde açıklamaktadır:

“Nazım Paşa’nın yaverleri, pencereden Enver ve yanındakilere ateş açtılar. Bunun üzerine ateşe, ateş ile cevap verildi ve Nazım Paşa vuruldu. Buna rağmen sükûnet bozulmadı ve bütün şehir

²⁰⁸ Bayar, 1997b: 25-26; Kara, 2005: 91.

²⁰⁹ Ziya Şakir, 2014b:292-293.

²¹⁰ Türkgeldi, 2021:96.

²¹¹ Toros, 1996, 65.

²¹² Polat, 2022: 70; Ziya Şakir, 2014b: 795-796.

rutin bir şekilde hayatına devam etti. Nazım Paşa'yı, Enver Bey'in vurduğu haberleri asılsızdır ve Enver'i karalamak amacı taşımaktadır. Bu hükûmet darbesi tamamen ordunun isteği idi.”²¹³

Wangenheim'in Berlin'e yollamış olduğu telgraftaki olay örgüsü, hem yerli hem de yabancı basında benzeri bir şekilde geçmekte olduğu, çalışmanın ilerleyen bölümlerinde görülecektir. Muhtemeldir ki İttihatçılar görüştükleri tüm kişilere benzeri bir olay örgüsünden bahsetmekteydi.

Nazım Paşa hadisesinin ardından Enver Bey ve yanındakiler, Kâmil Paşa'nın ve geri kalan devlet erkânının bulunduğu toplantı odasına girdiler. Kâmil Paşa, soğukkanlı bir şekilde neden geldiklerini sorar. Enver Bey durumu münasip bir dille izah ederek istifa etmesi gerektiğini belirtir. Kâmil Paşa buna cevap verirken Talat Bey sürekli olarak “İstifa! İstifa” diye bağırılmaktadır. Kâmil Paşa, istifa mektubunu kaleme alır ve *cihet-i askeriyeden vuku bulan teklif üzerine* şeklinde bir ifade düşmüştür. Bu cümle tepki çeker ve “*cihet-i askeriye ve ahaliden vuku bulan teklif üzerine*” diye bir ekleme yapılır.²¹⁴

Olaylar bu şekilde cereyan etmekteyken o sırada Bâb-ı Âlî'de Sadrazam ile görüşmekte olan ve tam çıkacağı sırada gürültü üzerine bekleme salonuna giden Alman Büyükelçiliği Dragomanı Dr. Weber'in anlattığına göre, nümayişlere alışkın olduğundan olaylara başlangıçta pek fazla itibar etmemiş ise de içeri girenlerle karşılaşmamak adına bekleme salonuna döndüğünden söz etmektedir. Bekleme salonuna sığınan memurlar ve misafirler dolayısıyla odanın kalabalıklaştığından ve bu sırada da silah seslerinin duyulduğunu belirten Dr. Weber, öğleden sonraki bir vakitte Kâmil Paşa'nın kendilerini içeriye davet ettiğini belirtmiştir. Kâmil Paşa'nın yaşananlar karşısında en asil ve sakin duran kişi olduğunu belirten Dr. Weber, Nazım Paşa'nın ölümü hakkında da “Bu olayın bir meslektaşımızın hayatına mal olması üzüntü vericidir” dediğini söylemektedir.²¹⁵

Dr. Weber, daha sonra öğrendiği bilgiler ışığında Nazım Paşa'yı öldüren kişinin net olmadığını ve görgü tanıklarına göre üniformalı bir subay ile sivil kıyafetli bir göstericinin ateş açtığını belirtmektedir.²¹⁶

Enver Bey araca binip Saray'a doğru yol aldığı sırada Ömer Naci ateşli nutuklarına devam etmekteydi. Danişmend'in rivayetine göre binek taşına çıkmış ve elinde silah olduğu halde Kâmil Paşa'nın Sadaret makamını işaret ederek galiz sözler sarf ederek pencereye ateş edermiş gibi yapmaktaymış. Danişmend bu sırada Ziya Bey [Gökalp]'e rastladığını ve onunla

²¹³ Çolak ve Karacakaya, 2019: 1421-1422.

²¹⁴ Babacan, 2002: 268; Türkgeldi, 2021: 78-79; Çavdar, 1991 :74; Bayar, 1997b:28.

²¹⁵ Çolak ve Karacakaya, 2019: 1422-1423.

²¹⁶ Çolak ve Karacakaya, 2019: 1424.

konuştuğu sırada Talat Bey'in de yanlarına geldiğini ve Ziya Bey'in "Edirne'yi düşmana veren kabineyi millet devirdi!" dediğini nakletmektedir.²¹⁷

İttihatçıların, "ihtilali millet yaptı, kabineyi millet devirdi" minvalindeki sözleri, arşiv kaynaklarına da yansımıştır. Nitekim bir ATASE belgesinde, Bâb-ı Âlî Baskını öncesi gösterilerden ve Nazım Paşa cinayetinden, "Halktan binlerce kişinin katıldığı bir nümayiş ve faili meçhul bir cinayet" olarak bahsedilmektedir.²¹⁸

Hasan Amca da o gün Bâb-ı Âlî'de olduğunu ancak olayların gerçekleşmesinden sonra oraya vardığını belirtmektedir. Kalabalığın arasında demir parmaklıklara tırmandığı sırada bir tanıdığının olayları naklettiğini belirten Hasan Amca'ya, "Haydi yürü, vallahi Yakup Cemil görürse ahireti boylarsın" dediğini ve dört beş kadar ölü olduğunu, Nafiz, Mustafa Necip ve Nazım Paşa'nın öldüğünü söylediğini yazmıştır. Ancak o anda Nazım Paşa'yı kimin vurduğunun bilinmediğini belirtmektedir.²¹⁹

Araç saraya vardktan kısa bir süre sonra Mahmud Şevket Paşa da saraya ulaştı. Burada Sultan Mehmed Reşad'dan hatt-ı hümayun alınmasının ardından yeniden Bâb-ı Âlî'ye dönüldü. Usullere göre yeni sadrazam atandığında, hatt-ı hümayun Bâb-ı Âlî'de bir memur tarafından okunmalı ve bir ulema temsilcisi tarafından dua edilmeliydi. Ancak Bâb-ı Âlî'deki karışık vaziyet bu durumun geleneklere uygun olarak gerçekleştirilmesini engellemekteydi. Bu sebeple orada bulunan birisine²²⁰ hatt-ı hümayun okutturuldu, bir kişiye de dua okutturularak mesele çözüldü. Bunun ardından, yeni sadrazam Mahmud Şevket Paşa orada bulunan kalabalığın dağılmasını rica ettiği bir konuşma yaptı.²²¹ Mahmud Şevket Paşa'nın oradaki kalabalığı dağıtmasının ardından, İttihatçılar ve Mahmud Şevket Paşa, işbaşı yaptı ve Balkan Savaşı meselesi için çözüm aramaya başladılar.

²¹⁷ Danişmend, 1972 :400.

²¹⁸ Artuç, 2017:1079.

²¹⁹ Amca, 1989:121-122.

²²⁰ Ali Fuad Türkgeldi'nin anılarında belirttiğine göre hatt-ı hümayunu kendisi okumuştur. Bkz: Türkgeldi, 2021 :97.

²²¹ Karal, 1999:197-198.

İKİNCİ BÖLÜM

Bâb-ı Âlî Baskını'nın Türk Basınındaki Akisleri

2.1. Bâb-ı Âlî Baskını ve Türk Basınındaki Akisleri

Bir önceki kısımda detaylı olarak baskının gelişimi ve ardından yaşananların izah edilmesinin ardından bu bölümde Bâb-ı Âlî Baskını'nın Türk basınına yansımaları incelenecek ve değerlendirmesi yapılacaktır. Gazetelerin seçiminde daha öncesinde de belirtildiği üzere bu bölümde İTC'ye yakın gazeteler, tarafsızlar [Karagöz, Sabah vs] ve İTC muhalifi [Alemdar, Serbestî] gazetelerden istifade edilmiştir. Çalışmanın ana konusu olan Türk basınında incelenecek ilk gazete, İTC muhalifliği ile bilinmekte olan *Alemdar* gazetesidir.

2.1.1. Alemdar/Haberdar

Alemdar'ın sahibi olan Refii Cevad [Ulunay], Tevfik Fikret aracılığıyla gazeteciliğe başlamış ve genç yaşında Hürriyet ve İtilaf Fırkası'na girerek politikaya atılmıştır. *Alemdar*, yayın hayatı boyunca da İTC muhalifliğini ve HİF yanlısı tutumunu sürdürmüştür.²²²

*Haberdar*²²³, Bâb-ı Âlî Baskını'nın yaşandığı gün [23 Ocak 1913] tarihinde kapalı olduğundan dolayı Bâb-ı Âlî Baskını'na dair olan ilk yazısını 1 Şubat 1912 tarihli nüshâda "Samimi Bir Hasbihal" isimli başyazısında yayımlamıştır. Öncelikle okurlarından yedi-sekiz günlük bir ara verdiği için özür dileyerek başlamakta ve Bâb-ı Âlî Baskını'na dair düşüncelerini dile getirmektedir;

"Yedi, sekiz günlük bir tatil-i zarûrîyi müteakib bugün, kar'ilerinin dost vechlerine erişen gazetemiz; her şeyden evvel ol mevki-i cedidin kendisine isabet etdireceği vazife-i vatani hakkında sevgili mütâla'larıyla samimi bir hasbihale girişmek istiyor. Evet, bugün ila dünün arasında esaslı bir fark-ı meşhud mevcuttur. Bunu inkar ile uğraşmayalım. Dün mevcut ve payidar olarak memleketin âti-i siyasiyesini ihzar ve a'mâle çalışan elleri bir vakı'a-i nâkehzuhr ile saha-i faaliyetinden çıkarmış ve onların yerine yeni ve başka kuvvetler kâim olmuşlardır. Vatan ve milletin pek büyük bir tehlike geçirdiği ve istikbal ve istiklalinin tehdit olunmak tehlikesine maruz kaldığı zamanlarda, öldürülmek ve gömülmek istenilen herhangi bir kitle-i ictima'nın ani bir feverân ve galeyan-ı asabiyetle son hamle-i iktidarını sarfa çalışmasına tarihte emsaline çok tesadüf ediliyor, bir hadise-i ruhiyye olduğu cihetle hükümet-i sabıkanın istifasını intâc eden hareketde biz şayan-ı hayret bir fevkaladelik görmemekde ve yalnız bu tahrik-i nâgehânîden vatan ve millet için bir sabah hayır ve felah doğmasını niyaz etmekdeyiz.

²²² Eroğlu, 2016: 44; *Alemdar* gazetesi ve Refi' Cevad Ulunay hakkında daha fazla bilgi için bkz: Ayışığı, M. (2018). "Bir Gazete-i Muzır: Alemdar ve Refi' Cevad Ulunay", Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Sempozyumu, 3-5 Mayıs 2018, İstanbul, 245-263.

²²³ *Alemdar*, Bâb-ı Âlî Baskını sırasında kapalı olduğundan dolayı 1 Şubat 1913'te *Haberdar* ismiyle yayımlanmıştır.

Büyük ümitsizlikten, büyük me'yûsiyetlerden çok defa büyük kuvvetler doğar. Son nefesini veriyor zannedilen bir hasta ekseriya âti bir ümid-i hamâsî ile kefenini yırtar binâenaleyh böyle dakikalarda sahne-i hakikatde tespit edilmeyecek havârikden müteheyyir olmamak lazımdır. İstifasını vererek mevki'-i faaliyetini haleflerine terk ve tevdi' eden sabık kabine vaziyet-i müşkile-i hazıra içerisinde vatanının menafî-i asliye ve hakikisini elinden geldiği miktarda olduğu mertebe muhafaza ve siyânete çalışmışdı. Netice-i mesâisi ma'âlesef arzu-i umumiye-i millî ile kâbil ve terfîk olabilecek bir semere bahş etdi. Ve tabî olarak bunun aksine tesiri görüldü. Galeyan-ı tezahürat neticesinde çekilmeğe mecbur olan kabine yeni bir heyet-i istihlaf eden heyet-i hükümetin gayesini gösteriyordu. Yeni hükümetin eski kabinenin erişemediği bir gaye-i vatan-ı virâneiy kendilerine hedef ittihaz eylemiştir. Kendisinde kuvve-i müzahere-i millîye istinaden – şeref ve vatan ve millet-i arzu-i umumî dâ'iresinde muhafazaya kudret görmüşdü ve onun için bu buhranlı zamanda bu kadar azîm ve mesuliyet yükünün altına gelerek rûs-i kâre geldi. Şu halde teferrü'âtı düşünmeden bu hareket ve gaye-i vatanperverânenin önünde memleketini ve milletini seven her ferde düşecek vazife; ihtirâm-kârâne büyük imkân ve muvaffakiyet ve muzafferiyet temenni eylemektir. Biz de böyle yapıyor ve yalnız gayesindeki ma'nâ-yı ulviyetin mecbur-i hürmeti olduğumuz hükümet-i hazıraya karşı: “cenâb-ı hak niyetinize göre muradınızı versin” diyoruz...”²²⁴

Bir özür ile başlayan metin, doğrudan Bâb-ı Âlî Baskını'nı öldürülmek istenen bir milletin hayata tutunma çabası olarak görmekte ve yaşanan hadiseleri doğal karşılamaktadır. Metinde, Bâb-ı Âlî Baskını'ndan milletin bizzat galeyana gelerek gerçekleştirdiği bir olay olarak bahsedilmekte ve herkesin yeni hükümete destek olması gerektiği belirtilmektedir. Yeni hükümete de “cenâb-ı hak niyetinize göre muradınızı versin” diyerek İttihatçıların niyetinden tam emin olamadığını ima etmekte ve gerçek niyetleri ne ise ona erişmelerini dilemektedir. Metnin devamında ise;

“...Toplu vurdukça yürekler, onu top korkutamaz hikmetini unutarak ebvâb-ı kulübü zorla zabt ve bende çalışmışlar ve bu sûretle memleketde sükûn ve sukutunu; emniyet ve i'timâdı; hâkimiyet-i kanuniyeyi, uhuvvet ve muhadenetini hükümsüz bırakmışlardır. Efkâr-ı umumiye-i Osmanîyenin Muhtar ve Kamil Paşalar huzerâtı tarafından teşkil edilen kabinelere arâ'ne-i âsâr-ı teveccühe ve emniyet eylemesi en ziyade bundan neş'et ediyordu. Herkes İttihad ve Terakki Hükümeti'nin sukutuyla memleketde bir devr-i sükûn ve sükûnet; bir devr-i muhâdenet açılacağını ve o fevkalade inkılabının [silik olduğu için okunamamıştır] ___ bularak hakiki ___ tabî'yenin te'sis edeceğini zannediyordu.

Hatta müstafî kabinesinin zamanında söylediğimiz gibi – Muhtar ve Kamil Paşalar hükümetini de bu emniyet-i milleyiyi tahsîle muvaffak olamadılar. Kendileri ne kadar âkil ve vâcibü'l-ihtram zâtlar olursa olsun yine meslek-i siyasiye yine bazı engeller karışdı. Onlar da mecbur kalıp millet bir hükümet âmme ve mu'temadi teşkil edemediler...”²²⁵

Görüldüğü üzere *Alemdar*, Kâmil Paşa'ya karşı diğer gazeteler kadar öfke dolu değildir. Muhtar Paşa ve Kâmil Paşa hükümetlerinin, olayları bile isteye bu noktaya getirmediğini, onlardan önceki hükümetlerin iyi niyetli ama tecrübesizlikleri ile fırkacılık ile meşgul olmaları neticesinde olayların bu noktaya geldiğini belirtmektedir. Yeni hükümete ise

²²⁴ “Samimi Bir Hasbihal”, *Haberdar*, 1 Şubat 1913; bkz: Uğur: 2019:61-62.

²²⁵ “Samimi Bir Hasbihal”, *Haberdar*, 1 Şubat 1913; bkz: Uğur, 2019:63-64.

doğru yoldan sapmadıkları ve samimiyetlerine inandıkları sürece destek olacağını belirtmektedir. Nitekim haber metninin devam kısmında görülebilmektedir ki olayların bu raddeye gelmesinde İTC Hükümeti'nin düşmesinin ardından Muhtar ve Kâmil Paşa kabinelerinin başa gelmesiyle her şeyin çözüleceği inancının olduğundan bahsetmektedir. Nitekim Muhtar ve Kâmil Paşa hükümetlerinin halkın güvenini kazanacak politikalar takip edememeleri neticesinde olayların bu raddeye gelmesinden söz etmektedir.

Görülmektedir ki İTC muhalifi olarak bilinen *Alemdar*, olayların sıcaklığı ile doğrudan İTC'ye saldırıya geçmemiş ve halihazırda sıkıntılı bir süreçte başa geçmiş olan hükümete destek olma yolunu tercih etmiştir. Nitekim ilgili haber metninin en sonunda da bu temenni ile yazı sona ermekte ve şöyle söylemektedir, "...Eğer sonuna kadar bu meslek-i adalet ve re'fet devam edilecek olursa kendisine büyük, necîb ve asil iki minnetdâr kazanacaktır ki onlar da: vatan ve millettir."²²⁶

3 Şubat tarihli nüshâda yer alan "Yegâne Çare-i Felah" başlıklı başyazıda, ağırlıklı olarak Avrupalıların iki yüzlülüğüne vurgu yapılmaktadır ve Bâb-ı Âlî Baskını'ndan söz ederken şu sözleri kullanılmaktadır;

"...Bulgarlara ve bütün düşmanlarımıza hiçbir kayd ve teklif dermiyân etmemesine mukâbil bize karşı "hayatın azdır", bizim hatırımız için namus ve haysiyetini de vermelisin!" dedi. Ve bu hal-i ma'lum olan aksülamel intâc etdi. Avrupa'nın keyfi böyle istiyor diye kendisinde henüz zinde bir kuvvet hisseden bir millet intihar eylemezdi. Bununla beraber hakikat hâl-i hissiyâta mağlub olmadan düşünecek olursak hal ve mevki'mizde doğrusu öyle içinden kolay kolay çıkılır bir raddede değildir."²²⁷

Burada Balkan Savaşı'nda ağır bir yenilgi almış olan ve Balkanlılar ile "iki yüzlü" Avrupa tarafından tamamen köşeye sıkıştırılmış bir milletin hâlâ kuvveti varken intiharı seçmeyeceğine vurgu yapılmıştır. Aynı metinde Bâb-ı Âlî Baskını'na vurgu yapılan diğer bir paragrafta ise hükümetin teslimiyetçi politikasına vurgu yapılmaktadır;

"...Hükümet-i sâbkanın – bittabi bir esas-ı muayyene istinâd etmesi lazım gelen – mesleği buydu: cevabdan tevekkî etmek ve vesait-i diplomatikiye ile menâfi'-i millîyi mümkün olduğu derecede muhafaza eylemek. Hissiyât-ı umumiye-i millî bu tarz-ı hareketin kendi âmeliyle muvafık olmadığını meydana koydu herkes şeref ve mevki'-i millînin böyle sâkitâne bir siyaset-i muhlîshâne ile mümkün olduğu derecede değil belki son bir fevran ve galeyan-ı asabiyetle cidden Türklüğe layık bir sûrette muhafazasını istedi..."²²⁸

Bâb-ı Âlî Baskını'nın millî bir hareket olduğuna vurgu yapılan bu bölümde, hükümetin asıl vazifesinin devletin çıkarlarını korumak olması iken hükümetin tam tersi yönde hareket ettiğini ve halkın galeyana gelerek hükümeti devirdiğinden bahsetmektedir.

²²⁶ "Samimi Bir Hasbihal", *Haberdar*, 1 Şubat 1913.

²²⁷ "Yegâne Çare-i Felah", *Haberdar*, 3 Şubat 1913.

²²⁸ "Yegâne Çare-i Felah", *Haberdar*, 3 Şubat 1913; bkz: Uğur, 2019:65.

Bâb-1 Âlî Baskını hususunda *Alemdar/Haberdar*'ın tutumunu özetlemek gerekir ise, İTC'ye karşı muhalefet etmesiyle bilinen Refî' Cevad, yaşanan hadise karşısında tarafsız bir tutum sergileyerek yeni hükümete karşı herhangi bir eleştiride bulunmadığı görülmüştür. Eski hükümetleri ise iyi niyetli ancak tecrübesiz ve siyaset dışı meseleler ile meşgul olmak durumunda kalmış olarak değerlendirmektedir. Bâb-1 Âlî Baskını'nın ardından bir süre daha kapanmadan devam etmiş olmasının ardında da muhtemeldir ki yeni hükümete karşı ciddi eleştiriler yapmıyor olmasının etkisi bulunmaktadır. Ancak Refî' Cevad'ın 1913 yılı Mayıs ayında gazetesinin kapatılması ve yurtdışına gitmesi, hükümete yönelik tutumunun değiştiğinin bir göstergesi olarak yorumlanabilir.

2.1.2. Karagöz

Türk Basın tarihinin en uzun ömürlü mizahi gazetelerinden olan *Karagöz*, adını Türk gölge oyunundan almıştır. 10 Ağustos 1908 tarihinde, “Şimdilik Pazartesi ve Perşembe günleri neşrolur, musavver eğlence gazetesidir” kaydı ile çıkarılmıştır. Ali Fuad Bey tarafından çıkartılan gazete, mizahi bir dille eleştirilerini dile getirmekteydi. Gazete, halk tarafından çokça sevilmiş ve hafta iki gün çıkarak her seferinde doksan binden fazla satma başarısını gösterebilmiştir.²²⁹

Karagöz'ün Kâmil Paşa'nın düşmesi ve Bâb-1 Âlî Baskını hususundaki görüşleri, 25 Ocak tarihli sayısındaki “*Karagöz*'ün Mütala'ası” başlıklı yazıda görülmektedir;

“...Dinle Hacivad, ben sana anlatayım. Ma'lum ya Kâmil Paşa Kabinesi bihakkın meşrutiyet kabinesi değildi. Bunu dâimâ birbirimize söyler ve muhaverelerimizde yazardık. Ezcümle son nüshamızda bunu açıktan açığa söyledik. Fikirlerimizi serbest söylüyoruz diye üzerimize vâki' olan tazyikâta bir îmâ olmak üzere “tövbekâr olduğumuzu ve artık hiçbir şeye karışmayacağımızı” söylemeye bile mecbur kalmıştık...”²³⁰

Haberin bu kısmında, Kâmil Paşa döneminde basına uygulanan baskının izleri ve buna dair eleştiriler net şekilde görülebilmektedir. *Karagöz* de bu baskıdan nasibini aldığını “tövbekâr olduğumuzu ve artık hiçbir şeye karışmayacağımızı söylemeye mecbur kalmıştık” şeklinde ifade etmektedir. Öte yandan, Kâmil Paşa'nın bir meşrutiyet kabinesi olarak görülmediği göze çarpmaktadır. Buradaki maksat, Sultan II. Abdülhamid döneminde kalma bir devlet adamı olan Kâmil Paşa'nın idareyi elinde tutuyor olmasıdır. Bunun sebebi ise ne İttihatçılar ne de Hürriyet ve İtilafçılar'ın bu hükümeti doğrudan kontrol etmiyor olmasıdır. Bu yaklaşımın doğru olduğu da kaynaklar incelendiğinde genel olarak doğru kabul edilen bir görüştür. Zira Şehbenderzâde Filibeli Hilmi de hükümetin hiçbir fırkaya mensup olmadığını belirtmekte ve bu durumu düşüşün sebepleri arasında saymaktadır.

²²⁹ Kılıçer, 2005:50.

²³⁰“*Karagöz*'ün Mütala'ası”, *Karagöz*, 25 Ocak 1913.

Haberin devamında, hükümet değişikliğinin sebebi açıklanmaktadır. Öte yandan, metin içerisinde hükümet değişikliğinin daha öncesinden sezildiği de belirtilmektedir.

“Karagöz – Fi’l-vâkî’ öyle.. Bak şimdi Kâmil Paşa Kabinesi’nin sukutunu nereden anladığımı sana söyleyeyim. Evvela ma’lûm ya serde gazetecilik var, az çok kulağımız delikdir. Sâniyen ba’zı vakâyi’ bu kabinenin daha uzun müddet mevki’-i iktidarda kalamayacağını gösteriyordu.

Hacivad – Aman söyle Karagöz, bakalım o vakâyi’ nelerdir?..

Karagöz – Evvela: Kâmil Paşa Kabinesi’nin hiçbir fırka-i siyasiyeye istinâd edememesi...

Hacivad – Hakikaten fırkasız, hatta Hürriyet ve İtilaf Fırkası bile bir beyânnâme neşr ederek hükûmetin kendisine â’id olmadığını söylemişti.

Karagöz – Sâniyen: Va’ad etdiği şeyleri yapamadı. Mesela divân-ı harbi kaldırmak fikriyle geldi, yine ikâme etdi. Hürriyet-i hakîkiyeyi te’min edeceğini söyledi. Bilakis hiç etmedi. Daha buna benzer birçok sebebler var ki Kâmil Paşa Kabinesinin sukutuna sebebiyet verdi...”²³¹

Kâmil Paşa Hükümeti’nin de selefi olan Gazi Muhtar Paşa Hükümeti gibi herhangi partiye dayanmıyor oluşu, gerçekten de hükümetin elini zayıflatmıştır. Nitekim daha öncesinde bahsi geçtiği üzere hükümetin siyasi kulüpleri kapatmak istemesi, İttihatçıların yanı sıra Hürriyet ve İtilafçıları da rahatsız etmekteydi ve eğer İttihatçılar bu girişimde bulunmasaydı, Hürriyet ve İtilafçılar hükümeti devirmek üzere plan yapmakta olduğu bilinmektedir. Haber, yeni gelen hükümetin vatani kurtarması yolundaki temenniler ile sona ermektedir.

Aynı tarihli nüshâda yer alan “Dahilî” üstbaşlığının altında yer alan “Bîtarafılık (!)” başlıklı haberde, Avrupa devletlerine ve hükümetin yanlış politikaları neticesinde Bâb-ı Âlî Baskını’nın gerçekleşmesiyle devletin kurtulduğuna yönelik bir inanç mevcut olduğu görülmektedir.

“Düşenin dostu bulunmaz, düş de gör” tarzındaki eski atasözümüz bu sefer tam kafamıza dank etdi; Trablus’a İtalyan şalopaları asker çıkardırken biz Avrupa’nın umudunu (!) o insaniyerperver devletlerden bî-arafız! Nağme-i muttaridânesini dinledik? Nezaket-i siyâsiyeye eczâhanesinin bu yıldızlı hapını o zaman yutduk ve hatta hazm etdik... Harb-i hâzırın bidâyet zuhurunda da baytar felek kisvesine bürünenler çok oldu, lakin çilepâ-yı tarafgirse zîr-i begalde çıkan dahi bulundu:

“Buna kimi âlem-i imkân derler; bunda olmaz deme, olmaz olur”

Mâsadakince saman altından su yürütenlerin, hatta Varna’ya mühimmat, Dedeagaç’a beygir, Londra Konferansı’na fikr-i siyaset yetiştirenlerin mâhiyeti artık nazarımızda ta’ayyûn etdi...”²³²

Yazının bu kısmında, yalnızca hükümete dair bir eleştiri değil, kendilerine de bir eleştiri yönelttiği görülmektedir. Bu tutumun ardında yatan sebep, daha öncesinde de görüldüğü üzere Avrupa’nın tarafsız bir tutum sergileyerek Balkanlıların tarafını

²³¹“Karagöz’ün Mütala’ası”, *Karagöz*, 25 Ocak 1913.

²³²“Bîtarafılık (!)”, *Karagöz*, 25 Ocak 1913.

tutmayacağına yönelik olan inançtır. Bu düşünce, daha önce de görüldüğü üzere, *Karagöz*'ün eski tarihli yazılarında mevcuttur. Ancak yaşanan gelişmeler hem *Karagöz*'ü hem de hükümeti haksız çıkarmış, Avrupa'nın bir taraf tutmayacağına yönelik düşünce gerçekleşmemiştir. Yazının devamında ise;

“...Gazeteler için ‘’uyuşma’’ devrine girdiğini söylerler; hakikaten öyle!... Selanik meselesinde Bulgarlarla Yunanlılar, tavizât-ı ırzıye mutâbelâtında Bulgaristanla Romanya, şark aleyhdarlığında Rusya ile müttefikleri uyuşduktan sonra işe bizim uyuşmamıza kalır. Öyle ya! Herkes birbiriyle uyuşduktan sonra bizim muhalefetimiz iyi olmazmış; hatta ma'lum-ı matlab-ı notanın ve (Novaye Vremya) dostumuzun(!) rivayetine nazaran şarkdaki mevki'miz bile...”²³³

Karagöz, meselenin kısa bir sürede çözüleceğine inanmadığını ancak yabancı basında tam tersi bir tutum olduğunu, hatta kendilerine eleştiri yapmamak konusunda ciddi şekilde eleştiriler geldiğini belirtmektedir. Bahsedilen yazıda buna yönelik bir eleştiri olduğu görülebilmektedir. Öte yandan, daha önceki nüshâlarda gördüğümüz olumlu tavrın yerini daha olumsuz bir bakış açısına bıraktığı da görülebilmektedir.

Bâb-ı Âlî Baskını neticesinde *Karagöz*'ün fikirlerini daha açık şekilde söylebildiği barizdir. Nitekim yazılarında sabık hükümete yönelik ciddi eleştiriler bulunmakta ve basını baskı altına almakla eleştirmektedir. Öte yandan Avrupalıların hem kendilerini hem de hükümeti kandırdığını belirtmekte ve Avrupa'yı ciddi şekilde eleştirmekte olduğu görülebilmektedir. *Karagöz*'ün ilerleyen dönemdeki nüshâlarında ise Bâb-ı Âlî Baskını ve hükümet değişikliğinin bir yer tutmadığı, Balkan Savaşları ve hükümetin bu yöndeki politikalarına dair haberlerin, hicivlerin yer aldığı görülmektedir. Kısacası, *Karagöz* için Bâb-ı Âlî Baskını, o gün olup bitmiş ve üzerinde durulmasına gerek kalmamış olan bir hadise görünümündedir.

2.1.3. Müdafaa-i Milliye

George Nelkene Weldberg isimli ve aslen Galiçya Yahudisi Mehmed Zeki Bey tarafından çıkartılmakta olan Müdâfaa-i Milliye, ilk kez 9 Mart 1912 tarihinde yayımlanmıştır. Esrarengiz bir kişiliği olan Mehmed Zeki Bey, birçok kez casusluk suçlamasıyla tahkikata uğramıştır. *Müdâfaa-i Milliye*, askerî konuları ele alan ve 15 günde bir yayımlanmakta olan bir gazetedir.²³⁴ Bâb-ı Âlî Baskını ile alakalı olan yegâne haber, *Müdâfaa-i Milliye*'nin 28 Ocak tarihli makalesinde; Mahmud Şevket Paşa'nın sadaret makamına gelmesini tebrik etmekte ve hatt-ı hümayunun bir sûretini vermektedir:

²³³ “Bîtarafılık(!),” *Karagöz*, 25 Ocak 1913.

²³⁴ Karaman, 2015: 6239-6240.

“...Böyle buhranlı bir zamanda Mahmud Şevket Paşa Hazretleri gibi bir kumandân-ı âlişânın dest-i himmet ve ulviyetine zimâm-ı idare-i devleti lütfen tevdi’ iden zât-ı mekârim-i simât-ı hazret-i hilafetpenâhînin hatt-ı hümayunlarını buraya aynen derc ediyoruz...”²³⁵

Haberin başlangıcındaki bu bölümde, önemli bir komutan olarak tanıtılan Mahmud Şevket Paşa’nın, devletin böylesi sıkıntılı bir sürecinde sorumluluk almış olması ve Sadaret mührünü kabul etmiş olmasından dolayı kendisine teşekkür edildiği görülmektedir. Ardından ise;

“...Devletlü Mahmud Şevket Paşa Hazretleri bir siyasi değil serapâ hamîyyet-i mücessime bir askerdir. Ordunun başında bulunduğu zamanda, mesâ’i-yi teceddüdkârîsini akîm bırakmaya çalışan mütemâdi entrikalara rağmen gece ve gündüz selâmet-i vatan uğrunda çalışmıştır. Maahâzâ, senelerce mesâ’i-i azimeye ihtiyac mes eden bir işi az bir müddetde ikmal etmek mümkün değildi...

Vezir-i Azam Mahmud Şevket Paşa Hazretleri asâkir-i Osmanîyenin kalb ve ruhlarına muhabbet-i san’at ve askerlik hiss-i ulvîsini telkin etmeye de muvaffak olmuştur...

Aleyhinde yapılmak istenilen âdi entrikalara mukâbele itmeye tenezzül göstermemesi ne büyük bir fitratda yaradıldığına bir han-ı mübecceldir. Müşârünileyh, askerlik asaletini böyle âdi şeylerle şâ’ibedâr itmek arzu buyurmayarak emel-i muazzezi hilafına çekilmeyi tercih itdiler. Bu zât âli-i nejad, vatani son derecede sevdiğinden vazîfesini kable’l-ikmal çekilmiş olmasından dolayı fevkalade müte’essir olmuştur.”²³⁶

Haberin devamında ve yukarıdaki satırlarda görüldüğü üzere, Mahmud Şevket Paşa’nın önceki Harbiye Nazırlığı döneminde çeşitli entrikalara rağmen ordu ve devlet adına fedâkârca çalıştığı söylenmektedir. İyi bir asker olan Mahmud Şevket Paşa’nın bu entrikalara rağmen ordu tarafından sevilen bir isim olduğu belirtilmektedir. Ancak bu entrikalar karşısında rakiplerine karşılık vermediği ve bunun yerine geri adım atarak nezaretten çekilmesinin büyük bir üzüntü yarattığı belirtilmektedir. Bu ayrılığın sebebi daha öncesinde de belirtildiği üzere hükümet içi anlaşmazlıklardır.

“Herkes bu muazzam vatanperverin şan ve şöhretini nakîsedâr itmek isterken Müdâfaa-yı Milliye gazetesi vatanın kendisine medyûn-ı şükran olduğu bu muhterem paşanın liyakat ve iktidarı aleyhinde bulunanları ithama cesaret iden yegâne bir gazete oldu (Numero 38 ve 39’a mürâca’at). Artık gazetemiz idarehanesine bir sürü mektublar yağıyor ve beni Mahmud Şevket Paşa Hazretleri’nin tarafdarlığıyla itham ediyorlardı; Müdâfa’a-yı Milliye’ye boykot yapılmışdı. Bu sebeble 39’uncu nüshâımızda “bir i’tirâz” ünvanlı bir makale neşr itmeye mecbur olarak mezkûr makalede “Mahmud Şevket Paşa Hazretleri kimsenin mu’âvenetine muhtac olmaksızın kendilerini müdâfa’a idebileceklerini ve onun müdâfa’aları vatana ifâ itdiği hidemât olduğunu” yazmışdım.

Zaten, biz her zaman Osmanlı ordusunun müceddidlik şeref-i müşârünileyh Hazretlerine âid olduğunu söylemekle müftehir idik. Çok şükür, vakit henüz geçmedi ve bu muhterem büyük vatanperverin milletin en âlî bir mevki’ne is’âd idilmesi istikbal için hakiki bir başarıdır.

²³⁵ “Makam-ı Sadaretle Harbiye Nezareti’nin Uhde-i Vezirânelerinde Cem İden Müşîrân-ı Azimeden Devletlü Fehametlü Mahmud Şevket Paşa Hazretleri”, *Müdâfaa-i Milliye*, 28 Ocak 1913.

²³⁶ “Makam-ı Sadaretle Harbiye Nezareti’nin Uhde-i Vezirânelerinde Cem İden Müşîrân-ı Azimeden Devletlü Fehametlü Mahmud Şevket Paşa Hazretleri”, *Müdâfaa-i Milliye*, 28 Ocak 1913.

Bu, öyle girân bir bâr-ı tahammülfersâdır ki onu ancak, pek bâlâter bir hiss-i vatanperveriye mâlik olan böyle bir zât der’uhde idebilir. Cenab-ı Hak, Mahmud Şevket Paşa Hazretlerine tevîk-i semadânîsini rehber iderek vatanımızın te’âlîsi esbabının istikmâline muvaffak-ı bi’l-hayr eylesin.

“Müdâfa’a-yı Milliye” gazetesi sermuhariri Mehmed Zeki”²³⁷

Yazının devamında ise bu sıkıntılı döneminde Mahmud Şevket Paşa’yı savunduğunu belirten Mehmed Zeki Bey, gazetesinin boykot edildiğinden ve buna karşılık Mahmud Şevket Paşa’nın kendisinin övgüsüne ihtiyacı olmadığını belirtmiştir. Yazının son kısmında ise Mahmud Şevket Paşa’nın sadaretinin, hayırlara vesile olmasını dilemiştir. *Müdâfaa-i Milliye*’de yer alan 28 Ocak tarihli bu haber, Bâb-ı Âlî Baskını’na yönelik olarak bulunabilen yegâne haber konumundadır.

Müdâfaa-i Milliye’de de Nazım Paşa’nın vurulmasına dair herhangi bir haber mevcut değildir. Askerî nitelikli bir gazetenin savaş halindeki bir ülkenin Harbiye Nazırı’nın vurulmasına tepkisiz kalması ilginç bir durumdur ve sebebi bilinmemektedir.

2.1.4. Sabah

Sabah, Türk basın tarihinin en uzun soluklu basın organlarından birisidir. İlk olarak 10 Mart 1876 tarihinde yayımlanmaya başlayan gazetenin kuruluş aşamasındaki önemli isimleri, Mihran Efendi (Müdür), Papadopoulos (İmtiyaz Sahibi), Şemsettin Sami (Başyazar)’dır. 31 Ağustos 1889 tarihinden itibaren Mihran’ın yönetiminde devam eden *Sabah*’ın başyazarı Diran Kelekyan olmuştur. *Sabah*’ın yazar kadrosunda bir dönem çalışmış isimler arasında; Hüseyin Cahit [Yalçın], Adnan Adıvar, Ata Bey, Hamit Vehbi, Ahmet Emin [Yalman], Arif Cemal, Enis Tahsin [Til] ve Ahmet Rasim bulunmaktadır.²³⁸

Bâb-ı Âlî Baskını’na dair *Sabah*’ta yer alan ilk haberler, baskının ertesi günü olan 24 Ocak 1913 tarihindeki nüshâda yayımlanmakta olan Diran Kelekyan tarafından yazılmış olan “*Düñkü Tezahürat*” başlıklı makalesinde yer almaktadır. Bahsi geçen bu makalede baskın öncesi siyasi ortamdan söz edilmektedir:

“Dün zuhur iden vukûhat hakkında tafsilât-ı lazıme bugünkü nüshâmızın kısm-ı mahsusunda mündericdir. Bâb-ı Âlî pişgâhında tecemmü’ iden halk hukuk-ı mukaddes-i vataniyyenin müdâfa’asını taleb etmiş ve bunun üzerine hey’et-i vükela sukut iderek mesned-i celîl-i sadaret Mahmud Şevket Paşa Hazretlerine tevcih buyrulmuştur. Paşa-yı müşârû’l-ileyh hazretlerinin riyasetleri altında yeni bir kabine teşkili mukarrerdir. Emek-i ulviyetini muhtâc-ı îzâh değildir; eczâ-yı mukaddes-i vatan-ı eyâdî-i ağıyardan kurtarmak azm-i hamiiyetkârnesinin bu mesellü tecelliyâtı muvâcehesinde erbâb-ı hamiiyet tertib iden vazîfe hak te’âlâ hazretlerinden temenni’-i nusretidir. Gayet nâzik bir zamanda vukû’ bulan şu tebdil karşısında politikadan bahse lüzum görülemez. Dün asar-ı aleniyyesi Bâb-ı Âlî pişgâhında izhâr

²³⁷ “Makam-ı Sadaretle Harbiye Nezareti’nin Uhde-i Vezirânelerinde Cem İden Müşîrân-ı Azimeden Devletlü Fehametlü Mahmud Şevket Paşa Hazretleri”, *Müdâfaa-i Milliye*, 28 Ocak 1913.

²³⁸ Fidan, 2019: xviii – xix; Topuz, 2003:67-68.

olunan cûş ve hurûş-ı hissiyat müdâfa'a-yı vataniyye azmini yaramaz vâkı'a haline getirdi. Böyle nazik bir zamanda her ne yapıldıysa milletce el birliğiyle yapılmak emrindeki vücûb-ı hüveydâdır. Her zaman dermiyânından hâli kalmadığımız ve sâyayı bu münasebetle de tekrara mecburdur. Her vaktinden ziyade bu günkü vaz'iyetimizde uhuvvet ve sükûne muhtacız. Bu fevkalade ahvâl karşısında bizim için necât yalnız ahalimizin sükûn, intizâm ve ittifak dâ'iresinde hareketinden intizâr olunabilir. Zaten müdâfa'a-yı vataniyyeye azim edildikten sonra başka türlü yapmak nasıl mümkün olur. Efrâd-ı milletden her biri hangi zanda, hangi kana'atde bulunursa bulunsun bu dakikada tehlikeye ma'rûz olan menâfi'-i mukaddese, bi'l-umûm Osmanlıların mâderi olan vatan-ı mübareğe â'iddir. Hakk-ı pâk-ı vatan üzerinde düşman askeri bulunduğu bir zamanda her ihtimale karşı metânet göstermek niyet-i hamiyetkârânesiyle müdâfa'a-yı vataniyyeye teşebbüs idilince milletde iktidâr, kuvvet, fedâkârlık nâmına her ne varsa cümlesi birleşmiş olmak lazım gelir. Azmin ulviyetini tamamiyle takdir, onun ehemmiyetini enzâr yâr ve ağıyârda tecelli itdirmek için yegâne çare: vatan nâmına taleb olunacak her vazîfe-i hamiyetkârânenin ifâsında hiç kimsenin tereddüd itmeyeceği hakkında şüpheyi mahal bırakmamaktır...²³⁹

Yukarıdaki haber metninde görüldüğü üzere, oldukça sıkıntılı bir dönemde böylesi bir ihtilali millet gerçekleştirmişti ve dolayısıyla olayın yaşanmasındaki temel maksat, kutsal vatani korumak isteğinden başka bir şey değildir ve dün Bâb-ı Âlî'de yaşananlar da bundan dolayı olmuştur. Ve bu dönemde her ne yapıyorsa halkın birlikte yapması gerektiği ve aksi takdirde yaşanan olayların tekrarlanacağı söylenmektedir. Olaylardan kastı, düşman askerlerinin ülke topraklarını işgal etmeleri ve bu sırada hükümet ile halkın birlikte hareket etmesi gerektiğini, ancak hükümetin Edirne'yi terk etme niyeti sebebiyle böyle bu bağın koptuğunu ve halkın da buna karşı geldiğini anlatmaktadır.

“...Avrupa'yı âmâl-i umûmiyye-i millî hakkında tenvir edecek, onun hatt-ı hareket ve mukerrâtı üzerine bir te'sir-i ciddi icra edecek en büyük sâ'ik bizde görülecek intizâmperverlik ve fikr-i fedâkâridir. Bununla beraber ümid ideriz ki Düvel-i Muazzama kabineleri de hukuk-ı vataniyyenin vikâyesi arzu-yı tabîisinden başka hiçbir gaye takib etmemekde, yalnız hakk-ı hayatını müdâfa'aya hasr-ı âmâl eylemekde olan millet-i Osmanîyyeye karşı şân adalet ve bî-tarafîye muvafık bir hatt-ı hareket kabul iderler. Hissiyât-ı beşeriyyenin en muazzez ve mukaddesi olan vatanperverlik namına izhâr olunan amâlin, cihan-ı medeniyet nazariyyesinde muhterem görüleceği tabî'dir. Eğer dün vukû'a gelen tebdil, cihan-ı siyasiyât ve medeniyetinde bu sûretle telakki olunursa, vaz'iyet-i umûmiyyede suhûletle hâsıl olur. Nümâyiş esnasında asar-ı izhâr idilen müdâfa'a-yı vataniyye amâli, müşkilât-ı hâziranın metîn esaslarla tesviyesi neye mütevakkıf olduğunu irâ'e eylemiştir. Bunu, müşterek notanın hîn-i takdîminde dahi meselenin ve ictihâd farkına bakmaksızın matbû'ât-ı Osmanîyye bi'l-ittifak beyan etmişdi, müdâfa'a-yı vataniyyeden maksad-ı istihsâl adaletdir; Avrupa tarafından mesâ'il-i hâzırada adaletle muvaffak mukarrerât ittihâz-ı muhtelif nazarları kolaylamakla te'lif ider. Şüphe etmeyiz ki umûm-ı Osmanlılar, sükûn ve intizamperverlikle gayet meşrû olan âmâl-i vatanperverânelerinin nazar-ı dikkate alınmasına muntazır bulunacaklardır.”²⁴⁰

²³⁹ “Dünkü Tezahürat”, *Sabah*, 24 Ocak 1913.

²⁴⁰ “Dünkü Tezahürat”, *Sabah*, 24 Ocak 1913.

Haberin devamında ise halkın fedâkârca ve istikrardan yana olan tavrının Avrupalıları etkileyebileceği ve vatan toprağını savunmaktan başka bir gayesi olmadığını kabul edeceğine yönelik inancından bahsetmektedir. Eğer bu etki sağlanabilirse dün yaşananlar da yabancı devletlerce hoş karşılanacaktır denmektedir. Yazının son kısmında ise herkesin son hadiseler hakkında ittifak halinde olduğu ve son yaşanan hadiseler ışığında Avrupa'nın Türk tarafının haklı taleplerini görmezden gelemeyeceğini vurgulamaktadır.

Aynı nüshâda yer alan “Dünkü Tezahürat-ı Vatanperverane” başlıklı haberde, olay günü yaşananlar aktarılmaktadır. Habere göre, “Bâlâda beyan olunduğu gibi Edirne'nin ve Cezâir-i Bahr-i Sefidin düşmanlarımıza teslimine karar veren kabînenin ve meclis-i istişârenin mukarrerâtını protesto etmek üzere dün ba'de'l-zuhr Bâb-ı Âlî pişgâhında bir miting tertib edilmiş ve pek parlak tezâhürat-ı vatanperverânede bulunmuşdur.”²⁴¹ Görüldüğü üzere halk, doğrudan kendisi Edirne ve Adalar'ın düşmana teslimine karşı çıkmıştır. Enver Bey ile ilgili olarak ise oradan tesadüf eseri geçtiği vurgusu yapılmaktadır.

“...Nümâyîşçiler önlerinde livâ-yı Osmanî temevvüc etmekde olduğu halde kemâl-i intizâm ile gelmişler ve Bâb-ı Âlî havalisinde ahz-ı mevki' etmişlerdir. Birkaç büyük kişiden mürekkeb eden bu kabile-i vatanperverân talimden avdet etmekde iken tesâdüf eden mücâhid-i muhterem Enver Beyefendi ile birlikde hâk-ı pâ-yı osmanînin, düşmana karşı kahramana müdâfa'ada bulunan Edirne gibi bir kal'anın ve istikbalimizi tehdit edecek olan Adalar'ın düşmana terki hususunu protesto etmişler ve kabînenin karar ve ifa'ına karşı milletin galeyân eden hissiyatını iblağ etmişlerdir. Bu sûretde sâbık kabine cevab-ı notasının tahriri içün hal-i ictimâ'da bulunuyordu. Daha binlerce vatanperverânın iltihâkı ile bütün Bâb-ı Âlî havalisi ve civarını dolduran bir cem-i milletin haysiyetini kabineye arz etmesi için Enver Bey tevkîl etmiştir. Enver Beyefendi dâ'ire-i sadârete bir alkış tufanı arasında, girerek bir müddet sonra tekrar binek taşında görünmüş, kabînenin istifâ eylediğini tebliğ etmiştir. Mücâhid-i muhterem Enver Bey ba'de Bâb-ı Âlî havalisinde duran Uşak taburu zabitanına vatanın dûcâr olduğunu felaketi ve sâbık kabînenin itthaz eylediği tarz-ı hareketini birkaç kelime ile beyan eylemiş, müşârü'l-ileyh ba'de bir otomobile râkîben kabînenin istifanamesini zât-ı şevketlü hazret-i tacdârîye arz etmiştir. Bu sırada halkın galeyanı son dereceyi bulmuş, sevk-i vatanperverâne ile yek-diğeri müte'âkib birçok hutabâ îrâd makâl etmişlerdir. Haysiyet-i vatanperverânenin mahsûsası demek olan bu natıkları derc etmeye hacmimiz müsâ'id değildir. Fakat kaffesi henüz birçok kahramanın kanları ile mülemma' olan hak-i pâ-yı vatanın düşmana terkine karar veren, yüz binlerce masumu, milletdaş ve vatandaşımızı bir hal-i sefaletde terk eden sâbık kabînenin hatt-ı hareketi milletin tasvib etmediğini, bu leke-i siyâhî izâle için bütün Osmanlıların el birliğiyle teşmîr-i sak-ı mesâ'i eyleceğini mu'lendi. Bu sırada nümâyîşe iştirak etmiş olan zevât arasında sûret-i zîrde munderic beyanname tevzî' olunmakda, herkes tarafından kemâl-i dikkat ve heyecanla okunmakda idi.”²⁴²

Yaşanan hadiseler, *Sabah*'ta kasten veya kastî olmayarak yanlış aktarılmış görünmektedir. Nitekim haber metnindeki temel yanlış, gösterilerin halk tarafından plansız

²⁴¹ “Dünkü Tezahürat-ı Vatanperverâne”, *Sabah*, 24 Ocak 1913.

²⁴² “Dünkü Tezahürat-ı Vatanperverâne”, *Sabah*, 24 Ocak 1913.

olarak gerçekleştirildiği ve Enver Bey'in tesadüf eseri talim dönüşü kalabalığa rastladığı ve onların talebi üzerine Kâmil Paşa Kabinesi'ni istifaya zorladığıdır. Ancak bir önceki bölümde açıklandığı üzere bu durum gerçeği yansıtmamaktadır. Aynı haber metninin devamında Nazım Paşa'nın vurulması hadisesi şu şekilde anlatılmaktadır;

“Dün Bâb-ı Âlî’de vuku bulan nümeyiş esnasında ahaliye karşı teşhir-i silaha kalkışan sadaret yaverlerinden Nafiz Bey’in ahali tarafından bi’l-mukabele atılan silah ile mecruh düşmüş, bunun üzerine dışarı çıkan Nazım Paşa dahi silaha davrandığı esnada tesadüf eden kurşun te’sir ile vefat eylemiştir. Harbiye Nezareti yaveri Yüzbaşı Tevfik Efendi ile ismi mahlul bir soylu zât dahi o esnada vefat etmişlerdir. Bu vak’a hakkında hükümetce tahkikat-ı lazımeye tevessül olunmuştur.”²⁴³

Sabah’ın anlatımına göre Nazım Paşa, Nafiz Bey ile ahaliden birisinin arasında çıkan çatışma sesleri üzerine dışarı çıkmış ve eline silahını almaya çalışırken vurulmuştur. Yaşanan hadiseler sırasında Yüzbaşı Tevfik Efendi’nin de vurulduğundan bahsedilmektedir.

Daha sonraki günlere ait nüshâlar incelendiğinde, Bâb-ı Âlî Baskını’nın bizzat kendisi değilse bile etkilerinin yer aldığı görülebilmektedir. Örneğin, 25 Ocak 1913 tarihli nüshâda yer alan D.K. [Diran Kelekyan] imzalı “Yeni Kabine ve Avrupa” başlıklı yazıda, Avrupa basınının yaşanan hadiselerin ardından ciddi bir olay meydana gelmemesinden duyduğu memnuniyeti dile getirmektedir. Yazının bir bölümünde de Bâb-ı Âlî Baskını’nın ve gösterilerin Avrupa’ya yönelikmiş gibi bir izlenim olmamasına yeni hükümetin dikkat ettiğinden ve bu tutumun olumlu karşılandığından bahsetmektedir.²⁴⁴

28 Ocak 1913 tarihli nüshânın “Vaz’iyyet-i Siyasiye, Vaz’iyyet-i Millî” isimli başyazısında, yeni hükümetin müşterek notaya vereceği cevap üzerine düşüncelerini paylaşan D.K. [Diran Kelekyan], bu yazıda “...Şu kadar var ki bir tezâhür-i millî neticesinde ser-i kâre gelmiş olan hükümet-i hâzıra, Edirne ve Adalar meselesinde devletlerin ictihâdına iştirak etmiyor...”²⁴⁵sözleriyle, yaşanan hadisenin millî bir tezahür neticesinde olduğunu tekrar vurgulamıştır. *Sabah*’ın bu tutumu, daha önceki tutumu ile çelişmemekte, bilakis İTC yanlısı tutumunu sergilemeyi sürdürmektedir.

Sabah’ın Bâb-ı Âlî Baskını’na yönelik tutumu, salt habercilik anlayışıyla açıklanabilir. *Sabah*, yaşanan hadiseye dair yorum yapmaktan kaçınmış ve doğrudan doğruya haber vermek maksadını gütmüş, daha tarafsız bir dil kullanmaya dikkat etmiştir. Örneğin, Kâmil Paşayı deviren İttihatçılardan “kafîle-i vatanperverân” olarak bahsedilmekteyse de Kâmil Paşa’ya yönelik doğrudan bir hakaret veya galiz söz kullanılmamıştır. Ancak yazılardaki genel tutumdan Kâmil Paşa Hükümeti’nin düşmesinin olumlu karşılandığı görülebilmektedir.

²⁴³ “Dünkü Tezahürat-ı Vatanperverâne”, *Sabah*, 24 Ocak 1913.

²⁴⁴ “Yeni Kabine ve Avrupa”, *Sabah*, 25 Ocak 1913.

²⁴⁵ “Vaz’iyyet-i Siyasiye, Vaz’iyyet-i Millî”, *Sabah*, 28 Ocak 1913.

2.1.5 Serbestî

Serbestî, II. Meşrutiyet'in ilan edilmesinin ardından yaşanan basın özgürlüğü patlamasının unsurlarından birisi olarak 16 Mart 1908 tarihinde yayın hayatına başlamıştır. Gazetenin imtiyaz sahibi olan isim Mevlanzâde Rıfat, başyazarı ise Hasan Fehmi Bey idi. *Serbestî*'nin öne çıkan en büyük özelliği, katıksız bir İTC muhalifi olması ve muhaliflerin bu gazetede bir araya geliyor olmasıdır. Ancak bu durum, yalnızca İTC'ye muhalefet edildiği anlamına gelmemelidir. Zira Sultan Abdülhamid ve onun devrinden bu yana takip edilen politikalara karşı da muhalefet etmektedir.²⁴⁶ Bu durumun yansıması, Bâb-ı Âlî Baskını'na yönelik olan tutumda da görülebilmektedir. Nitekim Bâb-ı Âlî Baskını'na yönelik en sert eleştirileri yapan isim Mevlanzâde Rıfat olmuştur. Ancak onun eleştirileri, İttihatçılara yönelik değil, sabık Sadrazam Kâmil Paşa'ya yöneliktir.

Serbestî'nin 24 Ocak tarihli *Hakk-ı İhtilal* makalesinde, Kâmil Paşa'nın düşürülmesi ile Sultan Abdülhamid'in tahttan indirilmesini eşdeğer tutmakta ve Kâmil Paşa'yı "çapulcu simsar" olarak görmekte, "pîr-i siyaset" diyerek küçümsemektedir.²⁴⁷ Haberin ilerleyen kısımlarında, İngiliz hükümeti ile arasının iyi olduğu bilinen Kâmil Paşa'ya "Ey Pîr-i Siyaset!.. Ey Simsâr-ı Vadi-i Nil!.. Aldığın emir bu mu idi? Dinin imanın böyle mi emretti? İslamiyeti İngiliz himaye edecekmiş nerede kaldı?..."²⁴⁸ demektedir.

"Yaşamak isteyen, yaşatıcı dimağlarla necâh, felah yolu arayan bir millet, bir millet-i islamiyye tahakküme, istibdâda, menfâ'atperest yarımıyamalak buyrukla, analarının atalarına, bendelerine mahkum olamaz. Olmaması lazım iken bu ucube-i mahlukat, 'mezardan bir ses'in hortlak bir cazibesıyla göründüler. Bu hârikulâde ahval o gün de bir müddet muvakkate için olsun, tezellül eden 'ta'akkul-ı millet' tahakküm edebildiler. Bu hükümet; evet, bir hokkabaz zana'atine benzedi. Ânî, muvakkat oldu. Zira yalana, riyaya tahammül edemeyen, tam islam olan, takiyy bulunan millet; evet hayatını, istihkar ederek simsarlara, vatan satıcılarına, tahammül edemedi. [Millet] Mevcudiyetini, namusunu gösterdi, tekrar dehşetle kahraman-ı hürriyet 'Enver'in kumandası altına girdi..."²⁴⁹

Bâb-ı Âlî Baskını'nın yaşanmasının ardında yatan sebebi, halkın bir kurtuluş çaresi aramasına bağlayan Mevlanzâde Rıfat, baskının merkezinde yer alan Enver Paşa ile ilgili olarak ise "kahramân-ı hürriyet "Enver"ın kumandası altına girmiştir" diyerek durumdan memnuniyetini dile getirmiştir. Mevlanzâde Rıfat gibi muhalifin bu sözlerinde ne kadar samimi olduğu tartışılabilir. Eğer sözlerinde samimiyse, bir Abdülhamid devri devlet adamı olan Kâmil Paşa'ya karşı duymuş olduğu husûmet, İTC'ye duyduğundan daha fazla olmalıdır.

Yazının devamında, Kâmil Paşa ve Sultan Abdülhamid dönemine dair oldukça ağır eleştiriler mevcuttur.

²⁴⁶ Yalvaç, 2019: 14-15.

²⁴⁷ "Hakk-ı İhtilal", *Serbestî*, 24 Ocak 1913.

²⁴⁸ "Hakk-ı İhtilal", *Serbestî*, 24 Ocak 1913.

²⁴⁹ "Hakk-ı İhtilal", *Serbestî*, 24 Ocak 1913; bkz:Uğur, 2019:73.

“...İşte bu hâlet-i ruhiye dün akşam temsil etdi. Osmanlıların, Osmanlılığın namusu, namus-ı millîsi kemâl-i şa’şa’a ile parladı. Milleti otuz üç sene öldürmüş, ‘fors major’den her nasılsa kurtulmuş çapulcu simsarlara itiraz-ı millet tekrar yağdırıldı. Bu memleketde bu makarr-ı hilafetde, namus-ı memleketi, namusu-ı millîyi düşünen dimağların hayatında bulundukları isbât edildi. Memleketimizin ve vatanımızın hayatından değil, memâtından menfa’at, husûsî, hasîs-i menfa’at bekleyenlerin, ve’l-hâsıl ‘haric-i ez memleket’ yaşayanların, Vadi-i Nil’e ta’abbüd edenlerin bu memlekete, bu vatana karşı gizledikleri ihanetleri, hayatları ‘ayân’ oldu. Sadr-ı müdîr-i millet olarak kabul edilemeyecekleri tezâhürâtı. Nihayet, verâ-yı perdeden aylarca dünün entrikalarına, çapullarına sedler çekildi. Millet, evet, mu’azzam olan millet-i Osmanîyemiz bunları da kovdu kendisi bizzat sadr-ı müdîr-i umûr oldu. Ağyarları, riyakarları sahnesinden def’ ve ihrac etdi. Ve’l-hâsıl hâricî düşmanların altını kırdı kendi, def’ etdi. Dört sene evvel, milletimizin ilân ettiği, şanla, şerefle Avrupa’ya alkışlatıldığı meşrûtiyetde bu gibi kahramanlıkla, bu gibi esasât ve namus ile meydana gelmiş idi...”²⁵⁰

Eleştirilerin Sultan Abdülhamid dönemine kadar gitmesinin sebebi muhtemeldir ki, meclisin tatil edilmesinin ardından kendi baskı yönetimini kurması ve bu yönetim sırasında devleti idare eden yöneticilerin, Muhtar Paşa ve Kâmil Paşa gibi, hâlâ yönetim erkini ellerinde bulundurmaları ve izledikleri politikalar olmalarıdır. Haber metnine göre bu kişiler yanlış politikalar takip etmişler ve milletin menfaatine çalışacak kişilerin ortaya çıkmasıyla, İngilizler ile yakın ilişkisi olan ve “Vadi-i Nil’e ta’abbüd eden” kişi olarak belirtilen Kâmil Paşa kovulmuş, millet doğrudan doğruya yönetimi ele geçirmiştir.

Aynı metnin devam eden kısmında ise Mevlanzâde Rıfat’ın kendi pişmanlıklarından ve bahsi geçen yöneticilere güvenmekle hata ettiğinden bahsetmektedir.

“...Ah Gençliğim! O Salhurdelere! O pîr-i siyasetlerin mâhiyetine akıl erdiremedi. Bunları cidden müdebbir akıllı zan etdi, i’tiyâd-ı kadîmlerini hesap etmedi. Mahdumlarının zevkleri için, kumar paraları için, her rezaleti irtikâba müheyyâ olacaklarını kıyas edemedi. Osmanlılığımızın adâbından olarak – ihtiyarlara hürmet, bunlara da layık gördük. Adam zan ederek re’is-i hükûmete tekrar is’âd etdik. Fakat bunlar i’tiyâdı unutamadılar. Hiç de utanmadılar, usul-ı kadime ittibâ’ile tekrar ‘yağmaya’ koyuldular, yanlarına tekrar birçok ‘bende’ muhafızları da doluşturdular. Bu halden zâhiran iştikâ edenlere ve’l-hâsıl, hakikati görüb menfa’at yolunda feryad edenlere birer ‘lokma-yı me’muriyet’ bahş ederek iskât etdiler. Müstağnî bulunanlara yalnız vatanî; selamet-i vatani düşünenlere dahi şiddet ve kahr-ı isti’mâl etdiler. Gurur ve cürret ile sadr-ı idarede istikrar etmek istediler. Haneler basıldı, insanlar, evet, tam ma’nasıyla vatanperver insalar tevkif edildi.” Azab, mahrumiyetlere ilkâ edildi. Bu tecavüzlerin bu tahakkümlerin önünde methûr, müteheyyîr karan milleti nihayet, evet, ‘ahmak’ da telakkî etdikleri cansız batmış sandıkları bu kodamanların cılız mahdumları ‘iflas-ı millî’yi dahi alenen i’lan edecek derecede küstahlık gösterdiler. ‘ikdâm’ ile, o bekaya-yı istibdâd ile o milleti iğfâl eden ve varakpâre ile Avrupa ricalini istediler, idare-i hükûmet-i islâmiyemiz bunların ellerine, himayesine tevdi’i tavsiye etdiler. Ve’l-hâsıl koca bir hilafeti, koca bir imparatorluğu ‘Fas Sultanlığı menzilesine indirmek istediler, bütün azimlerini bu hususa sarf etdiler...”²⁵¹

²⁵⁰ “Hakk-ı İhtilal”, *Serbestî*, 24 Ocak 1913.

²⁵¹ “Hakk-ı İhtilal”, *Serbestî*, 24 Ocak 1913.

Mevlânâ Rıfat, sert sözlerine metnin devamında da devam ettiği görülmektedir. Bu kişilere yeniden görev verilmesinin hata olduğunu, devrin değiştiğini ve bu kişilerin yeniden göreve gelmeleriyle kendilerine “bendelerden” bir ordu oluşturduklarını belirtmektedir. Bunun üzerine vatanperverlere çok sıkıntı çektirildiğini ve ülkenin aciz bir konumda bulunarak Fas Sultanlığı gibi muamele görebileceğini yazmıştır.

Bahsi geçen makalenin son bölümünde ise hükümetin vatanperverleri boğmak istediği sırada Trablusgarp Kahramanı Enver Bey’in ortaya çıktığını ve “Yeter! Bu Zillate, Bu Hakarete” sözlerini sarf ettiğini ve simsar olarak bahsedilen sabık hükümetin indirildiğinden bahsetmektedir.²⁵² Görüldüğü üzere “Hakk-ı İhtilal”de Bâb-ı Âlî Baskını’nın nasıl yaşandığına dair bir malumat mevcut değildir. Bâb-ı Âlî Baskını’na dair bilgilere, aynı tarihli nüshâda yer alan *Havâdis* manşetinin altındaki başlıklı haberlerde erişilebilmektedir. Örneğin Bâb-ı Âlî Baskını’nın yaşanmasının ardında yatan sebep olarak, İstihbarattan alınan bir bilgi olduğu belirtilerek, Kâmil Paşa Kabinesi’nin Edirne ve Cezâir-i Bahr-i Sefîd’i düşmana terk etme kararı alması ve bu kararı uygulayabilmek adına Kânun-ı Esâsî’ye aykırı olarak bir Meşveret toplamalarının neden olduğundan bahsetmektedir.²⁵³

“Havadis” üstbaşlığının altında yer alan “İhtilalin Neticesi” başlıklı haberde ise halkın galeyana gelmesi neticesinde Bâb-ı Âlî Baskını’nın meydana geldiği belirtilmektedir:

“Kâmil Paşa Kabinesi’nin menâfi’-i milliye-i Osmanîyeye mugayir olarak ta’kib eylediği siyaset-i sakîmenin efkâr-ı umumiyye-i osmanîde tevliid eylediği galeyanın neticesi olarak bugün ba’de’z-zevâl saat üç raddelerinde Bâb-ı Âlî’ye vürûd eden bir cemm-i gâfirin tezahürat-ı cûşâ cûş-ı vatanperânesi ile Kâmil Paşa Kabinesi istifa-yı acilini atebe-i şahaneye mecbûr-ı takdim oldu. Mesned-i celil-i sadaretin Mahmud Şevket Paşa’ya ve Başkumandalık Vekaletini inzimâmıyla Harbiye Nezareti’nin Erkân-ı Harbiye Re’isi İzzet Paşa’ya tevcih buyurulduğu haber edilmiştir. Bu tevcihâtın Sadaret Kapısı önünde ictimâ’ eden kitle-i azîme-i osmânîyeye tebliğ edilmekle teski-i heyecana hidmet edildi. Tebdil-i sadaret İkinci Mabeynci vasıtasıyla Bâb-ı Âlî’ye tebliğ edildi. İşbu tebdilâtın netâ’icinden olarak İstanbul Muhafızlığı’nın ve Polis Müdîriyeti’nin tebdil edileceği müstahberât-ı ahiremizin cümlesindendir.”²⁵⁴

Görüldüğü üzere olayların yaşanmasının ardında yatan sebep her iki yazıda da halkın sabrının taşması ve bir kurtuluş çaresi aramasına bağlamaktadır. Bu düşüncenin ardında yatan sebep, bahsedildiği üzere Bâb-ı Âlî Baskını’nın gerçek niteliğine ve nasıl gerçekleştiğine dair bilgilerin bulunmamasından ileri gelmektedir. Nihayetinde Mevlânâ Rıfat’ın durumdan rahatsız olmadığı ve hatta memnun olduğu gözlemlenebilmektedir. Bu durum Nazım Paşa’nın vurulmasına yönelik tutuma da yansımış görünmektedir. Zira 25 Ocak 1913 tarihli nüshâda yer alan *Havadis* başlıklı haberde, Nazım Paşa’nın vurulmasından “...nümâyîş esnasında

²⁵² “Hakk-ı İhtilal”, *Serbestî*, 24 Ocak 1913; bkz: Uğur, 2019:73.

²⁵³ “Havadis”, *Serbestî*, 24 Ocak 1913; bkz: Uğur, 2019:75.

²⁵⁴ “Havadis”, *Serbestî*, 24 Ocak 1913; bkz: Uğur, 2019:75-76.

yaklaşık neticesi olarak silah patlamış ve bundan ehemmiyetsiz bazı vukû'ât zahire gelmiştir..."²⁵⁵ sözleriyle ehemmiyetsiz bir olaymış gibi bahsedildiği görülmektedir.

25 Ocak 1913 tarihli nüshâda yer alan "Hayat ve Hakk-ı Hayat" isimli imzasız yazıda, milletlerin yaşamak istemelerinden ve hükümetin geçmişteki politikaları yüzünden bu durumun zarar gördüğünü belirterek ciddi şekilde eleştirmektedir:

"...Milletlerin edvâr-ı tarihiyyeleri şöyle bir gözden geçirilsin o edvârın seyr-i nazar-ı dikkatle ta'kib olunsun bir de hayatı ictimâ'-i beşeriyetin bir mütâla'ası yapılmak istenilsin görülecek ve kat'iyen anlaşılabilecektir ki ne zaman kitle-i umumiye-i milleti teşkil eden efrâd kendi uzuvîyet-i ictima'larında hükm-fermâ olan kuvve-i hayatiyesini izhârdan acz göstermişler kabinelerini ga'ib etmişlerdir..."²⁵⁶

Yazının bu kısmında görülmektedir ki Kâmil Paşa'nın iktidarını kaybetmesi, tarihin doğal süreci içerisinde gelişen bir hadise olarak görülmektedir. Nitekim yazının devam eden kısımlarında, Kâmil Paşa Kabinesi'nin düşmanla anlaşarak ülkenin bölüşülmesine yol açmasına ciddi bir eleştiri vardır:

"...İnsâf olsun. Rumeli'deki Müslümanlar canavarlar tarafından parçalanırken vatan alçak düşman çizmeleri altında ezilib yıkılırken payitaht kapısından top sedâları işitilirken hükümet-i osmâniyenin i'dâm-ı kat'îsini kararlaştırmak üzere (Şûrâ-yı denî)! İctima' halinde iken "Vadi-i Nil'den seyrân ile nasıl bir eser-i hayat gösterdik? Ne yaptık? Avrupa'ya ne muğber oluyoruz. Bu hukuksuz işbirârlarımızın sebebi nedir bir dürlü anlaşılamıyor. Üç aydır devam eden felaket-i vataniyye karşısında aldığımız en miskin, en hayin vaz'îyyete bihakkın âğah olan Avrupa, hakkımızda ne gibi siyaset ittihaz edecekti?..."²⁵⁷

Metnin bu bölümünde, hükümetin gerçekleştirmiş olduğu Meşveret'ten kötü şekilde bahsedilmekte, Kâmil Paşa ise yine "Vadi-i Nil"e hizmet etmekle itham edilmektedir. Ayrıca Avrupa'nın Osmanlı'ya yönelik politikasının belirsizliğinden söz edildiği de görülmektedir. Bu kısımdan itibaren ise "...berekat versin ki bu hususdaki adem-i muvaffakiyetimiz ve dünkü galeyân-ı millî ile pek güzel anlaşıldı. Artık millet silkindi ve üzerindeki kâbusu attı ve nihayet elinizden kurtuldu..."²⁵⁸ sözleriyle, Bâb-ı Âlî Baskını'na gönderme yapılmakta ve yine yaşanan hadise için galeyân-ı millî ifadesi kullanılmaktadır. Mevlanzâde'nin bu tutumu, *Serbestî*'nin daha sonraki tarihli nüshâlarında da devam etmektedir.

Bu tutumun devam ettiğini göstermesi bakımından, 26 Ocak 1913 tarihli "Tehlikeli Ma'nâlar, İ'tidal ve Sekînet" başlıklı yazıda, Muhtar Paşa ile Kâmil Paşa'nın iktidarda olduğu yedi-sekiz aylık dönemi büyük bir felaket devri olarak nitelemekte ve Kâmil Paşa'yı muhteris bir isim olarak tanımlamaktadır.²⁵⁹ Yazının devam eden kısımlarında:

²⁵⁵ "Havadis", *Serbestî*, 24 Ocak 1913.

²⁵⁶ "Hayat ve Hakk-ı Hayat", *Serbestî*, 25 Ocak 1913.

²⁵⁷ "Hayat ve Hakk-ı Hayat", *Serbestî*, 25 Ocak 1913.

²⁵⁸ "Hayat ve Hakk-ı Hayat", *Serbestî*, 25 Ocak 1913.

²⁵⁹ "Tehlikeli Ma'nâlar, İ'tidal ve Sekînet", *Serbestî*, 26 Ocak 1913; bkz: Uğur, 2019:80

“...Kamil Paşa Kabinesi’nin milletin her gün fedâkarlıklara amâde iken aczini i’lan etmesi gibi siyaset-i sakîmesi üzerine Londra’da akd ettiği müzâkerât-ı sulhiyyenin gösterdiği safahât-ı meş’ume neticesinde Edirne’nin teslimini Osmanlılığın hükm-ı i’damını kendi ile hazırlamış olması şüphesiz artık tahmîl için tedbir bırakmamıştı. Düvel-i Muazzama’nın ahiren i’tâ ettiği noktasına karşı usûl-i meşrûtiyete külliyyen menâfî olarak bundan dört beş gün evvel kendi fikir ve ictihâdını tervic-i emel-i vatan-ı şeknânesiyle Dolmabahçe Sarayı’nda toplatdırılan birkaç adem ile akd ettiği meclis-i gayr-i meşrû’da Düvel-i Muazzama’nın tebligatını ve sonra da sebât-ı hâlisânesine (!) ve her dürlü hareket-i âtiyyeye arz-ı inkiyâd etmek gibi kararını tazmin eden beyanname-i resmî ki, işte o dakikada idi ki vatanla alakadar olan vatan için kalbi çarpan parçalanmış kitle-i hamîyyet cûş-hurûşa gelmiş ve livâ-yı hamîyyetini Bâb-ı Âlî’nin göbek taşına rûkn etmesine sebep olmuştur...”²⁶⁰

Yazının bu bölümünde, Kâmil Paşa’nın teslimiyetçi tavrı ve gayr-i meşru bir Meşveret toplaması neticesinde başka bir çare kalmadığından bahsedilmektedir. Nitekim en sonunda da sabrı taştan halkın, Bâb-ı Âlî’nin önünde toplanmış olduğu belirtilmektedir. Yazının ilerleyen kısımlarında da şu sözlerle Kâmil Paşa’nın devrilip İTC’nin iktidara gelmesini şu sözlerle yorumlamıştır:

“...Kamil Paşa böyle mahûf ve korkunc manaların felakete uğramaksızın atlatıldığını bütün millet-i Osmaniye ve İslamiyeye ilan ve iş’aya adeta tehâlik göstermiş, artık şu tezahürât-ı sefîleye karşı Osmanlı memleketinde bir devre-i sükûn ve meşrutiyyet ikâmesi uğrunda binlerce fedâkar vatanperverleri fedâ eden, bütüm efkâr ve cihana veleh ve hayret bahş eden İttihad ve Terakki Cemiyet-i muhteremesinin pek acı ve kâbil-i hazm ve sükun olamayacak derecede urûk-ı hamîyyetine su-i tesir eden redâ’et ve felakete karşı da hâlâ ihtiyar etmesi efkâr-ı dûr-bînan nezdinde kıl ü kâl-i mucib olmaya ve adeta hamîyetsizlikle ithama kadar varmaya baş gösteren tezahürât-ı millî İttihâd ve Terakkiyi tevkîfât-ı sübhaniye ve imdâd-ı ruhaniyet-i peygamberiye istinaden bu sefil siyaseti parçalamaya sûret-i kat’iyede mecbur ettiğini hissetmesi üzerine Osmanlı İmparatorluğunun geçirmekde olduğu şu devr-i elîmin elvah-ı fecayi’i bütün millete irâe eyleyeceği meşum dakikada bir saika-i berkiye gibi Bâb-ı Âlî’nin kapusu içine dâhil olmuş, o an-ı felaket içinde Osmanlı milletin ferman-ı hükm-ı idamı imza edilmeden derhal Avusturyalılar’dan alınmış parçalanmış olduğunu bütün inzâr-ı müşfikân-ı hamîyete ilan etmek sûretiyle ifâzâ-i vatanperverânesine nâ’iyyeti ve Bâb-ı Âlî’nin göbek taşında bir zafer-i iklîl-i rekz ettiğini ifhâm etmiştir.”²⁶¹

Bahsi geçen metnin bu bölümünde Kâmil Paşa’nın politikalarının Osmanlı Devleti’nin parçalanmasına yol açtığını ve İttihatçıların bir dakika düşünmeden Bâb-ı Âlî’den içeri girildiğini ve bunu bir zafer gibi Bâb-ı Âlî’nin göbek taşına diktiklerini belirtmektedir.

Serbestî ve Mevlanzâde Rıfat’ın Bâb-ı Âlî Baskını’na yönelik tavrını özetlemek gerekir ise eğer, normalde katı bir İttihatçı karşıtı olan Mevlanzâde Rıfat, aynı zamanda katı bir Abdülhamid ve Abdülhamid dönemi devlet adamları ile politikalarına da karşı muhalefet ettiğinden, zor bir dönemde darbe yoluyla iktidarı ele geçiren İttihatçıların bu girişimine karşı çıkmamış, tarafsız bir yaklaşım sergilemiştir. Ancak bu durum, Mevlanzâde’nin tamamıyla

²⁶⁰ “Tehlikeli Ma’nalar, İ’tidal ve Sekînet”, *Serbestî*, 26 Ocak 1913.

²⁶¹ “Tehlikeli Ma’nalar, İ’tidal ve Sekînet”, *Serbestî*, 26 Ocak 1913. Bkz: Uğur, 2019:80-81.

İttihatçılara yaklaştığı anlamına gelmemekte ve yanlış politikalar takip ettikleri takdirde kendilerini eleştireceğini belirtmekten de geri durmamıştır. Bu durumu, Mevlanzâde'nin dönemin şartları ve uygulanması muhtemel politikaları da göz önüne bulundurduğunu ve İTC'nin iktidara gelmesinin bir ehven-i şer olarak gördüğü çıkarımını yapmak mümkündür.

2.1.6. Tasvîr-i Efkâr/Tefsîr-i Efkâr

Tasvîr-i Efkâr, Şinasi ile Agah Efendi'nin Tercümân-ı Ahval'den ayrılmasının ardından kurduğu ve 27 Haziran 1862 tarihinde yayımlamaya başladığı, Türk basın tarihinin eski ve uzun soluklu gazetelerinden birisidir. Gazetenin ilk dönemlerinde Namık Kemal ve Recaizâde Ekrem gibi isimler de yazarlık yapmışlardır. Şinasi'nin ardından, 1867 yılından itibaren gazetenin yönetimini Namık Kemal üstlenmiştir. Ancak Namık Kemal'in yurtdışına gitmesi neticesinde yönetimi Recaizâde Ekrem ve Kayazâde Reşad'a kalan gazete kısa bir süre sonra, 1867 yılında kapanmıştır.²⁶²

Tasvîr-i Efkâr'ın basın hayatına dönmesi ise 1909 yılında Ebuzziya Tevfik ile oğullarının, gazetenin imtiyaz haklarını Şinasi'nin varislerinden satın almasıyla olur. Ebuzziya Tevfik tarafından *Yeni Tasvîr-i Efkâr* adıyla çıkartılan gazete, 31 Mart Hadisesi'nin ardından sık sık kapatılmış ve farklı isimlerle (*Tasvîr-i Efkâr*, *Hak*, *İntihâb-ı Efkâr*, *Tefsîr-i Efkâr*) yayım hayatına devam etmiştir. Ebuzziya Tevfik'in 27 Ocak 1913'teki vefatının ardından oğulları gazeteyi çıkartmaya devam etmiştir.²⁶³ Gazetenin sık sık kapatılıp farklı isimlerle yayımlanıyor olması sebebiyle de metin içerisinde zaman zaman *Tasvîr-i Efkâr*, zaman zaman da *Tefsîr-i Efkâr* adı kullanılmıştır.

Tefsîr-i Efkâr'da Bâb-ı Âlî Baskını'na dair yer alan ilk haber, baskının ertesi gününe, yani 24 Ocak 1913 tarihli nüshâda yer almaktadır. *İ'tizar* başlıklı yazıda, eski hükümete dair bir eleştiri yer almaktadır.

“Hükümet-i sabıka gazetemizi ta'til ve bununla iktifâ etmeyerek matba'a ve idarehanemizi sedd ü bend eylemiş idi. Matba'a-yı Ebu'l-ziyâ ise, sahibinin istiklal-i efkarı itibariyle devr-i sabıkda dahi aynıyla bu günkü gibi zorba-yı sed ve tatile uğramış olduğu cihetle şimdi dûçar olduğumuz mu'âmele-i müstebidânenen dolayı şahsî-i zarbdan ziyade kâr'ilerimizi bir tarafın amâl ve maksadını dinlemeye mecbur bıraktığımızdan dolayı müte'essir olmakda idik. Hâdis-i icra bize tefsir-i efkârı neşr eylemek iken ve müsâ'adesini verdi. Fakat gerek matba'amızın mesdûdiyeti dolayısıyla muharrir ve müretteblerimizin öteye beriye dağılmış bulunması, gerek tahrîr müdîrimizin vakı'adan geç vakit haberdar olabilmesi hasebiyle işe pek geç başlamış ve bu sebeb ile gazetemizin kâr'în-i muhteremesine mükemmeliyet-i mu'tâdesi ile takdimi esbâb-ı istikmâl edilememiştir. Bu adem-i mükemmeliyetin

²⁶² Hayta, 1990: 15-18; Topuz, 2003:22.

²⁶³ Yazıcı, 2011:139.

yalnız bu nüshamızda munhasır kalacak kar'ilerimiz elbette tasdik edecek ve bizi ma'zûr göreceklendir.”²⁶⁴

Görüldüğü üzere *Tefsir-i Efkâr*'da yer alan bu metinde, gazete yönetimi okurlarından özür dilemekte ve gazetelerinin kapalı olması sebebiyle hazırlık yapmadıklarını, eski hükümet tarafından mağdur edildiklerini belirtmekte ve okurlarından özür dilemektedir. Bahsedilen haber metni, gazetenin Bâb-ı Âlî Baskını ve hükümetin düşmesine dair olan tutumuna dair bir ipucu vermektedir. Bâb-ı Âlî Baskını'na dair doğrudan düşünceler ise aynı tarihli nüshâda yer alan, *Siyaset* üstbaşlığı altındaki *Müdafa'a-i Millî* başlığı altında görülebilmektedir;

“Altı asır evvel seksen kişilik bir sal Rumeli kıt'asına geçen ve galebeden galebeye atılarak heman bir asırlık bir müddet zarfında Tuna serhadlerini komşu kapusu haline getirecek kadar benimsemiş olan Osmanlıların Avrupa'ya duhûl ve istilalarında kendilerine payidâr-ı muvaffak ve galib vaz'ıyyeti ile hala hafıza-i enâmda en muhterem ve âlî bir mevki'-i mübeccel işgal eylemekte bulunan gazi ve kahraman Süleyman Paşa'nın - âşık-ı hamîyyetkârı Namık Kemal ile beraber- mezar-ı muazzez ve mukaddesleri bugün Bolayır'da garib ve nizâr dururken, bir tarafda da –Osmanlılığın mebâdîsindeki gibi dört yüz hâne halk değil, hatta dört milyon nüfus değil- belki yirmi beş, otuz milyon insan var iken, birkaç milyon nüfusluk üç buçuk Balkan Hükümeti'nin savlet-i rezilânesi önünde – ma'nâ-yı mevcudiyetimizden Avrupa'yı bile şüpheye düşürecek sûretde- lakayd kalarak hakikaten acınacak ve ağlanacak halde düşmüş idik. Düşman, Rumeli kıt'asının her mu'azzez parçasını mülevves çizmeleri ile çiğneyerek Çatalca pişgâhına kadar gelmiş ve orada nihayet azm ve idaregahına sahip olan Osmanlılığın mukâvemeti karşısında kırılıp dönmüş olduktan sonra, bilinmez nasıl bir gaflet veya hıyanet ile târih-i insaniyetde misli görülemeyen bir mütareke ile muhâsemâta güyâ fâsıla verilerek müsâliha müzâkerâtına girişilmiş idi. Fakat perşenbenin ne olacağı çarşamba gelişinden belli olur, tabirine muvafak olarak hey'et-i hükümet herçebâ'de'l-abâd sulh tarikini ihtiyâr etmiş ve nihayet şerâ'it-i hamîyyet ile hiç kabul-i te'lif olunamayan hissiyât ve nazariyât-ı ecnebiyeye tebe'an bazı tedâbir-i garibeye bile teşebbüs eylemiş idi. Bâb-ı Âlî, hayat ve mematımız ile alakadar olan şu muharebede milletin kabiliyet-i cengavarânesini hiç kâle almamak tarikini ihtiyâr etmiş ve bunu bi'l-hassa mütareke ile müsâlaha meselesinde göstermiştir. Denilebilir ki hükümet, akıl ve mantığa sığmayan mütarekeden sonra müzâkerât-ı sulhiyenin o mu'avvec yolları takib etmesine karşı bi'l-iltizam bir vaz' lakaydâne almış ve âdet'a Balkan hükümetleri murahasalarının ma'hûd ultimatomlarından sonra, Düvel-i Muazzamaca da bir müşterek nota tebliğ olunmasına intizâr eylemiştir. Hükümetin sükun-ı iltizâmiyesi önünde Düvel-i Muazzamaca da tertib ve irsal olunan müşterek notanın nazar-ı milletden hâ'iz-i ehemmiyet ve makbuliyet bir şekil ve kıyafet ile geçirilebilmesi için garib bir tarz-ı hükümete teşebbüs olundu: hükümetin taleb ve da'veti ile Şûrâ-yı Devlet A'zâsından ve ba'zı rü'esâ-ı me'mûrinden mürekkebe bir meclis toplanarak, buna (meclis-i millî) ünvanı verilmiş ve Edirne ile Adalar'ın hâkimiyet-i osmânîden çıkmasına güyâ bu meclisten cebren alınan karar ile birinin meşrû'iyet verilmek istenilmiş idi...”²⁶⁵

²⁶⁴ “İ'tizâr”, *Tefsir-i Efkâr*, 24 Ocak 1913; bkz: Uğur, 2019:94.

²⁶⁵ “Müdafa'a-i Millî”, *Tefsir-i Efkâr*, 24 Ocak 1913.

Tefsir-i Efkâr'ın yaşanan hadiselerden, Osmanlıların kırk kayık vasıtasıyla Balkanlara çıkmasından anlatmaya başladığı ve Süleyman Paşa ile gazetenin eski yazarı, imtiyaz sahibi ve Jön Türklerin önde gelen isimlerinden olan Namık Kemal'in mezarlarının bulunduğu Bolayır'ın düşman çizimleri altında çiğnenmesinden duyduğu rahatsızlığı dile getirerek durumu anlatmaya başladığı görülebilmektedir. Ardından ise savaşın ağır bir mağlubiyetle sonuçlanması neticesinde akla hayale sığmayacak bir mütareke imza edildiğinden ve Düvel-i Muazzama'nın müşterek bir nota verdiğini ancak hükümetin bu notayı doğrudan kabul etmek istememesi ve Edirne ile Adalar'ın Osmanlı hâkimiyetinden çıkmasının meşrûiyet vermek istemesi neticesinde bir Meşveret topladığını belirtmektedir. Bâb-ı Âlî Baskını'nı da bunun bir sonucu olarak halkın galeyana gelmesi ve Kâmil Paşa Hükümetini istifaya zorlaması olarak yorumlamaktadır. Yeni hükümeti ise milletin haysiyetini kurtaracak, kurtaramıyorsa da bu uğurda can verecek bir hükümet olarak görmektedir.²⁶⁶

Siyaset başlığının devamında, *Heyet-i Hükümetin Tebdili* alt başlığının altında, Bâb-ı Âlî Baskını'nı sıradan halkın galeyanı olarak görmekte olduklarını açıklamışlar ve yaşanan hadiseyi Kâmil Paşa'nın yanlış politikalarının bir neticesi olarak, şu sözlerle değerlendirmiştir;

“Gazi Muhtar Paşa Kabinesinden istihâle eden Kâmil Paşa Kabinesi, bütün devre-i hükümetinde sakîm ve müşevveş bir siyaset ta'kib ederek bi'l-hassa son zamanlarında Edirne'yi ve Cezâyir-i Bahr-i Sefid'i bile terk edecek bir meslek-i acz ta'kibine koyulub şu hatt-ı hareketi nazar-ı milletde de makbul gösterebilmek için *Meclis-i Millî* [Meşveret] ünvanı verilen bir hey'et cem' ederek meslek-i muzır-ı siyasîsini gûya orada da tasdik ettirmiş gibi görünmek tarîkini ihtiyâr eylemiş olmasıyla nihayet sabır ve tahammülü tükenen millet, cûş ve hurûşa uğramış bir hey'et halinde Bâb-ı Âlî'ye gelmiş ve şu galeyân-ı millî karşısında Kâmil Paşa Kabinesi istifâsını vermesiyle hey'et-i cedîde-i vükelânın teşkiline bâ-irâde-i seniyye-i hazret-i hilâfetpenâhî-i harbiyeye nâzır-ı sâbıkı Mahmud Şevket Paşa Hazretleri me'mûr edilmiştir...”²⁶⁷

Görüldüğü üzere Kâmil Paşa'nın yanlış politikalar takip ettiği ve bu politikaların neticesinde yaşanan hadiselerin sorumluluğunu paylaşmak adına bir meclis toptamasından “aciz bir yol” olarak bahsedilmekte ve olayları beceriksizliğine yormaktadır. Öte yandan olayların yaşanmasını da İTC'nin bir planı olarak değil, halkın galeyanı olarak yorumlamaktadır.

Haberin devam eden kısımlarında, Mahmud Şevket Paşa'nın gelişi ve gelişinin ardından hava muhalefetine rağmen halkın kendisini büyük bir coşku ve kalabalık ile

²⁶⁶ “Müdafa'a-i Millî”, *Tefsir-i Efkâr*, 24 Ocak 1913.

²⁶⁷ “Müdafa'a-i Millî”, *Tefsir-i Efkâr*, 24 Ocak 1913.

karşıladığı aktarılmaktadır. Geçen bölümde de bahsi geçen, hatt-ı hümayunun okunması durumundan burada da bahsedilmiştir.²⁶⁸

“...Efrâd-ı millet Bâb-ı Âlî’ye geldiği sırada vatanın istihsâl-i hürriyet ve saadetine vakf-ı hayat eylemiş evlâd-ı sâdikasından mücâhid-i muhterem Enver Beyefendi de bi’t-tesâdüf orada bulunmuş ve karşısındaki galeyân-ı millîden pek ziyade mütehasis olarak Bâb-ı Âlî’ye dâhil olmuştur.

Kâmil Paşa Kabinesi bu feverân-ı millî önünde mecbur-ı istifa olması üzerine Enver Beyefendi derhal mabeyn-i hümayun’a azîmet etmiş ve oradan Başmabeynci Halid Hurşid Bey ile avdet eylemiştir. Bâb-ı Âlî’de bir müddet meks ve arâm etdikden sonra Enver Beyefendi tekrar mabeyn-i hümayûna azîmet etmiş ve bu def’a da Başkatib Ali Fuad Bey ile avdet eylemiştir...”²⁶⁹

Yazının bu kısmında da görüldüğü üzere, Talat Paşa’nın yabancı basına vermiş olduğu mülakattaki gibi burada da Enver Bey’in tesadüfen buradan geçtiği ve olayın heyecanıyla şevke gelerek Bâb-ı Âlî’ye girdiği söylenmektedir. Kâmil Paşa ise halkın galeyana gelmesi ile istifa etti denmektedir. Bu olayların böyle olmadığı, daha öncesinde de açıklandığı üzere, bilinmektedir. Ancak dönemin şartları gereği ve olayın sıcaklığı ile doğru bilgi edinilemediğinden dolayı haberin bu şekilde yazılmış olması doğaldır. Nihayetinde, bilindiği ve kanıtlarla sabit olduğu üzere Bâb-ı Âlî Baskını tamamen planlı bir girişimdir.

Aynı tarihli nüshada yer alan “Bazı Vakâya” başlıklı haberde, Nazım Paşa’nın vurulması hadisesi şu şekilde aktarıldığı görülmektedir.

“...Bu cümleden olarak sadaret yaverlerinden Nafiz Bey isminde bir zâbit gelenler üzerine revolverle ateş etmeye başlamış, hatta çıkan mermilerden dört beş tanesi zâbitlerden müsta’fî Mustafa Necib Bey’e isabetle bîruh olarak yere sermiştir.

Bu meyânda sadaret dâ’iresinden dışarı çıkan Harbiye Nâzırı Nazım Paşa da mae’t-teessüf o aralık atılmakda olan kurşunlardan birinin isabeti ile irtihâl-i dâr-ı bekâ eylemiştir.”²⁷⁰

25 Ocak 1913 tarihinde yayımlanan nüshâda Ahmet Agayef [Ağaoğlu] imzasıyla yayımlanan yazıda, “Beş aydan beri zavallı milletin üzerine çökmüş olan o kâbus-ı menhus, milletin bir darbe-i teyakkuzânesi ile bertaraf edildi!”²⁷¹denmektedir. Burada oldukça sert bir dille bahsedilen kişi Kâmil Paşa’dan başkası değildir. Bâb-ı Âlî Baskını’nı milletin yaptığı vurgusu, bu yazının devamında da mevcuttur.

“...Millet artık gözünü açtı. Fakat şu beş aylık devr-i kâbus ne müdhîş bir rüya idi! İnsan gözlerini yumup da şu müddet-i kalile içinde cereyan etmiş olan hâdisâtı hayalinden geçirdiği halde bile anların hasıl olduğuna inanmak bile istemiyor. Arnavudluk iğtişası ile başlayan bir silsile-i cinâyât nihayet düvel-i sittenin notası ile bitiyor!...”²⁷²

Ağaoğlu, hadiselerin başlangıcını Trablusgarp’tan değil, Arnavutluk hadisesi olarak kabul etmektedir. Muhtemeldir ki bahsettiği Arnavutluk hadisesi Trablusgarp Savaşı sırasında

²⁶⁸ “Heyet-i Hükümetin Tebdili”, *Tefsîr-i Efkâr*, 24 Ocak 1913.

²⁶⁹ “Heyet-i Hükümetin Tebdili”, *Tefsîr-i Efkâr*, 24 Ocak 1913.

²⁷⁰ “Bazı Vakâya”, *Tefsîr-i Efkâr*, 24 Ocak 1913.

²⁷¹ “Ya Şeref Ya Ölüm”, *Tefsîr-i Efkâr*, 25 Ocak 1913; bkz: Uğur, 2019: 111.

²⁷² “Ya Şeref Ya Ölüm”, *Tefsîr-i Efkâr*, 24 Ocak 1913; bkz: Uğur, 2019: 111.

başlayan değil, daha öncesindeki isyan hareketidir. Yazının devam eden kısımlarında ise Balkan Harbi sürecinde yaşananlardan, Londra Konferansı sırasında yaşananlardan bahsetmekte ve şan ve şerefi kurtararak İslam alemine örnek olmaktan söz etmektedir ve yazısını “Şiârımız ya şeref, ya ölümdür” sözleriyle noktalamaktadır.²⁷³

27 Ocak 1913 tarihli nüshâda, Bâb-ı Âlî Baskını’nın İtalya’daki etkilerine yönelik bilgiler mevcuttur. Haberlere göre son yaşanan hadiseler İtalya’da takdirle karşılanmış, Avrupa’da kamuoyu Osmanlı lehine dönmüştür. Bir sonraki haberde de Almanya’nın tutumu belirtilerek Jön Türklerin aciz bir hükümeti devirdiğinden ve genç bir hükümetin kurulduğundan bahsedilmektedir.²⁷⁴ Bu hususta katılması güç olan nokta, Avrupa’da kamuoyunun Osmanlı lehine döndüğü bilgisidir. Halihazırda savaşın ve müzakerelerin uzamasına sebep olmakla suçlanan Osmanlı, savaşı bir süre daha uzatmış iken Avrupa kamuoyunun tamamen Osmanlı lehine döndüğünü düşünmek güçtür. Bu dönemden itibaren Bâb-ı Âlî Baskını hususundaki haberler de azalmaya başlamıştır.

Tasvîr-i Efkâr/Tefsîr-i Efkâr’ın Bâb-ı Âlî Baskını’na yönelik tutumunu kısaca özetlemek gerekir ise, İttihatçıların ve diğer gazetelerin tutumundan farklı değildir. İktidara yeni gelmiş olan İTC hükümetine, özellikle de savaş döneminde, destek çıkılması gerektiğini belirtmiş ve Kâmil Paşa’ya karşı çok sert bir tutum takınmıştır.

2.1.7. Tercüman-ı Hakikat

Türk basın tarihinin en uzun soluklu gazetelerinden olan *Tercüman-ı Hakikat*, “yazı makinesi” olarak da bilinen Ahmed Midhat Efendi tarafından çıkartılmıştır. *Tercüman-ı Hakikat*’in ilk sayısı, 27 Haziran 1878 tarihinden 12 Ocak 1924 tarihine kadar kesintisiz olarak çıkmıştır. 1908 yılına kadar tarafsız bir politika takip etmekte ve kültürel yazıların ağırlıkta olduğu *Tercüman-ı Hakikat*, II. Meşrutiyet’in ilanından 28 Aralık 1912 tarihindeki ölümüne değin İttihatçı karşıtı bir politika izlemiştir. Daha sonraki dönemde ise Ahmet Ağaoğlu’nun idaresi altında İttihatçılara daha yakın bir çizgi takip edilmeye başlanmıştır. *Tercüman-ı Hakikat*’in yazarları arasında Almet Refik [Altınay], İbnülemin Mahmud Kemal, İsmail Safa, İbrahim Hakkı [Konyalı], Mehmed Celaleddin [Çauşevic], Midhat Bahârî, Müstecâbizâde İsmet Bey, Nâbizâde Nazım gibi isimler bulunmaktadır.²⁷⁵

Bâb-ı Âlî Baskını’nın ertesi günü yayımlanan nüshâda yer alan “Hakkı-ı İhtilal” başlıklı haberde, Bâb-ı Âlî Baskını ve Büyük Devletler’in notasını kabul etmek üzere olan hükümetin istifa etmesi coşkuyla karşılanmıştır. Yazıda, notanın kabul edilmesini, devletin

²⁷³ “Ya Şeref Ya Ölüm”, *Tefsîr-i Efkâr*, 24 Ocak 1913; bkz: Uğur, 2019: 111.

²⁷⁴ “Tezâhürât-ı Millîyenin İtalya’daki Tesirâtı”, *Tefsîr-i Efkâr*, 25 Ocak 1913; Bkz:Uğur, 2019: 111;

²⁷⁵ Tekin, 2011: 497-498.

çöküşüyle bir tutmaktaydı. Buna ek olarak Edirne gibi kritik öneme sahip olan kadim bir şehrin elden çıkmasıyla sıranın İstanbul'a geleceği çok iyi bilindiğinden söz etmektedir ve kritik önemdeki Adalar'ın da elden çıkmasıyla şehir adeta savunmasız kalacaktır.²⁷⁶ Haberin devamında ise;

“...Tarihimizin son sahîfesini dün kapatacak ve bâlâ-yı felakete bir tamga-yı butlan hak edilecekti. Dün Osmanlılar son cür'a-yı felaket ve nühûseti içeceklerdi. Felahdan izmihâle bir tek hatve kalmıştı. Osmanlılık gözleri bağlı, eli böğründe, silahının kabzası münkesir, ruh-ı bülend necâbetinde söndürülmek, bastırılmak istenilen bir isyan-ı sâkitâne ile siyasetgâha sevk olunurken halaskar bir dest-i felâhın müdahale-i necibiyle kurtarıldı ve kurtuldu. Bilinemez nasıl meş'ûm bir hâlet-i rûhiye içinde devletin, ana'nât-ı kadimesine muhit olan muazzez ve mukaddes kıt'aların ceffe'l-kalem denî bir advâya terk ve tevdi' edilmesine ramak kaldığı bir sûretde, uzak efkârda aziz bir necm-i rehâkar gibi yaşayan bu son halaskâr kuvvet, ruhunda bütün isyanları, bütün galeyan ve feverânlarıyla meydan-ı cidâl ve gazaba atıldı. Hakkın inkiyâda, iştikânın sukuta, rehânın felâkete kalb edildiği bu menhûs yerlerde, elinde tuttuğu meşale-i hidâyet ve gufrân ile, meshûf nur vicdanlarında yeni bir ra'se-i hayat dalgalandırdı...”²⁷⁷

Haberde yazdığı üzere, eğer Büyük Devletler'in notası kabul edilmiş olsaydı, bu durum devletin nihayete ermesine yol açacaktı. Nitekim Edirne, İstanbul'un kapısı konumunda bulunmaktaydı ve eğer Edirne kaybedilseydi sıranın İstanbul'a geleceği muhakkaktı. Bu duruma ek olarak Adalar'ın da elden çıkmasıyla Boğazlar'ın güvenliği tehlikeye girecekti. Bu durumda, İstanbul'un dayanabilmesi işten bile değildi. Ancak bir halaskarın ortaya çıkmasıyla bu durumun önüne geçildiğine inanılmaktaydı. Zira Edirne Kalesi, hükümet değişikliğinin ardından, kısa bir süre sonra düşecekti.

“...Her felakete, her darbe-i şütûm ve istihkâre karşı onun elinde yalnız tarihin kıymet-i hakikiyesini bildiği bir kuvvet yok mudur? Vardı fakat o kuvvet öyle muazzam, bütün kâ'inâtı herc ü merc etmeye müsta'id ve kadir bir kuvvet idi ki bunu yalnız halas ve i'dâsının mevzû' bahs olunduğu devrelerde isti'mâl edebilirdi. İşte bir kuvvet: hakk-ı ihtilalden başka bir şey midir?

Dün millet hakk-ı ihtilalini isti'mâl ve tatbik etdi. Hakk-ı ihtilalin birinin lâ-yenfekî kanın dökülmesine meydan verilmedi. Ve bu sûretle bir on temmuz ihtilali ibdâ' edildi...”²⁷⁸

Görüldüğü üzere bahsi geçen gazetede, halkın başka bir seçeneği kalmadığında ihtilal yapmasının halkın kutsal bir hakkı olduğu söylenmekte ve kansız olarak atlatılan 23 Ocak günü, 10 Temmuz²⁷⁹ ile eşdeğer tutulmaktadır. Olayların tamamen kansız cereyan ettiği söylenemez. Çünkü bilindiği üzere Harbiye Nazırı Nazım Paşa ve birkaç yaver, çıkan olaylar neticesinde hayatlarını kaybetmişlerdir.

²⁷⁶ “Hakk-ı İhtilal”, *Tercüman-ı Hakikat*, 24 Ocak 1913; bkz: Uğur, 2019:114-115.

²⁷⁷ “Hakk-ı İhtilal”, *Tercüman-ı Hakikat*, 24 Ocak 1913; bkz: Uğur, 2019:115.

²⁷⁸ “Hakk-ı İhtilal”, *Tercüman-ı Hakikat*, 24 Ocak 1913; bkz: Uğur, 2019:115.

²⁷⁹ 23 Ocak 1913 tarihi, yani Bâb-ı Âlî Baskını'nın gerçekleştiği gün, II. Meşrutiyet'in ilan edildiği miladî 23 Temmuz 1908 / rumî 10 Temmuz 1324 tarihiyle eş değer tutulmaktadır.

Haberin devamında, hükümetin Rumeli'yi Anadolu'yu kurtarmak maksadıyla mı verdiği tartışılmaktadır;

“...İstanbul'un beş yüz senelik pâyitaht-ı saltanatının miftah-ı lâyezâlî olan Edirne gibi kahraman fütûhat müdâfasına bütün âlem-i askerîyi hayran bırakan bu kal'ayı nasıl verebilirlerdi? Edirne'yi verdikten şevksiz, kansız, mel'ûn ve müstekreh bir sulh ile tarihimizi berbâd ve harâb etdikden sonra İstanbul gitmeyecek, Anadolu haşîn darbelerle taksîm edilmeyecek miydi? Madem ki her tarîkin sonu ölümdü. Ve millet de harb istiyor, memâtı hayata tercih ediyordu, niçün harb etmemeliydi?...”²⁸⁰

Haberin bu kısmında görüldüğü üzere, henüz direnmekte olan, devletin eski başkenti verildikten sonra, bu hükümet benzeri bir aciziyet içerisinde bulunduğu sırada pek tabii İstanbul'u da kaybedebilir, ardından Anadolu da elden çıkabilirdi. Bu sebeple “...memâtı hayata tercih ediyordu, niçün harb etmemeliydi?...” cümleleriyle savaşın haklı bir gerekçesi olduğu vurgusunu yapmaktadır.

Gazetenin ikinci sayfasında, *Dünkü İnkılab* başlıklı haberde, hükümet değişikliğinin diğer basın organları üzerindeki tesirlerinden bahsedilmektedir. *La Turquie* isimli gazeteden alınan habere göre;

“...Dün her şey bizi sulha îsâl ediyordu. Saray-ı pâdişâhîde in'ikâd eden meclis-i istişârede ittihaz edilen karar üzerine pek yakın bir zamanda sulhun imza edileceği bile düşünülüyordu. Hükümet, bu mecliste devletin hal-i askerî, siyâsî ve mâlisini kendi nokta-i nazarına göre teşrih etmiş idi ve harbi men' etmek üzere vukû' bulan teklîfât-ı düveliyeye mümâşât eyleyecekti. Meclis-i mezkûra da'vet edilmiş olan ricâl-i ilmiye, siyâsiye, idâriye, askeriye, hükümetin teşrihâtını ve dâhiliye nazırının-mugayir-i meşrûtiyet esâsına mübtenî beyânatını dinledikten sonra hükümetin nokta-i nazarını okşayacak re'yeler beyan etmişlerdi. Ve bu netîce-i mukarrereye göre, devletlere verilecek cevabların tahrirleriyle iştigâl ediliyordu. Ve bu cevap da öğleden sonra süferâ-yı ecbeniyyeye tebliğ edilecekti. Fakat yalnız bir şey hesap edilmemiş ve asırlardan beri müstebid-i idârelerin Türkiye'de ihmâl ettiği i'tiyâd ettiği bir mühimme “hiss-i millî” nazar-ı i'tibâra alınmak istenilmemiş idi.

Binâen aleyh, bu hissiyât-ı samîmi-i millî dün bütün ihtimâlâtı halledebilecek bir kâbiliyet ile tezâhür etdi..”

Bu da bir tedbir idi!...

Sadrâzam Mahmud Şevket Paşa Hazretleri'nin birkaç gün mukaddem Almanya ve Avusturya sefârethânelerini ziyâretleri hükümet-i sâbıkayı pek ziyade dilgîr etmiş olmalıdır ki pîr-i cevân tedbir-i siyaset! Müşârunileyh Hazretlerini her Osmanlının hâ'iz olduğu hakk-ı serbestîden mahrum ederek fî-mâba'd sefârethanelere ayak basmamasını tenbih etmişler idi!”²⁸¹

İlgili haberde görüldüğü üzere, 22 Ocak akşamı gerçekleşen Meşveret'ten bahsedilmektedir. Bu hususta dikkati çeken nokta, hükümetin “hiss-i millî”yi ihmal ettiği ve buna karşılık “hissiyât-ı samîmi-i millî” ile karşılaştığına yönelik yorumdur. Hükümet bu

²⁸⁰ “Hakk-ı İhtilal”, *Tercüman-ı Hakikat*, 24 Ocak 1913.

²⁸¹ “Dünkü İnkılab”, *Tercüman-ı Hakikat*, 24 Ocak 1913.

hissiyatı tamamen ihmal etmemiş ise de gerekli ehemmiyeti göstermediği açıktır. Nihayetinde, halkta karşılığı bulunan ve İttihatçıların örgütlemiş olduğu bu hissiyat, Kâmil Paşa Hükümeti'nin düşmesine neden olmuştur. Dikkat çeken diğer bir nokta, Sadrazam Mahmud Şevket Paşa'ya tavsiye edilen, Almanya ve Avusturya-Macaristan sefarethanelelerine gitmemesine yönelik olan tavsiyedir. Neden böyle bir şey tavsiye edilmiştir? Acaba yabancı ülkelerin bu olayın gerçekleşmesindeki bir rolü var mıdır? Bilinen ve kullanılmış olan kaynaklarda bu duruma dair herhangi bir bulguya rastlanmadığını belirtilmelidir. 100 yıldan fazla bir süre geçmiş bir hadisede, eğer yabancı güçlerin bir rolü var ise bunun halihazırda bir şekilde ortaya çıkacağı kanaati mevcuttur ve böyle bir şey var ise bile bugüne kadar çıkmamıştır, tabii ki tarihte her an çıkabilecek yeni bir belge ile birlikte bu tür bilgilerin değişebileceğini de göz önünde bulundurmak gerekmektedir.

Aynı tarihli nüsha yer alan “Kaza” başlıklı haberde, Bâb-ı Âlî Baskını sırasında Nazım Paşa'nın vurulmasına şu şekilde değinilmiştir;

“Dünkü hareket-i millî esnasında, Sadaret Yaveri Nafiz Bey'in tehevür-i fuzulânesi ba'zı gûne kazalara sebebiyet vermiş ve nihâyeti mûmaileyh dahi kendi ikâ' ettiği karışıklığın te'sir-i kazâ-i revânına dûçar olmuş bulunduğu ma'lûmdur. Fakat bu bâdire arasında yanlışlığın sû'-i tesâdüfün kurbânı olarak Harbiye Nâzırı-ı sâbıkı Nazım Paşa ile hürriyet-i Osmanîyenin ilk nişâne-i teşebbüsünü izhâr eden Mustafa Necib Bey gibi iki vücûd-ı kıymetdârın dahi fenâpezîr olduğunu te'essürlerle sabah gazetelerinde mütâla'a eyledik. Kıymet-i askeriyesi takdîrât-ı ammeye mazhar olan Nazım Paşa'nın zıyâ'ı ne derece mûcib-i te'essür ve telehhûf ise de Rumeli'de, İran'da mücâhedât-ı hürriyetperverisiyle bir kahraman olarak telakkî olmuş olan Mustafa Necib terk-i dağdağa-ı âlem eylemesi de o derece bâ'is-i te'essür ve te'essüfdür. Nazım Paşa'nın cenaze merasimi, ihtirâmât-ı askeriye ile bugün icra edileceği ve şehid-i sa'ir Mustafa Necib cenazesi ise yarın Nûr-ı Osmâniye'ye İttihat ve Terakkî Kulübü'nden kaldırılarak Fatih Cami'-i Şerifinde salât-ı zâhiri müte'âkib cenaze namazı edâ edilerek câmi-i şerif-i mezkur hazîresinde merâsim tedfîniyesi icra edileceği istihbâr edilmiştir. Rahmetullah-ı Aleyhim.”²⁸²

Görüldüğü üzere *Tercüman-ı Hakikat* gazetesinde, Nazım Paşa'nın haricinde Sadaret Yaveri Nafiz Bey ve Mustafa Necib Bey'in vefat ettiğini, olayların çıkmasına Nafiz Bey'in sebep olduğunu ve kendi başlatmış olduğu olaylar neticesinde öldüğünden bahsetmektedir. Zira ilk ateşin Nafiz Bey tarafından açıldığı ve Nazım Paşa'nın çatışma sesleri üzerine dışarı çıktığı düşünüldüğünde yaşanan hadisenin müsebbiblerinden birisinin Nafiz Bey olduğu makul bir düşüncedir.

Tercümân-ı Hakikat'in Bâb-ı Âlî Baskını'na yönelik düşüncesini özetlemek gerekir ise Bâb-ı Âlî Baskını'ndan olumlu olarak söz edildiği görülebilmektedir. Hatta o derece ki Bâb-ı Âlî Baskını'nın gerçekleştiği gün olan 23 Ocak 1913 tarihi ile II. Meşrutiyet'in ilan edildiği tarih olan 23 Temmuz 1908 eşdeğer tutulmuştur. Sırf bu yakıştırma bile Bâb-ı Âlî Baskını'na

²⁸² “Kaza”, *Tercüman-ı Hakikat*, 24 Ocak 1913; bkz: Uğur, 2019: 118.

yönelik bakışı göstermektedir. Ancak dikkat edilmesi gereken husus, *Tercüman-ı Hakikat*'ın Ahmed Mithat Efendi'nin ölümünün ardından yayın politikasında değişikliğe giderek İttihatçılara yakın bir çizgide ilerliyor olmasıdır.

Türk basınının Bâb-ı Âlî Baskını'na yaklaşımının genel olarak olumlu olduğu söylenebilir. Bu durum İTC muhalifi olan Alemdar ve Serbestî için dahi geçerlidir. Ancak Bâb-ı Âlî Baskını hususunda doğru bilgiye ulaşım konusunda sıkıntıların yaşandığı da görülebilmektedir. Zira olaylar henüz çok tazedir ve halihazırda bir savaş ortamı vardır iken bir hükümet darbesi sırasında ülkenin önde gelen askerlerinden birisinin öldürülmesi sebebiyle ciddi bir sansür uygulanmaktadır. Nitekim Bâb-ı Âlî Baskını gibi önemli bir hadise, gerek bilgiye ulaşımındaki sıkıntılar ve gündemin çok hızlı değişmesi sebebiyle kısa sürede gündemden düşmüş ve yerini gazeteleri sıkıntıya sokmayacak, yeni hükümete tavsiyeler ve takip etmesi gereken yollar, Balkan Savaşı'nın kaderi gibi meseleleri gündeme almışlardır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Bâb-ı Âlî Baskını ve Yabancı basındaki akisleri

Çalışmanın bu bölümünde Bâb-ı Âlî Baskını'nın yabancı gazetelere nasıl yansıdığı, uluslararası kamuoyundaki algısı ve dönemin siyasi perspektifine bakılarak yabancı basın olay hakkındaki yorumları incelenecektir. Yabancı gazetelerin içeriğinde yer alan eleştiriler, destekleyici yorumlar ve farklı bakış açıları, Bâb-ı Âlî Baskını'nın uluslararası ilişkilerdeki yankılarının anlaşılması açısından kritik bir öneme sahiptir. Böylece, bu bölümde, olayın sadece tarihi bir vakıa olarak değil, aynı zamanda medya ve kamuoyu etkileşimi açısından nasıl bir öneme sahip olduğu da vurgulanacaktır.

Bu bölümde sırasıyla Fransa, İngiltere, Amerika ve Avustralya basını incelenecek olup Alman ve Avusturya basını da Türk basını ve yabancı basının bu iki ülkenin basın organlarından aktardıkları haberler de çalışmanın konusu olacaktır. Fransız basını, III. bölümün ilk konu başlığını oluşturmaktadır.

3.1. Bâb-ı Âlî Baskını ve Fransız Basınındaki Akisleri

İngiliz basını ile birlikte en fazla detay ve yorum içeren yabancı basın kaynağı olan Fransız gazetelerinde, olaylara daha fazla yorum getirildiğini görmekteyiz. Fransa'nın yüzyıllardan bu yana Osmanlı ile yakın ilişkide olmasından ve bölge üzerindeki çıkarlarından; Osmanlı'da ve Balkanlar'da yaşanabilecek bir krizin Fransa'ya doğrudan etkisinin olması; Osmanlı ülkesinde yaşayan Fransız nüfus ve Fransa'da yaşayan Türk nüfusun etkisi sebebiyle oldukça yakın bir ilgi göstermektedir. Fransız basınının incelendiği bu bölümde; *Excelsior*, *Le Petit Journal*, *Le Figaro*, *L'Illustration* gibi dönemin önde gelen gazetelerinden istifade edilmiştir.

Bâb-ı Âlî Baskını'na dair ilk haberlere 24 Ocak tarihinden itibaren rastlanabilmektedir. 24 Ocak tarihli *Excelsior* nüshasında Jean Meneval, Bâb-ı Âlî Baskını ile ilgili olarak okuyucusuna şu soruları sormaktadır:

“Jön Türkler'in ne yapmalarını bekliyoruz? Hükümet darbesinden evvel, Yalnızca kendi milletine karşı değil, aynı şekilde Düvel-i Muazzama karşısındaki muazzam sorumluluklarının bilincindeler miydi? Ülkelerinin yeni felaketlere doğru gittiğini görmüyorlar mı? Dün kesin olarak sağlanmış olan Avrupa Ahengi'nin bozulmasını mı istiyorlar?

İhtilal sonucunda yeni diplomatik tehlikeler yaklaşıyor. Önceki günlerde bulunduğumuz noktayı göz ardı edemeyiz. [İstanbul'daki] Rus Büyükelçisi Bay Giers'in düşüncesine göre, Bâb-ı Âlî meselesi oldukça acildir. St. Petersburg bu durumda ne yapacaktır? Küçük Asya'daki Türkiye ile karşı karşıya mı gelecek?

Avusturya'daki yansımaları ne olacak?

Bunlar, kimsenin gözünden kaçamayacak derecede önemli sorunlar.

Ama yarın ne olacak? Bu soruyu Avrupa cevaplamalı. Şu ana dek gösterilen bilgelik ve yaklaşım ile çözülmesini diliyoruz.”²⁸³

Görüldüğü üzere, Meneval'in olayların nasıl ilerleyeceğini kestiremediği anlaşılmaktadır. Jön Türklerin nihai hedeflerinin ne olduğu konusunda oldukça şüpheli görünen yazar, Avrupa'nın duruma acil şekilde müdahale etmesini ve daha öncesindeki iyi niyetli yaklaşımını sürdürmesi gerektiğini düşünmektedir. *Excelsior*'un İstanbul'daki muhabiri A. Sourre, olayların gidişatını sezmiş olacak ki gazetesine yollamış olduğu mektuplarda, bir ihtilal olabileceğini düşündüğünü söylemektedir. Örneğin, 14 Ocak tarihinde yani 9 gün önce şu mektubu kaleme almıştır;

“İstanbul'da gergin bir hava hâkim. Gittiğimiz her yerde kritik ve gerçek haberler hususunda gergin bir bekleyiş var. Yüzlerce ses dolanıyor ve buna ek olarak her biri kesin olarak emin olmadan farklı şeyler söylüyor. Hükümet toplumdaki bu tehlikeli havayı sezmiş olacak ki devam eden görüşmeler hakkında, en ufak zaafiyet göstermeye yanaşmıyor. Tüm siyasi partiler, tavizler konusunda hükümetin sınıra dayandığı konusunda hemfikir. Oldukça uzlaşmaz bir konumda olan Kâmil Paşa Hükümeti'nin her an düşmesini ve İttihat ve Terakki'nin yeniden iktidara gelmesini bekliyoruz.”²⁸⁴

Sourre'nin iyi bir gözlemci olduğu ve İstanbul'un gergin havasını sezip kötüye doğru bir gidişatın farkında olduğu görülebilmektedir. Kâmil Paşa Hükümeti'nin dayanma gücünün kalmadığı ve İttihatçıların başa geçme ihtimali olduğu konusunda ise yanılmamıştır. Ancak kendisinin yanılma durumu da mümkündü, zira daha öncesinde bahsi geçtiği üzere Hürriyet ve İtilafçılar daha önce harekete geçmiş olsalar idi, iktidara gelebilirlerdi. Haberin devamında 16 Ocak tarihi bir mektup daha verilmiştir.

“Barışın imzalanması ihtimali giderek azalıyor. Türkler Edirne'yi bırakma konusunda tolerans göstermiyor ve bu fikrin kamuoyu tarafından kabul edilemeyeceğini düşünüyor. Hiçbir hükümet, Avrupa'nın baskıları karşısında bile bu noktada taviz veremez. Böylesi bir taviz haberi içeride bir devrimi tetikleyebilir ve belki de sıkıntıların ve Avrupa baskısının sonucunda katliamların başlangıcına, adaletsizce ve önyargılı olarak görülmekte olan, halihazırda aşırı heyecana sahip olan Müslümanların kışkırtılmasına neden olabilir. Bu yüzden, bu durum ne kadar uzarsa Avrupa da Türkiye'nin karşındakileri daha fazla destek verir ve gelecek daha da kararır. Barışı kabul ettirme isteği Türklerin aleyhine, Düvel-i Muazzama böylesi bir felaket yaşanması riskini alıyor. Gerginlik ciddi bir seviyede ve soğuk veya kar bile bu havayı sakinleştiremez. Biz duruma oldukça olumsuz bakıyoruz ve düşmanlıklar çok yakın bir zamanda yeniden başlayacak, Düvel-i Muazzama hiç değilse Edirne'nin terki meselesini barışın mutlak şartı olarak görmemeli.”²⁸⁵

Mektubun içeriğinde görüldüğü üzere, Edirne'nin terki meselesinin barış yapılmasının önündeki en büyük engel olduğu görüşünde ve bu ısrarın ne Türkiye'nin ne de Avrupa'nın

²⁸³ “Coup d'Etat”, *Excelsior*, 24 Ocak 1913.

²⁸⁴ “Le Coup de Force”, *Excelsior*, 24 Ocak 1913.

²⁸⁵ “Le Coup de Force”, *Excelsior*, 24 Ocak 1913.

işine gelmediği, aksine bu ısrar sonucunda ihtilal yaşanabileceğini ve her iki kesimin de, Balkan İttifakı da dahil olmak üzere, zarar görebileceğini belirtmektedir. Savaşın yeniden başlaması ve muhtemel bir başarılı Türk savunması ihtimalini göz önüne alındığında, yazarın tahmin ve tavsiyeleri isabetlidir.

Yazının devamında, Bâb-ı Âlî Baskını'nın gelişimi anlatılmaktadır. *Havas Haber Ajansı*'ndan aldıkları haberde, baskın sırasında yaşanan bir hadiseden bahsedilmektedir.

“Anadolu Demiryolları yöneticisi Mr. Huguenin ve Osmanlı Bankası yöneticisi Mr. Kingham, protestocular gelmeye başladığı sırada Maliye Nazırı ile görüşmek üzere yan odada beklemekteydi. Polis memurları ve diğer görevliler, hemen kapıları kapatarak kimsenin ayrılmasını sağladı. Huguenin ve Kingham, Talat Bey'in kendilerini bizzat ziyaret ederek üzüntülerini aktarmasının ardından, akşam saat altıya kadar, elçilik tercümanları gelip kendilerini alıncaya dek beklediler.”²⁸⁶

Her ne kadar kendilerine bir zarar gelmesinden korkan memurlar kapıyı kapatmış ise de muhtemelen kendilerine bir zarar gelmeyecekti. Ancak böylesi bir çatışma ortamında bulunmak can güvenliklerinin olmadığı düşüncesine kapılmalarına neden olmuştur. Haberin devamında, Avrupalıların ve Balkanlıların olay karşısındaki tutumu aktarılmaktadır.

“Osmanlı Hükümeti'nin istifası, büyük bir şaşkınlık yarattı. Balkanlılar, bir sonraki adımlarının ne olacağını düşünüyor: “Türkiye, Avrupalılara bir cevap vermeli. Yeni hükümet, bu yükümlülüğten daha önce olduğu gibi kaçamaz. – Talat Bey'in sözlerinin ardından - Edirne'nin terki gibi düşmanca olduğu düşünülen bir hareket muhtemelen olumsuz yansiyacaktır. Bu şartlar altında: Yoksa Avrupa barışı sağlama görevinin sona erdiğini mi düşünüyor ve ayrıca biz de Edirne meselesini *sine qua non*²⁸⁷ olarak görmekteyiz. Savaşın yeniden başlaması sorumluluğu tamamen Türkiye'ye aittir; Veyahut Avrupa bu durumundan memnun olmadığını beyan edecek ve bunu hareketleri ile gösterecektir. “Savaşın başlayacağına ihtimal vermiyoruz ve böyle olmamasını diliyoruz. Mücadelenin devamını ve anlaşmazlıklar temelinde şartlarımızı Türkiye'ye dikte etmeyi tercih ederiz.”²⁸⁸

Haberin bu kısmında, Balkanlıların düşüncelerine yer verilmiştir. Buna göre; önceki gün Meşveret'ten çıkan karar sonucunda oldukça tatmin olan devletler, kararı kabul eden hükümetin düşmesiyle oldukça şaşırılmıştır. Nitekim işler yine önceki duruma gelmiştir. Edirne'nin vazgeçilmezliği konusunda aynı fikirde olan Balkanlılar da Edirne'den vazgeçmeyeceklerini kesin olarak belirtmişlerdir. Bu hususta, Avrupa'nın Büyük Güçleri'ne de eleştiri getirmektedirler ve henüz sessiz kalan Avrupa'nın gerekeni yapması gerektiğini iddia etmektedirler. Ancak bu noktada tehditkâr bir tavır takınıp takınmadıkları konusunda kesim bir malumatı bulunmamaktadır. Her ne olursa olsun, kendi durumları da çok iyi olmayan Balkan devletleri, mücadelenin masa başında devam etmesi gerektiğini söylemektedirler.

²⁸⁶ “Le Coup de Force”, *Excelsior*, 24 Ocak 1913.

²⁸⁷ “Olmazsa olmaz” anlamına gelen Latince özdeyiş.

²⁸⁸ “Le Coup de Force”, *Excelsior*, 24 Ocak 1913.

“...Alman askeri yönetiminde, dünden bu yana böyle bir hadisenin yaşanacağına dair belirtiler var. Çünkü almış oldukları tedbirler sonucunda bu durum başka türlü açıklanamaz. Rus cenahından da şüphelenmekteyiz...”²⁸⁹ Makalede, Almanya ve Rusya’nın da gerçekleşen ihtilalden haberlerinin olabileceği söylenmektedir. Nitekim Almanya’nın bu durumdan haberdar olabileceği dedikodusunun bahsi daha sonra da geçecektir ve yerli basında da gündeme gelmiştir. Ancak Rusya ile ilgili olarak bir malumat bulunmamaktadır.

Excelsior İstanbul’daki muhabirlerinden Nazım Paşa’nın vurulduğu haberini aldıklarını belirtmekle beraber yabancı kaynaklardan da elde ettikleri bilgilere dayanarak yaşanan olaya dair farklı senaryoları 25 Ocak 1913 tarihli nüshasında şu şekilde haberleştirmiştir;

“[*Berliner*] *Lokal Anzeiger*’e göre: “Enver Bey’e eşlik eden üç subay ve İttihat ve Terakki komitesinin sivil üyeleri, Nezaret Binası’nı bastı. Kamil Paşa’nın yaveri ve Nazım Paşa’nın yaveri, bunu engellemeye çalıştı. Bir çatışma çıktı. Nazım Paşa çıkan sesler üzerine dışarıya çıktı. Ardından bir silah ateşlendi. Ardından Enver Bey odaya girdi. Öte yandan, *Havas Haber Ajansı*’nın ilk haberine göre, Nazım Paşa’nın yaveri, protestocular üzerine, dindar bir Müslüman olan İsmail Mahir’e, ilk ateşi açan kişidir. Enver Bey’in yanındakiler de buna karşılık verdi ve Nazım Paşa’ya bir kurşun isabet etti.

Havas Haber Ajansı’nın vermiş olduğu diğer bir versiyonda ise: İstanbul, 24 Ocak – Nazım Paşa, dün Bâb-ı Âlî’de çıkan olaylar sırasında çıkan çatışmada hayatını kaybetti. Söylendiğine göre; Nazır bir kazanın kurbanıydı. Enver Bey’in toplantı salonuna girmesini önlemek isteyen yaveri ateş açtı. Ardından yaverinin revolverinden çıkan ateş sonucunda vefat etti. Nazım Paşa’nın vefatı, bu gece Muhtar Bey tarafından elçiliklere bildirildi. Bu anlatım muhtemelen bizim muhabirimizin de bize söylediği üzere, Nazım Paşa “kazara” öldürüldü.”²⁹⁰

Excelsior’un haberinde İsmail Mahir isimli birisinden bahsedilmekteyse de kaynaklarda bu kişiye dair bir ize rastlanmamaktadır. Nazım Paşa’nın nasıl öldüğü hususunda ise farklı kaynaklardan haber derlemiş olmalarına rağmen kesin gerçeğe ulaşamadıklarını belirtmek gerekir. Nazım Paşa ne bir çatışma sonucunda ne de kazara ölmüştür.

Le Figaro’da yer alan “La Paix Compromise” başlıklı ve Raymond Recouly imzalı yazıda ise Bâb-ı Âlî Baskını hakkında, 24 Ocak tarihli nüshasında, resmî bildiriye yer vermiş ve istifanın halkın protestoları sonucunda gerçekleştiği söylenmekte ise de yazıda “...ihtilalleri planlı ve bakanları tamamen hazırıdı...”²⁹¹ sözleriyle bunun böyle olmadığını düşündüklerini belirtmektedirler. Öte yandan Sadrazam Mahmud Şevket Paşa, sabık Sadrazam Kâmil Paşa ve Sultan Mehmed Reşad ile ilgili birtakım değerlendirmeler de mevcuttur;

“Sadrazam Mahmud Şevket Paşa’yı kim atadı? Kendi kendisini mi, İttihat ve Terakki komitesi mi yoksa Sultan mı? Dünden önceki gün Meşveret’te Kâmil Paşa’nın Avrupa’nın teklifinin kabul

²⁸⁹ “Le Coup de Force”, *Excelsior*, 24 Ocak 1913.

²⁹⁰ “Comment Fut Tue Nazim Pacha”, *Excelsior*, 25 Ocak 1913.

²⁹¹ “La Paix Compromise”, *Le Figaro*, 24 Ocak 1913.

edilmesini onaylayan Sultan mı? Kendisini her zaman meşrûti bir hükümdar olarak gören Sultan, Kâmil Paşa'nın tutuklatıldığı İttihatçı liderleri serbest bırakacak kadar zayıf iken bu partinin isyanına veya darbesine nasıl direnebilirdi? Kesin olarak görülüyor ki, her durumda, Türkiye'nin yıkımından önemli pay sahibi olan adamların iktidara dönüşü hakkında daha fazla detay istenir ise, bunun nedeni zor bir durumda kalmasıdır. *Gazette de Francfort*'a ulaşan bilgilerde söylendiğine göre, Jön Türkler Bâb-ı Âlî'yi ele geçirdi, hükümete yerleşti ve nazırları görevden aldı.²⁹²

Görüldüğü üzere, Mahmud Şevket Paşa'yı kimin atadığı ve dolayısıyla kime dayanacağı konusunda emin değillerdir. Bugün Mahmud Şevket Paşa'nın tam olarak İttihatçı olmadığını ancak onlarla iş birliği yaptığı bilinmektedir. Sultan Mehmed Reşad ile ilgili olarak da kendisini meşrûti bir hükümdar olarak gördüğü ve dışarıdan gelen etkilere pek dirençli birisi olmadığı, hem Kâmil Paşa'nın kararını onaylaması bakımından hem de İttihatçılar'ın yeni hükümeti kurmasına müsaade ettiğinden dolayı zayıf bir hükümdar olarak algılanmaktadır. Bu yorum kısmen haklıdır, zira meşrûti bir hükümdar olarak, yetkileri çerçevesinde, yapabileceği bir şey yoktur ve siyasete müdahale ettiği takdirde kendisinden öncekilerin başına gelenlerin aynısını yaşamaktan çekinmektedir. Yazının devamında Avrupa ile ilgili olarak şu sözler sarf edilmiştir;

“...Avrupa, an itibarıyla Türkiye'nin karşısında, daha öncesinde Almanya İmparatorluğu'nun federasyon şartlarını ihlal eden Konfederasyon Devletleri karşısındaki konumuna benzer bir pozisyonda buluyor. İmparatorluk, Alman Devletleri'nin idamını talep etti ve onlara zorla boyun eğdirdi...”²⁹³

Osmanlı Devleti, Almanya'nın geçmişteki konumuna benzetilmekte ve Avrupa'nın en nihayetinde Osmanlı Devleti'ne bu şartları kabul ettireceğine yönelik bir düşünce olduğunu görmekteyiz. Metnin devamında ise, “Bundan böyle bölgedeki gruplaşmalara bir son verilmeli, ne Üçlü İttifak ne de Üçlü İtilaf olmamalı. Türkiye'yi dün kabul edip bugün reddettiği şeyi ancak ve ancak birleşik bir Avrupa yaptırabilir”²⁹⁴ sözleriyle fikir ayrılıklarının bir kenara bırakılarak Türkiye'ye boyun eğdirilmesi gerektiğini düşünülmektedir. Bu düşüncenin temelinde, Osmanlı Devleti'nin bir denge politikası güderek bu şartlardan kurtulabileceği düşüncesi yatmaktadır. Olayların bu yöne gidebileceği ve böyle bir hadisenin yaşanabileceğine yönelik uyarılara kulak asılmadığı haberi de yer almaktadır:

“Kâmil Paşa'nın istifa ettiği haberi, Londra'ya ulaşamadığından gazetelerin geçen akşamki sayısına yetişemedi. Haber, bu sabah masmavi gökyüzünde bir şimşek çakmasının yarattığı bir etki yarattı. Türkler boş yere diplomat dostlarına bugünleri söylememişler: “Kamuoyu Kâmil Paşa'nın Edirne'yi bırakmasına müsaade etmez. İktidar bu şartları kabul ederse neler olacağını görürsünüz.” İnsanlar ise bu kehanetlere kulak asmadılar ki buna hakları vardı...”²⁹⁵

²⁹² “La Paix Compromise”, *Le Figaro*, 24 Ocak 1913.

²⁹³ “La Paix Compromise”, *Le Figaro*, 24 Ocak 1913.

²⁹⁴ “La Paix Compromise”, *Le Figaro*, 24 Ocak 1913.

²⁹⁵ “La Paix Compromise”, *Le Figaro*, 24 Ocak 1913.

Kâmil Paşa Hükümeti'nin düşmesi ihtimali, görüldüğü üzere her kesimden insan tarafından beklenmekteydi. Bilinmeyen ise bunun zamanı idi. Kâmil Paşa Hükümetini indiren İttihatçılara yönelik bir tepki de mevcuttur. Zira Kâmil Paşa'nın tavrı, onlara göre, doğru olardı ve İttihatçılar oyunbozanlık yapmışlardır.

“...Ama ne için? İhtiyar Kâmil Paşa, sabık sadrazam, saygın bir devlet adamı olarak barış gerekliliğine inanmaktaydı. Vatanseverlik konusunda aşağı kalır yanı yoktu, dün onu indiren isyancı askerlerden daha az cesur değildi. Kısaca, durumun ehemmiyetinin farkında olarak Türkiye'nin yapması gerekenleri yerine getirmekteydi. Şu noktada, harbin devam etmesinden Türkiye'nin herhangi bir kazancı olamaz. Tam tersine, kaybeder.”²⁹⁶

Türkiye'nin, yaşanan hadiselerden zararlı çıkacağına dair haklı görülebilecek bir kehanetin yer aldığı yazıda, Kâmil Paşa Kabinesi'nin takip ettiği yolun doğru olduğu ve bunun takip edilmesi gereken yol olduğu vurgulanmaktadır. Ancak savaş sırasında ağır bir bozguna uğramış ve tüm Avrupa topraklarını kaybetmiş olan bir devlet, bu tür riskler alarak mağlubiyetin ve kayıpların etkisini hafifletmeye çalışmaktadır.

Fransız Komünist Partisi ile bağlantılı olan *L'Humanite*'nin 24 Ocak tarihli nüshâsında ise B. Veillard'ın, Bâb-ı Âlî Baskını ile ilgili olarak şu sözleri yazmakta ve Türklere haksızlık edilmemesi gerektiğini belirtmektedir;

“Bâb-ı Âlî'nin Düvel-i Muazzama'nın notasına boyun eğmesini bekliyorduk. Tüm dünya Türkiye'nin bütün taşları yerinden oynatan direnişi karşısında endişeli. Londra'daki Balkanlı delegeler bu konuda daha ciddi taleplerde bulunmayı düşünüyorlar. Avrupa'nın diplomatları, elçileri ve muhakeme yeteneğine sahip diğer isimleri, muzaffer Balkanlıların Türk hükümetine dayatmasıyla barışı sağladıklarına inanmaktaydılar. Ancak Avrupa'nın bu akıllı adamlarının hesaplamaları, yalnızca bir hükümet darbesiyle tersine döndü. Bu başarı dünden önceki gün Avrupa baskısıyla elde edilmişti. Kamil Paşa hükümeti yerle bir oldu, Avrupa'nın “desteğini” kabul edip Edirne'yi terk ettiği için öldü. Ve silahsız nümayiş, halk protestosu, Kamil Paşa'yı istifa etmeye mecbur etti ve iktidarı Jön Türkler geçirdi. Görüldüğü üzere, Kamil Paşa ve hükümetinin tutmuş olduğu yol ve toplamış olduğu Meşveretin Avrupa kamuoyunu derinden etkilediğine ve kimsenin bu yaşanacakları öngöremediğine inanıyoruz. Bu yüzden Jön Türklerin hükümet darbesi kolayca başarıldı, Meşveret'te aldıkları karar ile Kamil Paşa Hükümeti Türkler'in yaşam hakkını, milli onurunu ayaklar altına aldı. Tarih bunu “aşağılayıcı devrim” olarak kaydetti: Kamil Paşa'yı düşüren ihtilal gibi olayları, yönetime hakim olan sınıfların onursuzca hareketlerinin ardından bu olayın halkın milli hissiyatının yansıması olarak kaydeder.

Jön Türkler'i bu ihtilalden dolayı suçlayacak kelimeler bulmak, ülkelerinin güçten düşmesinde ağır bir sorumluluğa sahip oldukları da düşünülür ise bizim için zor ve imkânsızdır. Ölmek istemeyen veya alçak bir şekilde ölmek istemeyen, bir milletin dünkü hükümet darbesini tanımak durumundayız. Bir ulusu, onursuzca ve umutsuz çözümlerle köşeye sıkıştırmadan, köşeye sıkıştırmamayı öngörmesi gereken – Türkiye miydi? Müslümanlar mıydı? - Avrupa ve Avrupa diplomasisiydi. An itibariyle dünkü ihtilalin sonuçları neler olacak? Elimize ulaşan haberlerin devamında, yeni Türk Hükümeti'nin savaş

²⁹⁶ “La Paix Compromise”, *Le Figaro*, 24 Ocak 1913.

istemediği söyleniyor. Bu durum yalnızca onlara bağlı değil. An itibarıyla Edirne'yi ellerinde tutmakta ısrarcılar ve barış görüşmelerini terk edebilirler. Veya – daha düşük bir ihtimal - Avrupa müdahalesiyle, istifa eden kabineyi geri getirebilirler.

Jön Türk Hükümeti bir kontrolü tamamen eline aldığı anda daha iyi bir konumda olabilir – eğer sabık hükümet zamanında olduğu gibi Çatalca Hattı'ndaki birliklerin gerçekten savaşa şevki var ise.²⁹⁷

Veillard yazısında, herkesin barışın sağlandığına inandığı bir anda İttihatçıların ortaya çıkarak durumu tam tersine çevirdiğini ve bunu da halkın silahsız bir nümayişi neticesinde başarılmış olarak anlatmaktadır. Yaşanan hadiseyi yönetime hâkim olan kesimlerin onursuzca hareket etmesi sebebiyle Kâmil Paşa'nın iktidardan düşürülmesini meşrû bir hareket olarak görmekte ve Türkler'in bu onursuz hareket karşısında direnmekte haklı olduklarını düşünmektedir. Avrupa'yı da bir devleti bu kadar köşeye sıkıştırmakla hata ettiğini söylemektedir. Devamında ise kısa vadede gerçekleşmesi muhtemel iki senaryodan bahsetmekte ve yeni hükümetin savaş istemiyor olmasına rağmen Edirne'yi elde tutmak istemesini savaşın devam edebileceğine yormuştur. Bu düşüncesinde haklı olduğu görülmektedir. Diğer bir senaryoda, sabık hükümetin geri getirilebileceğini söylemekteyse de bu, kendisinin de belirttiği üzere oldukça düşük bir olasılıktır.

Le Petit Journal'de ise şu makale yayımlanmıştır:

“Dün ilan edilen Meşveret kararlarının getirmiş olduğu barış ihtimali üzerine, bugün beklenmeyen olayların gerçekleşmesi sebebiyle çekincelerimizi belirtmekteyiz. Dün öğleden sonra, İstanbul'da yaşlı sadrazam Kâmil Paşa Hükümetine karşı Jön Türkler bir hükümet darbesi düzenledi. Ve hükümet darbesi başarılı olmasıyla Kâmil sadrazamlıktan düştü, onun yerine ise rakibi olan Jön Türkler'in önemli isimlerinden olan, İttihat ve Terakki komitesinin önde gelen isimlerinden, Sultan Abdülhamid'i tahttan indiren askerî diktanın lideri, imparatorluk ordusunun da gizli lideri oldu. Şüphesiz ki sıkı bir sansür altındaki İstanbul'dan gelen telgrafları kontrol ederek tartışmasız şekilde gerçekleri anlatıyor zira bu durum barışı tehlikeye atıyor. Aşağıda, bize ulaşan telgraflarda, yetersiz olan durum ile rahatsız edici şeylerin gizlendiği endişesini belirten telgrafları vermekteyiz...”²⁹⁸

Haberde, ihtilalin çıkma sebebinin bir önceki gün gerçekleştirilmiş olan Meşveret olduğu söylenmektedir. Bu kısım doğru olmakla birlikte, olayların “beklenmedik” olduğu söylemek önceki gazete haberlerine bakıldığında oldukça güçtür. Burada bahsedilen, “İttihat ve Terakki komitesinin önde gelen isimlerinden olan ve askerî diktanın gizli lideri” olarak bahsedilen kişi, Mahmud Şevket Paşa'dır. Öte yandan, *rahatsız edici şeylerin gizlendiği* ifadesi kısmî olarak doğrudur. Baskının ardından yoğun bir sansürün uygulandığı şehirde gerek olayların gerçek mahiyeti gerekse de dışarıya sızması muhtemel olan şayihalar sonucunda durum tehlikeli bir hâl alabilirdi. Baskının nasıl gerçekleştiği hususunda *Le Petit*

²⁹⁷ “Pour Sauver L'Honneur National”, *L'Humanite*, 24 Ocak 1913.

²⁹⁸ “Un Coup de force à Constantinople”, *Le Petit Journal*, 24 Ocak 1913.

Journal'de farklı bir bilgi yer almazken yaşanan hadiselerle yönelik Balkanlılar ve Avrupalılar açısından birtakım tahminlerde bulunmuştur.

“Haberler diplomatik çevrelerde ulaştıktan sonra, söylendiğine göre, Balkanlı müttefiklerin Türkiye’ye büyük bir savaş tazminatı ödetmek hususundaki ısrarları, Büyük Devletler tarafından hoş görülmecektir. Müttefiklerin bu duruma ılımlı olacakları ve Bâb-ı Âlî’nin kabul edemeyeceği veya kabul etse dahi finansal olarak sıkıntıya sokacak herhangi bir talepte bulunmayacakları konusunda ümitli olunulduğu ifade edilmektedir.”²⁹⁹

Hali hazırdaki maddi olarak sıkıntılı bir süreç geçirmekte olan devlet, savaş tazminatını ödemek konusunda sorun yaşayacaksa bile bu miktarın bir nebze düşük olması devletin lehinedir. Ancak daha düşük bir savaş tazminatı ödenmesi beklentisinin boşa olduğu da bir gerçektir. Müşterek notada “nota kabul edilmediği takdirde yaşanacaklardan sorumlu olmayacağını” ilan eden Düvel-i Muazzama’nın böyle bir yardımda bulunması ihtimali, özellikle de İttihatçılar başa gelmiş iken oldukça düşük bir ihtimal olarak görülmelidir. 25 Ocak 1913 tarihli nüshada ise Bâb-ı Âlî Baskını’nından şu sözlerle bahsedilmektedir;

“İstanbul’da yeni bir ihtilal. Kolayca öngörülebilecek olan iç krizler ardı ardına patlak verdi; her yerde kaos hâkim. Enver Bey ve ilk “Jön Türk” hareketinin önde gelen isimleri sahneye geri döndü; hükümeti devirip yerlerine geçtiler ve Sultan’a isteklerini kabul ettiriyorlar. Kendilerine karşı durmak isteyenleri ise zor kullanarak bastırıyorlar. Bu olayları engelleyebilecek tek bir otorite vardı: Sultan’ın otoritesi ancak artık bir Sultan da yok. Abdülhamid kan dökücü, şiddet yanlısı ve despottu ama yönetmeyi bilirdi. Onun halefi ise kendi başına harekete geçmeyen, kontrol edilen bir kukla. Enver Bey, Sultan’a Jön Türkler’in Meşveret’i dağıttığını, hükümeti “istifaya mecbur kıldıklarını” ve Mahmud Şevket Paşa’yı Sadrazam olarak ataması gerektiğini bildirmeye geldi. Ve Sultan kendisinden tahttan çekilmesi istenmediği için büyük bir mutlulukla imzasını atıyor, zira onda da aynı şekilde imza atacaktı. Bilge insanlar iktidardan düşmüş durumda ve onların yerine kaba insanlar geçti. Jön Türkler yaşanan son hadiselerin müsebbipleri oldular ve devletin Avrupa Türkiyesi’ni kaybetmesinden sorumlular. Bugün, kesinlikle dikkate almadıkları gerçeklere rağmen aşırı direnç göstermeleri, Balkanlılara karşı düşmanlıkların yeniden başlanmasını arzu ediyor ve “Ya Edirne Ya Ölüm” diye haykırıyorlar. Edirne, tüm olasılıklara bakıldığında, yine de Bulgarların olacak ve Jön Türkler bu yüzden ölmezler; ancak mottoları etkili ve ortama uygun.

Jön Türkler, Avrupa Ahengi’nin tehlikede olduğunu ve belki de yakın bir vakitte bir veya birden fazla Düvel-i Muazzama mensubunun İstanbul’daki düzeni sağlamak adına müdahale etmesinin gerekli olabileceğini unutuyorlar.”³⁰⁰

Le Petit Journal’in 25 Ocak tarihli nüshasında yer alan yazıda görüldüğü üzere Bâb-ı Âlî Baskını’ndan “öngörülebilecek” krizlerin neden olduğu bir hadise olarak bahsetmektedir. Bu krizleri çözmek için otoriter bir sultanın de mevcut olmadığını belirterek Sultan Mehmed Reşad’ın zayıf bir padişah olduğunu belirtmektedir. Kâmil Paşa’dan ise bilge olarak bahsederken İttihatçıları kaba insanlar olarak görmektedir. Buna ek olarak da üstü kapalı bir

²⁹⁹ “Un Coup de force à Constantinople”, *Le Petit Journal*, 24 Ocak 1913.

³⁰⁰ “Le Nouveau Coup de Force De Constantinople”, *Le Petit Journal*, 25 Ocak 1913.

tehdidin mevcut olduğu ve İttihatçılara karşı Avrupa'nın müdahale edebileceğini belirtmektedir. Bu sözlerden anlaşıldığı kadarıyla *Le Petit Journal* Bâb-ı Âlî Baskını'na olumsuz yaklaşmaktadır. Aynı haber metninin devamında “Une Journée Revolutionnaire” başlıklı *Le Petit Journal*'in İstanbul'daki muhabirinden alınan bilgiler paylaşılmaktadır;

“Kâmil Paşa Hükümeti'nin istifaya zorlanması ve Jön Türklerin yeniden iktidara gelmesiyle sonuçlanan dünkü hadiselerle dair yeni bilgileri öğrenmeye başladık.

Geçtiğimiz günlerde üç yüz kişiyle takviye edilen Bâb-ı Âlî Muhafız Bölüğü, olaylar sırasında izleyiciden farksızdı: Komutanları yoktu. Ayrıca hükümete sadık birlikler Abide-i Hürriyet Tepesi'ne ve şehir dışına talim için gönderilmişti; bu sırada İttihat ve Terakki'ye yakın askerler de Bâb-ı Âlî'ye yollandı. Göstericiler arasında da anlaşılabilir bir karmaşa vardı. Bazıları devamlı olarak Allah'ın adını anmaktayken bazıları da Edirne'yi terk etmekle suçladığı hükümete karşı düşmanca sloganlar atıyor; din adamları da galeyanı artırmak adına konuşmalar yapıp Kuran'dan ayet okuyordu.

Bu sırada elîm bir hadise yaşandı. Nazım Paşa, Harbiye Nazırı, açılan ateş sonucunda vefat etti. Hiç şüphesiz tüm hata Kamil Paşa ve Nazım Paşa'nın yaverlerinde. En nihayetinde Enver Bey ve Talat Bey, ne olursa olsun kan dökülmemesi konusunda karar almıştı. Ancak Nazım Paşa'nın yaveri pencereye çıkarak Enver Bey ve yanındakilere ateş açtı, buna karşılık verildi ve Nazım Paşa düştü. Aynı zamanda Nazım Paşa'nın yanında bulunan iki subay da öldürüldü. Kabinenin geri kalan üyeleri gözetim altında tutuluyor. Söylendiğine göre, Jön Türkler uzun zamandır böylesi bir plan hazırlığı içerisindeydi. Toplantı odasına girdiklerinde, yabancı gazeteciler ve Fransa Büyükelçiliği'nden iki memur, kalabalığın arasında serbest şekilde dolaştı, ayrıca birkaç elçilik dragomanı da var iken bu duruma kimse itiraz etmedi. Yeni hükümet darbesinin lideri olan Enver Bey, 1908 Devrimi'nin önde gelenlerinden birisi olarak, Afrika'da İtalyanlara karşı Arapları örgütleyerek popülerlik kazandı. Talat Bey ise savaşçı olmamakla birlikte (Çatalca'daki görevinden ayrıldığı ve bu yüzden üzgün olduğu biliniyor) Jön Türklerin önde gelenlerinden birisi ve son zamanlarda kendisinden oldukça süphelenilen bu Fırka durumdan istifade ederek yeniden iktidarı ele geçirmek istiyordu.

Nazım Paşa bu sabah toprağa verildi.”³⁰¹

Bahsi geçen haber metninde görülmektedir ki *Le Petit Journal*'in muhabiri, olayı mümkün olan en yakın şekilde öğrenip aktarmayı başarmıştır.

Bâb-ı Âlî'de yaşanan hadise ile ilgili olarak *L'Illustration*'da yayımlanan yazıda ise, daha öncesinde Meşveret'teki izlenimleri paylaşılmış olan yazar, bu kez sözü bir Türk'e bırakmış ve bahsi geçen Y.R. isimli kişi, Bâb-ı Âlî Baskını'nın ardından yaşananlara dair gözlemlerini paylaşmıştır;

“Savaşın başında yaşanan yüz kızartıcı mağlubiyetlerin ardından Türk ordusunun Çatalca, İşkodra ve Edirne'deki ordularının gösterdikleri kahramanca direnişlerle yüzler bir nebze olsun gülmeye başlamıştı. Kısa süre içerisinde intikam alınacağı ve öyle veya böyle onurlu bir barışa imza atılacağı inancı hakimdi. Ancak 17 ve 18 Kasım'daki Çatalca Muharebesi sonrasında hükümet bütün askeri operasyonları durdurdu ve lehine giden sürece rağmen korkunç şartlara sahip müzakereyi imzaladı: Bulgar ordusuna Karadeniz limanları ve İstanbul'dan geçen demiryolu hattı boyunca yiyecek ve

³⁰¹ “Le Nouveau Coup de Force De Constantinople”, *Le Petit Journal*, 25 Ocak 1913.

mühimmat sevki; Edirne garnizonu bu durumdan faydalanamayacaktı ve Edirne Bulgar-Sırp kuvvetleri tarafından muhasara altında tutulacaktı. Bu ayrıntıların duyulmasıyla birlikte ihanet söylentileri ayyuka çıktı. Barış konferansına katılan delegeler ancak 10 gün sonra şehre hareket edebildi; Londra konferansı uzun bir süre devam etti ve milli haysiyeti yerle bir ederek Türkiye'nin aleyhine olacak şekilde devam etti; Londra'da durum böyle iken Edirne garnizonun stokları da eridi; Osmanlı hükümeti dahil herkes kalenin düşüşünü bekliyormuş gibi hareket ediyor ve ciddi bir direniş göstererek barışın sağlanmasının önündeki engel olan komutanına hakaretler ediyordu. Buna ek olarak, Makedonya Müslümanlarının sistematik olarak katledildikleri haberleri ve Bulgarların Edirne çevresinde ve Çatalca önünde tahkim edildiği haberleri elimize ulaşıyordu. Mösyö A. de Perennun tarafından *L'Illustration*'da yayımlanan ve Türk gazeteleri tarafından çoğaltılan Çatalca Muharebesi anlatımı, Osmanlı genelkurmayının farkında olmadığı gerçekleri halka yaymıştı ve kaybedilmiş olan umutların yeşermesini sağladı. İnsanların tatminsizliğinin yükseldiği bu dönemde, İttihat ve Terakki bu durumu kendi lehine çevirmeyi bildi..."³⁰²

Bahsi geçen hadiseler abartı olarak görülmemelidir. Zira Kâmil Paşa Hükümeti'nin bu tavrının duyulması, ciddi bir tepkiye neden oldu ve bir bakıma kendi düşüşünü hazırladı. Hükümetin bu durumu yine baskıyla bastırma tutumu, tepkilerin daha da sertleşmesine yol açtığı da bir gerçektir. Bu dönemde hem İttihatçılar ile hem de Hürriyet ve İtilafçılar ile sorunlar yaşaması da kendisini desteksiz bıraktı. Baskın hakkında farklı bir detay yok iken, metnin devamında yer alan "...Darbenin başarısını garanti altına almak adına şehirde her şey ayarlanmıştı. Enver Bey'in atadığı yeni polis şefi, payitahtın düzeninden sorumluydu. Telgraf ve telefon hatları kesilerek *Çatalca Ordusu'nun hükümetle bağlantısı kesilmişti...*"³⁰³ sözleri, olayın planlı olduğunu düşündüğü izlenimini yaratmaktadır. Olayın planlı olduğu da doğrudur ancak o dönemde bu pek bilinmemektedir. Metnin devamında, olayın ertesi günü Enver Bey ile görüşme fırsatı bulduğunu belirterek kendisine şunları söylediğini açıklamaktadır: "Hükümeti devirmek için ikinci kez böyle bir işe yeltendiğim için üzgünüm ancak tereddüt etmeye vaktim yoktu; biraz daha gecikseydik ülkeyi düşmana teslim edeceklerdi; ordumuz halihazırda oldukça güçlüyken neden böyle yüz kızartıcı bir anlaşmaya imza atalım?"³⁰⁴ sözleriyle durumu açıklamaktadır.

Görüldüğü üzere Enver Bey olayla ilgili kendi meşru sebebini ortaya koymaktadır. Ordunun durumu da ortadadır ancak ordunun güçsüz olduğunu söyleyecek durumda da değildir, zira orduya moral vermesi, dışarıya "biz güçlüyüz" mesajı vermesi ve halka da moral aşılması gerekmektedir. Son paragrafta ise, "...İşte bu şartlar altında, müttefikler geri adım atmadığı takdirde savaş yeniden başlayacak ve bu kez vatanperverlik duygusunu arkasına almış olan Türklerin güvenle savaşağından emin olabiliriz" demektedir. Görüldüğü üzere, Y.R. olumlu bir tablo çizmektedir ancak onun bu olumlu bakış açısı Remond tarafından hiç

³⁰² "Le Coup d'état du Janvier 23", *L'Illustration*, 1 Şubat 1913.

³⁰³ "Le Coup d'état du Janvier 23", *L'Illustration*, 1 Şubat 1913.

³⁰⁴ "Le Coup d'état du Janvier 23", *L'Illustration*, 1 Şubat 1913.

paylaşılmamaktadır. Bunun gerekçesi olarak Sadrazam ve Şeyhülislam’a yönelik alkışların cılız olmasından mütevellit, ihtilalin herkes tarafından kabul görmediğini düşüncesinde olduğunu belirtmektedir.³⁰⁵

“...Bugün sabah erken saatlerde İstanbul’a gittim. Enver Bey, Mahmud Şevket Paşa’ya eşlik eden bir arabayla geçti. Onları görmekte oldukça zorlandım. Bâb-ı Âlî’ye girdik, dün yaşananlara dair ne içeride ne de dışarıda bir iz yoktu; aynı “papuççu” galoşlarınızı, paltonuzu ve fotoğraf makinenizi toplayıp bahşiş topluyor. Hiçbir endişe yok, meşgul insanlar ve sohbet eden insanlar da yok; ancak cesetlerin hâlâ orada olduğunu söylediler; zaman zaman avluya girip çıkan bazı askerler var. Saat 11’de Selamlık’a gittim. İlk önce Mahmud Şevket Paşa ile Enver Bey geldiler; Yarbay, subayların arasına karışarak camiye girdi...Enver normalden daha az buz gibi ve daha az anlaşılabilir bir ifadeyi takındı. Meselenin kişisel olduğunu reddetti; koşullar, milletin iradesi, Bâb-ı Âlî’dekiler buna neden olmuştu...”³⁰⁶

Görüldüğü üzere yine halkın ve devlet ricalinin yaşananlara kayıtsız kaldığını söylemektedir. Enver, yaşananlar karşısında ketum bir tavır takınmış gibi görünüyor. Nitekim yabancılar karşısında özellikle böyle bir tavır takınmış olması yadsınamaz. Ve meselenin kişisel olmadığı da oldukça bariz, öne sürmüş olduğu gerekçeler de kabul edilebilir gibi görünmektedir. Zira koşullar ve Kâmil Paşa Hükümeti’nin tavrı buna sebep olmuştu. Ancak Remond’un sorduğu soruyu sormak gerekirse, son yaşananlar gerçekten halkın iradesiyle mi olmuştu?

Haber metninin devamında, Enver Bey ve yanındakilerin içeri girmesinin ardından, Mustafa Necib ile Nafiz Bey arasında çatışma çıktığını, sesler üzerine Sadrazam ve Harbiye Nazırı’nın yaverlerinin duruma müdahale etmeye çalıştığını ve silah sesleri üzerine Harbiye Nazırı’nın odadan çıktıktan sonra bir kurşunun isabet ettiğini belirtmektedir.³⁰⁷ Bu yazıdan, olayların gerçekleşme şekline en yakını olarak bahsedilmektedir. Zira Enver Bey ve yanındakiler içeri girdikten sonra yaşananlar buna yakındır.

Ortadoğu üzerine yazıların mevcut olduğu ve Suriye Milliyetçisi Samne ile Lübnanlı bir Hristiyan olan Chekri Ganem [Şükrü Ganem]’in kontrolündeki *Correspondance d’Orient*’in 1 Şubat 1913 tarihli nüshâsında yer alan ve Georges Samne imzalı makalede, barışın tesis edilmesi hususunda Poincare’in çabasının boşa gittiğini ve İTC’nin böylesi bir darbe yaparak hata yaptıklarını söylemektedir;

“...Biz bu satırları kaleme alırken, Mahmud Şevket Paşa ve Jön Türklerin bir askerî darbe yaparak yeniden başa geçtiği haberini aldık. Bu, Düvel-i Muazzama’nın bir araya gelerek bu kadar emek harcadığı ve bu noktaya getirdiği neticelerin sorgulanması demektir. Avrupa gerçekten Balkanlar’da barışın tesis edilmek üzere olduğunu düşünmekte ve genel bir felaketin kesinkes

³⁰⁵ “Le Coup d’etat du Janvier 23”, *L’Illustration*, 1 Şubat 1913.

³⁰⁶ “Le Coup d’etat du Janvier 23”, *L’Illustration*, 1 Şubat 1913.

³⁰⁷ “Le Coup d’Etat du 23 Janvier”, *L’Illustration*, 1 Şubat 1913.

önleneceğine inanıyordu. Ancak tam tersi oldu, Türkler ve Balkan İttifakı arasındaki düşmanlığın yeniden başlayacağı ve Avrupa’da çatışma yaşanması tehlikesi yeniden doğdu ve daha tehlikeli bir hale geldi. Jön Türklerin Edirne’yi kurtarmak istediklerine dair gösterdikleri coşkun, Türkiye açısından bekledikleri sonuçları doğuracağına dair herhangi gibi yanılgıya kapılmamalıdır. Muharebeler başladığında bekleyebilecekleri şey iyi ihtimalle Çatalca’nın gerisine konuşlanmış olan birliklerin Müttefik ordularının İstanbul yolunu kesmeleri olurdu ve böyle olsa dahi birlikler arasındaki koordinasyonsuzluk ve hazinede bir kuruş para olmadığı düşünülürse bu bile çok düşük bir ihtimal. Ancak, deli değillerse düşman ordusuna karşı taarruza geçecek durumda olmadıklarını iddia etmedikleri görülüyor ki, ancak galip geldikleri takdirde Edirne kuşatmasını kaldırmaya ve Bulgaristan’a geri çekilmeye zorlayabilirler. Peki ya Kâmil Paşa ve Dolmabahçe’deki Meşveret’te alınan, kaçınılmaz son karşısında boyun eğmeleri kararının ardından, hâlâ kurtarılabilecek olan bir şeyler varken bunları tehlikeye atmalarının anlamı nedir? Düşmana karşı gerçekleştirilmiş böyle bir ihtilali meşrulaştırmak adına öfkeli milliyetçilerin isyanına başvurmanın herhangi bir manası yoktur. Bu noktadaki gerçek milliyetperverlik, en tecrübeli Osmanlı devlet adamlarının üzülmeye dahi olsa kabul ettikleri gibi üstün bir gücün karşısında boyun eğmektir. Jön Türkler böyle bir kuvvete karşı isyan etme girişiminde bulunarak, kendi [geçmiş] iktidarlarındaki ciddi ve sürekli tekrarladıkları hataları, öngörülerini ve siyasi yaklaşımlarının yeterince ağır sonuçlar doğurduğunu göstermeleri bakımından ne kadar kör olduklarını ve ne kadar kibirli olduklarını yeniden göstermişlerdir.”³⁰⁸

Görüldüğü üzere Türkler ve Balkanlılar arasındaki gelişmelerin bir genel harbe dönüşme ihtimali bulunmasından endişe edilmektedir. Buna ek olarak da Türkiye’nin herhangi bir galibiyet beklentisi içerisine girmemeleri gerektiğini, çünkü hem Türkler-Balkanlılar arasındaki savaşın genel bir harbe dönüşme riskinin Avrupa’yı korkutması, hem de Türk ordusu ve hazinesinin herkes tarafından bilinen durumları sebebiyle büyük bir beklentiye girmemeleri gerektiğini söylemektedir. Samne’nin bu düşüncelerinin haksız olduğu söylenemez.

Makalenin devamında, en büyük vatanperverliğin Osmanlı devlet adamlarının istemeye istemeye dahi olsa yüzleştikleri gerçekleri kabul etmek olacağını Jön Türkler’in acemice hareketler yapma ihtimallerinin olduğunu ve öngörüsüzlükleri yüzünden daha ciddi sonuçlarla karşılaşacaklarını söylemektedir.³⁰⁹

Makalenin son bölümünde ise Raymond Poincare’nin Osmanlı lehine birçok faaliyet içerisinde olduğunu ve Jön Türkler’in bu girişimi, tavassutu nasıl baltaladığını şu sözlerle anlatmaktadır.

“...Avrupa’nın tavassutuna dair ilk fikrin Mösyö Poincare’den geldiğini ve tavassutunun da uluslararası bir konferanstan ziyade bir Büyükelçiler Konferansı şeklinde olsa dahi yine de kendisinden bekleneni gerçekleştirmek üzere olduğunu hatırlatmamız mı gerekir. Kalıcı bir barışı sağlamak

³⁰⁸ “Raymond Poincare et la Question d’Orient”, *Correspondence d’Orient*, 1 Şubat 1913.

³⁰⁹ “Raymond Poincare et la Question d’Orient”, *Correspondence d’Orient*, 1 Şubat 1913.

Avrupalılar için olduğu kadar Türkiye için de bu kadar arzulanmaktayken Jön Türkler'in aniden sahneye çıkmaları bu sonuçların sorgulanmasına neden oldu"³¹⁰

Görüldüğü üzere yazar, yaşananlardan rahatsız görünmektedir. Öte yandan, *Correspondence d'Orient*'in 1 Şubat tarihli ve "Le Coup de Force Jeune Turc" başlıklı imzasız yazıda Bâb-ı Âlî Baskını'na dair bir analiz yer almaktadır. Makalede yer alan şu sözler dikkat çekicidir;

"...Boşa bir çaba olsa dahi bu güzel girişimlerini takdir ediyoruz. Yine de kendi ihmalleri sebebiyle böyle bir yenilgi yaşatanlar, kendi yarattıkları enkazı ortadan kaldırmak gibi meşakkatli bir işi üstlenen insanları öfkeyle yerinden edecek kadar ehil midir? Öncelikle, ne kadar üzücü dursa da Türklerin gerçeği kabullenmeleri önemlidir. Savaşı yeniden mi başlatmak istiyorlar? Ordularını üç aydır organize edemediler, hücumla kalkamayacakları da çok bariz ve başarılı savunmalarında bile sıkıntılar var. Yalnızca anlamsız bir savaş olacak; daha da kötüsü ise savaş yüzünden ülkelerinin geleceğini tehlikeye atıyorlar. Yalnızca akıllarını başlarına devşirip şunu düşünsünler, Türkler ile Müttefikler karşı karşıya değiller. Son aylarda yaşanan olaylara bakıldığında, Avusturya sürekli silahlaniyor, Sırları yatıştırmak için hiçbir şey yapmıyor, Arnavutluk'ta aşırıya kaçan talepleri var ve bir söylediği bir söylediğini tutmamasından rahatsız olsa bile yanında olan Avusturya da var. Avrupa'nın Balkanlılar için en ufak bir şekilde dahi olsa mücadele etmeye hiçbir niyeti yok ve bugün yaşanmakta olan vehim verici belirsizlik döneminin uzamasına neden olarak da gerekli dersi verecektir. Jön Türklerin dost sandıkları, İstanbul'daki şu Alman gazetelerini bir okuyalım bakalım. Açıkça görülecektir ki 23 Ocak darbesinin en net sonucu, Türkiye'nin Asya'daki hükümrancılığının sorgulanmasıdır. Alman gazeteleri, bu konuda ses çıkartan ve savaş yeniden başladığı takdirde Türkiye'nin Asya topraklarının böylesi bir şekilde tehdit altında olmasıyla kendi payını talep edeceğini açık bir şekilde ilk kez dile getirenlerdi. Şu anda Jön Türklere söyleyebileceğimiz yegâne dost tavsiyesi, hiç gocunmadan Kâmil Paşa'nın dış politikasını devam ettirsinler ve mümkün olan en kısa sürede kendilerini buna ikna etsinler."³¹¹

Makalede görülebilmekte olduğu üzere, Bâb-ı Âlî Baskını iyi niyetli ama faydasız bir çaba olarak görülmektedir ve Jön Türkler ülkenin geleceğini tehlikeye atmakla suçlanmaktadır. Ülkenin yegâne kurtuluş yolu olarak da Kâmil Paşa'nın takip ettiği yolda devam edilmesi tavsiye edilmektedir. Buna ek olarak da Avrupa'nın Türklere gerekli dersi vereceğini, daha geniş çaplı bir savaşa dönüşmesi ihtimali bulunduğu söz edilmektedir. İlginç olan kısım Almanya basınının tutumuna dair olan ilişkidir. Anadolu üzerindeki çıkarları bilinmekte olan Almanya'nın ilk fırsatta bölgedeki çıkarlarını korumak adına harekete geçeceğinden söz edilmektedir. Yazar, görüşlerinde kısmî olarak haklı görülmele birlikte atladığı husus, Kâmil Paşa Hükümeti'nin politikası takip edilecek ise Jön Türkler'in bir darbe yapmasının nedeni nedir? Öte yandan daha geniş çaplı bir harp çıkması düşüncesi, metin içerisinde ve çalışmanın içerisinde açıklandığı üzere yaygın bir düşüncedir ve haklılık payı vardır.

³¹⁰ "Raymond Poincare et la Question d'Orient", *Correspondence d'Orient*, 1 Şubat 1913.

³¹¹ "Le Coup de Force Jeune Turc", *Correspondence d'Orient*, 1 Şubat 1913.

Fransız basınının Bâb-ı Âlî Baskını'na yaklaşımı hakkında ise farklı görüşlerin olduğunu söyleyebilmek mümkündür. Bâb-ı Âlî Baskını'na tarafsız yaklaşıma çalışanlar olduğu kadar olumsuz yaklaşanların da mevcut olduğu göze çarpmaktadır. Örneğin *L'Illustration* Meşveret'e dair yazı da dahil edildiğinde daha tarafsız bir gözle olaya yaklaşıma çalışmaktadır. Tarafsız yaklaşıma çalışan diğer bir isim ise *Excelsior*'dan Jean Meneval'dir. Meneval, böylesi bir darbenin yaşanmasında Avrupa devletlerinin payı da olduğunu özellikle vurgulamaktadır. Nitekim Meneval halihazırda böyle bir hadisenin yaşanmasını sıradan bir gazeteci olarak öngörmekteyken Avrupalıların bunu öngöremediğini vurgulamaktaydı. Öte yandan *Le Figaro* yazarı Raymond Recouly Jön Türkleri barışı tehlikeye atmakla suçlamaktaydı. Kısacası Fransızların Bâb-ı Âlî Baskını'nı konusunda ortak bir görüşlerinin olmadığı görülebilmektedir.

3.2. Bâb-ı Âlî Baskını ve İngiliz Basınındaki Akisleri

İngiliz basını, Amerikan ve Avustralya basınına kıyasla, Fransız basınına daha yakın bir çizgide ilerlemektedir. Olaylar hakkında daha fazla yorum ve içerik açısından daha zengin bir izlenim vermektedir. İngiltere'nin de Osmanlı'ya dair takip ettiği politikalar ve yüzyıllardan bu yana geliştirilen ilişkiler ve Balkanlar'da yaşanabilecek bir krizin İngiltere'yi de etkilemesi ihtimali bulunduğundan dolayı İngilizler yakın bir ilgi göstermişlerdir. İngiliz basınının incelendiği bu bölümde, *The Illustrated London News*, *The Daily Mirror*, *The Daily Telegraph* ve *The Manchester Guardian* gibi önde gelen gazetelerinden istifade edilmiştir.

İngiliz basını, bir darbe girişiminin gerçekleşmesi ihtimali olduğunu önceden sezmiş olacak ki buna yönelik haberlerin mevcut olduğu görülebilmektedir. Örneğin 18 Ocak tarihli *The Daily Telegraph* haberinde, “İstanbul korkunç bir karmaşa içerisinde. Dün sabah Bâb-ı Âlî'ye yönelik ciddi bir protesto gerçekleşti ancak askerler tarafından bastırıldı. İttihat ve Terakki savaşın devamını talep etti. Kürt unsurların ayaklanmasından korkuluyor.”³¹² Gazeteler, hatıratlar ve diğer kaynaklar incelendiğinde böyle bir ortamın olmadığı görülebilmektedir. Bir İngiliz gazetesinin böyle bir karmaşa haberini vermesinin ardında yatan sebep, muhtemeldir ki bu haberi almış oldukları kaynakların kendilerini yanıltmış olmasıdır.

The Manchester Guardian, 24 Ocak 1913 tarihli haberinde Bâb-ı Âlî Baskını'na şu şekilde yer vermiştir;

“İstanbul'daki ihtilal dünkü parlak geleceği kararttı ve muhtemelen barışın sağlanmasını da geciktirecek. Yaşanan hadiseye dair yapılan resmî açıklamanın ciddiye alınamayacağı oldukça açıktır. Bize söylendiğine göre, bir “Meşveret” vasıtasıyla barış kararı alınması anayasasının ihlal edilmesine

³¹² “Outbreak At Stamboul”, *The Daily Telegraph*, 18 Ocak 1913.

“halk” öfkeleni ve Bâb-ı Âlî önünde hükümetin istifası ile Mahmud Şevket Paşa’nın sadarete gelmesiyle sonuçlanan bir “gösteri” yaptı. Sonuç oldukça açık – Jön Türkler yeniden iktidardalar. Kâmil Paşa’yı iktidardan düşürme bahaneleri de net bir şekilde görülebiliyor. Uzun bir süredir toplanmamış olan Türk Parlamentosu [Meclis-i Mebusan] – şiddet ve çalıntı oylarla elde edilmiş olduğu bilinen bir gerçek- hâlâ Jön Türklerin kontrolü altında. Jön Türkler, barışın sağlanması kararı almış olan Meşveret’i gayriresmî bir kurum olarak görmekte ve eğer Hükümet barış konusunda tüm sorumluluğu üstüne almak istemiyorsa Meşveret’i değil Meclis-i Mebusan’ı oturuma çağırmalıydı. Kâmil Paşa’yı istifaya zorlamak ve yönetime gelmek adına dünyaya bir gerekçe sunmaları gerektiği için anayasanın ihlali ile suçladılar. Ancak kendi yöntemleri kanuna uygun muydu? Kâmil Paşa’nın iktidardan düşürülmesinin anayasanın ihlali neticesinde halkın galeyana gelmesi neticesinde olduğu açıklandı. İhtilal ordunun işi. Ve an itibarıyla bilmekteyiz ki hükümet bir süredir askerî bir muhtıradan çekinmekteydi. Kâmil Paşa ve hükümetindekiler uzun bir süredir barışı sağlamalarının kendi görevleri olduğuna kâni idiler; tüm düşünceleri de bu yöneydi. “Temps”in İstanbul muhabiri son olarak Salı günü,”Enver Bey ve Trablusgarp Harbi’nin kahramanları Çatalca’ya ulaştığından beri” diye yazıyor, “Ordu kesinlikle kazanacağına ikna olmuş durumda. Büyük Güçler’in notası kabul edildiği takdirde İstanbul’dan yirmi iki mil uzaklıktaki Çatalca’da bulunan 130.000 askerin payitahta yürümesinden endişe ediliyor. Hükümetin korktuğu başına geldi. Mahmud Şevket Paşa meşhur Selanik’ten İstanbul’a yürüyüşünü [31 Mart’ı kastediyor] tekrar etmedi ancak ordu, hükümetin hiçbir direnç göstermeden geri çekilmesinden rahatsızdı. Şimdi ise hükümetin istifaya zorlanmasıyla Jön Türklerin iktidara-savaş hükümetine- gelmesi için alan açıldı.”³¹³

İmzasız olan yazıda, Bâb-ı Âlî Baskını’nın ardından bütün umutların suya düştüğüne yönelik bir düşünce olduğu net bir şekilde görülebilmektedir. Haber metnin en başında “parlak gelecek kararı” sözleriyle yazının tonu en başından belli olmaktadır. Yazıdaki en temel nokta, İttihatçıların hükümeti anayasaya uymamakla suçladıkları sırada kendilerinin de anayasaya uygun hareketler yapmamakta olduklarıdır. Yazar, hükümeti darbeyle ele geçirmek ve seçimler sırasında şiddete başvurmak ile oy çalmanın da anayasaya uygun hareketler olmadığını, İTC’nin kendisin haklı gösterebilmek adına yaşana hadiseleri “halkın galeyana gelmesi” olarak yansıttığını belirtmektedir. 24 Ocak tarihli haberde, olayın nasıl yaşandığına dair hiçbir bilginin yer almadığı görülmektedir. *The Manchester Guardian*’da bu yöndeki ilk haber metni, 25 Ocak tarihli nüshâda yer almaktadır.

“İstanbul’daki ikinci karşı devrim başarıyla sonuçlanmış gibi görünmekte, ancak “halkın galeyanı” ve hatta kavgalar neticesinde onlarca insanın yaralandığı ve birçok insanın tutuklandığına dair kara haberler geliyor. An itibarıyla elde başka bilgiler yok. Mahmud Şevket – an itibarıyla Paşa – neredeyse hükümetini kurdu ve aşırılıkçı bir karakteri olmasına rağmen hükümetinin çoğunluğu Komite’nin sol kanadından. Öte yandan ne Şeyhülislam ne de Hariciye Nazırı atanmış değil ve bu ateşten gömleği giyecek birilerini bulmak zor.

³¹³ “The Revolution in Constantinople”, *The Manchester Guardian*, 24 Ocak 1913; *Le Temps*’in haber metni için bkz: “La Turquie et La Paix”, *Le Temps*, 23 Ocak 1913.

Nazım Paşa, Başkumandan ve Kâmil Paşa'nın Harbiye Nazırı, Salı günü gösteriler sırasında vurularak hayatını kaybetti. Enver Bey ve takipçileri Bâb-ı Âlî'ye girdiklerinde bir tür mukavemetle karşılaştılar ve silahlar ateşlendi. Aralarında Nazım Paşa'nın da bulunduğu bir sürü insan öldürüldü. Ölümünün kasıtlı olmadığı belirtildi. Sabık kabinenin üyeleri de tutuklanmıştı ve açıklandığına göre hepsi salınmış durumda.³¹⁴

Bahsedilen haberde, Bâb-ı Âlî Baskını'ndan “ikinci bir karşı devrim” olarak söz edilmektedir. İlk karşı devrim olarak görülen hadise büyük ihtimalle 31 Mart Hadisesi'dir. Zira daha öncesinde bahsolunduğu üzere 23 Temmuz 1908 sonrasında İttihatçılar doğrudan olmasa bile iktidar erkini elinde tutmaktayken 31 Mart Hadisesi meydana gelmiş, Hareket Ordusu İstanbul'a girerek ayaklanmayı bastırmıştır. Burada da benzeri şekilde İttihatçılar Halaskar Zabitan'ın ardından iktidardan düşmüş ve Bâb-ı Âlî Baskını ile birlikte iktidarı yeniden ele geçirmiştir. Haberin devamında ise hükümetin küçük bir kriz yaşadığı, Şeyhülislam ve Hariciye Nazırı'nın atanmadığından bahisle böylesi bir dönemde sorumluluk alacak kişi bulmanın zorluğundan bahsedilmektedir. Ancak aynı nüshâda yer alan “Mahmud Şevket's Cabinet”³¹⁵ başlıklı haberde yeni kabineye ve nazırlara yer verilmiştir. Buradan anlaşılabilir ki bahsedilen kriz, böyle bir kriz var ise, çabuk çözülmüş ve eski Atina Büyükelçisi Muhtar Bey, Muhtar Bey'den birkaç gün sonra ise Said Halim Paşa Hariciye Nazırı olarak atanmıştır.

The Manchester Guardian'ın 25 Ocak 1913 tarihli nüshâsında “Nazım Pasha” başlığıyla verilen haber metninde, Nazım Paşa'nın hayatından uzun uzun bahsedilmiş ancak haber metninin en önemli kısmı, Mahmud Şevket Paşa ve Enver Bey ile olan ilişkisine dair olan son paragraftır. Paragrafta;

“...Mahmud Şevket Paşa ve meslektaş Enver Bey bu yaşlı askerin her zaman en zorlu rakipleri olmuştur. Belki de onun askerî bilgisi ve ordu içindeki itibarını kıskanıyorlardı. Ölümü kazara veya bilerek olsun olmasın, köhnemiş Osmanlı'nın en önemli askerî dayanaklarından birisi ortadan kalktı. Türkiye böylesi önemli bir dönemeçte iken son dört yıl boyunca iktidara gelebilmek adına her şeyi göze almış böyle cesur bir askeri kaybetmeyi göze alamaz. Türkiye böyle cesur ve dürüst bir vatanperveri kaybettiği için yas tutabilir.”³¹⁶

Haber metninde Mahmud Şevket Paşa ve Enver Bey ile Nazım Paşa arasında bir rekabetin mevcut olduğu vurgusu yapılmış ve ordu içerisinde ıslahat yapmaya çalışan güçlü bir askerin kaybedildiği söylenmiştir.

Bâb-ı Âlî Baskını'nın gerçekleşmesinin ardından *The Daily Mirror*'un 24 Ocak tarihli nüshâsında yer alan haberde, olayların o anlık olarak halkın galeyana gelmesiyle mi

³¹⁴ “The Revolution At Constantinople”, *The Manchester Guardian*, 25 Ocak 1913.

³¹⁵ “Mahmud Şevket's Cabinet”, *The Manchester Guardian*, 25 Ocak 1913.

³¹⁶ “Nazım Pasha”, *The Manchester Guardian*, 25 Ocak 1913.

gerçekleştiği yoksa planlı bir hareket mi olduğunun bilinemediğinden bahsetmektedir.³¹⁷ Bu durumun bilinmemesi doğaldır. Zira hem olayların sıcaklığı hem de başkentteki sansür sebebiyle bilgi akışının doğru sağlanamamasından dolayı olayın mahiyeti tam olarak bilinmemektedir. Baskının gelişiminden ise şu şekilde bahsedilmektedir:

“Her kesimden insan bugün Edirne olmadan barış yapmaktansa savaşmayı tercih ettiğini gösterdi ve bu da toplumdaki genel düşüncenin bir yansımasıydı. Hükümet istifa etti ve 1908 ile 1909 devrimlerinin kahramanlarına iktidar yolunu açtı. Bakanlar öğleden önce bir araya gelerek Büyük Güçler’in notasına verecekleri cevaba son halini verdiler. Bâb-ı Âlî’nin önünde insanlar toplanmaya başlamadan kısa süre önce. Enver Bey ve İttihatçıların önemli isimlerinden olan Naci Bey, hükümetin istifa etmesi gerektiğini bildirdi. Bâb-ı Âlî’nin dışına çıktıklarında Enver Bey, elinde Kâmil Paşa’nın istifasının olduğunu ve Saray’a gideceğini ilan etti...”³¹⁸

Bu haberdeki anlatım incelediğinde, İttihatçıların arasında önemli bir sima olan Ömer Naci Bey’e olay sırasındaki rolünden fazlasının atfedildiği görülür. Ömer Naci, Bâb-ı Âlî’nin önünde ateşli nutuklar atarak orada bulunan halkı galeyana getirmiştir. Rolü bundan fazlası değildir.

The Daily Mirror’un “Nazım Pasha Shot Dead In Melee” başlıklı haberinin altında yer alan “The Turkish Kitchener” isimli haberde o sırada Londra’da bulunan meşhur bir Türk ile Nazım Paşa hakkında yaptığı mülakatı yayımlamıştır.

“İlkelerine sadık ve uzlaşmaktan nefret eden” bir yapısı vardı dedi. “Politik duruşunun bedelini İstanbul’da ihtilalciler tarafından vurularak ödedi. Nazım [Paşa] 66 yaşındaydı” dedi ve “hayatının büyük bölümünü askerliğe vakfetmişti. İttihat ve Terakki Komitesi’nin bir üyesi olmasına rağmen politikacı değildi. Yalnızca bu da değil, onun en büyük gayesi, bir ordu için tehlikeli gördüğü politikayı askeriyele temizlemektir. Vaktinde astlarını politikaya bulaşmamaları konusunda uyarıyordu. Nazım [Paşa] askerî kariyerine Fransa’nın önde gelen askerî okullarından St. Cyr’de başladı. Okuldan mezun olup ayrıldığı tarihe dek en parlak öğrencilerden birisi olarak göze çarpmaktaydı, organizasyon konusunda da fazlasıyla Alman etkisi altındaydı. Bu konuda da oldukça maharetliydi ve durmaksızın ordunun organizasyonu konusunda uğraşarak “Türk Kitchener” lakabını elde etti. Bu lakabı astlarını seçme konusundaki mahareti ve benzersiz sessizlik yeteneği sayesinde elde etti.”³¹⁹

Röportajın yapıldığı kişinin Nazım Paşa’yı İttihatçı olarak gördüğü göze çarpmaktadır. Ancak bilindiği üzere Nazım Paşa ile İTC arasında siyasi bir iş birliği dışında bir ilişki yoktur. Buna ek olarak Nazım Paşa’ya “Türk Kitchener” lakabıyla anıldığı görülmektedir. Bu benzetmenin yabancı basında zaman zaman yer aldığından çalışma içerisinde de bahsedilmiştir. Muhtemeldir ki, Nazım Paşa’nın “Türk Kitchener”i olarak adlandırılmasının ardında yatan sebep, Nazım Paşa’nın iyi yetişmiş ve ordu içerisinde köklü ıslahatlar yapan önemli bir askerî sima olmasıdır.

³¹⁷ “Revolution in Constantinople”, *The Daily Mirror*, 24 Ocak 1913.

³¹⁸ “Revolution in Constantinople”, *The Daily Mirror*, 24 Ocak 1913.

³¹⁹ “The Turkish Kitchener”, *The Daily Mirror*, 25 Ocak 1913.

The Spectator isimli derginin 25 Ocak 1913 tarihli nüshasında Bâb-ı Âlî Baskını'na dair şu metin kaleme alınmıştır;

“Barışın sağlanacağı ümitleri, hafta ortasına kadar oldukça yüksek bir ihtimal olarak gözükmekteydi ancak Cuma günü her şey değişti. Cuma sabahı gelen haberlere göre, İstanbul’da bir darbe gerçekleşti. Kâmil Paşa, Meşveret’te alınan karar gereğince müttefiklerin şartlarını kabul etmeden önce, Edirne’nin ve Ege Adaları’nın terkinin içeren şartlarla birlikte, sadaret makamından kovuldu ve yerine Mahmud Şevket Paşa geçti. İhtilal sırasında olanları anlattık ancak şunu da eklemeliyiz ki Harbiye Nazırı Nazım Paşa, yaverleri ve ihtilalin lideri Enver Bey ile taraftarları arasındaki çatışma sırasında ölümcül şekilde yaralandı. Bizim şahsi düşüncemiz, bu devrim ile birlikte Türkler’in geleceğinin pek fazla değişmediği ve politikacıların oynadığı bu umutsuz kumar ile birlikte Türkiye, bırakın kaybettiklerini geri almayı, daha da fazlasını kaybedecektir...”³²⁰

Bahsi geçen haberin son kısmından anlaşıldığı üzere, hükümet değişikliği sebebiyle Türkiye’nin kaderinde bir değişiklik olmamış, hatta bırakın iyi yönde ilerlemeyi fazlasını kaybedeceği düşüncesi vardır.

“Topics Of The Day” manşetli ve “The Coup d’Etat In Turkey” alt başlıklı haberde de benzeri bir anlatım var iken buna ek olarak Bâb-ı Âlî’nin bildirisi ve Talat Bey’in daha öncesinde de bahsi geçen, savaş istemediklerini ancak Edirne’yi de bırakmayacaklarından söz ettiği röportajı bulunmaktadır. Bu kısmın ardından ise yazarın düşünceleri yer almaktadır. Buna göre, eğer bir karşı devrim gerçekleşmezse büyük ihtimalle barış konferansı dağılacaktır. Savaşın devamı durumunda Müttefikler, Edirne ve Adalar konusundaki fikirlerini değiştirmeyeceklerdir. Yazar, Türk ordusunun durumunda büyük bir değişiklik beklememektedir ve “milliyetçi bir his” olarak görmektedir. Öte yandan, Türkler iyi bir şekilde dirense bile er veya geç Edirne’nin ele geçirileceği düşüncesi bulunmaktadır. Mücadeleyi Türklerin kazanması için küçük bir askerî mucizenin gerçekleşmesi gerektiğini düşünmektedir.³²¹ Buna ek olarak, savaşın Avrupa’daki dengeleri etkileyebileceğinden bahsedilmektedir.

“...Askeri darbenin Türkler’in ordusunda bir dirilişe sebep olmayacağına inansak da ihtilalin Avrupa’daki durumu daha da karmaşık hale getirebileceği ihtimalini göz ardı etmemeliyiz. Eğer savaş yeniden başlarsa ve Müttefikler Çatalca Hattı’nı aşar ise onların İstanbul’a girmesini engelleyecek herhangi bir engel kalmayacak. Ama eğer girerler ise şehrin geleceğini tahayyül etmek oldukça zor. İstanbul’un gerçekten işgal edilmesi durumunda da şehirde başlayan isyan dalgası imparatorluğun geneline yayılabilir ve müttefikler kendileriyle barış yapacak birisini bulamayabilirler. Eğer bu gerçekleşirse Avrupa’nın Büyük Güçleri arasında da Türkler’in İmparatorluğu’nun geride kalan parçalarını ele geçirmek istemeleri sebebiyle belirgin çatırdamalar yaşanabilir. Ancak bu tür şeyleri

³²⁰“News of the week”, *The Spectator*, 25 Ocak 1913.

³²¹ “Topics Of The Day”, *The Spectator*, 25 Ocak 1913.

vaktinden önce düşünmek yersizdir. Şu an için tüm söyleyebileceğimiz, Avrupa Ahengi'nin geri dönmesi ihtimali, ihtilal ile büyük bir tehlikeye girdi...³²²

Daha önce bahsi geçtiği üzere Büyük Devletler'in gayesi, Avrupa Ahengi'ni korumaktı. Ancak Edirne'nin düşmesi ve Balkanlıların şehri ele geçirmesi durumunda yaşanacaklar, I. Dünya Savaşı'nın 1914'den önce başlaması gibi, daha ciddi sorunlara sebebiyet verebilirdi. Bu durum, o tarihlerde Avrupa'nın en büyük korkusu konumunda bulunmaktaydı. İlgili yazının sonunda ise *The Times* gazetesine yönelik bir eleştiri bulunmaktadır.

“...Şunu da söylemeliyiz ki *The Times*, darbenin getirdiği sonuçlar itibariyle büyük oranda teselli bulmuş gibi görünmekle birlikte bizim pek ümidimiz olmasa da yeni hükümetin barışa yanaşmayacağı konusunda iddialı sözler söylememek gerekiyor. Şüphe yok ki darbe, *The Times* 'ın da söylediği gibi, bir entrika neticesinde meydana geldi, ancak söylemeliyiz ki [darbenin] bu kadar kolayca başarıya ulaştırılmış olması bizi rahatlatmıyor. Türkiye en sonunda teslim olmadan önce, imparatorluk ve Türk devlet adamları arasında İttihat ve Terakki'nin hiç değilse Edirne ve Adalar'ı kurtarmayı denemesine izin verilmesi gerektiğine dair yaygın bir his olmasaydı, bu gösterişli yapının hemen bu kadar çabuk çökeceğine inanamayız.”³²³

Yazarın *The Times* 'a yönelik eleştirileri arasında, “...bizim pek ümidimiz olmasa da yeni hükümetin barışa yanaşmayacağı konusunda iddialı sözler söylememek gerekiyor...” cümlesi geçmektedir. Bu yaklaşım konusunda *The Times* 'a hak vermek gerekir. Zira barış şartları kabul edilecek ise darbe yapmanın ve bir hükümet değişikliğinin gereği yoktur. Kaldı ki *The Times* 'ın ilgili makalede kullanmış olduğu cümleler şunlardır:

“...Bununla birlikte, olayın tartışmasız şekilde ciddi olduğu bariz ve Türk İmparatorluğu'nda yaşananların tüm insanlık adına doğurabilecekleri sonuçlar korkutucu ise de umudumuzu tamamen yitirmemize sebep olmadı. Hükümetin, Meşveret 'te barış ve sağduyu politikasına onay verilmesinden yalnızca birkaç saat sonra çökmüş olması gerçeği, Çarşamba günü de belirttiğimiz gerçeklerin bir yansımasıdır ve Türkiye'deki siyasetin Batılı değerlerle yargılanamayacağını kanıtlar niteliktedir. İhtilalden bu yana [23 Temmuz 1908'i kastediyor] gerçekleşen tüm iktidar değişiklikleri beklenmedik ve çoğunlukla geçici oldu... Bir Avrupa devletinde şahinler kanadının Talat Bey'in ilan ettiği gibi bir politikayla yeniden iktidara gelmesinin yalnızca bir sonucu vardır. Görüşmelerin kesilmesi ve savaşın yeniden başlaması. Bahsi geçen ülkenin çaresizce tüm mevcudiyetini buna bağlama kararı aldığını ve ülke dağıldığı takdirde karşılaşılabilecekleri olası sonuçları Düvel-i Muazzama'nın iyice tartması gerektiğini göstermektedir...”³²⁴

Görüldüğü üzere *The Times* teselli bulmuş değildir. Bilakis geçmişte yaşananları da düşünerek daha dikkatli yorum yapma gayreti içerisinde. Nitekim aynı metnin devamında geçen “...Gerçekten kuvvetle muhtemel olan ise, ne fikirde ne de duygularda herhangi bir değişim olmaması, yüksek bir ihtimalle makam değişikliğinden başka bir şey değil ve nasıl

³²² “Topics Of The Day”, *The Spectator*, 25 Ocak 1913.

³²³ “Topics Of The Day”, *The Spectator*, 25 Ocak 1913.

³²⁴ “Kiamil's Downfall”, *The Times*, 24 Ocak 1913.

gerçekleştiyse aynı şekilde tersine dönmesi ihtimali de mevcut...³²⁵ sözleri, bir temenniden ziyade gerçekleşmesi muhtemel bir ihtimale ışık tutmaktadır. Nitekim olayların tersine dönme ihtimali ve İttihatçıların bir karşı darbe neticesinde iktidardan düşürülmesi olasılığı, geçmişe bakıldığında gayet mümkün görünmektedir ve *The Spectator*'un buradaki eleştirilerini boşa çıkarmaktadır.

Dönemin meşhur gazetelerinden olan *The Illustrated London News*, 1 Şubat tarihli nüshâsında Bâb-ı Âlî Baskını'na dair şu haberi yayımlamıştır;

“23 Ocak günü, Kamil Paşa Kabinesi İttihatçılar tarafından istifaya zorlandı, Edirne'yi terk etmeme arzuları “darbe” yapmalarındaki temel etken oldu ve Mahmud Şevket Paşa, Selanik'ten İstanbul'a gelerek Sultan Abdülhamid'i tahtından eden ordunun başındaki isim, Sadrazam olarak atandı. Nazım Paşa, Müttefik ordularına direnmekte olan Türk ordusunun Kumandanı, Enver Bey'in liderlik ettiği ve Bâb-ı Âlî'ye zor kullanarak girmelerinin ardından Sadrazamın odasına girmeye çalışan protestocular tarafından vuruldu, kazayla olduğu söylenmekle beraber hayatını kaybetti.. Aynı gün içerisinde yeni hükümet kurma yetkisi, olayların başındaki isim olan, Sadaret makamını ve Harbiye Nazırlığını uhdesinde bulunduran Mahmud Şevket Paşa'ya verildi. Kamil Paşa, sabık Sadrazam, Edirne'nin terk edilmesi hususunda ısrarcı olunmasının hükümetin düşmesine neden olabileceği konusunda Büyük Güçleri ve Müttefikleri defalarca uyardı. 84 yaşındaki Kamil Paşa, savaş başladığı sırada başta olan Liberal Hükümet'in yerine gelmişti. Nazım Paşa'nın, isteyerek çağrıldığı şekilde ve talihsiz muharebeye rağmen Türklerin Kitchener'in ayın 24'ündeki cenazesine, Büyük Güçler'in ve Romanya'nın askerî ateşeleri, Binbaşı Enver Bey ve yedi Türk subayı katıldı. 1844 yılında Bağdat'ta doğmuş olan ve Arap olduğu düşünülen Mahmud Şevket Paşa, geçen Haziran ayında Harbiye Nazırlığı'ndan istifa etmişti. Alman yanlısı olarak tanınmakta. İhtilalci Jön Türklerin lideriydi. Binbaşı Enver Bey, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin önde gelen liderlerinden birisi. Trablusgarp Harbi sırasında yerel Arapları İtalyanlara karşı örgütlemeyi başarmıştı.”³²⁶

The Illustrated London News, Bâb-ı Âlî Baskını'na yalnızca bu satırları ayırmıştır. Ancak bu kısa metinde üstünde durulması gereken noktaların mevcut olduğunu belirtmek gerekir. Bâb-ı Âlî Baskını'nın yaşanış şekli konusunda doğru bilgilere sahip olduğu görülen *The Illustrated London News*, Nazım Paşa'nın vurulması hususunda ise yalnızca protestocular tarafından vuruldu demekle ve olayın detayın inmemektedir. Metinde yer alan ve tartışılabilir olan diğer bir nokta Kâmil Paşa'nın Büyük Güçler'i ve Balkanlıları, tekliflerinde ısrarcı olmaları durumunda hükümetin düşebileceği konusunda defalarca uyarmış olduğudur. Daha öncesinde görüldüğü üzere Kâmil Paşa, hükümetin düşmesi ihtimaline karşılık hiçbir önlem almamıştır ve muhtemeldir ki haber metni bu konuda hatalıdır. Öte yandan Nazım Paşa'dan “Türklerin Kitchener”i olarak bahsedildiği görülmektedir. Bu durum ile zaman zaman yabancı basında karşılaşılmaktadır. Muhtemeldir ki Nazım Paşa ile Lord

³²⁵ “Kiamil's Downfall”, *The Times*, 24 Ocak 1913.

³²⁶ “Dead Powers and Live: The Fall of the Kiamil Cabinet”, *The Illustrated London News*, 1 Şubat 1913.

Kitchener'in askerî açıdan önemli simalar olduğu ve ordu içerisinde yapmaya çalıştığı ıslahatlar yönünden bu tarz bir benzetme yapılmış olabileceği daha öncesinde de belirtilmiştir. Tartışmalı olan son nokta ise Mahmud Şevket Paşa'nın etnik kökeni hakkındadır. Makalede olduğu gibi Mahmud Şevket Paşa'nın Bağdat doğumlu olması sebebiyle Arap addedilmekteyse de Ziya Şakir, Mahmud Şevket Paşa'nın baba tarafından Gürcü, anne tarafından ise Anadolu kökenli bir Türk olduğunu belirtmektedir.³²⁷

İngiliz basınının Bâb-ı Âlî Baskını'na yönelik tutumunu kısaca özetlemek gerekir ise, Fransız basınında olduğu gibi bir fikir birliğinin olmadığı göze çarpmaktadır. Ancak genel kanı, Kâmil Paşa'nın işleri belli bir noktaya getirdiği ve Jön Türklerin bir darbe yaparak işleri mahvettiğidir. Bu hususta *The Spectator*'un "News of the week" başlıklı haberi örnek verilebilir. Daha öncesinde bahsedilmiş olan metinde, Türkiye'nin gereksiz bir kumar oynadığından ve şu ana kadar elde ettiği kazanımları dahi kaybedeceği düşüncesinin hâkim olduğu görülür. Yine aynı gazetenin "Topics of the day" başlıklı haberinde de Türkiye'nin Avrupa Ahengi'nin tehlikeye attığı belirtilmekteydi. *The Times* ise hükümet darbesinin olumlu sonuçlar doğurmayacağını belirtmekteyse de daha itidalli bir tutum sergilemekteydi.

3.3. Bâb-ı Âlî Baskını ve Amerikan Basınındaki Akisleri

Amerikan basınının incelenmesinin en önemli sebebi, henüz dünya hâkimiyetini ele geçirmemiş bir ülkenin, Osmanlı ile ilişkilerinin çok köklü olmadığı da düşünüldüğünde bakış açısının nasıl olacağını göstermesi bakımından önemi hâizdir. Amerikan basınının yaklaşımı, çalışmanın bu kısmında detaylı bir şekilde gösterilecektir. Amerikan basınının incelendiği bu bölümde, *The Washington Times*, *The New York Times*, *The Arizona Republican* gibi dönemin önde gelen gazetelerinden istifade edilmiştir.

Bâb-ı Âlî Baskını'na dair haberlerin Amerikan basınında olayın hemen ertesi günü [24 Ocak] tarihinde yer aldığı görülebilmektedir. Örneğin, *The Washington Times*, Bâb-ı Âlî Baskını'nı ilk sayfasında büyük puntolarla ve "Revolt Threatened In Turkey: Riots Follow Nazim Pasha Murder" başlığıyla vermiştir.

"Osmanlı İmparatorluğu tüm gün boyunca ihtilalin hemen arkasından gelen kaos ile karşı karşıya kaldı. Tüm gece devam eden ayaklanmalar ile birlikte ortaya çıkan kavgalar sebebiyle hastaneler ciddi yaralanmalar sonucunda gelenlerle doldu. Polisler düzeni sağlamak amacıyla gece boyunca ve gün içerisinde çok sayıda kişiyi tutukladı ancak bu durum akıntıya karşı kürek çekmek gibiydi. Hapishaneler isyancılarla doldukça hapishaneler çetelerce basıldı ve onları serbest bıraktı. Yeni Türk hükümeti, bugün aldığı karar ile birlikte barış görüşmeleri için Londra'da bulunan temsilcilerini

³²⁷ Ziya Şakir, 2011b: 35-37; "Dead Powers and Live: The Fall of the Kiamil Cabinet", *The Illustrated London News*, 1 Şubat 1913.

geri çağırdı. Bu durum, barış görüşmelerinin sekteye uğraması ve Genç Türkler'in savaşın devamından yana tavır koyduklarının göstergesi olarak yorumlanabilir. Yeni hükümet, Nazım Paşa'nın ölümünün ardından, Londra'daki heyeti ve Viyana ile St. Petersburg'taki elçileri de geri çağırmaya karar verdi ve Divan-ı Harp'i Kurdu."³²⁸

Bahsi geçen haberde fazlasıyla hatalı bilginin mevcut olduğu görülebilmektedir. Örneğin Bâb-ı Âlî Baskını'nın ardından ciddi bir çatışma yaşanmamış, dolayısıyla yaralanma ve tutuklanmalar gerçekleşmemiş, hapishaneler basılmamıştır. Londra'daki heyet de hemen geri çağırılmamıştır. Nitekim hükümet Bâb-ı Âlî Baskını'nın ardından yaptığı her açıklamada savaşmak arzusunda olmadıklarını belirtmiştir. Dolayısıyla *The Washington Times*'in bahsi geçen haber metni, muhtemeldir ki olaylara tam olarak vakıf olunmadan kaleme alınmıştır.

The Washington Times'in aynı haber metninin devamında, Londra'daki murahhasların İstanbul'daki darbe karşısındaki tutumlarına yer verilmiştir.

"Balkan Savaşı'nın mahiyetinin ne olacağını bugünden kestirmek oldukça güç zira gelen haberler sıkı bir sansür uygulaması altındaki İstanbul'dan gelmekteydi. Diplomatlar da edinebildikleri yetersiz bilgilerin güvenilirliğinden şüpheli. Olaya karamsar yaklaşan kişiler, en kötü senaryonun gerçekleşeceğini düşünmekteyken, olaya iyimser bakanlar ise az da olsa barışın sağlanacağına inanmaktalar. Resmi ağızlardan durumun ne kadar vahim olduğu belirtildi. Yarı-resmi kaynaklardan edinilen bilgiye göre Kamil Paşa'nın Genç Türkler tarafından zorla görevden alındı ve düzgün bir istifa mektubu yazmasına bile müsâ'ade edilmedi."³²⁹

Görüldüğü üzere olayın ilk günü itibarıyla hiç kimsenin kesin bir yargıya varamadığı görülmektedir. Bu durumun yaşanmasında İstanbul'un yoğun bir sansür altında olmasının yanı sıra olayın sıcaklığı ile gazetecilerin net bir bilgiye ulaşamamaları doğal karşılanmalıdır. *The Washington Times*'in aynı tarihli nüshâsında Bâb-ı Âlî Baskını'na dair en dikkat çekici metin, "Constantinople's Coup D'Etat" başlığıyla yayımlanmıştır.

"İstanbul'da uzun zamandır beklenen ve her seferinde ertelenen Müslüman fanatiklerin ayaklanması sonunda gerçekleşti. Bu tehdit birçok kez gün yüzüne çıkmış ise de Türkiye ile Avrupa arasında yüzyıllar boyunca süregelen ilişkiler, Türkler'in düşmanlarına karşı en büyük kozu olmuştur. Türklerin aşırılıkları dayanılmaz hale geldiğinde, Bâb-ı Âlî'nin kalabalık Hristiyan tebasını fedâ edebileceği fanatik ayaklanmalar, kutsal savaş tehdidi sebebiyle defalarca kez önlendi. Ancak şu an Türkler sırtlarını duvara dayamış haldeyken ayaklanma patlak verdi- ırk ve dinin bu savaşın ana gerekçesi olmadığı, toplumun Müslüman kesimindeki rahatsızlıklara dayanan, fanatizmin kara eli kanlı bıçağını çekti. Eğer darbenin etkileri bu şekilde sürmeye devam ederse, henüz herhangi bir hadise yaşanmamış ise de ayaklanmanın sonraki hedefinin İstanbul'daki Hristiyan halk olmasının önünde hiçbir engel yok. Ancak başkentteki hristiyan nüfus, bu dönemde normalden daha az iken başkentin dışında, taşrada, Avrupa Türkiyesi'nde bu tehlike minimuma inmiş durumda. Çünkü bu bölgede yaşayan Türkler yerlerinden edilerek daha önceden geldikleri topraklara sürüldüler. Hristiyan dünyası ve Balkan İttifakı da tabii, bu kadar çok istifanın da etkisiyle Türkler'in birbirine düşmesi ve devletin

³²⁸"Revolt Threatened In Turkey: Riots Follow Nazim Pasha Murder", *The Washington Times*, 24 Ocak 1913.

³²⁹"Revolt Threatened In Turkey: Riots Follow Nazim Pasha Murder", *The Washington Times*, 24 Ocak 1913.

yüzleştiği zorluklar karşısındaki şikayetçi hali izleyebileceklerdir. Oldukça açık şekilde görülüyor ki, eğer biraz bile birlik olabilmiş Türkiye'nin müttefiklere dayanacak gücü yok ise bölünmüş ve hiziplere ayrılmış bir İstanbul da çok az fayda sağlayacaktır.”³³⁰

İmzasız olan yazıda dikkat çeken husus, yazarın gösterileri ve hükümet darbesini “aşırı islamcı” bir ayaklanma olarak görmesidir. Elimizdeki kaynaklar ışığında ne Bâb-ı Âlî Baskını öncesindeki gösterilerin ne de Bâb-ı Âlî Baskını'nın islamcı bir karakterinin olmadığı bilinmektedir. Hükümet darbesi, tam olarak politik gerekçelerle gerçekleşmiştir. Buna ek olarak yazıda ayaklanmanın büyümesi durumunda Hristiyan tebanın bundan zarar görebileceğinden bahsedilmektedir. Gerek döneme ait hatıratlar ve gerekse de diğer basın organlarından görülebilmektedir ki Bâb-ı Âlî Baskını'nın ardından herhangi bir ciddi ayaklanma meydana gelmemiştir. Muhtemeldir ki yazar, olayların sıcaklığıyla ve hadiseye tam olarak vâkıf olamadığından olayları bu şekilde anlatma yolunu tercih etmiştir.

The Washington Times'in aynı tarihli nüshasında yer alan haberde, olayların çıkmasının ve Nazım Paşa'nın öldürülmesinin sorumlusu olarak sabık Harbiye Nazırı'nın yaveri sorumlu tutulmaktadır;

“Nazım Paşa'nın ölümü sebebiyle bugün başlatılan resmi tahkikat neticesinde, suç Nazım Paşa'nın yaverlerine yüklendi. Kamil Paşa Kabinesini istifaya zorlayan gösterilerin ele başı olan Enver Bey ve Talat, herhangi bir şekilde şiddete başvurulmaması ve silah kullanılmaması konusunda kesin emir vermişti. İttihat ve Terakki komitesi üyeleri ile çevrelenmiş olan ana kapıyı geçtikten sonra, Nazım Paşa neler olup bittiğini görmek üzere üst cama çıktı. Yaverlerinden bazıları kalabalığın Bâb-ı Âlî'ye saldırdığını düşünerek zaman kaybetmeden Enver Bey ve Talat Paşa'ya ateş açtı. Sonuçta ateşe karşılık verildi ve bu mermilerden bazıları yaşlı kumandana isabet etti. Nazım Paşa'nın bilinci bir daha yerine gelmedi ve bir süre sonra hastanede vefat etti. Nazım Paşa ile birlikte iki yaveri de vefat etti.”³³¹

Enver ve Talat Bey'in kan dökülmemesi konusundaki kararına metin içerisinde yer veren *The Washington Times*, Nazım Paşa'nın ölümü konusunda net bir bilgi vermemektedir. Çatışma sırasında bazı mermilerin kendisine isabet ettiğini belirttikleri yazıda, olayın gerçekleşme şekli konusunda yazarın bilgisinin olmadığı görülebilmektedir.

Ertesi gün, 25 Ocak 1913, tarihli nüshasında ise hükümet darbesiyle ertesi gün yaşanan bir deprem arasında bağlantı kurmuştur;

“Günün erken saatlerinde Müslümanlar arasındaki batıl inançlıları korkutan büyük bir deprem meydana geldi. Şok dalgası sebebiyle duvarlar sarsıldı, camlar kırıldı ve mobilyalar yer değiştirdi ve bazı insanlar yeni Jön Türk Hükümeti'nin uğursuzluğuna yordu...”³³²

Görüldüğü üzere Bâb-ı Âlî Baskını'nın ertesi günü yaşanan depremi bazı insanların yeni hükümetin uğursuzluğuna yorduğu görülmektedir. Aynı tarihli nüshâda yer alan diğer bir

³³⁰ “Constantinople's Coup D'Etat”, *The Washington Times*, 24 Ocak 1913.

³³¹ “Revolt Threatened In Turkey: Riots Follow Nazim Pasha Murder”, *The Washington Times*, 24 Ocak 1913.

³³² “Earthquake Shakes Turkish Capital; Is Held An Evil Omen”, *The Washington Times*, 25 Ocak 1913.

haber ise Rusya'nın tutumuna dairdir. Haberde, Rusya'nın hem Üçlü İttifak'a hem de Üçlü İtilaf'a sunum yaparak Türkiye'ye müdahale ederek Balkanlar'daki barışı sağlaması gerektiğini belirtmiştir.³³³

29 Ocak 1913 tarihli *The Washington Times* nüshâsında, Çatalca Ordusu'ndaki askerlerin ayaklanarak Nazım Paşa'nın intikamını almak üzere İstanbul'a yürüyeceklerine dair haberler mevcuttur. İlgili haberde;

“Türkiye'nin Büyük Devletlere cevabının taslak halinde olduğu ve Edirne ile Ege Adaları'ndan vazgeçmeyi kesinlikle reddedeceği yarı-resmî kaynaklarca belirtilmiş iken, Jön Türkler Nazım Paşa'nın askerleri olan IV. Ordu birliklerinin Çatalca'dan gelerek Kâmil Paşa'yı yeniden iktidara getirmelerini endişeyle bekliyor. Bu askerî harekete dair ilk bilgiler Viyana'dan geldi ve Enver Bey durumu tahkik etti. Mülakatında söylediğine göre subaylarla ilişkisi gayet iyi. Yine de Nazım Paşa'nın birliklerinin payitahta geleceği ve bir karmaşa yaşanacağına dair dedikodular düzenli olarak yayılıyor.”³³⁴

The Arizona Republican ise 24 Ocak 1913 tarihli nüshasında Associated Press'ten alıntı yaparak Bâb-ı Âlî Baskını'nı şu şekilde okurlarına duyurmuştur;

“Türkiye'de yaşanan ani kriz Sadrazam Kamil Paşa ve Kabinesi'nin istifası ile Eski Harbiye Nâzırı ve V. Mehmed'i tahta çıkartan Hareket Ordusu Kumandanı Mahmud Şevket Paşa, Sadrazam olarak atandı. Dün toplanan Meclis-i Milli'de kayıtsız şartsız barış yapılması fikri ön plana çıktı. Bugün toplanan, her kesimden bir araya gelen insanların oluşturduğu kalabalık ise Edirne'nin kaybı ile sonuçlanacak bir barış yerine savaşı tercih ettiğini gösterdi. Bu muazzam kalabalığın, toplumun genel kanısını yansıttığının görülmesi üzerine hükümet geri adım attı ve istifa ederek 1908 ve 1909'un önemli simalarının başa geçtiği bir hükümet kurulmasının yolunu açtı. Şûra öğleden önce başladı ve nâzırlar büyük güçlerin notasına verecekleri cevaba son şeklini verdiler. Saat üç sularında ise her kesimden insan Bâb-ı Âlî'nin ana kapısında toplanmaya başladı. Genç Türkler'in liderlerinden birisi olan ve Trablusgarp'taki mücadelesiyle tanınan Enver Bey ve İttihatçıların önemli isimlerinden biri olan [Ömer] Naci Bey, bu dakikalarda Bâb-ı Âlî'ye geldi ve hükümetin istifa etmesi gerektiğini belirtti. Bir süre sonra Enver Paşa dışarıya çıkarak Kamil Paşa'nın istifa mektubunun elinde olduğunu ve Saray'a gideceğini ilan etti. Onun bu duyurusu orada bulunan kalabalık tarafından sevinç çılgınlıkları ile karşılandı ve aynı sahne bir buçuk saat sonra, yanında yeni Sadrazam Mahmud Şevket Paşa ile döndüğünde tekrarlandı. Enver Bey'in dönüşü beklenirken, kalabalığın coşkusunun kaybedilmesi, gerçekleştirilen ateşli nutuklar ve pankartlar ile önlendi. Bunların gerçekleştiği anlarda Talat Bey geçici olarak Dahiliye Nazırı, İzzet Paşa da geçici olarak Harbiye Nazırı olarak atandı. Talat Bey ile gerçekleştirilen mülakatta, yaşanan hadiselerin belirli bir plan dahilinde meydana gelmediğini ama Edirne'nin terk edilmesi gibi politikaların halktaki yansımaları sonucunda gerçekleştiğini söyledi. Edirne'nin terki durumunda imparatorluk genelinde genel bir patlamanın yaşanabileceğini, maddi olarak ise bütün ulusun bu hususta fedâkarlık göstereceğini söylemiştir. Cümlesini “bu durumda uzlaşmamız mümkün değildir” diyerek sürdürdü. Hükümetin değişiminin bütün bir ulusun şerefine kurtarılması veya bu girişim sırasında yok

³³³“Russia Sends Note Asking Powers to Force Turks' Hand”, *The Washington Times*, 25 Ocak 1913.

³³⁴ “Young Turks Fear Approach Of Army”, *The Washington Times*, 29 Ocak 1913.

olması anlamına geldiğini belirterek sözlerini noktaladı. Nazım Paşa, eski Harbiye Nazırı ve ordu kumandanı, olaylar sırasında vurularak hayatını kaybetti.”³³⁵

Bir haber ajansından alıntı yapmasının da etkisiyle Bâb-ı Âlî Baskını’na oldukça resmî bir dille yaklaşan *The Arizona Republican*, Bâb-ı Âlî Baskını’na dair herhangi bir yorum yapmamıştır. Ancak metinde dikkat edilmesi gereken bazı noktalar mevcuttur. Olayın gerçekleşme şeklini büyük oranda doğru vermiş olan Associated Press’in, ve dolayısıyla *The Arizona Republican*’ın, Ömer Naci Bey’in rolünü abarttığı görülebilmektedir. Ömer Naci Bey rolü, Bâb-ı Âlî Baskını sırasında dışarıda bekleyen kalabalığa nutuk atmaktan fazlası değildir. Nazım Paşa’nın ölümü hususunda ise yalnızca olaylar sırasında vurularak hayatını kaybettiği belirtilmiş, başka bir detay verilmemiştir. Aynı haber başlığının altında, Londra’daki Balkan İttifakı temsilcilerinin tepkilerine de yer verilmiştir.

“Büyük Güçler’in temsilcileri, Yakın Doğu’daki krizi çözerek Avrupa’nın ahengini yeniden sağladıklarını düşünmekteyken; Kamil Paşa’nın istifası ve yeni Mahmud Şevket Paşa’nın atanması, Londra’da bulunan tüm murahhaslar için, Türk temsilcileri haricinde, bomba etkisi yarattı. Yönetime “Genç Türkler”in gelmesi sonucunda savaşa devam edip edilmeyeceği veya bundan sonraki politikalarının ne olacağını herhangi bir kaynaktan doğrulamak mümkün değil iken; Büyük Güçler’in bu durum karşısında Türkleri barışa zorlayıp zorlamayacağı da kestirilememekteydi. Genç Türkler’in iktidara gelmesiyle birlikte Osmanlılar sırtlarını duvara yaslayarak son savaşlarını verebilir. Ülkeyi yakından takip eden kaynakların belirttiğine göre kabine içerisinde yaşanma ihtimali olan bir fikir ayrılığı sonucunda yeni bir askeri darbe girişiminin olması ihtimaller dahilinde. Müttefik temsilcileri haberi öfke ve alaycı bir tavır ile karşıladılar. Bazıları gerçekleşen darbenin tertipli olduğunu ileri sürdüler. Bulgar heyetinin başkanı Dr. Danev düşüncelerini şu şekilde dile getirdi: “Şarklıların usulleri karşısında biraz sabırlı olmayız.”³³⁶

Bu haber metninde dikkat çeken husus, Türk murahhaslarının yaşanan hadiseye şaşırmamış olmalarıdır. Bu durumun ardında yatan sebep, muhtemeldir ki kendilerinin de böyle bir hükümet darbesi beklemekte olmalarıdır. Zira hem ülke şartlarını biliyor olmaları hem hükümetin barış konusundaki tutumunun neticesinin böylesi bir sonuç doğurması ihtimalinin farkında olmalıdırlar.

The Birmingham Age-Herald ve *The New York Times*’ın 24 Ocak tarihli nüshâsında Bâb-ı Âlî Baskını’nın gerçekleşme şeklinden şu şekilde bahsetmektedir;

“Talat Bey, bu sabah Kamil Paşa’yı ziyaret etti ve istifa etmesi gerektiğini şiddetle tavsiye etti. Kamil Paşa buna cevap vermeyi reddetti ve Büyük Güçlerin notasına verilecek cevabı görüşmek üzere kabineyi topladı. Öğleden sonra saat 3 civarlarında, genç bir Jön Türk lideri olan Celal Bey (?) yanında beş adet atlı zabıt olduğu halde Bâb-ı Âlî’ye geldi. Tam da bu anda yüzlerce insan toplanmaya, bayrakları sallamaya ve açıkça daha önceden kararlaştırıldığı belli olarak toplanmaya başladılar. Ardından, yanında sabık Washington Büyükelçisi Kazım Bey, Halil [Menteşe] Bey ve diğer zabıtlar ile

³³⁵ “Crisis Comes With Cabinet Resignations”, *The Arizona Republican*, 24 Ocak 1913.

³³⁶ “Crisis Comes With Cabinet Resignations”, *The Arizona Republican*, 24 Ocak 1913.

birlikte, beyaz bir at üzerindeki Enver Bey görüldü. Bâb-ı Âlî'nin önüne geldiğinde atından inerek Sadrazam'ı görmek istediğini söyledi, bunun üzerine kapı kapatıldı. İstanbul Muhafızı Memduh Paşa, kapıda durdu ve Enver Bey ile Talat Bey harici kimsenin girişine izin verilmeyeceğini söyledi. Görüşmenin gerçekleştiği salona girdiler ve bakanların istifa etmeleri gerektiğini söylediler. Bunun üzerine Kâmil Paşa istifasını yazdı ve Enver Bey'e verdi. Enver bunun üzerine derhal Saray'a doğru yola çıktı. Sultan, Bâb-ı Âlî'ye habercilerini yollamadan olayın gerçekleştiğine inanmadı. Hükümetin istifası, aşağıda yer alan resmî açıklama ile duyuruldu:

“Kamil Paşa Kabinesi'nin almış olduğu, Avrupa güçlerinin Edirne Kalesi'nin ve Ege Adaları'nın bazılarının terk edilmesini içeren taleplerin bulunduğu notaya verilecek olan cevabın görüşüldüğü meclis-i millî toplantısı, hükümetin kararıyla toplanmış- Kânun-ı Esâsî'yi ihlal ederek ve milletin en doğal haklarının ihlal edilmesi, Türk milletinde rahatsızlık yaratmış ve bunun sonucu olarak halk, Bâb-ı Âlî'nin önünde gösteri düzenlemiş ve bu da hükümetin istifasına neden olmuştur.”³³⁷

Yukarıda yer alan haber metninde çok fazla yanlış bilginin mevcut olduğu görülmektedir. Öncelikle Bâb-ı Âlî Baskını esnasında İttihatçılar arasında Celal isimli bir isme kaynaklarda rastlanmamaktadır. Burada bahsedilen kişi Yakup Cemil veya Cemal Bey olabilir mi yoksa isim mi türetilmiştir bilinmemektedir. Öte yandan Memduh Paşa'nın kapıda İttihatçıları durdurduğu bilgisinin de herhangi bir gerçeklik payı bulunmamaktadır. Bu bilgilerin dışında gerçek kabul edilebilecek yegâne husus, “daha önceden kararlaştırıldığı belli olarak toplanmaya başladılar” kısmıdır. Döneme ait kaynaklar ve daha sonraki dönemde yapılmış olan çalışmalarda kalabalığın bir araya gelmesinin planlı olduğu görülebilmektedir.

The New York Times, bizzat kendi muhabirinden almış olduğu Bâb-ı Âlî Baskını'na dair haberi şu şekilde okuyucularına iletmiştir;

“Harbiye Nazırı ve Türk ordusunun Başkumandanı Nazım Paşa, hükümetin istifasına neden olan gösteriler sırasında vurularak hayatını kaybetti. Enver ve Talat Bey kan dökülmemesi konusunda kesin emir vermişlerdir ancak Nazım Paşa'nın yaveri Bâb-ı Âlî'nin camından Enver Bey ve yanındakilere ateş açtı. Kurşunlar Nazım Paşa'ya isabet etti. Böyle bir trajedi yaşanmasına rağmen şehrin başka bir noktasında herhangi bir ayaklanma yok.

Balkanlıların barış şartlarını kabul eden ve Meşveret tarafından desteklenen hükümet ihtilal ile düşürüldü. Londra'daki müzakereler sırasında en büyük anlaşmazlık noktası olan Edirne, birçok diplomatik çevrede savaşın yeniden başlamasıyla çözüleceğine inanılan bir krizi tetikledi. Ordu ve Jön Türk birlikteliği Kâmil Paşa Hükümeti'ni düşürdü ve gücü ele geçirerek asla teslim olmamak yönünde ilan ettikleri bir politika benimsedi. Talat Bey'e göre Edirne, Jön Türk Partisi'nin askerî kanadının üyelerinden birisine göre, ne olursa olsun elde tutulmalı. Yeni Sadrazam Mahmud Şevket Paşa, Sultan Abdülhamid'i tahttan indiren hareketin lideriydi. Askerî kanadın diğer bir üyesi olan Enver Bey, Kâmil Paşa Hükümeti'nin düşürülmesinde önemli bir rol oynadı. İstanbul'daki darbenin haberi dün öğleden

³³⁷ “Turkish Crisis Brought on by an Indignant Populace”, *The Birmingham Age-Herald*, 24 Ocak 1913; “Turks Revolt; War May Go On; Nazim Is Slain”, *The New York Times*, 24 Ocak 1913. Bkz: BAYAR, C. (1997a), *Ben de Yazdım*, III, Sabah Kitapları, İstanbul; BAYAR, C.(1997b), *Ben de Yazdım*, IV, Sabah kitapları, İstanbul.

sonra buraya ulaştı. Dr. Danef, Bulgar heyetinin lideri, İstanbul'daki durum söylendiği kadar kötüyse, Müttefiklerin tek yapabileceği şeyin ateşkesi feshedip savaşı yeniden başlatmak olduğunu söyledi. Şu ana kadar İstanbul'dan gelen haberler, savaş hareketinin gücü ve etkisi hakkında kesin bir tahmin yapılmasına olanak tanıyacak kadar yeterli değil, ancak İTC'nin savaşın yarattığı olumsuz hava sayesinde kaybettiği popülaritesinin büyük bir kısmını geri kazandığı ve Çatalca'daki ordunun talihini yeniden düzeltmek için başka bir fırsat beklediği bilinmekte. Kâmil Paşa'nın Meşveret'in onayını almadan Müttefiklerin şartlarını kabul etmek konusundaki isteksizliği, ordunun Çatalca'dan İstanbul'a yürüyebileceği korkusuna dayanıyordu. Açıkça görülmektedir ki, Meşveret'in otoritesinin ordu ve halk üzerinde Edirne'nin teslim edilmesine yönelik beklentisi temelsizdi.³³⁸

Görüldüğü üzere Nazım Paşa'nın ölümü konusunda burada da yeterli bilgi yoktur. Bâb-ı Âlî Baskını hususunda ise genel olarak doğru yorumların yapıldığı görülmektedir. İTC, gerçekten savaş öncesinde kaybettiği itibarını geri kazanmış ve Çatalca Ordusu'nun bir fırsat beklediği de bilinmekteydi. Öte yandan Kâmil Paşa'nın Çatalca Ordusu'na yönelik duyduğu güvensizlik gerçek olmasa dahi tamamıyla mantıksız değildi. Ancak böylesi bir durum yaşanmamış ve İttihatçılar küçük bir grupla Bâb-ı Âlî'yi basıp hükümeti düşürme yolunu seçmişlerdir. Buna ek olarak Meşveret'in otoritesinin olmadığı da yadsınamaz bir gerçektir.

The New York Times'in 25 Ocak 1913 tarihli nüshâsında, bir yetkilinin kendi muhabirlerine, Bâb-ı Âlî Baskını'na çok büyük bir önem atfedilmemesi gerektiğini, zira Türklerin orduyu yerinden dahi kımıldatamayacaklarını söylediğini yazmaktadır.³³⁹ Aynı tarihli nüshâda, Sultan Mehmed Reşad ile Kâmil Paşa ilişkisine yer verilmiş, Edirne konusundaki asıl düşüncesine yer verilmiştir.

“Yetkili bir merciden öğrendiğime göre, Jön Türk Komitesi, Sadrazam Kâmil Paşa'nın Edirne'yi terk etme kararına Sultan'ın gönülsüzce boyun eğdiğinin farkındaydı. Sultan tarafından yakın bir zamanda huzura kabul edilen Jön Türk subayları, hükümette ani bir değişikliğe itiraz etmeyeceği izlenimi almışlardı ve yakın zamandaki bir aile meclisinde de Sultan benzeri bir ruh halindeydi.”³⁴⁰

Sultan Mehmed Reşad'ın bu husustaki düşüncelerin samimi olduğu düşünülebilir. Zira atalarının mezarlarının ve kutsal emanetlerin yer aldığı eski başkentini kaybedecek hem de payitahtının güvenliği sıkıntılı bir duruma gelecektir. Bu sebeple, Kâmil Paşa'nın istifa ettiğine gerçekten sevindiğini düşünmek makul görülebilir. Yine aynı tarihli nüshada [25 Ocak 1913] Osman Nizami Paşa'nın bir açıklamasına yer verilmiştir. Osman Nizami Paşa, “Şimdi hem Balkan İttifakı hem de Büyük Güçler Türkiye'nin nasıl bir direnç göstererek gerekli fedâkarlıkları yapacağını görecektir. Yaralı bir aslandan daha tehlikelisi yoktur.”³⁴¹ Osman Nizami Paşa, Bâb-ı Âlî Baskını ve Kâmil Paşa'nın düşmesinden memnun

³³⁸ "Turks Revolt; War May Go On; Nazim Is Slain, *The New York Times*, 24 Ocak 1913.

³³⁹ "Sultan Deposed, Is London Rumor", *The New York Times*, 25 Ocak 1913.

³⁴⁰ "Sultan Deposed, Is London Rumor", *The New York Times*, 25 Ocak 1913.

³⁴¹ "Sultan Deposed, Is London Rumor", *The New York Times*, 25 Ocak 1913.

görülmektedir. Bunun ardında yatan sebep ise Türk heyeti Londra'da Balkanlıların taleplerine direnmekte iken hükümetin yeterince direnç göstermeden barış şartlarını kabul ettiğine yönelik düşüncesi olabilir.

The Day Book ise Bâb-ı Âlî Baskını'nı, 24 Ocak 1913 tarihli nüshâsında şu şekilde anlatmıştır;

“Şehrin sokakları akan kanlar sebebiyle bugün kırmızıya boyandı. Hastaneler yaralıları ile dolup taşı. Her yer ölümlerle dolu. Polisler ihtilalin etkilerini hafifletmek için tüm gece boyunca mücadele etmeye çalıştı. Ancak faydası olmadı. Hapishaneler ihtilalcilerle doldukça insanlar hapisleri basarak serbest bıraktılar. Harbiye Nazırı Nazım Paşa, bir suikastcinin kurşunu ile öldü. Barış görüşmeleri için Londra'da bulunan temsilciler geri çağırıldı. Viyana ve St. Petersburg'taki elçiler gerçi çağırıldı ve Divan-ı Harp'e sevk edildi. Verilen emre göre Balkan Savaşı devam etmeli. Abdülhamid tahttan indirildiği ve Mehmed tahta çıkartıldığı sırada Genç Türkler'in lideri olan ve tamamen Enver Bey'in etkisi altında bulunan Mahmud Şevket Paşa, Sadrazam olarak atandı. Talat Bey, Enver Bey'in yakın arkadaşı, Dahiliye Nezaretini ele geçirdi. Sabık Sadrazam Kamil Paşa'ya sadık olduğu düşünülen birlikler, Abide-i Hürriyet'e, yani İstanbul'un dışına yollandı ve şehir tamamiyle Enver Bey'in adamlarıyla doldu. İhtilal ve Nazım Paşa suikastine yol açan hadiseler, Meclis-i Milli'nin Edirne ve Ege Adaları'nı terk etmeyi düşünüyor olmasıydı. Enver Bey ve Talat Bey, Bâb-ı Âlî'ye gitti ve meclis salonunda görüşmeleri durdurarak vatan haini olarak gördükleri Kamil Paşa'nın ve Kabinesi'nin istifasını talep ettiler. Dışarıda ise Genç Türkler ile dolmuş olan sokakta, insanlar derin bir sessizlik içerisinde Enver Bey'i beklemekteydi. Kamil Paşa'nın istifadan başka çaresi kalmamıştı. İstifasını yazdı ve Enver Bey'e verdi. Enver Bey dışarı çıktı ve elindeki istifa mektubunu sallayarak şöyle dedi: “Elimde tüm kabinenin istifasının bulunduğu mektup var” Sokaklar, insanların sevinç çılgınlıkları ile yankılandı ve sevinç tüm şehre yayıldı. Enver Bey arabaya atlayarak son hızda Saray'a doğru yola çıktı. Sultan'a neler yaşandığını ve Mahmud Şevket Paşa'nın Sadrazam olarak atanmasını emretti. Sultan bu talebi yerine getirdi ve Enver Bey kendisini bir bakıma sarayında esir olarak tuttu. Ardından Enver Bey yeniden Bâb-ı Âlî'ye döndü. Bu sırada Nazım Paşa cama çıktı ve Enver Bey'in giriş iznini reddetti. İnsanları Bâb-ı Âlî'ye saldırtmakla tehdit etti. Nazım Paşa'nın arkasında duran birisi, kalabalığa ateş açtı. Sonrasında Nazım Paşa yere düştü ve söylenene göre Enver Bey silahı bizzat ateşleyerek Türkiye'nin Kitchener'ını öldürdü. Nazım Paşa'nın suikast haberi ile birlikte, insanların kana susamışlığı kontrolden çıktı. Sokaklarda eski hükümet taraftarları aranmaya başladı. Enver Bey, bir emir çıkartarak Genç Türkler'in kontrolü dışındaki gazetelerin baskı altına alınmasını emretti. Halihazırda devam etmek olan savaş hazırlıkları yapıldı. Dahiliye Nazırı Talat Bey'in ilk duyuru şuydu:

“Millî haysiyetimizi ya kurtaracağız ya da bunu yaparken öleceğiz. Edirne ve Adalar'ı bırakarak teslim etmeye niyetlenen hükümet devrilmiştir. Kabine değişikliği demek, müttefiklerden gelecek ve bu şartları içeren herhangi bir antlaşmayı kabul edemeyeceğimiz anlamına gelmektedir. Savaşın devam etmesine taraftar değiliz ancak her ne olursa olsun Edirne'yi korumak azmindeyiz.”³⁴²

The Day Book'ta da Bâb-ı Âlî Baskını'nın ardından şehirde çatışmaların çıktığı ve hastanelerin yaralılarla dolduğu, polislerin çok sayıda kişiyi tutukladığı gibi bilgiler yer

³⁴² War is on Again – Constantiople Red With Blood – Nazim Pasha Assassinated”, *The Day Book*, 24 Ocak 1913.

almaktaysa da daha öncesinde belirtildiği üzere bunlar gerçeği yansıtmamaktadır. Bunun dışında Nazım Paşa'nın ölümü de gerçeğinden bir hayli farklıdır. Bu iki etkenin dışında Bâb-ı Âlî Baskını'na dair olay örgüsünün doğru olduğu söylenebilir.

Amerikan basınında yer alan ve dikkat çeken diğer bir haber, bazı gazetelerin 27 Ocak 1913 tarihli nüshâsında Nazım Paşa ve gösteriler sırasında hayatını kaybeden diğer kişilerin otopsi raporlarına yer verilerek ölüm sebepleri belirtilmesidir. Otopsi raporuna göre, "İstanbul'dan gelen sansürsüz haberde belirtildiği üzere, gösteriler sırasında öldürülen Nazım Paşa ve diğer memurların vücutlarında kurşunun yanı sıra bıçak yaralarına da rastlandı, bu durum ölümlerin kastî olmadığı düşüncesine gölge düşürüyor"³⁴³ bilgisi verilmektedir.

Amerikan basınının Bâb-ı Âlî Baskını'na dair genel tutumunu özetlemek gerekir ise, görüldüğü üzere Bâb-ı Âlî Baskını'na dair fazla yorum yapılmadığı görülmektedir. Nitekim görülmektedir ki incelenmiş olan gazetelerde Bâb-ı Âlî Baskını'na dair haberler ağırlıklı olarak 24 Ocak ile 25 Ocak tarihli nüshâlarda yer almakta ve bu tarihten itibaren ise doğrudan Balkan Savaşı'nın kaderine yönelik haberlerin yer aldığı görülmektedir. Bu duruma istisna teşkil eden haberler ise Nazım Paşa'ya dair olup, otopsi raporunda yer alan bilgiler ve Çatalca Ordusu'ndaki askerlerin Nazım Paşa'nın intikamı için İstanbul'a yürüyeceğine dair haberlerdir. Kısacası, Bâb-ı Âlî Baskını Amerikan basınının gündeminde çok fazla yer tutmamış, birkaç gün içinde gündemden düşmüştür. Osmanlı Devleti ile ilgili haberlerin bu tarihten itibaren Balkan savaşının durumuna ve iç gelişmelere dair olduğu görülmektedir.

3.4. Bâb-ı Âlî Baskını ve Avustralya Basınındaki Akisleri

Avustralya basınının incelenmesinin önemi, Avustralya gibi uzak bir kıtanın Bâb-ı Âlî Baskını gibi muhtemelen kendisine hiç etkisi olmayacak bir olaya, uzaktaki bir ülkenin nasıl yaklaşacağının görülmesi bakımından önemlidir. Bu sebeple Avustralya basını incelenirken Avustralya'nın önemli gazetelerinden *The Examiner*, *The Register*, *The Telegraph* gibi önemli basın organları incelenmiştir.

25 Ocak tarihinde Bâb-ı Âlî Baskını'na yönelik haberler görülebilmektedir. *The Examiner*'in 25 Ocak tarihli nüshâsında olayların gelişimi şu şekilde aktarılmaktadır:

"Protestodan önce komiteyi destekleyen Uşak Taburu Bâb-ı Âlî'nin yakınına yerleştirilirken, [hükümeti destekleyen] sadık askerler şehrin dışında manevraya yollandı. Bu sırada kalabalık bir grup sokaklarda gösteri yapmaktaydı. At sırtındaki Enver Bey'in önderlik ettiği öfkeli bir grup Bâb-ı Âlî'ye giderek hükümete istifa etmesi gerektiğini bildirmek üzere yol almaktaydı. İçeriye girdi ve yeniden dışarıda belirdiğinde kalabalığa seslenerek savaşın devamı konusunda halkı teşvik etti. Ardından elinde Kâmil Paşa'nın istifa mektubu olduğunu ve mektubu saraya götüreceğini ilan etti. Coşkulu tezahürat ve

³⁴³ "Balkan Allies Drafting Note Look For Peace", *The Arizona Republican*, 27 Ocak 1913; "Balkans Declare Peace Conference Must Now Be Considered Broken Off", *The Birmingham Age-Herald*, 27 Ocak 1913.

alkışlar, Mahmud Şevket Paşa'nın Sadrazam ve [Jön Türk?] mareşal ünvanı verilerek atandığını ilan eden irade okunduğunda yeniden başladı. İhtilalciler bunun ardından Bâb-ı Âlî'yi ele geçirdiler ve Jön Türklere ait olmayan gazeteleri yasakladılar. İttihatçı komite, evvelki hükümetin politikalarını tamamen reddetti ve Meşveret'in bağlayıcılığının olmadığını, insanların en kutsal hakkını gasp ettiğini ve devletin mevcudiyeti tehlike altındayken bu durumun milli bir infiale yol açtığını ilan etti. Millet de bunun üzerine ihtilal hakkını kullandı.”³⁴⁴

Görüldüğü üzere, olayların yaşanış şekli konusunda *The Examiner*'ın diğer basın kaynaklarından farkı yoktur. Bu hususta bahsedilmesi gereken husus, sonraki bir haberde Enver Paşa'ya Saray Kumandanlığı verildiğine dair olan bilgidir. Bu habere bazı yabancı kaynaklarda rastlanılmış ise de bunun herhangi bir görev ünvanı olmadığı bilinmektedir.

Bâb-ı Âlî Baskını'na dair 25 Ocak tarihli *The Advertiser* haberinde şu cümleler kullanılmıştır;

“Bazı çevrelerde korkulduğu gibi Meşveret'te Büyük Güçler'in müşterek notasının kabul etme kararı hoş karşılanmadı. Şartların kabul edilmesinin manası Türkiye'nin Müttefiklerin taleplerini kabul ettiği ve Edirne'yi tamamen terk ederken Ege Adaları meselesini de Büyük Güçler'e havale etmiş olduğudur. Durumdan derhal istifade eden Jön Türkler hükümeti istifaya zorladı ve Mahmud Şevket Paşa Sadrazam olarak atandı ve savaşın devam etmesi çağrısında bulundular.

Hadise, barış şartlarının kabul edilmesine karşı bir protesto düzenlenirken gerçekleşti. Protestodan önce [Kâmil Paşa'ya] sadık birlikler şehir dışına manevraya yollanmıştı. İTC'yi desteklediği bilinen Uşak Taburu'nun bir kısmı da Bâb-ı Âlî ve çevresine yollanmıştı. Tam bu sırada sokakta insanlar toplanmaya başladı ve barış karşıtı bir protesto tertip edildi. Kısa bir süre önce Trablusgarp'tan dönen Enver Bey, at sırtında olduğu halde öfkeli kalabalığın başına geçti ve Sadarete gittiler. Orada da Hükümet'in istifa etmesi gerektiğini bildirmekle görevlendirildi.

Bir süre binanın içinde kalan Enver Bey tekrar ortaya çıkarak kalabalığa seslendi. Savaşın devam etmesi gerektiğini kuvvetle haykırdı. Elinde Sadrazam Kâmil Paşa'nın istifa mektubunu tuttuğunu belirterek Saray'a götüreceğini söyledi. Çılgınca tezahüratlarla karşılandı ve bu karşılama sevinç çığlıklarına döndü. Enver Bey daha sonra Saray'a gitti. Daha sonra ise elinde Mahmud Şevket Paşa'nın Sadarete geldiğini ilan eden ve kendisine Mareşal ünvanının verildiği iradeyle döndüğünde tezahüratlar yeniden başladı. Daha sonra Jön Türkler Bâb-ı Âlî'yi tamamen ele geçirdiler. Verilen ilk emir İTC'ye mensup olmayan gazetelerin kapatılmasıydı.

Darbe gerçekleşmeden evvel sabah saatlerinde Talat Bey'in Hükümeti beklediği ve onlara istifa etmeleri gerektiğini söylediği bilgisi mevcuttur. Kâmil Paşa cevap vermeyi reddetti ve bir süre daha nota cevabının taslağını hazırlamaya devam etti. Bir süre sonra Enver Bey, Kiazî [Niyazi?] Halil Bey ve yanında dört subay daha olduğu halde coşkulu bir kalabalıkla gelerek Kâmil Paşa'yı görmek istediğini belirtti. Binaya girdiler ve Enver Bey, milletin Edirne'yi kaybetmeye tahammülünün olmadığını belirtti. Ardından ise Kâmil Paşa istifa mektubunu yazarak Enver Bey'e teslim etti ve o da Saray'a götürdü.

Sultan istifa mektubunu okuduğunda oldukça şaşırdı ve Mabeyncisi ile Başkalemîni olayı kontrol etmeleri için yolladı. Kâmil Paşa'nın istifasını itiraf etmesinin ardından [Mahmud] Şevket

³⁴⁴“The Balkans”, *The Examiner*, 25 Ocak 1913.

Paşa'yı çağırdı ve ona ülkenin emin ellerde olması gerektiğini, bu emin elin de kendisi olduğunu söyledi.

Enver Bey de Saray Muhafızları'nın başı olarak atandı.”³⁴⁵

The Advertiser'da da Bâb-ı Âlî Baskını'na dair haberlerde görülen olay örgüsünün bir benzerini görmekteyiz. Bu noktada eklenmiş olan yegâne bilgi, Sultan Mehmed Reşad'ın olaylardan haberdar olmadığı ve oldukça şaşırıldığıdır. Sultan'ın yaşanan hükümet darbesinden daha öncesinde haberdar olup olmadığı konusunda net bilgi bulunmamaktadır. Ancak daha öncesinde de bahsedildiği üzere Kâmil Paşa'nın gidişinden memnun olmuştur. Öte yandan Enver Bey'e Saray Muhafızları'nın başı ünvanının verildiği bilgisi *The Advertiser*'da da kendisine yer bulmuştur. Daha öncesinde de bahsedildiği üzere Enver Bey'in böyle bir ünvanı bulunmamaktadır.

The Advertiser'in 25 Ocak tarihli nüshâsında yer alan diğer bir haberde, Nazım Paşa'nın yaverinin Enver Bey'e ateş açmasının ardından Enver Bey'in yanındakilerin ateşe karşılık vermesiyle vefat ettiği belirtilmiştir. Bu bilginin dayanağı olarak ise Berlin'i göstermişlerdir.³⁴⁶

Avustralya'da yayımlanmakta olan *The Telegraph* gazetesinin 30 Ocak 1913 tarihli nüshâsında, hem Londra Konferansı hem de daha sonraki süreçlerde Türklerin inatçılığına vurgu yapılan bir imzasız yazı yayımlanmıştır.

“Her aşamada, her adımda değilse bile, Balkan İttifakı ile Türkiye arasındaki savaş sırasında, mütareke sırasında ve konferans sırasında, Türkiye ne kadar inatçı olduğunu gösterdi. Savaş başlamak üzere olduğu sırada, Türkiye kuzeyindeki inatçı kuvvetlerin sesini kesmek üzereydi. Bir karış toprağından bile vazgeçmeyecekti. Kalıcı bir barışı sağlayacak şartları belirlemekteydiyse de bu şartların gerçekleşebilmesi için tüm düşmanlarını ezmesi gerekmekteydi. Türkiye, düşmanlarını affetmesi için zorlanan, ancak düşmanı kalmadığını, hepsini ortadan kaldırdığını söyleyen ve ölmekte olan batılı bir yerleşimciye benziyor. Türkiye'nin muhtemel zaferi gerçek olmadı. Düşmanları ondan kat be kat üstün durumdaydı. Avrupalılara yardım etmeleri için yalvardı. Dedi ki “onlara başvuracağım; tüm kaderimi onlara terk edeceğim.” Eğer Jim Jeffries Jack Johnson'un ayaklarına kapanmış olsaydı “tüm kararı hakeme bıraktım” derdi. Türkiye sandı ki Avrupalılarla olan ilişkisi eski statüsüne kavuşabilecekti. Düvel-i Muazzama'nın savaş geleneklerine göre galiplere ganimet vereceğini öğrendiğindeyse geri adım attı. An itibarıyla bir millet olarak durumu bundan ibaret. Yaşanan hadiseler, Bay Gillies'in ölümünden kısa bir süre evvel, fedâryasyon anayasası üzerine yapılan konferanslardan birisinde, Sir Samuel Friffith'in İngiliz İmparatorluğu anayasası olarak önerilen bir tasarının ikinci okunması sırasında yaptığı bir yorumu akla getiriyor. Sunumunu yaptığı sırada Sir Samuel, “eğer her birimiz küçük fedâkarlıklar yapar isek” dedi. Mr. Gillies bunun üzerine sesini yükselterek “Hiçbir şeyden feragat etmeyeceğiz” dedi. Yani kısacası, bu durum Victoria için bir meseleydi. İnâtçı Türkler bu mesele hakkında hiçbir şey bilmiyorlar ancak yine de “hiçbir şeyden feragat etmeyeceğiz” diyorlar.

³⁴⁵ “Revolutionary Outbreak in Turkey”, *The Advertiser*, 25 Ocak 1913.

³⁴⁶ “Revolutionary Outbreak in Turkey”, *The Advertiser*, 25 Ocak 1913.

Barış konferansının kesildiğini, katılan delegeler resmi olarak olarak kayda geçirmişlerdir. Ancak ateşkese dair herhangi bir açıklama mevcut değildi. Tam anlamıyla bir ateşkes halihazırda hiç olmamıştı. Tıpkı ateşteste belirtildiği üzere bir barış konferansının toplanacağı gibi. Konferans kesildiğinde, ateşkes de sona ermiş demektir. Ancak dikkat edilmesi gereken durum yalnızca bununla sınırlı değil. Türkler, Çatalca'da Jön Türkler ve Nazım Paşa taraftarları olmak üzere kendi aralarında da çatışıyorlar. Bu önde gelen general bir kaza kurşununa kurban gitti. İntikam peşinde koşan bu kişilerin ve takipçilerinin, Abuk Ahmed Paşa önderliğinde, IV. Ordu ile birlikte İstanbul'a yürüyeceklerine inanılıyor. Bu durumda bir barış ihtimali mevcut olur. Bu inatçı Türkler kendi kendilerini bitirmiş olurlar. Atina yakınlarındaki sulara yaşayan kurbağalar ile şehirden uzak tepelerden gelen fareler, ovaların kime ait olacağını tartışırken bir yırtıcı kuş tüm hepsini yedi. İnatçı Türk, Lucifer'e işaretini göndermesi için tavsiye edildiği gibi yukarı bakamaz mı?³⁴⁷

Konu bütünlüğünün bozulmaması adına tek parça halinde verilen yazıda, Türkiye'nin umutsuz bir durumda olduğu ancak kendisinden ödün vermediği belirtilmektedir. Bu hususta "Türkiye, düşmanlarını affetmesi için zorlanan, ancak düşmanı kalmadığını, hepsini ortadan kaldırdığını söyleyen ve ölmekte olan batılı bir yerleşimciye benziyor" diyerek Türkiye'nin son demlerini yaşadığına vurgu yapılmaktadır. Öte yandan "Türkler hiçbir şeyden feragat etmeyiz" diyor denmekte ise de bunun gerçeği yansıtmadığını belirtmek gerekir. Zira Londra Konferansı uzlaşmacı bir tavır takının ülke Osmanlı Devleti iken Balkanlılar taleplerinde direnmişlerdir. Nazım Paşa'nın ölümünün ardından Çatalca Ordusu'nun İstanbul'a yürüme ihtimali bulunduğunu da belirten yazar, bunun neticesinde barışın sağlanabileceğini düşünmektedir. Öte yandan yazının son kısmında bir analogi yapılarak Çatalca Ordusu'nda ayaklanması muhtemel olan birlikler ile İstanbul arasında bir çatışma çıktığı takdirde bir yırtıcı kuşun hem kurbağayı hem de fareleri yediğinden bahsetmektedir. Buradan çıkartılması gereken sonuç, Türk ordusu kendi içinde çatıştığı takdirde elindeki her şeyi kaybedecek olmasıdır.

31 Ocak 1913 tarihli *The Register* haberinde de Kâmil Paşa Hükümeti'nin düşmesinin ve barışın sağlanamamasının muhtemel sonuçlarına dair bir yazı kaleme alınmıştır.

"Doğu Avrupa'daki duruma ilişkin olarak umut ve korku zihni sırayla meşgul ediyor. *The Register*'da bugün yer alan telgraf mesajları yine son derece karamsar. Kaydedilen gerçekler, Türkiye ile Balkan İttifakı arasındaki gerginliğin kırılma noktasına ulaştığını ve Almanya ile Rusya arasında endişe verici bir gerilim durumunun geliştiğini gösteriyor.

Doğu Avrupa'daki durum ile ilgili olarak umut ve korku sırasıyla zihinleri meşgul etmekte. *The Register*'a yer alan telgraflar oldukça tat kaçırıcı. Anlaşıldığına göre, Türkiye ile Balkan İttifakı arasındaki gerginliğin kırılma noktasına ulaştı ve Almanya ile Rusya arasında endişe verici bir gerilimin mevcudiyetini göstermektedir. Avrupa'nın Türkiye'ye zafer kazanmış müttefiklerin taleplerini kabul etmesi konusunda verdiği tavsiyeye karşılık, ihtilalci Jön Türkleri temsil eden yeni Hükümet, Edirne vilayetindeki Müslüman bölgeleri ve kıyıya yakın Ege adalarını Osmanlı topraklarını koruma

³⁴⁷ "The Impossible Turk", *The Telegraph*, 30 Ocak 1913.

kararlılığını ilettili. Düvel-i Muazzama bir araya gelerek Türklere geri adım atmaları hususunda baskı yapmadıkça, karar savaşın yeniden başlaması ve İstanbul çevresinde umutsuz ve şiddetli çatışmalara yol açacaktır. Kral Ferdinand ve Bulgar Kumandan General Savof, Bulgar ordularına yolladığı mesajında onları şevklendirici mesajlar yolladı ve ateşkesin resmî olarak bugün sona ereceğini bildirdi. Müttelik kuvvetlerinin savaşma hevesi ve kondisyonları konusunda şüphe yoktur ve Balkan ulusları, Avrupa'nın kendi taleplerini destekleyen bir karar vermiş olması sebebiyle savaşın yeniden başlamasına daha kolay razı olacaklardır. Çatalca'daki birlikler geleneksel Türk cesaretiyle savaşacaktır ancak Nazım Paşa'nın ölümü ve diğer hadiseler, subaylar arasındaki şiddetli anlaşmazlıklar, erken bir felakete işaret etmektedir. Türkler, Düvel-i Muazzama'yı birbirine ve Balkan İttifakı'na karşı karşıya getirme fırsatı görmedikçe savaş ı uzatmaya pek hevesli olmayacaklardır. Açıkça görüldüğü üzere, Sultan'ın Anadolu topraklarına yönelik Rus askerî tehdidinin, Anadolu ve Mezopotamya'da ciddi bir mali, ticari ve demiryolu yatırımları bulunan Almanya vasıtasıyla etkisiz kılınmasını ümit ediyorlar. Gazeteler ve diğer uyarılar, Almanya'nın böylesi bir durumdan duyduğu rahatsızlığı Rusya'ya iletmekteyken, Avrupa Ahengi en çok ihtiyaç duyulan ve güçlü olması gereken sırada zayıflık emareleri gösteriyor. Eğer Almanya veya Avusturya, veyahut her ikisi, Rusya'nın Balkan İttifakı'na veya kan dökücü Kürtlere karşı Ermenilere yardım etmesini engellemeye kalkışması savaş alanı genişleyecektir ve bu durumda kıyamet yakındır.”³⁴⁸

Yazının bütünlüğünün bozulmaması adına tek parça halinde verilen metinde, Londra Konferansı'nın sonra ermesinin ardından Büyük Devletler'in müşterek notasına verilecek olan cevabın neticesi olarak Bâb-ı Âlî Baskını'nın gerçekleştiğini belirtmektedir. Ancak hükümetin düşmesinin ardından savaşın kısa sürede yeni başlayacağı ancak savaşın çok uzun sürmeyeceği düşüncesinin olduğu görülebilmektedir. Zira I. Balkan Savaşı'nın ilk aşamasındaki yenilgi herkes tarafından net şekilde görülmüş, ordu içerisinde Nazım Paşa'nın intikamını isteyen kimseler olduğu da basına yansımıştır. Yazar, Sultan'ın Almanya'dan duruma müdahale etmesini ve Rus tehdidini bertaraf etmesi beklentisi içinde olduğunu belirtmektedir. Ancak verilmiş olan müşterek nota düşünüldüğünde bu durumun yaşanması ihtimalinin düşük olduğu görülebilir. Yazar, Rusya'nın duruma müdahil olmasının savaşın çapını genişletebileceğini düşünmektedir. Bu konuda haklılık payı olduğu görülebilmektedir. Zira Rusya savaşa dahil olduğu zaman 93 Harbi'nde olduğu gibi kendisine müdahale edilmesine izin vermeyecektir ve bu durumda da savaş ciddi anlamda Avrupa geneline yayılabilecektir.

Avustralya basınında da Amerikan basınına benzer bir şekilde Nazım Paşa ve Bâb-ı Âlî Baskını sırasında hayatını kaybeden isimlerin otopsilerine yer verildiği görülebilmektedir. Ancak *The Examiner*'in 28 Ocak 1913 tarihli nüshasında yer alan haberi diğerlerinden farklı kılan husus, Nazım Paşa ve diğer isimlerin vücutlarında bıçak izleri olduğunu belirtmesinden ziyade Nazım Paşa'nın katilinin kim olduğuna dair olan bilgidir.

³⁴⁸ “Restless Nations”, *The Register*, 30 Ocak 1913.

“...Nazım Paşa’nın vurulmasını diğer kişiler takip etti ve otopsi raporları bu kişilerin aynı zamanda bıçaklandıklarını da ortaya çıkardı. Zeki Paşa ve Ahmed Samim [Üçüncü kişinin adı okunamamıştır] cinayetlerinde parmağı olduğundan şüphelenilen [İzmitli] Mümtaz’ın bu olaya dahli olduğuna inanmak için yeterince sebep var...”³⁴⁹

Mümtaz Bey gerçekten de Bâb-ı Âlî Baskını’nda yer alan İttihatçı fedâilerden birisidir.³⁵⁰ Ancak Bâb-ı Âlî Baskını sırasında Nazım Paşa’nın ölümünden sorumlu olmadığı bilinmektedir.

Avustralya basınının, İngiltere ve Fransa basını kadar olmasa dahi Amerikan basınından Bâb-ı Âlî Baskını’na ilgi gösterdiği görülebilmektedir. Amerikan basını, olaylara yorum katmamış iken Avustralya basını tam tersine yorum içeren haberler paylaşmıştır. Avustralya basınının Bâb-ı Âlî Baskını’na ilgi göstermesinin nedeni net olarak bilinmemektedir. Avustralya’ya Osmanlı topraklarından yapılan göçlerin bir etkisinin olabileceği akla yatkın bir düşünce ise de benzeri göçlerin Amerika Birleşik Devletleri’ne de yapılmış olduğu bilgisi bu durumu haksız çıkartmaktadır. Bu hususta yapılabilecek yorum, Avustralya’nın halihazırda bir İngiltere müstemlekesi olduğundan dolayı Bâb-ı Âlî Baskını’na ilgi göstermiş olabileceğidir. Zira İngiltere’yi etkileyebilecek bir gelişme, uzak bir coğrafyada olmasına rağmen Avustralya’yı da etkileyebilirdi. Amerika Birleşik Devletleri ise hem uzak bir coğrafyada olması hem de bağımsız olmasından mütevellit yaşanabilecek hadiselerden daha az etkilenebilecek bir konumdadır.

3.5 Almanya ve Avusturya-Macaristan Basını

Almanya ve Avusturya, hem Üçlü İttifak ülkeleri olarak Üçlü İtilaf devletleri olan İngiltere ve Fransa’dan ayrılmaları bakımından hem de Osmanlı Devleti ile daha yakın ilişkide bulunmaları yönüyle değerlendirilmesi gereken iki ülkedir. Ancak bu bölümde doğrudan haberler yerine Türk, Avustralya, Fransız basınında yer alan, Alman ve Avusturya basınından yapılmış alıntı haberlere yer verilecektir. Bu hususta da ilk olarak Türk basını incelenecektir. Ardından ise Fransa ve en nihayetinde de Avustralya basınındaki akislere yer verilecektir.

3.5.1. Alman ve Avusturya Basınının Türk Basınında Akisleri

Tercümân-ı Hakikat’in 24 Ocak tarihli nüshâsında, “Alman Siyasetinin Te’sirâtı” başlıklı haberde, *Berlin Tageblatt* gazetesinden alıntı yapılarak şu habere yer verilmiştir;

³⁴⁹ “Balkans”, *The Examiner*, 28 Ocak 1913.

³⁵⁰ Kuyaş, 2013:25.

“Bilhassa Türkiye için pek teveccühkârâne bir lisan isti'mâl eden *Berlin Tageblatt* gazetesi, Türkiye'nin vaz'iyet-i hâzırasından dolayı beyan-ı te'essüf etmekde ve bu vaz'iyet, ihtiyâren Almanya tarafından İ'tilâf-ı Müsellese karşı takib edilen siyaset-i mülâyimânedan ileri geldiğini beyan eylemektedir”³⁵¹

Tercüman-ı Hakikat'te yer alan habere göre, Bâb-ı Âlî Baskını'nın yaşanmasına sebep olanlardan birisi de Almanya'dır. Almanya'nın Üçlü İtilaf'a karşı yeterince güçlü duramadığı için Büyük Güçler'in ve Balkanlıların bu kadar ileri giderek ağır taleplerde bulunduğu belirtilmektedir. Nitekim daha önceki bölümlerde geçtiği üzere müşterek notanın imzacılarından olan Almanya, belirtildiğine göre, Müşterek notayı hafifletmeyi başarmış ise de imzacı olmaktan geri durmamıştır. *Tercüman-ı Hakikat*, 25 Ocak tarihli nüshâsında da hem Alman Hükümeti'ni hem de Osmanlı Devleti'ni eleştirmekte olan haberlere yer vermeye devam etmiştir. Örneğin 25 Ocak tarihli nüshâsındaki haberde;

“*Berlin Tageblatt* şu vech ile yazıyor: Eğer Almanya, her dürlü şiddete muhalefet edeceğiz ve Asya-i Osmanî'nin iktisâmına müsâ'ade etmeyeceğiz deseydi hâdisat-ı cedîde tekevvün etmeyecekdi. *Vosichte Zeitung* Rusya'nın tarz-ı hareketini tahammülsüz bir cereyân olmak üzere telakkî ediyor. *Frankfurt Zeitung*, Jön Türklerin teşebbüsünü pek büyük, pek âlî-i cinâyet buluyor.”³⁵²

Görüldüğü üzere *Berlin Tagblatt*'ın Alman Hükümeti'ne yönelik eleştirileri devam etmekte ve bir önceki haberde olduğu gibi gerekli hamleleri yapmamakla suçlamaktaydı. Öte yandan *Vosichte Zeitung*'un Rusya'nın tavırlarını tahammül edilemez olduğuna yönelik haber yer almaktadır. Ancak *Vosichte Zeitung*'un Bâb-ı Âlî Baskını'na ve hükümet değişikliğine dair olan düşüncesi haberde yer almamaktadır. Buna ek olarak Bâb-ı Âlî Baskını neticesinde İttihatçıların iş başına gelmesini olumsuz olarak yorumlayan *Frankfurt Zeitung*'un haberine de yer verilmiştir. Aynı haber, *Sabah*'ın 26 Ocak 1913 tarihli nüshâsında da mevcuttur. *Tercüman-ı Hakikat*, 25 Ocak tarihli nüshâsında Avusturya basınına da yer vermiştir;

“Nim-resmî “*Alemania Zeitung*” gazetesinde okunmuştur: Düvel-i Muazzama, müşterek notalarına “Jön Türk” Hükümeti'nin cevabını almadan hiçbir karar ittihaz etmeyecekleri pek aşîkârdır. Fakat Osmanlı notası bir cevab-ı redd-i muzammin olduğu takdirde Düvel-i Muazzama'nın hareketleri tarîk-i diplomasi haricine çıkarmayacaktır.

Mehâfil-i siyâsiyede, İstanbul hâdisâtının, Bulgaristan'ın Romanya ile olan müzâkerâtına ibtinâ' etdirmesi gibi bir neticeyi husûle getireceğinden şüphe ediliyor. Diğer taraftan Romanya'da, efkâr-ı umûmiye sıkışmış görünüyor. Binâenaleyh Bulgaristan-Romanya ihtilâfı ihtimâlî henüz zâ'il olmamıştır.”³⁵³

Tercüman-ı Hakikat'in Avusturya basınına yer verdiği haber metninde dikkat edilmesi gereken nokta, *Alemania Zeitung*'un yarıresmî bir gazete olmasıdır. Dolayısıyla doğrudan doğruya Avusturya Hükümeti'nin Bâb-ı Âlî Baskını'na dair düşüncelerini görebilmek mümkündür. Metinde “İstanbul Hâdisâtı” olarak geçen Bâb-ı Âlî Baskını dolayısıyla Büyük

³⁵¹ “Alman Siyasetinin Te'sirâtı”, *Tercüman-ı Hakikat*, 24 Ocak 1913.

³⁵² “Alman Gazetelerinin Telakkîsi”, *Tercüman-ı Hakikat*, 25 Ocak 1913; “Alman Matbuatı”, *Sabah*, 26 Ocak 1913.

³⁵³ “*Alemania Zeitung*'un Telakkîsi”, *Tercüman-ı Hakikat*, 25 Ocak 1913.

Devletler'in hemen bir hamle yapmayacağına yönelik bilgi mevcuttur. Öte yandan Bulgaristan ile Romanya arasındaki müzakereleri de etkileyeceğinden bahsedilmektedir. Bu hususta, Bulgaristan'ın henüz Balkan Savaşı meselesini çözememiş olmasının Romanya'nın elini rahatlattığı düşünülebilir. Zira henüz Romanya ile müzakerelere odaklanamamış durumda olan Bulgaristan, bu yaşanan hadiseler mütareke sırasında yaşandığından dolayı asker kaybetmiyor ise muhtemel bir savaş neticesinde hem asker hem de para kaybedecektir. Dolayısıyla bu durum Romanya'nın lehinedir. *Tercüman-ı Hakikat*'te Bâb-ı Âlî Baskını'nın Alman ve Avusturya basınına yansımalarına dair haberler bu haberlerden ibarettir. Bu tarihten itibaren Balkan Savaşları'nın kaderine yönelik haberler yer almaktadır.

Bâb-ı Âlî Baskını'nın Almanya ve Avusturya'daki yansımalarının yer aldığı diğer bir basın organı *Sabah*'tır. *Sabah*'ın 24 Ocak 1913 tarihli nüshâsında Balkan Savaşı'nın kaderi ve bunun Avusturya'daki yansımalarına yer verilmiştir.

“*Neue Freie Presse* ve *Fremdenblatt* gazeteleri Bâb-ı Âlî'nin Edirne'nin terkiyle sulhu i'ade edeceği hakkında İstanbul'dan vârid olan haberlerden bahsettikleri sırada Hükümet-i Osmanîye Edirne meselesinde ol-vech bir lisân-ı kat'i isti'mâl etmiş iken, şimdi kararını bu sûretle tebdîl eylemiş olduğundan dolayı izhâr-ı ta'accüb oluyorlar. Fransa Hükümeti'nin Osmanlı Bankası Reji İdâresi nezdinde sulhun akdine kadar Hükümet-i Osmânîye'ye avans vermemeleri için teblîgatda bulunduğunu Viyana matbuatı beyan ediyor.

Mezkur gazeteler, ufûk-ı siyâsiyeyi muzlîm görmekte berdevâmdırlar, velev Devlet-i Osmanîye ile Balkan hükümetleri arasında akd-i sulh edilse bile Balkan cerâidince hitâm bulmuş nazarıyla bakılamayacağı sahâ'if-i matbuatında beyan olunmaktadır.”³⁵⁴

Sabah, Bâb-ı Âlî Baskını neticesinde Avusturya gazetelerinin duruma fazlasıyla şaşırdığını belirtmektedir. Öte yandan Fransa'nın da Osmanlı Devleti'ni baskı altına almaya çalıştığına dair haberler olduğu görülmekte ve siyasî gidişatın dünya adına pek iyi olmadığı vurgusu yapılmaktadır. Balkan devletlerinin gazetelerinin de Osmanlı ile savaşmakta oldukça azimli olduklarına vurgu yapıldığı görülebilmektedir. Alman gazeteleri hususunda ise yalnızca şu cümle mevcuttur, “Alman mehâfili buhrânın halinden memnuniyet beyan etmektedir.”³⁵⁵

Sabah'ın ileriki tarihli nüshâlarında da Bâb-ı Âlî Baskını'nın Alman ve Avusturya basınındaki yansımalarının görülmesi mümkündür. Örneğin 25 Ocak tarihli nüshâsında, bir Avusturya gazetesinin Osmanlı'ya yapmış olduğu, “*Reichpost* gazetesi Hükümet-i Osmanîye'nin şu zamanda dâhilen kuvvetli olması lüzûmundan bahis ve böyle olmazsa pek büyük zarar göreceğini beyan ediyor”³⁵⁶ uyarısı yer almaktadır. Aynı tarihli nüshâda “Son Haberler” kısmında yer haberde yine Avusturya basınına atıf yapılmaktadır.

³⁵⁴ “Sulh Meselesi ve Avusturya Matbuatı”, *Sabah*, 24 Ocak 1913.

³⁵⁵ “Alman Matbuatı”, *Sabah*, 24 Ocak 1913.

³⁵⁶ “Viyana Matbuatında Cereyanlar”, *Sabah*, 25 Ocak 1913.

“Avusturya ve Macaristan gazeteleri Kâmil Paşa Kabinesi’nin sukutunu sırf bir mâhiyet-i sulhpervêrâne-yi hâ’iz olduğunu ve Edirne me’elesinin bunun mihek taşı [mihenk taşı] bulunduğunu musiren söylüyorlar.

Nim-resmî *Fremdenblatt* gazetesi bu vaka’ ile sulh meselesinin ilerlememiş olduğunu beyan ediyor. *Zeit* gazetesi hâl-i cedîde-i Avrupa için olmasa bile Türkiye için iyi buluyor ve diyor ki: Asya-i Osmanî’nin tamâmiyet-i mülkiyesini tehdid etmek Avrupa’da karışıklıklar zuhûriyeti teşvik eylemek demektir. Devletler hükümet-i cedîde ile müzâkerâtda bulunmakla daha iyi yaparlar. *Wienertagblatt* gazetesi yeni vakâyi’ zuhur edeceğini eyliyor.”³⁵⁷

Görüldüğü üzere Avusturya-Macaristan gazetelerinin Bâb-ı Âlî Baskını’na büyük bir önem atfedildiği ve bir dönüm noktası olarak görüldüğünden söz edilmektedir. Ancak haberin içeriğine bakıldığında bunun olumsuz yönde olduğu, zira barış meselesi halledilemediği için daha büyük hadiselerin meydana geleceği vurgusu hâkimdir. Yarı-resmî nitelikli *Fremdenblatt*’ın haberine yer verilerek Bâb-ı Âlî Baskını’nın hiçbir şeyi çözmediği yazılmıştır. *Zeit* ise Osmanlı’nın Anadolu topraklarının tartışmaya açılmasının Avrupa’yı büsbütün karıştıracığından ve Avrupa Ahengi’ne zarar vereceğini belirtmekte, bu işin müzakere yoluyla çözülmesi gerektiğini belirtmektedir. *Wienertagblatt* gazetesi de *Fremdenblatt* ile benzeri bir şekilde düşünmekte ve Bâb-ı Âlî Baskını’nın yeni olaylara neden olacağını yazmaktadır. Aynı tarihli nüshâda yer alan son haberde ise “Kâmil Paşa Kabinesi’nin sukutu matbuat ve mehâfil-i siyasiyede büyük hayrete sebebiyet vermiştir”³⁵⁸ cümleleriyle kısa bir bilgi verilmiş, gazeteler konusunda detay verilmemiştir.

Sabah’ın 26 Ocak tarihli nüshâsında yer alan haberlerde, hükümet değişikliğinin Almanya ve Avusturya’daki yansımalarına yer verildiği görülmektedir. “Sabah’ın Hususi Telgrafları” bölümünde yer alan ilk haberde, Avusturya’da yayımlanmakta olan *Zeit*’e atıf yapılmakta ve durumun Osmanlı Devleti’nin lehine olduğu şu sözlerle ifade edilmiştir;

“*Zeit* gazetesi İstanbul’da vuku’ bulan tebdîl-i vükelânın Devlet-i Osmanîye için bir vaz’iyet-i müsâ’de husûle getirdiğini beyan ediyor; ve “devletlerin müzâkerâtı ihtiyatla ileri götürülse iyi yapılır” diyor. Mezkur gazetenin zannına göre “Devlet-i Osmanîye’yi evvelkinden daha müsâ’id şerâ’it dâ’iresinde istihsâl-i muvaffakiyet ihtimâlâtı tezâyüd eylemiştir.”³⁵⁹

Zeit, Bâb-ı Âlî Baskını’nın ve hükümet değişikliğinin Osmanlı Devleti için bir şans olduğunu ve olumlu etkilerinin görüleceğini belirtmektedir. *Zeit*’in ardından *Reichstag*’ın da aynı düşüncede olduğu görülmekle birlikte Rusya’nın tavrının belirleyici olacağını belirtmektedir.³⁶⁰

³⁵⁷ “Avusturya’da Te’sirât”, *Sabah*, 25 Ocak 1913.

³⁵⁸ “Berlin’de Te’Sir”, *Sabah*, 25 Ocak 1913.

³⁵⁹ “Zeit Gazetesinin Mütâla’âtı”, *Sabah*, 26 Ocak 1913.

³⁶⁰ “Reichstag Ne Diyor?”, *Sabah*, 26 Ocak 1913.

Sabah'ın 27 Ocak 1913 tarihli nüshâsında, *Reichstag*'ın bir önceki gün Rusya'ya dair olan endişesine şu sözlerle katıldığı görülmektedir;

“Gazeteler İstanbul Vukû'atı hakkında mütâla'âya devam ediyorlar. Ekserîsinin beyânât-ı sûret müsâ'aidedir. Fakat siyaset-i umûmiye nokta-i nazarından müşkülât zuhûrundan korkuyorlar. Zeit gazetesi “Rusya müdahale için vukû'âtın istihzâr edeceği ilk fırsattan istifade edecek ve neticede İ'tilaf-ı Müselles İttifâk-ı Müsellesi elde etmiş olacaktır “diyor”³⁶¹

Tercüman-ı Hakikat ve *Sabah*'ta yayımlanan haberlerden anlaşılacağı üzere Bâb-ı Âlî Baskını'nın beklenmedik bir hadise ise de Almanya ve Avusturya basını üzerinde başlangıçta şaşırtıcı olan etkisi kısa sürede genellikle olumluya dönmüştür. Bu hususta dikkat edilmesi gereken nokta, Avusturya'da yayımlanmakta olan yarı-resmî bir gazete olan *Fremdenblatt*, doğrudan doğruya Bâb-ı Âlî Baskını'na olumsuz bakmaktadır ve bu durum bir bakıma hükümetin bu husustaki düşüncesini de yansıtmaktadır. Almanya'da ise Frankfurt Zeitung haricinde Bâb-ı Âlî Baskını'na olumsuz bir bakış açısının olmadığı görülebilmektedir. Dolayısıyla Türk basınına yansıyan bu haberlerde Almanya'nın genel olarak olumlu, Avusturya'nın ise olumsuz baktığı izlenimi yapılabilir. Ancak yalnızca birkaç gazetenin adının geçtiği, metinlerin doğrudan yer almadığı bu haberlerden böylesi bir çıkarım yapmak doğru olmayacaktır.

3.5.2. Alman ve Avusturya Basınının Fransız Basınında Akisleri

İstanbul'da yayımlanmakta olan *Stamboul* gazetesi, Bâb-ı Âlî Baskını'na dair yabancı basında çıkan haberleri 25 Ocak 1913 tarihli nüshâsından itibaren yayımlamaktadır. Örneğin 25 Ocak 1913 tarihli nüshâda Avusturya basına yer verilen haberde, Osmanlı Ajansı'ndan alındığı belirtilerek *Sabah*'ın aynı tarihli “Avusturya'da Te'sirât” haberiyle benzeri bir metni kullanmış olduğu görülmektedir;

“Avusturya-Macaristan basını Kamil Paşa Hükümeti'nin devrilmesinin tamamen barışçıl gerekçelerle olduğunu ve Edirne'nin kaderinin buna bağlı olduğunu vurguladı.

Resmî yayın organı *Fremdenblatt*, yaşanan hadisenin barışın tesisi konusunda işleri kolaylaştırmadığı görüşünde.

La Zeit ise durumu tartışmasız olarak Avrupa için olmasa dahi Türkiye için daha iyi olarak yorumlamaktadır. Bahsi geçen gazete, Asya Türkiye'sinin tehdit edilmesinin Avrupa genelinde sorunlara yol açacağına inanıyor ve bu sebeple Düvel-i Muazzama'nın yeni hükümetle pazarlık yapması taraftarı.

Son olarak *Wienertagblatt*, benzeri sürprizlerin tekrar yaşanabileceğini belirtiyor”³⁶²

Muhtemelen her iki basın organı da bu tür metinleri Osmanlı Ajansı ve benzeri kurumlardan aldığından dolayı böylesi bir metin benzerliği yaşanmıştır. Yine aynı tarihli ve

³⁶¹ “Avusturya Matbuatı”, *Sabah*, 27 Ocak 1913.

³⁶² “Le Nouveau Gouvernement et La Presse Étrangère”, *Stamboul*, 25 Ocak 1913.

yabancı basında yer alan haberlerin yer aldığı bölümde, “En Allemagne: L’Allemagne N’interviendra Pas” başlıklı haberde, Alman Hükümeti’nin kendi çıkarlarını etkileyen bir gelişme olmadığı sürece herhangi bir şekilde müdahale etmeyeceği belirtilmiştir.³⁶³

Avusturya basınına dair olarak ise 25 Ocak 1913 tarihli nüshâda yer alan haberde şunlar söylenmektedir;

“*Fremdenblatt*, İstanbul’daki olayın kaçınılmaz olduğu belirtiyor ve diyor ki: “Enver’in bu hareketine neden olan yüksek vatanseverlik duygusudur. Ancak kendisine duyduğumuz sempati bu girişimini eleştirmemize engel değildir. Bu hareketi Avrupa’da da hoş karşılanmadı. Durumun gerektirdiği şartlar kendisini aşmaktadır. Enver Bey tarihe geçer geçmesine ancak ülkesini tahmin edilemez tehlikelere açık hale getirdiğinden dolayı tüm Avrupa onu suçluyor.”³⁶⁴

Fremdenblatt, resmî niteliği olması bakımından [Sabah’a göre yarı resmî] Avusturya Hükümeti’nin tepkisini yansıtmakta olduğu daha öncesinde belirtilmişti. Buradan hareketle, Enver Bey’in bu girişimini anladıkları ancak sempatiyle bakmadıkları açıkça görülebilmektedir. Nitekim tüm Avrupa’nın kendisini suçladığı belirtilerek Bâb-ı Âlî Baskını’nın hem Avrupa’nın hem de Osmanlı Devleti’nin aleyhine olduğu vurgusu yapılmaktadır.

Doğrudan Fransa’da yayım yapan basın organlarından *Excelsior*’un 24 Ocak 1913 tarihli nüshâsında yer alan haberde, *Gazette Francfurt*’tan yapılan alıntı haber yer almakta ve Bâb-ı Âlî Baskını’nı detaylı bir şekilde anlatmaktadır. İlgili haber metninde şu sözler yer almaktadır;

“Jön Türkler Bâb-ı Âlî’yi ele geçirdi, hükümete yerleşti ve nazırları görevden aldı. Türk Büyükelçiliği, bir bilgisi olmadığını belirtti. Ancak Jön Türk çevreleri bu haberin muhtemelen doğru olduğunu ancak teyit edemediklerini söylediler. Gözden kaçırılmaması gereken husus, devletin ileri gelenlerinin katıldığı Meşveret’e Jön Türkler davet edilmelerine rağmen, protesto için bile gitmediler. Kararın tüm sorumluluğunu Kamil Paşa’ya yüklediler. Trablus’taki tüm subaylar, başta Enver Bey olmak üzere, geri döndü ve bu şartlar altında bir şey yapmaları gerektiğini düşünüyorlar. Gerçekleşmesi muhtemel olan savaş kendi lehlerine olmadıkça savaşın devamından yana değiller. Ordu her halükarda fedâkarlık yapmaya hazır. Alman askeri yönetiminde, dünden bu yana böyle bir hadisenin yaşanacağına dair belirtiler var. Çünkü almış oldukları tedbirler sonucunda bu durum başka türlü açıklanamaz. Rus cenahından da şüphelenmekteyiz...”³⁶⁵

Olayın yaşandığı gün akşam 7’de *Gazette Francfurt*’ta yayımlandığı belirtilen haberde, henüz Türk Büyükelçiliği’ne haberin ulaşmadığı, net olarak teyit edilemediği görülmektedir. Bâb-ı Âlî Baskını öncesinde Jön Türkler’in Meşveret’e katılmayarak kendilerini haksız duruma düşmekten kurtardığını belirten yazıda, Alman askerî kanadının bu

³⁶³ “En Allemagne: L’Allemagne N’interviendra Pas”, *Stamboul*, 25 Ocak 1913.

³⁶⁴ “En Autrice Concentration Autrichienne”, *Stamboul*, 25 Ocak 1913.

³⁶⁵ “En Allemagne, On Redoute Des Complications”, *Excelsior*, 24 Ocak 1913.

hükümet darbesinden haberinin olabileceğinden, hatta Ruslar'dan dahi şüphelenmekte oldukları belirtilmektedir.

25 Ocak tarihli nüshâda ise Berlin'deki hususi muhabirlerinden aldıkları bilgiyi paylaşan *Excelsior* gazetesi, Alman basınının Bâb-ı Âlî Baskını'nı "kahramanca bir aptallık" olarak nitelediğini belirtmektedir. *Tageblatt*'ın ise hükümet darbesini umutsuzca ve faydasız olarak gördüğünü belirtmektedir.³⁶⁶

Fransa'da yayımlanmakta olan diğer bir basın organı olan *Les Journal Des Debats* ise Bâb-ı Âlî Baskını'nın Almanya ve Avusturya'daki yansımalarından, 24 Ocak 1913 tarihli şu haberinde Alman basınının Alman Hükümeti'ne yönelik eleştirilerinden bahsetmektedir;

"Alman basını barışın tesisinden memnun olmakla birlikte Düvel-i Muazzama'nın müşterek girişimin neticesinden tam olarak memnun olduğu söylenemez. Farklı siyasi görüşlere mensup basın organları, Şark Meselesi'nin çözümüne ilişkin olarak, bilhassa Almanya, Üçlü İtilaf'ın çıkarlarına çalıştığını söylemekte. *Le Berliner Tageblatt* şöyle söylüyor: Diğer Almanlar'dan ziyade, bizi ilgilendiren yegâne husus, Alman Hükümeti'nin neden Türkiye'ye karşı bir tutum içerisine girdiği ve tüm politikalarımızı yabana atarak Fransa ile Rusya'nın kayığına bindiğini öğrenmek istiyoruz.

Germania, politik olarak merkezî bir gazete, Londra'yı Almanya adına ikinci bir Agadir krizi yaratıyor olarak görmektedir. *Tageliche Rundschau*, *National Zeitung* ve *Pancermenist Volkszeitung*, Üçlü İttifak'ın Üçlü İtilaf'ın dümen suyuna girmekle eleştiriyor; ve bunların ikincisi, Türkiye'nin Avrupa'ya başvurmasaydı Edirne'yi kaybetmeyeceği görüşünde. *Gazette de Voss*, Türkiye'den başka bir fedâkarlık beklentisinin olup olmadığını merak ediyor. *La Deutche Tages Zeitung* ise Avrupa ile ilişkilerini göz önüne alarak Balkanlılara başka talepte bulunmamalarını tavsiye ediyor. En son olarak ise *Courrier de la Bourse* barış tam olarak tesis edilmeden sevinilmemesini öneriyor."³⁶⁷

Farklı politik görüşlerdeki basın organlarına yer verilen metinde, genel kanı Alman Hükümeti'nin hatalı olduğudur. Diğer bir dikkat çeken husus, Osmanlı Devleti'nin Avrupa'ya başvurmasaydı Edirne'yi kaybetmeyeceğine yönelik olan sözdür. Buradaki kasıt, savaş öncesinde verilen "statüko değişmeyecek" sözü müdür yoksa müzakerelerin Avrupa devletlerine güvenerek kesildiği iması mı vardır. Bu nokta net değil ise de *Gazette de Voss* ve *La Deutche Tages Zeitung*'un Osmanlı lehine yorumlar yaparken *Courrier de la Bourse* daha itidalli bir tavır takınmaktadır.

Aynı tarihli nüshânın devamında da Avusturya basınının Bâb-ı Âlî Baskını'na yönelik bakış açısına şu şekilde yer verilmiştir;

"Vienna basını ise kendi içerisinde çelişkilerle dolu. *Neue Freie Presse*, genel barışın bozulmayacağına inananlar adına seviniyor ve Rusya'yı Arnavutluk konusunda Üçlü İttifak'a yakın görüyor. Böylece çözülmesi gereken tüm sıkıntılar yavaş yavaş çözülmeye başladı. Öte yandan *Zeit* ise Rusya'nın, Edirne'nin bırakılması hususunda İstanbul'a yapmış olduğu yeni hususî müdahalesini hatırlatıyor; ancak *Neues Abendblatt* ise bunun asılsız olduğunu iddia ediyor.

³⁶⁶ "L'Opinion Allemande", *Excelsior*, 25 Ocak 1913.

³⁶⁷ "En Allemagne", *Les Journal Des Debats*, 24 Ocak 1913.

“Düvel-i Muazzama’nın İstanbul’a verdiği notanın, Asya Türkiye’sini tehlikeye attığını, eğer Bâb-ı Âlî uzlaşmaya yanaşmaz ise, diyor, yeni haberin çıkış noktasının: İstanbul’daki şahinler kanadını korkutmak adına yalanlanmadı.

Son olarak *Wiener Allemaigne Zeitung*, Viyana’nın siyasi çevrelerindeki bilgileri veriyor ve düşüncesi şu ki, Türkiye’nin vereceği cevabı henüz bilmiyorsak da muhtemelen Türkiye’nin Edirne’yi belli şartlar olmadan bırakmayacağı ancak pazarlık yapabilme adına karşı teklif yapmasıdır.”³⁶⁸

Avusturya basınının çelişkilerle dolu olduğunu belirten yazıda, *Neue Freie Presse* Bâb-ı Âlî Baskını’ndan ümitli iken *Zeit*, *Neues Abendblatt* ve *Wiener Allemaigne Zeitung*’un durumdan ümitsiz oldukları görülmektedir. Ertesi gün yayımlanan nüshâda, Alman basınının Alman Hükümeti’ni suçlamaya devam ettiği görülmektedir.

“Birkaç saat öncesine kadar gazetelere de yansıyan iyimser hava, karamsarlığa dönüştü ve yerini gelecek kaygılarına bıraktı. Radikal bir gazete olan *Berliner Tageblatt*, Almanya’nın Düvel-i Muazzama’ya katılmasını protesto etmeye devam ediyor ve Hollweg’i, devamı gelmesi muhtemel felaketlerin sorumlusu addediyor. Edirne’nin bırakılmasını isteyen belge yırtılıp atıldı.

Gazette de Voss diyor ki: “Önümüzdeki yeni bir durum – büyükelçilerin elinde Bâb-ı Âlî’nin cevabı olsaydı, hiçbir sıkıntı olmazdı ancak şimdi uzun süre beklemeliler. Enver Bey’in adamları ateşle oynuyor ve tüm dünya onlara karşıyken yeni bir savaş ile tehditkâr Rusya arasında kaldılar.”

Deutsche Tages Zeitung, İstanbul’da yeni idarenin hayaletinin gezdiğini görüyor ve çekindiği şey Rusya’nın müdahalesi. Barış müzakerelerinin kesildiğine inanmayan *Courier de la Bourse*, kargaşanın her yere hâkim olacağını belirtiyor. Son olarak, bazı gazeteler de tüm coşkusuyla Avrupa’ya sesleniyor: “Avrupa, ahengin bozulmaması adına Edirne’nin terkinin ya şimdi sağlamalı ya da hiç bu talepte bulunmamalıdır; Düvel-i Muazzama’nın içerisindeki bir çatlak, İstanbul’da yaşananlar Avrupa’nın felaketine yol açabilir.”

Le Morgen Post, daha sert bir tutum içerisinde, diyor ki: Bir Avrupa filosu Türk sularında bekleyecek; Düvel-i Muazzama’nın barış teklifinin neticesine ancak böyle karar verilebilir. Enver Bey’in elde edeceği yegâne sonuç Düvel-i Muazzama’nın devreye girerek Osmanlı’nın iç işlerine müdahalesi ve düzeni güç kullanarak eski haline getirmektir.”³⁶⁹

Haber metninden yola çıkarak söylenebilir ki Bâb-ı Âlî Baskını hususunda Alman basını, başlangıçta barışın sağlanmasından memnun bir izlenim vermekte iken Bâb-ı Âlî Baskını neticesinde bu hava tamamen tersine dönmüştür. Ve bu durumun yaşanmasında Alman Hükümeti’nin suçu olarak görüldüğü bu haber metnine de yansımıştır. *Berliner Tageblatt*, bu yönde düşünmekteyken Edirne’nin terkinin içeren metnin yırtılıp atılmasından da memnun olduğunu dile getirmektedir. Öte yandan tehditkâr bir Rusya’nın varlığı sebebiyle Bâb-ı Âlî Baskını’na çekimser yaklaştığı görülen *Gazette de Voss*’un yaşanacaklar konusunda emin olmadığı göze çarpmaktadır. *Deutsche Tages Zeitung* da *Gazette de Voss*’a benzer şekilde Rusya’nın tutumundan endişe etmektedir ve Düvel-i Muazzama’nın kendi içerisinde

³⁶⁸ “En Autriche”, *Les Journal Des Debats*, 24 Ocak 1913.

³⁶⁹ “L’impression a Berlin”, *Les Journal Des Debats*, 25 Ocak 1913.

bir birlik olmaması sebebiyle sıkıntı yaşanabileceğini belirtmektedir. *Le Morgen Post* ise doğrudan doğruya tehditkâr ve Kâmil Paşa'nın düşmesinden memnun olmayan bir tavrı vardır.

Fransız basınına yansıyan haberlerden görülmektedir ki Alman ve Avusturya basınından yapılan alıntılarda her politik görüşten gazeteye yer verildiği görülmektedir. Bu durum Alman ve Avusturya basınına dair kabaca bir izlenim yaratıyor ise de kesin bir yargıya varmak önceki bölümde de bahsedildiği üzere kolay değildir. Zira sadece içeriğinden kısaca bahsedilen kısıtlı sayıdaki metin üzerinden çıkarım yapmak doğru olmayacaktır.

3.5.3. Alman ve Avusturya Basınının Avustralya Basınında Akisleri

Alman ve Avusturya basınının, Bâb-ı Âlî Baskını hususunda Avustralya basınına yansımalarının kısıtlı olduğu görülmüştür. Aşağıdaki haber metinlerinin, farklı farklı gazetelerde aynı şekilde yer aldığını da belirtmek gerekir. Burada farklı olan tek yazı *The Sun*'ın da *The Times*'tan alıntılacağı 25 Ocak 1913 tarihli haberdır. Bahsi geçen kısa haberde yalnızca Alman ve Avusturya basını değil, Bulgaristan, İtalya ve Fransa'ya da yer verilmiştir.

“Sofya'daki raporda, savaşın yeniden başlamasının tüm sorumluluğu İstanbul'daki ihtilale atılması sebebiyle genel bir tatminlik hissi olduğunu belirtiyor. Bulgarlar er ya da geç Edirne'yi ele geçirecekleri konusunda eminler. İtalya, gerçekleşen olayların milli duyguların bir tezahürü olmadığını belirtiyor ve Büyük Güçler ile uyum içerisinde çalışmaya hazırlanıyor. Paris basını, çökmekte olan Osmanlı'da yaşanan son hadiseler konusunda Jön Türkler'i suçluyor ve hükümete herhangi bir maddi kolaylık sağlanmaması için Büyük Güçler'i iş birliğine davet ediyor. Berlin gazeteleri durumun oldukça ciddi olduğu konusunda hemfikir. Yarı-resmi kaynaklar ise durumun yalnızca birleşik Avrupa'nın barış talebiyle çözülebileceğini söylüyor. Avusturya'nın yarı-resmi kaynakları, Jön Türkler'in Osmanlı'nın Avrupa'daki topraklarının üzerine toprak atacak kişiler olduğunu belirtiyor ve eğer savaş devam ederse geçmişteki olayların yaşanmasının ihtimaller dahilinde olduğunu belirtiyor.”³⁷⁰

Bâb-ı Âlî Baskını hususunda genel kanının olumsuz olduğu söylenmekle beraber burada Bulgaristan istisna olarak verilmiş ve Bâb-ı Âlî Baskını'nın neticesi olarak savaşın yeniden başlaması durumunda kendilerinin suçlu duruma düşmeyeceği belirtilmiştir. Fransızların İttihatçıları suçladığının belirtildiği yazıda, Almanların net fikrinin olmadığı gösterilmiş ve Avusturya'nın da geçmişte yaşananların tekrar yaşanması ihtimalini göz önüne aldıkları belirtilmektedir.

The Daily Post ise 27 Ocak 1913 tarihli nüshâsında, Avusturya basınının tavrına yönelik olarak şu sözleri söylemektedir; “...Vienna'daki yarı-resmî kaynakların belirttiğine göre İstanbul'da yaşanan son hadiseler, Büyük Devletler'in Edirne konusundaki tavırları

³⁷⁰ “All Against Turkey”, *The Sun*, 25 Ocak 1913.

düşünüldüğünde pek akıllıca değil...”³⁷¹ Avusturya Hükümeti’nin Bâb-ı Âlî Baskını’na yönelik olan olumsuz tavrı burada da net şekilde yansımıştır.

The Observer ise 1 Şubat 1913 tarihli nüshasında yayımlanan yazıda Almanya’da yayımlanmakta olan *The North German Gazette*’ye atıf yapmaktadır.

“*The North German Gazette*’nin belirttiğine göre Düvel-i Muazzama tarafsızlığın sürdürülmesi hususunda fikir birliğine varabilmiş değil. Herhangi bir Düvel-i Muazzama mensubu ne Avrupa Ahengi’ni bozmaya niyetli ne de Türkiye’ye baskı yapılması taraftarı. Düşmanlıkların yeniden başlamasının engellenmesi hususunda diplomasiye güveniyorlar.”³⁷²

Bahsedilen yazıda Düvel-i Muazzama’nın kendi içinde net bir fikir birliğinin olmadığı belirtilmektedir. Bu noktada Üçlü İtilaf ile Üçlü İttifak devletlerinin çatışmasının böylesi bir fikir ayrılığına neden olduğunu belirtmek gerekir. Daha önceki bölümlerde de belirtildiği üzere Müşterek nota verilmeden önce dahi bu iki grubun kendi arasında çatışması mevcut bulunmaktaydı. Fransa gambot diplomasisini savunurken Almanya buna itiraz ederek bu maddenin müşterek notaya eklenmesini engellemişti.

Bâb-ı Âlî Baskını’nın Alman ve Avusturya basınındaki yansımalarının Avustralya basınında oldukça kısıtlı olduğu net şekilde görülebilmektedir. Amerikan, Avustralya ve İngiliz basınının geneli düşünüldüğünde, bu üç ülkenin yabancı basın kaynaklarından mümkün olduğunda alıntı yapmayı tercih etmediği, yapıyorsa dahi yine İngilizce konuşulan ülkelerden alıntı yaptığı çıkarımı yapılabilir. Dolayısıyla, Bâb-ı Âlî Baskını her ne kadar basında yer alıyor ise de bu haberlerin yine İngilizce basın kaynaklarından olmasına özen gösterildiği açık bir şekilde görülebilmektedir. Nitekim Amerikan ve İngiliz basınında hiçbir Alman veya Avusturya basını alıntısı yok iken Avustralya’da da bu durumun oldukça kısıtlı olmasının açıklaması ancak bu durum olabilir.

³⁷¹ “Crisis In Turkey”, *The Daily Post*, 27 Ocak 1913.

³⁷² “Powers And Neutrality”, *The Observer*, 1 Şubat 1913.

SONUÇ

23 Ocak 1913 tarihinde gerçekleşen Bâb-ı Âlî Baskını, Türk tarihindeki önemli dönüm noktalarından birisi olarak gazete sütunlarında olayın hemen ertesi günü yer bulmaya başlamıştır. Ancak olayın henüz yeni olması sebebiyle gerçek mahiyeti tam olarak anlaşılamamış, olayın gerçekleşme şekli ve faillere yönelik bilinçli veya bilinçsiz olarak hatalı yaklaşımlar sergilenmiştir. Bu durumun yaşanmasında savaş şartları ve buna bağlı olarak uygulanmakta olan ağır sansürün etkisi yadsınamaz, yaşanan hadiselerin olayın sıcaklığıyla tam olarak anlaşılamadığı da bir gerçektir. Türk basını ve yabancı basın ilk aşamada bu önemli hadiseye yer verdiği görülmekle birlikte bu önemli olay kısa bir sürede gündemden düşmüştür. Zira ciddi bir savaş hâli vardır ve savaşın devam edip etmeyeceği, sona erecekse de hangi şartlarla sona ereceği hükümet değişikliğinden daha önemlidir. Nitekim gündem çok hızlı değişmekte, her an yeni bir kriz çıkmaktadır. Baskının gerçekleşmesinden birkaç gün sonra yaşanan hadiseye dair bilgiler ve eski hükümete yönelik eleştiriler azalmış, yeni hükümetin politikaları üzerine değerlendirmeler kendisine yer bulmaya başlamıştır. Bâb-ı Âlî Baskını'nın Türk basınındaki yansımalarında görülen ortak nokta, Kâmil Paşa ve hükümetine yönelik olan muhalif tavidir. Kâmil Paşa Hükümeti'nin başa geldiği dönemdeki buhran ve savaş ortamı, basın üzerinde ciddi bir baskı uygulanmasına neden olmuştur. Kâmil Paşa'nın İttihatçı veya muhalif ayırt etmesizin bütün basına uyguladığı sansür, tüm kesimleri ciddi şekilde rahatsız etmiştir. Bu duruma yalnızca sansürü değil, Kâmil Paşa'nın İTC ve dönemin en güçlü muhalet partisi HİF'e dahi ciddi baskı uygulamakta ve yaşam alanlarını kısıtlamakta olduğunu eklemek gerekir. Dolayısıyla İTC yanlısı veya muhalif olmasına bakılmaksızın hükümetin düşüşü genel olarak olumlu karşılanmış, İTC'nin yeniden iktidara gelmesine yönelik olarak ciddi eleştirilerin olmadığı görülmüştür. Yabancı basın ise bu sansürden bir nebze daha az etkilenmekteyse de sansür sebebiyle doğru bilgiye ulaşmakta en az Türk basını kadar sıkıntı çektikleri sonucu çıkartılabilir. Bu durum, İstanbul'da yaşayan ve dolayısıyla bilgiye erişmesi daha kolay olan İngiliz ve Fransızlar ile Amerika ve Avustralya basını arasındaki haberlerin niteliğinden anlaşılabilmektedir. Amerika ve Avustralya basınında çok sayıda ajans haberinin yer alması ile İngiltere ile Fransa basınının şehirdeki muhabirlerden aldıkları bilgiler ile Bâb-ı Âlî Baskını'nı haberleştirmiş olmaları, belli bir yaklaşım farklılığını da doğurmuştur.

Bâb-ı Âlî Baskını'na yaklaşımları bakımından İngiliz, Fransız ve Avustralya basını ile Amerikan basını arasında da ciddi bir fark olduğu göze çarpmıştır. İngiltere ve Fransa ile Osmanlı Devleti'nin geçmişten gelen yakın ilişkileri neticesinde etkileşimin yoğun olması,

Osmanlı Devleti'ne coğrafi olarak yakın olmaları ve dolayısıyla bölgede yaşanabilecek bir krizin ve savaşın İngiltere ve Fransa'yı doğrudan etkilemesi ihtimalinin daha fazla olması sebebiyle İngiliz ve Fransız Basını'nda çeşitli bilgiye yer verilmiştir. Amerikan basını ise Osmanlı ile iletişim ve etkileşimlerinin daha düşük seviyede olması sebebiyle olaya daha düşük bir ilgi göstermiştir ve salt bir gazetecilik anlayışıyla olaylara fazla yorum katmadan vermiştir. Avustralya basını bir noktada Amerikan basını ile ayrışmakta ve Osmanlı Devleti ile farklı coğrafyalarda olmasına rağmen Amerikalılara kıyasla Bâb-ı Âlî Baskını'na daha çok ilgi göstermiştir. Bunun ardında yatan sebebin Avustralya'nın bir İngiliz müstemlekesi olması ve dolayısıyla yaşanabilecek genel bir krizin etkilerinin hissedilebilecek olması ihtimali olmalıdır. Alman ve Avusturya basınının Türk ile yabancı basın kaynaklarına yansıdığı kadarıyla ortak bir fikre sahip olmadıkları görülmektedir. Almanya ile Osmanlı Devleti'nin yakın ilişkisinin de etkisiyle Alman basını, kendi hükümetini yaşanan hadiselerle engel olamamakla suçlamaktadır. Zira Alman basınına göre Alman hükümeti, Üçlü İtilaf'ın politikalarına engel olmayarak Bâb-ı Âlî Baskını ve bunun neticesinde Kâmil Paşa'nın düşmesine neden olmuştur. Dolayısıyla Alman basını, İngilizlere daha yakın bir isim olan Kâmil Paşa'nın düşmesinin ardından Almanya ile daha yakın bir ilişki içerisinde olan Mahmud Şevket Paşa'nın iktidara gelmesi ve Üçlü İtilaf'ın politikalarının sonuçsuz kalması sebebiyle Bâb-ı Âlî Baskını'na, aktarılan haberlerden anlaşıldığı kadarıyla, daha ılımlı bir şekilde yaklaşmıştır. Avusturya basını ise Osmanlı Devleti ile geçmişten gelen rekabeti, bölgedeki emellerinin ve çıkarlarının genel olarak Osmanlı aleyhine olması sebebiyle olumsuz yaklaştığı görülmektedir. Ancak Alman-Avusturya basınında ortak nokta olarak Rusya tehdidi ön plana çıkmaktadır. Her iki ülkenin basını da Rusya'nın tavrından ve yapabileceklerinden emin değildir.

Bâb-ı Âlî Baskını hususunda yabancı basında ön plana çıkan düşünce, ağırlıklı olarak olumsuz olduğu görülmekle birlikte zaman zaman sempatiyle veya hiç değilse tarafsız bir gözle yaklaşmaya gayret eden yazarlar da mevcuttur. Fransız gazetesi olan *Excelcior*'da yazmakta olan Jean Meneval, yaşanan hadiseleri tasvip etmiyor ise de olayların bu raddeye varmasının ardında yatan sebepler dolayısıyla daha objektif bir yaklaşım gösterdiği söylenebilir. Meneval'e ek olarak Fransız Komünist Partisi ile yakın ilişkideki *L'Humanite*'de yazan Veillard, İttihatçılara sempati ile bakmıyor ise de Bâb-ı Âlî Baskını'nın arka planında Avrupa'nın Osmanlı Devleti'ni tamamen köşeye sıkıştırması ve Sadrazam Kâmil Paşa'nın "onursuz" bir şekilde milletin onurunu ayaklar altına alması neticesinde halkın isyan ettiğini ve Bâb-ı Âlî Baskını'nın yaşandığını belirtmektedir. Hafifletici bir sebep olarak bunları öne süren Veillard, geçmişteki politikaları neticesinde Osmanlı Devleti'nin güçten düşmesine

neden olsalar dahi bu hükümet darbesinin meşrû olduğunu belirtmektedir. Dolayısıyla Veillard, Bâb-ı Âlî Baskını'ndan olumsuz bir şekilde bahsetmemektedir. Öte yandan Suriye milliyetçisi ve Fransa'nın Ortadoğu'daki çıkarlarını savunan Samne'nin *Correspondence d'Orient*'teki yazısında, olayların halihazırda iyi bir noktaya gitmekteyken Jön Türkler'in, İTC'nin bunu mahvettiğini ve Poincare'nin emeklerini hiçe saydıklarından söz etmektedir. Aynı şekilde *Le Figaro* yazarı Raymond Recouly de Bâb-ı Âlî Baskını'nın sonucunun iyi olmayacağı görüşündedir. Bu olumsuz tutum yalnızca Fransız basınında değil, İngiliz basınında da mevcuttur. Nitekim *The Spectator*'da “işlerin daha iyiye” gitmeyeceği izlenimi bulunmaktadır. Yabancı basının incelenen nüshaları dikakte alındığından onların tutumunu değerlendirmek gerekir ise genellikle olumsuzdur ve bütün emeklerin boşa gittiği düşüncesi hâkimdir. Nitekim Kâmil Paşa'nın doğru bir politika takip ederek gerekli tavizleri vermiş olduğu izlenimi hakimdir; Türkler ve Balkanlılar arasında bir tercih yapmaları gerektiğinde ise ağırlıklı olarak Balkanlıların tarafının tutulduğu görülmektedir.

KAYNAKÇA

Arşiv Kaynakları

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivi Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

Osmanlı Arşivi (BOA), Bâb-ı Âlî Evrak Odası [BEO], No. 4136, Gömlek No. 310183.

Osmanlı Arşivi (BOA), Bâb-ı Âlî Evrak Odası [BEO], No.3993, Gömlek No. 299449.

Osmanlı Arşivi (BOA), *Hariciye Nezareti [HR.SYS]*, No.141, Gömlek No.22.

Osmanlı Arşivi (BOA), *Hariciye Nezareti Sofya Sefareti [HR.SFR.04]*, No.866, Gömlek No. 12.

Osmanlı Arşivi (BOA), *Meclis-i Vükela Mazbataları [MV]*, No.227, Gömlek No.231

Osmanlı Arşivi (BOA), *Meclis-i Vükela Zabıtları[M.V.]*, No.169, Gömlek No.14.

Türk Basını

“Mesail-i Hazırada Çare-i Halas”, *Alemdar*, 8 Ocak 1913.

“Samimi Bir Hasbihal”, *Haberdar*, 1 Şubat 1913.

“Yegâne Çare-i Felah”, *Haberdar*, 3 Şubat 1913.

“Karagöz’ün Hesabı”, *Karagöz*, 18 Aralık 1912.

“Bulgar Papağanları”, *Karagöz*, 1 Ocak 1913.

“Muhavere”, *Karagöz*, 8 Ocak 1913 .

“Karagöz’ün Mütala’ası”, *Karagöz*, 25 Ocak 1913.

“Bîtarafılık (!),” *Karagöz*, 25 Ocak 1913.

“Makam-ı Sadaretle Harbiye Nezareti’nin Uhde-i Vezirânelerinde Cem İden Müşirân-ı Azimeden Devletlü Fehametlü Mahmud Şevket Paşa Hazretleri”, *Müdafaa-i Milliye*, 28 Ocak 1913.

“Vaz’iyyet-i Siyasiye”, *Sabah*, 24 Aralık 1912.

“Neler İstiyorlarmış”, *Sabah*, 25 Aralık 1912.

“Sulh Konferansı”, *Sabah*, 30 Aralık 1912.

“Bulgaristanla İ’tilaf”, *Sabah*, 2 Ocak 1913.

“Pazartesi Celsesi”, *Sabah*, 8 Ocak 1913.

“Reşid Paşa’nın Notası”, *Sabah*, 8 Ocak 1913.

“Enver Bey”, *Sabah*, 9 Ocak 1913.

“Tatil-i Müzakeratın Mahiyeti”, *Sabah*, 9 Ocak 1913.

“Osmanlı Murahhaslarının Beyanâtı”, *Sabah*, 11 Ocak 1913.

- “Osman Nizami Paşa’nın Beyanâtı”, *Sabah*, 12 Ocak 1913.
- “Notanın Metni”, *Sabah*, 18 Ocak 1913.
- “Reşid Paşa’nın Beyanâtı”, *Sabah*, 18 Ocak 1913.
- “Müşterek Nota Sûreti”, *Sabah*, 19 Ocak 1913.
- “Alman Matbuatı”, *Sabah*, 24 Ocak 1913.
- “Dünkü Tezahürat”, *Sabah*, 24 Ocak 1913.
- “Dünkü Tezahürat-ı Vatanperverâne”, *Sabah*, 24 Ocak 1913.
- “Sulh Meselesi ve Avusturya Matbuatı”, *Sabah*, 24 Ocak 1913.
- “Avusturya’da Te’sirât”, *Sabah*, 25 Ocak 1913.
- “Berlin’de Te’sir”, *Sabah*, 25 Ocak 1913.
- “Viyana Matbuatında Cereyanlar “, *Sabah*, 25 Ocak 1913.
- “Yeni Kabine ve Avrupa”, *Sabah*, 25 Ocak 1913.
- “Alman Matbuatı”, *Sabah*, 26 Ocak 1913.
- “Reichstag Ne Diyor?”, *Sabah*, 26 Ocak 1913.
- “Zeit Gazetesinin Mütâla’âtı”, *Sabah*, 26 Ocak 1913.
- “Avusturya Matbuatı”, *Sabah*, 27 Ocak 1913.
- “Vaz’iyyet-i Siyâsiye, Vaz’iyyet-i Millî”, *Sabah*, 28 Ocak 1913.
- “Hakk-ı İhtilal”, *Serbestî*, 24 Ocak 1913.
- “Havadis”, *Serbestî*, 24 Ocak 1913.
- “Hayat ve Hakk-ı Hayat”, *Serbestî*, 25 Ocak 1913.
- “Tehlikeli Ma’nâlar, İ’tidal ve Sekînet”, *Serbestî*, 26 Ocak 1913.
- “Yedinci İctima”, *Tasvîr-i Efkâr*, 2 Ocak 1913.
- “Bulgaristan ve Müttefikler”, *Tasvîr-i Efkâr*, 2 Ocak 1913.
- “Danef’in Beyanâtı”, *Tasvîr-i Efkâr*, 13 Ocak 1913.
- “Sırb Baş Murahhasının Sözleri”, *Tasvîr-i Efkâr*, 13 Ocak 1913.
- “Osman Nizami Paşa’nın Beyanâtı”, *Tasvîr-i Efkâr*, 13 Ocak 1913.
- “İ’tizâr”, *Tefsîr-i Efkâr*, 24 Ocak 1913.
- “Müdafa’a-i Millî”, *Tefsîr-i Efkâr*, 24 Ocak 1913.
- “Heyet-i Hükümetin Tebdili”, *Tefsîr-i Efkâr*, 24 Ocak 1913.
- “Tezâhürât-ı Millîyenin İtalya’daki Tesirâtı”, *Tefsîr-i Efkâr*, 25 Ocak 1913.
- “Ya Şeref Ya Ölüm”, *Tefsîr-i Efkâr*, 25 Ocak 1913.
- “Bazı Vakâya”, *Tasvîr-i Efkâr*, 24 Ocak 1913.
- “Bedbînlik Başladı”, *Tercüman-ı Hakikat*, 16 Aralık 1912.
- “Müzakerât-ı Sulhiyye”, *Tercüman-ı Hakikat*, 19 Aralık 1912.

“Alman Siyasetinin Te’sirâtı”, *Tercüman-ı Hakikat*, 24 Ocak 1913.

“Kazâ”, *Tercüman-ı Hakikat*, 24 Ocak 1913.

“Alman Gazetelerinin Telakkîsi”, *Tercüman-ı Hakikat*, 25 Ocak 1913.

“Düinkü İnkılab”, *Tercüman-ı Hakikat*, 24 Ocak 1913.

“Hakk-ı İhtilal”, *Tercüman-ı Hakikat*, 24 Ocak 1913.

“Alemania Zeitung’un Telakkisi”, *Tercüman-ı Hakikat*, 25 Ocak 1913.

Yabancı Basın

“Le Coup de Force Jeune Turc”, *Correspondence d’Orient*, 1 Şubat 1913.

“Raymond Poincare et la Question d’Orient”, *Correspondence d’Orient*, 1 Şubat 1913.

“Coup d’Etat”, *Excelsior*, 24 Ocak 1913.

“En Allemagne, On Redoute Des Complications”, *Excelsior*, 24 Ocak 1913.

“Le Coup de Force”, *Excelsior*, 24 Ocak 1913.

“Comment Fut Tue Nazim Pacha”, *Excelsior*, 25 Ocak 1913.

“L’Opinion Allemande”, *Excelsior*, 25 Ocak 1913.

“Pour Sauver L’Honneur National”, *L’Humanite*, 24 Ocak 1913.

“Le Coup d’Etat du Janvier 23 Janvier”, *L’Illustration*, 1 Şubat 1913.

“Le Grand Divan”, *L’Illustration*, 1 Şubat 1913.

“La Paix Compromise”, *Le Figaro*, 24 Ocak 1913.

“Un Coup de force a Constantinople”, *Le Petit Journal*, 24 Ocak 1913.

“Le Nouveau Coup de Force De Constantinople”, *Le Petit Journal*, 25 Ocak 1913.

“La Turquie et La Paix”, *Le Temps*, 23 Ocak 1913.

“En Allemagne”, *Les Journal Des Debats*, 24 Ocak 1913.

“En Autriche”, *Les Journal Des Debats*, 24 Ocak 1913.

“L’impression a Berlin”, *Les Journal Des Debats*, 25 Ocak 1913.

“En Autrice Concentration Autrichienne”, *Stamboul*, 25 Ocak 1913.

“En Allemagne: L’Allemagne N’interviendra Pas”, *Stamboul*, 25 Ocak 1913.

“Le Nouveau Gouvernement et La Presse Étrangère”, *Stamboul*, 25 Ocak 1913.

“Revolutionary Outbreak in Turkey”, *The Advertiser*, 25 Ocak 1913.

“Crisis Comes With Cabinet Resignations”, *The Arizona Republican*, 24 Ocak 1913.

“Balkan Allies Drafting Note Look For Peace”, *The Arizona Republican*, 27 Ocak 1913.

“Turkish Crisis Brought on by an Indignant Populace”, *The Birmingham Age-Herald*, 24 Ocak 1913.

“Balkans Declare Peace Conference Must Now Be Considered Broken Off”, *The Birmingham Age-Herald*, 27 Ocak 1913.

- “Revolution in Costantinople”, *The Daily Mirror*, 24 Ocak 1913.
- “The Turkish Kitchener”, *The Daily Mirror*, 25 Ocak 1913.
- “Crisis In Turkey”, *The Daily Post*, 27 Ocak 1913.
- “Outbreak At Stamboul”, *The Daily Telegraph*, 18 Ocak 1913.
- “War is on Again – Constantiople Red With Blood – Nazim Pasha Assassinated” , *The Day Book*, 24 Ocak 1913.
- “The Balkans” , *The Examiner*, 25 Ocak 1913.
- “Balkans”, *The Examiner*, 28 Ocak 1913.
- “Dead Powers and Live: The Fall of the Kiamil Cabinet”, *The Illustrated London News*, 1 Şubat 1913.
- “The Revolution in Costantinople”, *The Manchester Guardian*, 24 Ocak 1913.
- “Mahmud Shevket’s Cabinet”, *The Manchester Guardian*, 25 Ocak 1913.
- “Nazim Pasha”, *The Manchester Guardian*, 25 Ocak 1913.
- “The Revolution At Constantinople”, *The Manchester Guardian*, 25 Ocak 1913.
- “Turks Revolt; War May Go On; Nazim Is Slain, *The New York Times*, 24 Ocak 1913 .
- “Sultan Deposed, Is London Rumor”, *The New York Times*, 25 Ocak 1913.
- “Powers And Neutrality”, *The Observer* , 1 Şubat 1913.
- “Restless Nations”, *The Register*, 30 Ocak 1913.
- “News of the week”, *The Spectator*, 25 Ocak 1913.
- “Topics Of The Day ”, *The Spectator*, 25 Ocak 1913.
- “All Against Turkey”, *The Sun*, 25 Ocak 1913.
- “The Impossible Turk”, *The Telegraph*, 30 Ocak 1913.
- “Kiamil’s Downfall”, *The Times*, 24 Ocak 1913.
- “Constantinople’s Coup D’Etat”, *The Washington Times*, 24 Ocak 1913.
- “Revolt Threatened In Turkey: Riots Follow Nazim Pasha Murder”, *The Washington Times*, 24 Ocak 1913.
- “Eartquake Shakes Turkish Capital; Is Held An Evil Omen”, *The Washington Times*, 25 Ocak 1913.
- “Russia Sends Note Asking Powers to Force Turks’ Hand”, *The Washington Times*, 25 Ocak 1913.
- “Young Turks Fear Approach Of Army”, *The Washington Times*, 29 Ocak 1913.

Ansiklopedi Maddeleri

BABACAN, H. (2002). “*Enver Paşa*”. *TÜRKLER*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, XIII, 263-273.

- BEYDİLLİ, K., (2013). "*Yeni Osmanlılar*", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, Türk Diyanet Vakfı, İstanbul, XLIII, s.430-433.
- BİRİNCİ, A., (2002). "*31 Mart Vak'ası'nın Bir Yorumu*". *TÜRKLER*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, XIII, 165-192.
- ÇETİNSAYA, G., BUZPINAR, Ş. T. (2020). "*Midhat Paşa*", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, Türk Diyanet Vakfı, Ankara, XXX, s.7-11.
- EYİCİL, A., (2002). "*Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti*". *TÜRKLER*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, XIII, 228-244.
- GÖKBİLGİN, M.T. (1979). "*Midhat Paşa*", *İ.A*, VIII, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, s.270-282.
- HALAÇOĞLU, A., (2002). "*Balkan Savaşları (1912-1913)*". *TÜRKLER*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, XIII, 296-307.
- HANIOĞLU, M.Ş.,(2001). '*İttihat ve Terakki Cemiyeti*', *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, Türk Diyanet Vakfı, İstanbul, XXIII, s.476-484.
- KÜÇÜK, C., (1988). '*Abdülaziz*', *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, Türk Diyanet Vakfı, İstanbul, I, s.179-185.
- KÜÇÜK, C., (1988). "*Abdülhamid II*", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, Türk Diyanet Vakfı, İstanbul, I, s.216-224.
- KÜÇÜK, C., (1993). "*Çırağan Vak'ası*", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, Türk Diyanet Vakfı, İstanbul, VIII, s.306-309.
- ÖZCAN, A. (2007). "*Otuzbir Mart Vak'ası*", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, Türk Diyanet Vakfı, İstanbul, XXXIV, s.9-11.
- TEKİN, M. (2011). "*Tercümân-ı Hakikat*", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, Türk Diyanet Vakfı, İstanbul, XL, s.497-498.
- TÜRKMEN, Z. (2002). "*Kuleli Vakası*", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, Türk Diyanet Vakfı, Ankara, XXVI, 356-357.
- YAZICI, N. (2011). "*Tasvîr-i Efkâr*", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, Türk Diyanet Vakfı, İstanbul, XL, s.138-140.

Makaleler

- ARTUÇ, N. (2017). "*İttihatçı Darbe Girişimi: Bâb-ı Âlî Baskını*", *Uluslararası Darbe Sempozyumu*, III, 26-28 Mayıs 2017, Aydın, 1067-1087.
- AYDIN, M. (2019) "*Arnavutluk'un Osmanlı Devleti'nden Kopuşu Sorunu*", *Belgi Dergisi*, Pamukkale Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, C.2 (17) :1094-1128.

- AYIŞIĞI, M. (2012). “*Balkan Savaşı Öncesi Hazırlanan Seferberlik Planları Meselesi*”, Balkan Savaşları Paneli, Mayıs 2011, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul, s.49-68.
- AYIŞIĞI, M. (2018). “Bir Gazete-i Muzır: Alemdar ve Refi’ Cevad Ulunay”, Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Sempozyumu, 3-5 Mayıs 2018, İstanbul, 245-263.
- AYNA, B., KUYUCU, F. (2021). “*II. Meşrutiyet’in İlanı Sonrasında Sadrazam Kâmil Paşa ve İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin İktidar Mücadelesi*”. Akademik Düşünce ve Tarih Dergisi, 8(1): 67-82.
- BAYUR, H.K. (1981a). “*Babîâli Baskını*”. Tarih ve Edebiyat Mecmuası, (2): 38-43.
- BAYUR, H.K. (1981b). “*Babîâli Baskını*”. Tarih ve Edebiyat Mecmuası, (3): 27-31.
- ÇELİK, B. (2012). “*Osmanlı-Karadağ Sınır Sorunları ve Balkan Savaşı’na Etkileri*”. Balkan Savaşları Paneli. 3-4 Mayıs 2011, İstanbul, 141-160.
- ÇOLAK, M., KARACAKAYA, R. (2019). “*Bâb-ı Âlî’de Bulunan Alman Görevlilerin Yazıları Işığında Babîâli Baskını*”, 19. Yüzyıldan Günümüze Türkiye’de İktidara Müdahaleler ve Darbeler Uluslararası Sempozyumu Bildiriler Kitabı. 21-23 Mart 2018, Yozgat, 1417-1429.
- EREN, N., (2012). “*Savaş Muhabirlerinin Gözüyle Osmanlı Halkı’nın Balkan Savaşı’na Yönelik Tutum ve Algısının Değerlendirilmesi*”. Balkan Savaşları Paneli. 3-4 Mayıs 2011, İstanbul, 161-195.
- ERGİN, K. (2017). “*II. Meşrutiyet Döneminde Ordu-Siyaset İlişkisi*”. CEDRUS, 5: 427-445.
- GAZEL, A.A. (2019). “*İkinci Meşrutiyet Döneminde Kamil Paşa’nın İktidardan Düşürülmesi ve Askerlerin Buna Etkisi*”. Osmanlı Medeniyeti Araştırmaları Dergisi, 5(8): 51-69.
- KARAMAN, M.A. (2015). “*George Nelkene Weldberg (Mehmet Zeki Bey)’in Müdafaa-i Milliye Gazetesi ve Balkanlar*”, Yeni Türkiye, 70: 6239-6247.
- KURAN, A.B. (1950). “*Babîâli Baskını*”. Tarih Dünyası, 2 (14): 608-610.
- KUYAŞ, A. (2013). “*Darbelerin Miladî Bâb-ı Âlî Baskını*”, NTV Tarih Dergisi, (48):25-35.
- SEZER, S. (2017). “*Volkan Gazetesinde 31 Mart Vakası*”, Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 5 (2): 143-159.
- UÇAROL, R. (2011). “*1912 Balkan Bunalımı, Osmanlı Devleti’nde Büyük Kabine’nin Kurulması ve Savaşa Gidiş*”. Balkan Savaşları Paneli. 3-4 Mayıs 2011, İstanbul, 23-48.
- UZUNÇARŞILI, İ.H. (1944a). “*Ali Suâvi ve Çırağan Sarayı Vakası*”, Belleten, 8 (29): 71-118.
- UZUNÇARŞILI, İ.H. (1944b). “*V. Murad’ı Tekrar Padişah Yapmak İsteyen K. Skaliyeri – Aziz Bey Komitesi*”, Belleten, 8(29):245-328.

Matbu Eserler

- Abdurrahman Şeref. (1985). *Tarih Musahebeleri*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- AHMAD, F. (1999). *İttihat ve Terakki*, (haz. N. Yavuz) Kaynak Yayınları, İstanbul.
- Ahmed Rıza. (2001). *Anılar*, Cumhuriyet.
- AKŞİN, S. (2009). *Jön Türkler ve İttihat ve Terakki*, İmge Kitabevi, Ankara.
- AKŞİN, S. (2015). *31 Mart Vakası*, İmge Kitabevi, Ankara.
- ALKAN, N. (2023). *Sultan II. Abdülhamid*, Kronik, İstanbul.
- AMCA, H. (1989). *Doğmayan Hürriyet*. Arba Yayınları, İstanbul.
- ARMAOĞLU, F. (1997). *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, Türk Tarih Kurumu, Ankara.
- AYDEMİR, Ş.S. (1971). *Enver, II*, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- BARDAKÇI, M. (2015). *Enver*, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul.
- BAYAR, C. (1997a). *Ben de Yazdım*, III, Sabah Kitapları, İstanbul.
- BAYAR, C. (1997b). *Ben de Yazdım*, IV, Sabah kitapları, İstanbul.
- BAYUR, H.K. (1954). *Sadrızam Kamil Paşa*, Sanat Basımevi, Ankara.
- BAYUR, Y.H. (1991a). *Türk İnkılabı Tarihi Cilt I Kısım I*, Türk Tarih Kurumu, Ankara.
- BAYUR, Y.H. (1991b). *Türk İnkılabı Tarihi Cilt I Kısım II*, Türk Tarih Kurumu, Ankara.
- BAYUR, Y.H. (1991c). *Türk İnkılabı Tarihi Cilt II Kısım I*, Türk Tarih Kurumu, Ankara.
- BAYUR, Y.H. (1991d). *Türk İnkılabı Tarihi Cilt II Kısım II*, Türk Tarih Kurumu, Ankara.
- BERKES, N. (2003). *Türkiye’de Çağdaşlaşma*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- BİLGEGİL, M.K. (1976). *Yakın Çağ Türk Kültür ve Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar I: Yeni Osmanlılar*, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Ankara.
- BİRİNCİ, A. (1990). *Hürriyet ve İtilaf Fırkası*, Dergah Yayınları, İstanbul.
- CHILDS, T.W. (2008). *Trablusgarp Savaşı Türk-İtalyan Diplomatik İlişkileri (1911-1912)*. (çev. D. Berktaş), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- ÇAVDAR, T. (1991) *İttihat ve Terakki*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- ÇELEBİ, M. (1999). *Sultan Reşad’ın Rumeli Seyahati*, Akademi Kitabevi, İzmir.
- ÇULCU, M. (2011). *İttihat ve Terakki*, E Yayınları, İstanbul.
- DANIŞMEND, İ.H. (1972). *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, IV, Türkiye Yayınevi, İstanbul.
- ENGELHARDT, E.P. (1999). *Türkiye ve Tanzimat*, Kaknüs Yayınları, İstanbul.
- ERASLAN, C., OLGUN, K. (2006). *Osmanlı Devleti’nde Meşrutiyet ve Parlamento*, 3F Yayınevi, İstanbul.
- ESER, M. (2019). *Eleftherios Venizelos*, Yeditepe Yayınları, İstanbul.

- GEORGEON, F. (2006). *Sultan Abdülhamid*, çev. Ali Berktaş, Homer Kitabevi, İstanbul.
- GÜNEŞ, İ. (Bilinmiyor). *Türk Parlamento Tarihi*, I, Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayınları, Bilinmiyor.
- GÜRESİN, E. (1998). *31 Mart İsyanı*, Cumhuriyet Gazetesi, 1998.
- HANİOĞLU, M.Ş. (1985). *Osmanlı İttihad ve Terakki Cemiyeti ve Jön Türklük (1889-1902)*. İletişim Yayınları, İstanbul.
- HOCAOĞLU, B. (2010). *II. Meşrutiyette İktidar-Muhalefet İlişkileri*. Kitap Yayınevi, İstanbul.
- İBAR, G. (2019). *Meşrutiyet'i Çok Sevmiştik*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayıncılığı, İstanbul.
- İĞDEMİR, U. (2009). *Kuleli Vak'ası Hakkında Bir Araştırma*. Türk Tarih Kurumu, Ankara.
- İRTEM, S.K. (2003). *31 Mart İsyanı ve Hareket Ordusu*. (haz. O.S. Kocahanoğlu), Temel Yayınları, İstanbul.
- İRTEM, S.K. (2004). *Meşrutiyetten Mütarekeye (1909-1918)*. (haz. O.S. Kocahanoğlu), Temel Yayınları, İstanbul.
- KANSU, A. (2002). *1908 Devrimi*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- KANSU, A. (2016). *İttihadcıların Rejim ve İktidar Mücadelesi 1908-1913*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- KARA, İ. (2005). *Teşkilatın Silahşoru Yakup Cemil*, Kum Saati Yayınları, İstanbul.
- KARABEKİR, K. (2011). *İttihat ve Terakki Cemiyeti*, Yapı kredi Yayınları, İstanbul.
- KARAL, E.Z. (2007). *Osmanlı Tarihi*, VIII, Türk Tarih Kurumu, Ankara.
- KARAL, E.Z. (1999). *Osmanlı Tarihi*, IX, Türk Tarih Kurumu, Ankara.
- KERİMOĞLU, H.T. (2018). *Osmanlı'da Devrim ve Fedakaran-ı Millet*, Tarih Vakfı Yurt sYayınları, İstanbul.
- KORKMAZ, E. (2021). *Harbiye Nazırı Nazım Paşa*, Selenge, İstanbul
- KURAN, A.B. (2000). *İnkılap Tarihimiz ve Jön Türkler*, Kaynak Yayınları, İstanbul.
- KÜÇÜKKILINÇ, İ. (2018). *Jön Türklük ve Kemalizm Kışkacında İttihadçılık*, Historia Yayınevi, İstanbul.
- LEWIS, B. (1993). *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, Türk Tarih Kurumu, Ankara.
- MARDİN, Ş. (1996). *Yeni Osmanlı Düşüncesinin Doğuşu*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- MATOSSIAN, B. (2016). *Parçalanın Devrim Düşleri*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- OKYAR, F. (1980). *Üç Devirde Bir Adam*, (haz. C. Kutay), Tercüman Yayınları, İstanbul.
- ÖZTUNA, Y. (2003). *Bir Darbenin Anatomisi*, Ötüken Neşriyat, İstanbul.
- ÖZTUNA, Y. (2018). *Avrupa Türkiye'si'ni Kaybımız*, Ötüken Neşriyat, İstanbul.

- POLAT, H.A. (2020). *II. Meşrutiyet Döneminde Siyasi Sürgünler*, Türk Tarih Kurumu, Ankara.
- POLAT, H.A. (2022). *Yakup Cemil*. Ötüken, İstanbul.
- REY, A.R. - AKIN N.Ö. (Hızl). (2014). *İmparatorluğun Son Döneminde Gördüklerim Yaptıklarım (1890-1922)*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Rıza Nur, (1967). *Hayat ve Hatıratım*, Altındağ Yayınevi, İstanbul.
- Şeyhülislam Cemaleddin Efendi (1978). *Siyasi Hatıralarım*, Tercüman, İstanbul.
- SHAW, S.J. – SHAW, E.K., (2010) *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, II, E Yayınları, İstanbul.
- Şehbenderzâde Filibeli Hilmi (1991). *Muhalefetin İflası İtilaf ve Hürriyet Fırkası*, Nehir Yayınları, İstanbul.
- TANÖR, B. (2019). *Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- TANSU, S.N. (2016). *İttihat ve Terakki*, İlgi Kültür Sanat, İstanbul.
- TOPUZ, H., (2003). *II. Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi*, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- TOROS, T. (1996). *Ali Münif Bey'in Hatıraları*, İsis, İstanbul.
- TUNAYA, T.Z. (1988). *Türkiye'de Siyasal Partiler*, C.1, Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul.
- TUNAYA, T.Z. (1989) *Türkiye'de Siyasal Partiler*, C.III, Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul.
- TUNCER, H. (2010). *Osmanlı'nın Rumeli'yi Kaybı (1878-1914)*, Kaynak Yayınları, İstanbul.
- TÜRKGELDİ, A.F. *Görüp İşittiklerim*, Türk Tarih Kurumu, Ankara.
- UÇAROL, R. (1976) *Gazi Mahmud Muhtar Paşa*, Milliyet Yayınları, İstanbul.
- UÇAROL, R. (1995). *Siyasi Tarih (1789-1914)*, Filiz Kitabevi, İstanbul.
- UNAT, F.R. (hızl). (1985). *II. Abdülhamid'in son Mabeynbaşkatibi Ali Cevat Beyin Fezleke'si*, Türk Tarih Kurumu, Ankara.
- UYAR, M. ,ERICKSON, E.J., (2020). *Osmanlı Askeri Tarihi*, çev. Mesut Uyar, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- YALÇIN, H.C. (2000). *Siyasal Anılar*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Ziya Şakir. (2011a). *Hürriyet ve İtilaf*. (haz. S. Erdal), Akıl Fikir Yayınları, İstanbul.
- Ziya Şakir. (2011b). *Mahmut Şevket Paşa*. (haz. S. Erdal), Akıl Fikir Yayınları, İstanbul.
- Ziya Şakir. (2011c). *Beşinci Murat*. Akıl Fikir Yayınları, İstanbul.
- Ziya Şakir. (2014a). *İttihat ve Terakki I – Nasıl Doğdu?*. Akıl Fikir Yayınları, İstanbul.
- Ziya Şakir. (2014b). *İttihat ve Terakki II – Nasıl Yaşadı?*. Akıl Fikir Yayınları, İstanbul.

Tezler

- DÜLGER, H. (2019). *1912 Seçimleri'nden Bâb-ı Âlî Baskını'na Osmanlı Devleti'nde İktidar Mücadelesi (1912-1913)*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Anabilim Dalı, İstanbul.
- EROĞLU, E. (2016). *I. Balkan Savaşı'nda Osmanlı Matbuatı: Alemdar Örneği*, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Tarih Bilim Dalı, Ankara.
- FİDAN, H. (2019). *Sabah Gazetesi (7933-8663. Sayılar-İnceleme ve Seçilmiş Metinler)*, Yüksek Lisans Tezi, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Niğde.
- HAYTA, N. (1990). *Tarih Araştırmalarına Kaynak Olarak Tasvir-i Efkâr Gazetesi (1278/1862-1286/1869)*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih (Yakınçağ) Anabilim Dalı, Ankara
- KILIÇER, G.S. (2005). *Karagöz (1930-1938) Siyasi-Mizahi Bir Halk Gazetesi*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Anabilim Dalı, Ankara.
- SMAKAJ, G. (2022). *İttihat ve Terakki ve Arnavut Meselesi (1908-1913)*. Doktora Tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Antalya.
- ŞİMŞEK, G. (2018). *II. Abdülhamid Dönemi Siyasi Sürgünler*. Doktora Tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Antalya.
- UĞUR, Z.B. (2019). *Osmanlı Basınında Bâb-ı Âlî Baskınının Temsili*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Gazetecilik Anabilim Dalı Gazetecilik Bilim Dalı, Ankara.
- YALVAÇ, H. (2019). *II. Meşrutiyet Döneminde Muhalif Bir Gazete: Serbestî (1908-1909)*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Tarihi Anabilim Dalı Cumhuriyet Tarihi Bilim Dalı, İstanbul.

EK 1

Sabah Gazetesi'nin 24 Ocak 1913 tarihli nüshasında yayımlanan müşterek notanın transkripti;

“Zîrde vâzi'ü'l-imza Avusturya–Macaristan ve İngiltere ve Fransa ve Rusya ve Almanya ve İtalya sefirleri zât-ı şevketmehât hazret-i padişahînin hariciye nazırı efendi hazretlerine tebligat-ı âtiyye ifâya hükümetleri tarafından me'mur edilmişlerdir. Düvel-i mezkûr muhasamâta tekrar başlanmasının önünü almak arzusunda bulunduklarından ve sâyelerine muhâlefetle i'âde-i sulha mâni' olduğu takdirde hükümet-i seniyye-i Osmanîyenin der-i uhde edeceği mes'uliyet-i vechiyeye nazar-ı dikkat celb etmek vechiyeden addededilir. Muharebenin imtidâd-ı payitahtın mukarreratının mevzu'-i bahs olmasına ve belki muhasamâtın asya-i osmanî vilayetlerinde sırayetini intâc ederse bunun mes'uliyetini ancak kendisine âid bulunmuş olacaktır. Böyle bir hal hudûsunda hükümet-i seniyye-i Osmanîye Düvel-i Muazzamanın kendisini ihtirâza da'vet etmiş oldukları ve el-yevm dahi ma'ruz kalmasına mahal bırakmak istemedikleri tehlikelere karşı vikâye için mesâ'îlerinin muvaffakatiyetpezîr olacağına güvenemeyecektir. Her halde hükümet-i seniyye-i Osmanîye i'âde-i sulhdan sonra muharebenin mazarratını ta'mir ve darsa'adetde mevki'ni tahkim ve umrân ve terakkisi, en hakîki kuvvetini teşkil edecek olan asyadaki arazi-i vasî'den istifâde için Avrupa Düvel-i Muazzamasının müzâheret ve ma'neviye ve maddîsine muhtaç olacaktır. İş bu emr-i lezime-i teşebbüs ve bunu hüsn-i neticeye îsâl için hükümet-i seniyye kezâlik Düvel-i Muazzamanın müzaheretine hayrhahânelerinin müsmîr olmasına ancak gerek Avrupanın ve gerek devlet-i aliyye-i Osmanîyenin vakâya-i menâfi'-i umumiyesi maksadıyla dermian etdikleri işbu vesâyâsını hüsn-i kabul ettiği takdirde intizâr edebilir. Binâenaleyh Düvel-i Muazzama Edirne şehrinin Balkan hükûmât-ı müttefikasına terkine ve cezair-i bahr-i sefid'in mukadderâtı hakkında ittihaz kılınacak kararın kendilerine tevdi' ve havâlesine muvaffakat eylemesi zımında hükümet-i seniyye-i Osmanîye nezdinde vuku' bulan vesâyeti müştereken tekrar etmeyi vazîfeden addedeyleyiz. Bu müsâ'idata mukâbil Düvel-i Muazzama Edirne'deki menâfi'i islamların muhafazasını ve şehir-i mezkûrda bulunan cevâmî-i şerifenin ve mebâni ve emlak-ı diniyyeye ri'âyet edilmesini te'mine mu'avenet edeceklerini ve Adalar meselesinin dahi memâlik-i Osmanîyenin emniyet ve mahfûziyetine hiçbir gûne tehlike irâs edemeyecek sûrette neticelendirecektir.

Dersa'âdet 17 Kanun-ı Sâni sene 913.

M. Bompard, Gerard Lowther, Pallavicini, Camillio Garroni, Wangenheim, Giers (“Müşterek Nota Sûreti”, *Sabah*, 24 Ocak 1913.)

EK 2

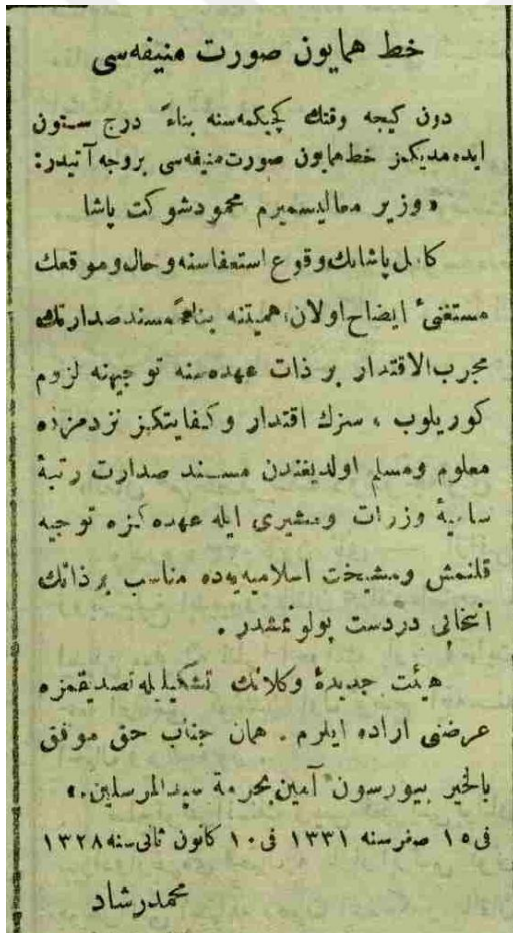
Tercüman-ı Hakikat'te yayımlanan, sadaretin Mahmud Şevket Paşa'ya tevcih edildiğini bildiren hatt-ı hümayun sûreti:

“Dün gece vaktinin çıkmasına binâen derc-i sütun edemedimiz hatt-ı hümayun sûret-i münîfesi ber-vech-i âtîdir: “Kâmil Paşa'nın vukû'-i istifasına ve hal ve mevki'nin müstağni-i îzah olan ehemmiyetine binâen mesned-i sadaretin mücerrebü'l-iktidar bir zât uhdesine tevcihine lüzûm görülüb, sizin iktidar ve kifâyetiniz nezdimizde sâye-i vüzerât ve müşîri ile uhdenize tevcih kılınmış ve meşîhat-ı islamiyeye de münâsib bir zâtın intihâb-ı derdest bulunmamışdır. Hey'et-i cedîde-i vükelânın teşkiliyle tasdiğimize arzını irâde eylerim. Rahmân-ı cenâb-h hak muvaffakü'l-bi'l-hayr buyursun âmin. Bi hürmeti seyyidü'l-mürselîn.”

Fî 15 Safer 1331. Fî 10 kanun-ı sâni sene 1328.

Mehmed Reşad”

(“Hatt-ı Hümayun Sûret-i Münîfesi”, *Tercüman-ı Hakikat*, 24 Ocak 1913.)

EK 3

24 Ocak 1913 tarihli Sabah nüshasında yayımlanmış olan, yeni kabinenin listesine dair haber:

“Sadrazam Mahmud Şevket Paşa Hazretleri tarafından tertib olunan hey’et-i cedide-i vükelânın listesi gece geç vakit atabe-i mülûkaneye arz edilmiştir. Sâlifü’z-zikr liste bir vech-i âtîdir:

Sadrazam ve Harbiye Nazırı Mahmud Şevket Paşa

Şura-yı Devlet Reisi Prens Said Halim Paşa

Dahiliye Nazırı Hacı Adil Bey

Hariciye Nazırı Vekili Atina Sefir-i Sabıkı Muhtar Bey

Bahriye Nazırı Çürüksulu Mehmed Paşa

Adliye Nazırı İstanbul Vali-i Sabıkı İbrahim Bey

Maliye Nazırı Divan-ı Muhsabât Reisi Rıfat Bey

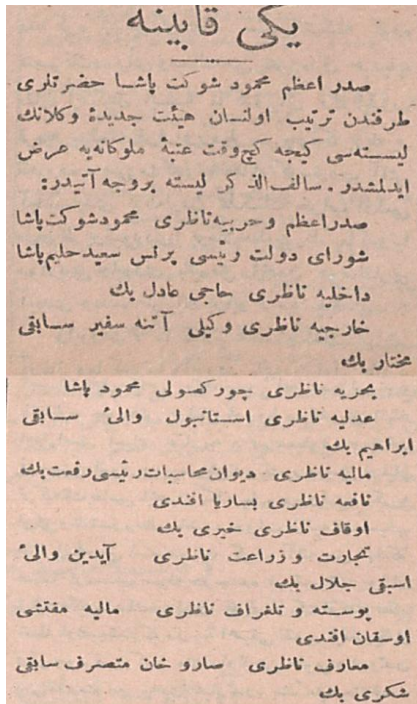
Nâfia Nazırı Basarya Efendi

Evkaf Nazırı Hayri Bey

Ticaret ve Ziraat Nazırı Aydın Vali-i Esbakı Celal Bey

Posta ve Telgraf Nazırı Maliye Müfettişi Oskan Efendi

Ma’arif Nazırı Saruhan Mutasarrıf-ı Sabıkı Şükrü Bey” (“Yeni Kabine”, *Sabah*, 24 Ocak 1913.)

EK 4

Takvim-i Vekayi'nin 25 Ocak 1913 tarihli nüshasında yer alan, Şeyhülislamlık makamına Mehmed Esad Efendi'nin getirildiğini belirten hatt-ı hümayun sureti.

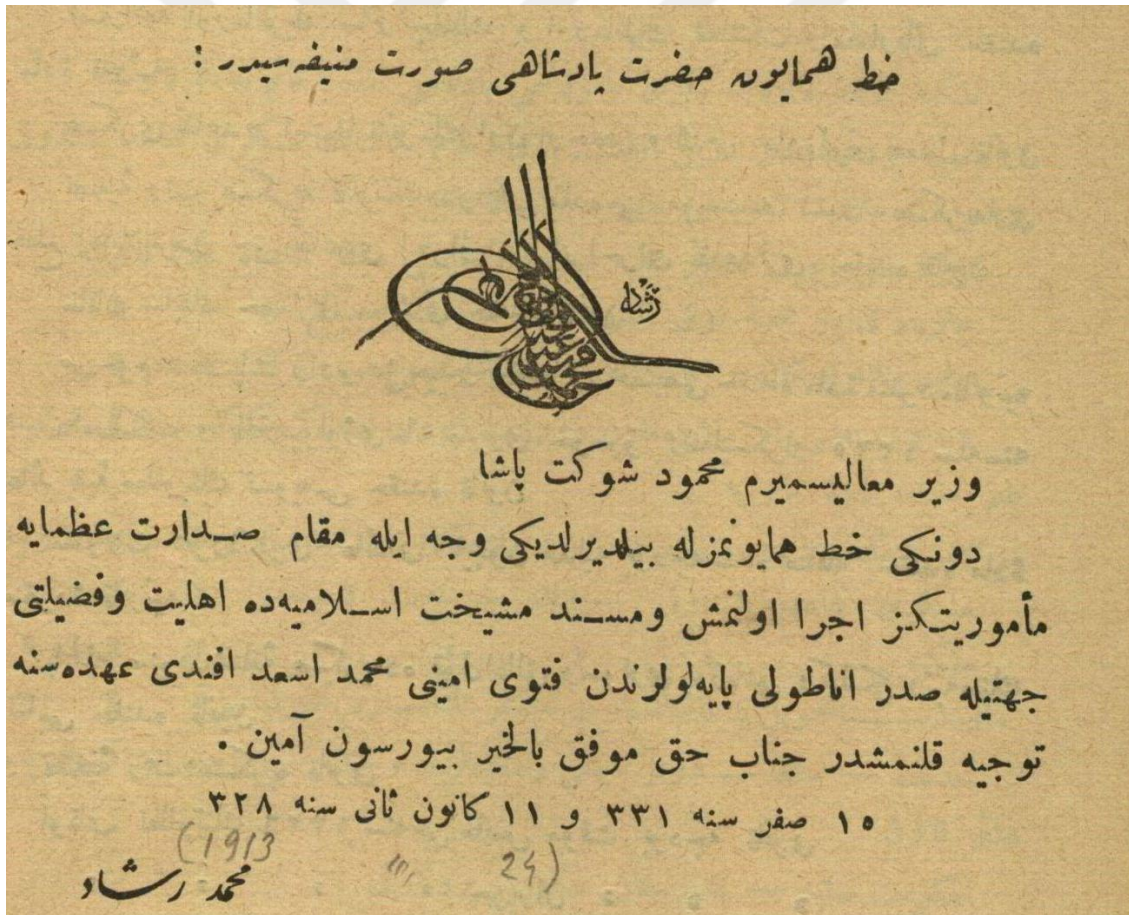
“Vezir-i Ma'âlisemîrim Mahmud Şevket Paşa

Dünkü hatt-ı hümayunumuzla bildirildiği vech ile makam-ı sadaret-i uzmâ-yı me'muriyyetiniz icrâ olunmuşdur ve mesned-i meşîhat-ı islâmiyede ehliyet ve fazîleti cihetiyle sadr-ı anadolu pâyelülerinden fetvâ emîni Mehmed Es'ad Efendi uhdesine tevcih kılınmıştır cenâb-ı hak muvaffak-ı bi'l-hayr buyursun amin.

15 Safer Sene 331 ve 11 Kanun-ı Sani Sene 328

Mehmed Reşad”

(“Hatt-ı Hümayun-ı Hazret-i Pâdişâhî Suret-i Münifesidir”, *Takvim-i Vekayi*, 25 Ocak 1913.)

EK 5

Protesto sırasında okunduğu belirtilen beyannâmenin sûreti;

“Devletimiz Trablusgarb ve Bingazi’de İtalyanlar ile şanlı ve şerefli bir surette harb ettiği bir sırada şimâlî Arnavudlukda bir kaç şerîrin hükümete muhalefet maksadıyla uyandırdığı nâ’ire-i fesad ve isyanı teskin için gönderilen kuvve-i te’diyye arasından bazı zâbitânın alenen eşkiyaya iltihak etmesi ve cenûbî Arnavudlukda aynı maksadla bir takım himmetsizlerin vazîfe-i askeriyelerini terk ile müsellehân dağa firar eylemesi muharebe-i hâriciyye bir de mücâdele-i dâhiliye ilave ettiği cihetle bu ahval üzerine Sa’id Paşa Kabinesi mevki’-i iktidardan çekilmeye mecburiyet hissetmiş ve zevâhire nazaran, inân-ı idareye vaz’-i yed iden Ahmed Muhtar Paşa Kabinesinin memleketde bir devre-i sükûn küşâd edeceğini herkes ümid eylemiş idi. Hayfâ ki bu kabine daha ilk hatvede asilere karşı terk-i silah, ve muhâsamaya taht-ı karar alınmağla devletimizin Balkanlar’daki vaz’iyet-i siyasiyesini takdirden aciz olduğunu gösterecek bir hata irtikâb etdi. Erbab-ı isyan bu hatadan bi’l-istifade evvela Briştine [Priştine] sonra Üsküb’e girerek me’mumureyn-i hükümeti tard ve teb’id gibi azgınlıklar izhâr ettiği halde hükümet oralardaki kuvve-i te’diyyeyi seyirci vaz’iyetinden ayırmadığından bu hal-i haricde kuvve-i askeriyemizin za’if ve inhilâlîne delil-i ittihaz olunmuş ve Balkan hükümetlerinin memleketimize ma’tûf olan haris ve iştilaharını bir kat daha açmıştır. Asilerin Üsküb’e girmek üzere bulundukları bir sırada Londra’daki Bulgar sefirinin bizim oradaki sefirimize söylediği şu: “Devlet-i Osmânî’nin birkaç bin asiye te’dibden aciz görünmesi memleketimiz için mukaddem-ı felaket olur” sözü bir düşman ağzından nadiren çıkan mü’esseer ve mûkız bir nasihat iken nazar-ı i’tibara alınmadıktan başka asilerin Üsküb’den sonra Köprülü’ye inhalarına da ses çıkarılmamış ve neticede usâta galib bir devlet teb’asına verilen müsâ’adât-ı müşâbih ve Kânun-ı Esâsî ahkâmına muhalif müsâ’adât bahş olunmuştur. Ahmed Muhtar Paşa kabinesinin Kanun-ı Esâsî’yi ihlal etmesi bununla da kalmayarak bu asilerin arzu ve taleplerine tebe’an otuz milyon Osmanlının emin ve i’timâdını hâiz olan Meclis-i Mebusanın sedd ve tatili cihetine gidildi ve en feci bir darbe-i meşrûtiyet telakkî edilmek lazım gelen bu hâle karşı memleketden kuvvetli bir sadâ-yı i’tirâz yükselmemiş olduğundan gurur ve izzet-i nefis-i millî gibi fezâ’ilin Osmanlı kalblerinde söylenmiş olduğundan bu da hâricen büyük bir alamet ittihaz olundu. İşte Ahmed Muhtar Paşa kabinesinin, öteden beri Balkan devletlerine bir hiss-i hürmet ilkâ eden ordumuzda za’af ve teşettüt bulunduğunu ve en mukaddes hukuk ve müessesât-ı siyasiyeleri ayak altına alınsa bile Osmanlı milletinin te’essür ve tahassüs-i asârî göstermekden aciz olduğunu irâ’e ve isbat etmek istercesine ta’kib ettiği siyaset-i sakîme Balkan ittifağını tevellüd ve te’mîn etmiştir. Ahmed Muhtar Paşa kabinesi o sırada - şâyed ihanet değilse- cihanda misli nâmesbuk bir de gaflet ira’e etmiştir. Kabine-i Balkan hükümetlerinin ittifağını bildiği halde Rumeli’ndeki kıt’ât-ı nizaminiyeden yüz yirmi bin kişiyi birden terhis ile Rumeli’yi askerden hâlî bırakmıştır. İstihâl-i meşrutiyetden sonra en ziyade ta’lim ve terbiye görmüş olan bu neferât taburlarıyla harbe iştirak etmiş olsalardı pek çok yararlılık göstereceklerinde şüphe olmazdı. Aynı zamanda hükümet bu gafleti bir de hamâkat ile tarsîn etdi. Manevra icrası için Rumeli rediflerini taht-ı silaha aldı. Bundan kuşkulanan Balkan hükümetleri muhâsıma kapısını açmak için isti’câl etdiler. Hatta mütevâtiren şâyi’adır ki Rusya Çarı muharebenin ilkbahara ta’likini tavsiye ettiği halde Bulgar kralı Ferdinand “ilkbaharda Türkiye re’s-i kârında bu kadar aciz bir kabine bulunacağı ma’lûm değildir” diyerek muhâsımâtı te’cîl-i isbatını ihzar etmişti. Erkân-ı Harbiyemizce Balkan Hükümetlerine karşı öteden beri bir harb planı hazırlanmış iken Ahmed

Muhtar Paşa kabinesi bu planı tatbik etmediği gibi kumandanlıklarda nâ-chiller tayin etmiş ve galib geleceğine dünyanın her tarafında emniyet ve i'timâd edilen ordularımızı Kırkkilise ve Lüleburgaz hezimetlerine uğramıştır. Gerek Ahmed Muhtar Paşa, gerek âtî istihlâf eden Kâmil Paşa Kabineleri mağlubiyetlerimizin esbâb-ı hakikisini taharrî ederek onların bertaraf etmekle meşgul olacaklarına milletin mukadderatıyla eğlenircesine payitahtta hane basmak, erbab-ı himmeti taharrî ve tevkif etmek gibi işleri büyük birer vazife bilmişlerdi. Bu kabineler, cahil ve kabiliyetsiz kumandalarında meydan-ı harbdeki ordularımızın kâbiliyet-i harblerini nasıl mahv ve izâle etmişler ise bu gibi ta'kîbât ile de milletdeki hissiyat-ı vatanperâne ve galeyanı uyutdular. Adeta muharebe eden askerlerle onun mensub olduğu millet arasında iştirak-ı hissiyât, münâfî'-i mütakâbile-i mefkûd zân olundu. Hele Kamil Paşa Kabinesi umûr-ı harbiyeden ziyade Abdülhamid devrini ihyâ edercesine hafife ve casus jurnalleri ile iştigal etmiştir. Çatalca'daki vaz'iyet-i gâlebânemiz nazar-ı dikkate alınmaksızın Bulgarlara gâyet müsaid şerâ'itle akd-ı mütâreke eylemiş olmasına bakılırsa Kamil Paşa Kabinesinin münâfî'-i vataniyye ve milliyeye bakmayarak herçibâdabâd müsâlahaya karar verdiği anlaşılıyordu. Londra Konferansı'nın üçüncü ictimâ'ında Edirne Vilayetinden mâ'dâ bütün Rumeli'nin düşmanlara terk edilmesi hükümetin bu niyetini pek açık surette gösterdi. Balkan hükümetleri bu kadar müsâ'adekar olan bir kabineden Edirne ile Adaları almamak bir hata-yı azîm olacağına hüküm etdiklerinden bu babda fevkalade ısrarda bulundular ve Londra'ya gönderdikleri murahhasların dirayeti sayesinde Düvel-i Muazzamayı da kendi emellerine iştirâk etdirebildiler ve devletimiz de acz ve meskenetden mürekkebe olan kabineye müşterek bir nota ile Edirne'nin terkini tavsiye etdiler, Adalar'ın halini bize bırakın dediler. Kamil Paşa kabinesinin fikir ve mütâla'ası da bu merkezde bulunduğu dünkü meclis-i meşveretde cereyan eden müzakerât ile anlaşıldı. Kamil Paşa Edirne'nin terki mecburî ve ıztırâf olduğuna herkesi inandırmak için kararını bu meclis-i gayr-ı mes'ûlede kabul olunan, Kanun-ı Esasîye mâlik bulunan devletlerde bu gibi meclislerin yeri yokdur. Kamil Paşa Kabinesi Edirne'yi Bulgarlara, Adaların âtisini devletlere terk etmek gibi işlerdeki katmerli bir cinayeti setr için kanun-ı esasîyi parçalamakdan çekinmiyor. Bu suretle bir taraftan Osmanlılığın ikinci payitahtı, Bahr-i Sefid'deki hakimiyet-i âtisini feda ederken diğer taraftan Osmanlı milletinin en âlî bir hakkına tecavüz ediyordu. Millet-i Osmaniye altı yedi aydır hukuk-ı esâsiyesine tevâlîyân tecavüze cesaret eden, Rumeli'yi bî pervâ teslimden çekinmeyen, memleketi müdâfâ'a için kuvva-yı milliyeyi isti'mâl ve istihdamdan korkan bir hükümete daha ziyade tahammül edemezdi. Vatanın atîsi, milletin münâfî'-i esasâsiyyesi tehlikede bulunduğu sıralarda milletin hakk-ı ihtilalini isti'mâl etmiş hukuk-ı esasîyenin kavâid-i asliyesindendir. İşte millet bugün o hakkını isti'mâl ettiğinden Kamil Paşa kabinesi istifâsını vermiştir. Millet-i Osmaniye Rumeli'deki hukukundan vazgeçmeyecek ve bunun için her fedakarlığı ihtiyâr edecektir. Binâ'en aleyh müşkülât-ı mevcudiyeyi bertaraf etmek için milletin vesâ'it-i müdafasına mürâca'atdan korkmayacak ve belki bunu me'mûl ettiği muvaffakiyâta üssü'l-selâs bilecek himmetli ve vatanperver bir hey'etin re's-i kâre getirilmesi zat-ı hazret-i padişahiye arz edilmiştir.

Tarih-i âlîde şan ve şerefli yaşamaya layık olduklarını Osmanlılar bundan sonra göstereceklerdir. Yaşasın Millet ve Kanun-ı Esâsi." ("Beyannâme", *Sabah*, 24 Ocak 1913.)

EK 6

Karagöz'ün 28 Ocak tarihli nüshasının kapağı ve yer alan karikatür. (*Karagöz*, 28 Ocak 1913.)

İttihatçıları andıran birisinin, üzerinde Kâmil Paşa ve Abdülhamid'in resimlerinin bulunduğu kitapları üfleyerek düşürdüğü karikatürün altındaki yazıda;

“Karagöz – Birader ne çabuk düştüler?..

Hacivat – Tutamakları yokdu ondan Hacivad!..”

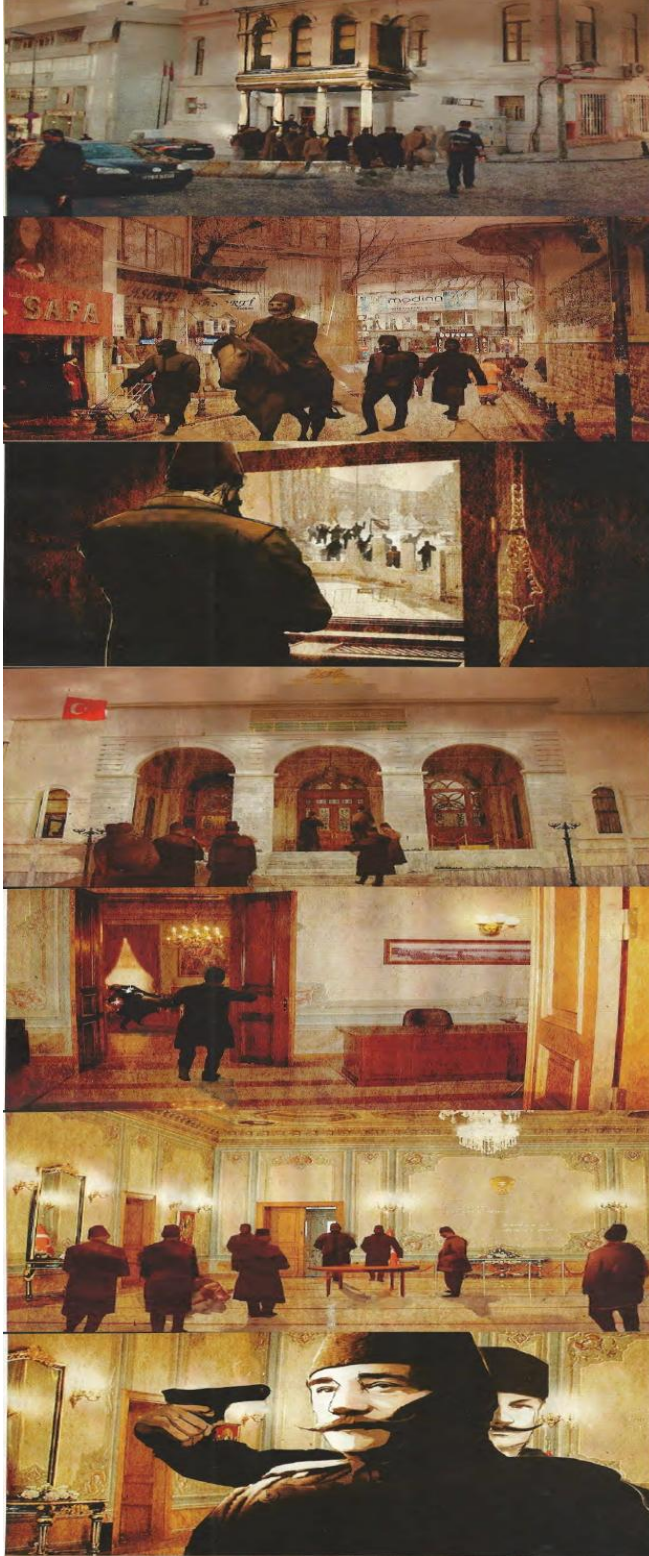
EK 7

Karagöz'ün 28 Ocak tarihli nüshasında yer alan karikatür. Karikatürün altındaki yazıda *Karagöz*, “Aman Hacıvad, dök dök zira altı aydan beri pek kirlendimdi” demektedir. (*Karagöz*, 28 Ocak 1913.)

EK 8

NTV Tarih Dergisi için yapılmış bir illüstrasyon çalışması. (NTV Tarih Dergisi, sayı 48, Ocak 2013. Fotoğraf: Uğur Uçar / İllustrasyon: Ethem Onur Bilgiç)

EK 9

Müşterek Nota'yı iletmek üzere Bâb-ı Âlî'ye gelmiş olan Düvel-i Muazzama Sefirleri. ("Les Grandes Puissances et La Turquie", *L'Illustration*, 25 Ocak 1913.)

EK 10

Le Petit Journal'in 9 Şubat 1913 tarihli, Çizimli Pazar Sayısı'nın (Supplement Illustré) kapağında yer alan, Nazım Paşa'nın vurulma anını tasvir eden çizim. (*Le Petit Journal*, *Supplement Illustré*, 9 Şubat 1913)

EK 11

Bâb-ı Âlî Baskını sırasında çekilmiş olan fotoğraflar. (“The Young Turk Coup-D’etat: Scenes At The Sublime Porte”, *The London Illustrated News*, 8 Şubat 1913.)

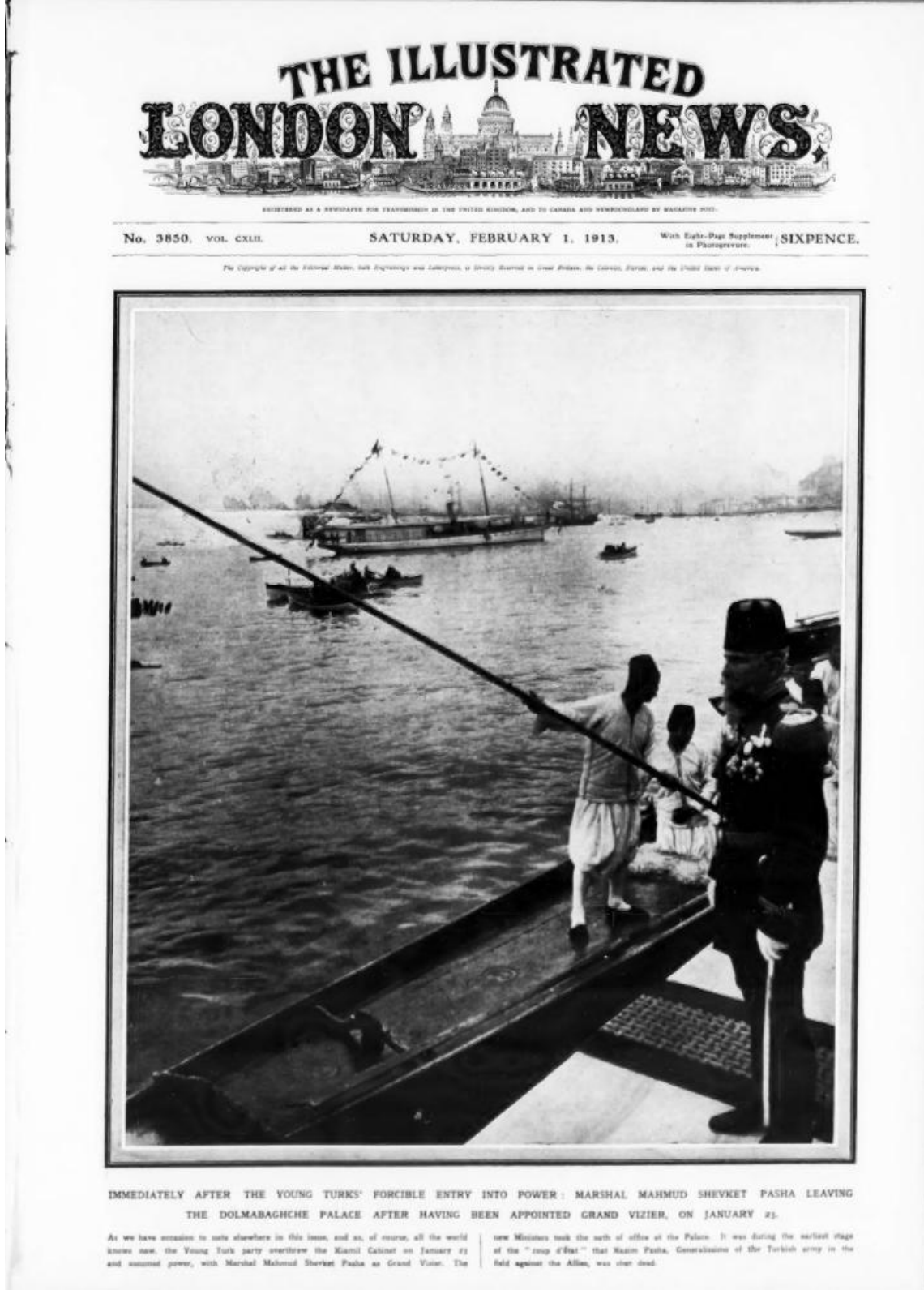
EK 12

24 Ocak 1913 tarihinde yeni kabine Bâb-ı Âlî'ye geldiği sırada Bahaeddin Rahmizâde tarafından çekilmiş olan fotoğraf. ("Lendemain De Coup D'État: Enver Bey Au Selamlık", *L'Illustration*, 1 Şubat 1913.)

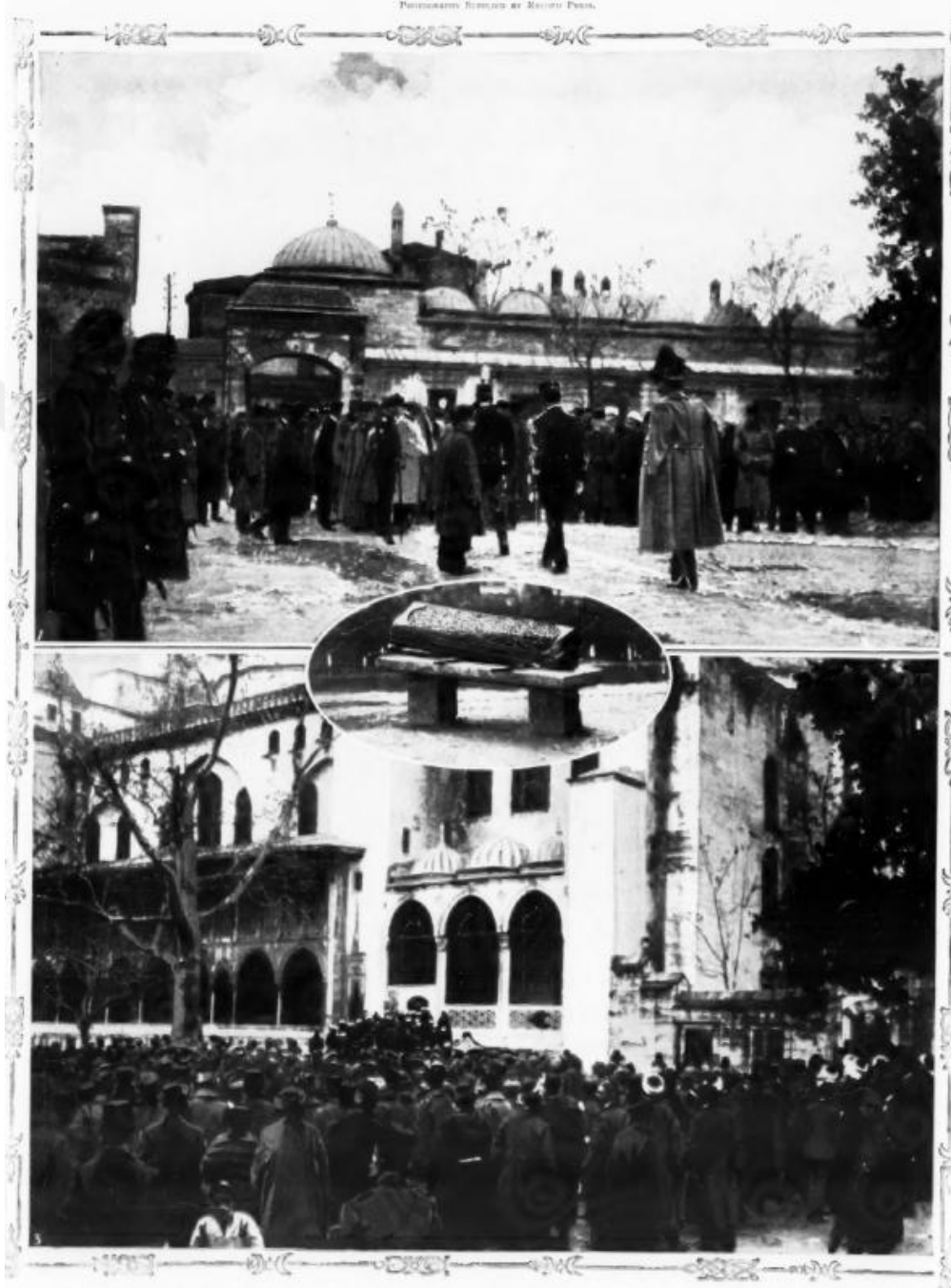
EK 13

Kendisine Sadaret tevcih edildikten sonra Dolmabahçe Sarayı'ndan ayrılan Mahmud Şevket Paşa'ya ait, The Illustrated London News gazetesinin kapağında yer alan fotoğraf. (*The Illustrated London News*, 1 Şubat 1913.)

EK 14

Nazım Paşa'nın cenaze törenine ait fotoğraflar. ("After The Young Turk Coup-D'etat: The Funeral of Nazim Pasha", *The Illustrated London News*, 8 Şubat 1913.)

EK 15

25 Ocak 1913 tarihli *Excelsior* nüshasının kapağı. (*Excelsior*, 25 Ocak 1913.)